

**ВСЕУКРАЇНСЬКА
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА
КОНФЕРЕНЦІЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

РОКІВ НАДІЇ І БОРОТЬБИ

**Українська революція
1917-1921**

**М. ЗАПОРІЖЖЯ
10-12 КВІТНЯ 2020 РОКУ**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ, КРАЄЗНАВСТВА І ТУРИЗМУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ЗАПОРІЗЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ТУРИЗМУ І
КРАЄЗНАВСТВА, СПОРТУ ТА ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАПОВІДНИК «ХОРТИЦЯ»

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ЗАПОРІЗЬКИЙ ОБЛАСНИЙ
КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ» ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

**Всеукраїнська історико-краєзнавча конференція
учнівської молоді
«Українська революція: 100 років надії і боротьби»**

Тези науково-дослідницьких робіт

Запоріжжя
2020

УДК 94 (477)

*Рекомендовано науково-методичною радою комунального закладу
«Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства, спорту та
екскурсій учнівської молоді» Запорізької обласної ради
(протокол № 1 від 25.02.2020 р.)*

«Українська революція: 100 років надії і боротьби»: збірка тез доповідей науково-дослідницьких робіт учасників Всеукраїнської історико-краєзнавчої конференції учнівської молоді, 10-12 квітня 2020 р. м. Запоріжжя: – КЗ «Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» ЗОР, 2020. – 221 с.

Відповідальний за випуск: **Романчук Олександр Павлович**, директор Запорізького обласного центру туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді

Упорядники збірки: співробітники відділу краєзнавства та патріотичного виховання: **Янущенко Д.В., Вагеннік О.М., Сало Ю.О., Солоха О.В.**

У збірці представлені тези науково-дослідницьких робіт учасників Всеукраїнської історико-краєзнавчої конференції учнівської молоді «Українська революція: 100 років надії і боротьби». Основною метою Конференції є громадянське виховання дітей та молоді на засадах історичної правди про боротьбу українського народу за державну незалежність залучення учнівської молоді до краєзнавчо-дослідницької діяльності.

Відповідальність за точність наведених фактів, статистичних і інших даних несуть автори опублікованих матеріалів.

**УЧАСНИКАМ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ КРАЄЗНАВЧОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
«УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ: 100 РОКІВ НАДІЇ І БОРОТЬБИ»**

Дорогі юні краєзнавці, шановні педагоги, вчені!

Вітаю вас – літописців рідного краю і передаю дружні почуття і щире повагу до кожного з вас від колективу Українського державного центру національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді Міністерства освіти і науки України.

Запорізька земля, сповнена великих історичних подій і традицій, звичаїв і відданості українців віковій мрії – жити в Українській державі, приймає учасників Всеукраїнської краєзнавчої конференції з промовистою назвою **«Українська революція: 100 років надії і боротьби»**.

З 2017 року по сьогодні освітянською нивою, духовною сферою життя нашого народу потужно крокують ювілейні події столітньої нашої пам'яті, які у черговий раз сформувавши і зафіксували Українську державність.

Це тоді, у 1917 – 1921 роках на згарищах I Світової війни гордо і шляхетно постав український нарід з бажанням і твердою волею бути рівним у сім'ї європейських народів, «жити в мирі і дружбі зі своїми сусідами».

Юні друзі, покладіть перед собою дві уявні книги нашої історії: «Події 1917 – 1921 років» та «Події 2014 – 2020 років» і порівняйте: у вас, вочевидь, не зійдуться деталі, а в основних подіях – один до одного... і ворог той же...

Протягом багатьох віків вороги нашої державності жорстоко й цинічно намагалися зламати в українцях прагнення до волі, посіяти серед нас комплекс меншовартості, розбрату. Німецький письменник Б. Брехт писав: «Нещасна країна, яка потребує героїв». Українці завжди прагнула утвердити своє право на існування, яке викарбуване героїзмом і самопожертвою наших славетних пращурів. Ця боротьба не припиняється і в наш час.

Історія кожного народу, його шлях до незалежності складався з історії її частинок, і тому краєзнавчі дослідження, дорогі юні друзі, шановні колеги, дають можливість з'ясувати та відтворити роль, яку відіграла кожна частинка України на шляху до своєї мрії, зрозуміти політичні, етнографічні, соціальні тощо особливості становлення Української державності.

Запрошуємо вас – наших вихованців, друзів, однодумців, партнерів, колег до краєзнавчого пошуку, до роздумів над питаннями, які ставить життя перед усіма нами, щоб знаходити відповіді на сучасні виклики.

І сьогодні залишається актуальним для кожного з нас усвідомлення себе як важливої частини великого народу, розуміння необхідності реальних зусиль в інтересах нації. Історичний зв'язок поколінь, духовна і матеріальна культура, народна пам'ять, рідна мова – надважливі складові нашої єдності.

Ми вистоїмо і переможемо, адже діємо! Наша конференція – вагоме свідчення вашій патріотичній громадянській позиції, спільної нашої з вами відповідальності за Українську державу перед історією і перед майбутнім.

**Дмитро Омельченко – заступник директора УДЦНПВКТУМ,
член Правління Національної спілки краєзнавців України**

«Українська революція – доба національного державотворення»

ПОДІЇ НОВОБУЗЬКОГО КРАЮ В ДОБУ НАЦІОНАЛЬНОГО ПІДНЕСЕННЯ 1917-1921 РОКИ

Роботу виконали: колектив вихованців гуртка «Юні екскурсоводи», творчого об'єднання «Пошук» Новобузького Центру позашкільної роботи дітей та юнацтва

Доповідач: Сухорукова Вікторія, вихованка гуртка, учениця ЗОШ № 4, 7 клас м. Новий Буг, Миколаївська область

Керівник: Гетманенко Л.В., керівник гуртків туристсько-краєзнавчого відділу, Новобузького Центру позашкільної роботи дітей та юнацтва

Йде відлік третього десятиліття української незалежної держави, що переживає відповідальний момент самоусвідомлення і самоутвердження, коли важливо як ніколи швидше змінити, подолати стару психологію, різноманітні стереотипи, шаблони і помилки у мисленні громадян, забезпечити єдність і консолідацію українського народу, наполегливо і послідовно йти обраним шляхом уперед, не зволікати, не оглядатись назад.

Нині в громадян нашої держави зріс інтерес до історичних коренів та витоків українського народу, його державності і державотворення, минушини та сьогодення, багатой духовної спадщини. Цим значною мірою пояснюється інтерес до історичного краєзнавства, що на сучасному етапі переживає розквіт. Історія України складається з історії її областей і районів, міст і сіл, підприємств і організацій, вулиць і площ, і, звичайно людей.

В нас досить часто виникало таке запитання: чому ми потребуємо знати історію власного народу? Ми безсумнівно повинні вивчати основні дати, героїв історії, котрі дозволили нам жити у вільному суспільстві. Без знання нашого коріння, подвигів наших предків заради України, буде важко розбудувати повноцінну державу...

В кожній людини від народження живе потреба пізнання нового, а особливо як він народився, зростав, виживав, досягнув сьогодення, який шлях пройшла країна, в якій проживав він і його рідні. Для нас це надзвичайно захоплююче, і ми вважаємо, що це корисно для теперішнього покоління.

На наш погляд, один з найцінніших «фондиків» по «миколаївській» частині Херсонського повіту періоду Української Революції у фондах ЦДАВО – ф. 1532 «Новобузька волосна земська управа, с. Новий Буг Херсонського повіту Херсонської губернії. 1917-1919 рр.». Документальну колекцію фонду складають, зокрема: постанови, розпорядження, обіжники Міністерства внутрішніх справ Тимчасового уряду, Херсонського повітового старости про призов на військову службу, надання продовольчого пайка, заготівлю хліба. Вироки сільських сходів Новобузької волості. Відомості про населені пункти Новобузької волості із зазначенням кількості мешканців та дворів. Списки громадян 1897 року народження, які підлягали мобілізації до армії в 1917–1918

рр. Окремі примірники газет «Херсонський вісник» за липень 1918 р. та «Губерніяльний вісник» за 1918 р.

В період частотої зміни влади, представники «отаманщини» із своїми військами проходили через наші землі, зокрема військові формування під командуванням Григор'єва, Тютюнникова, Махна, Свіща та інших отаманів, для боротьби з ними, на початку 1919 року було утворено ЧОП (частина особливого призначення).

Події національно-визвольної революції 1917-1921 рр. відіграли важливу роль в подальшій історії українських земель. Яскравою сторінкою революційних подій став Перший зимовий похід, який пройшов по тилах Денікінської та Червоної армій. Завдяки мужності й незламній волі вояків, а також підтримці українського населення, армія УНР, в ході партизанського рейду, змогла виконати головне завдання походу – зберегти українську армію для подальшої боротьби проти зовнішніх ворогів держави...

В виданні Історичного клубу «Холодний Яр», Роман Коваль, «Чекітська справа № 206», додаток № 1, короткі біографії є «Неповний список підпільників, які боролися у 1922-1923р.р. на території сучасних Дніпропетровської, Кіровоградської, Миколаївської і Черкаських областей» – ми знайшли новобужан, наших земляків, а саме: Довгань (Довгаль) Захар, Довгань (Довгаль) Федір, Задніпровський, Пшеничний Іван, Чорний Ворон (Черненко) Платон Петрович...

В Новому Бузі діяв каральний загін генерала Слащова, який проводив криваві розстріли. Все це викликало ненависть, ширився і розвивався партизанський рух. То тут, то там виникали групи, які руйнували залізничне полотно, лінії зв'язку тощо. Виникають партизанські загони в Новополтавці та Ольгополі. Особливо яскравою була боротьба в Новополтавці. Загін Івана Тура та Макара Довженка вів нерівну боротьбу з загоном генерала Слащова. Партизанський загін був розбитий у балці за селом, Макар Довженко зарубаний, а Тур відступив з залишками загону в Баштанку, де продовжував бій. 60 чоловік загинуло, а Тур згорів у селянській хаті...

Лише після проголошення суверенітету України стали називатись і інші причини. Серед них – аграрна політика більшовиків того часу, стержнем якої стала продрозкладка. Заборона ринкових реалізацій хлібних запасів, їх примусове вилучення по розпорядженню державних органів зумовили падіння товарності сільського господарства у 1918 – 1920 роках.

Селяни Нового Бугу не були зацікавлені у розвитку виробництва, зменшували посіви, чинили сильний опір конфіскації хліба, та інших сільськогосподарської продукції.

Перші прояви голоду з'явилися в червні 1921 року, коли жителі звернулись до місцевої влади з проханням припинити вивіз продовольства з містечка, не призначати податкового завдання до з'ясування розмірів врожаю, залишити врожай озимини на насінневі потреби потерпілих від посухи. Проте їх звернення залишилось поза увагою влади.

В містечку розгорнулася робота по ліквідації неписьменності. Для дорослих створили курси по вивченню української мови. Приділялась увага

політичній освіті селян, підвищенню їх кваліфікації та спеціальних знань, утворювались політичні гуртки, школи політграмоти, спецкурси.

Новобузька учительська семінарія була справжнім центром освіченості і культури Нового Бугу. Вона визначила життєвий шлях багатьох відомих громадсько – політичних і культурно – освітніх діячів України. У її стінах навчався світоч у справі розбудови національної школи в період визвольних змагань 1917-1920 рр., наш земляк С.Ф. Черкасенко, науковець і практик з організації системи освіти в УСРР, з часом жертва сталінських репресій Я.Ф. Чепіга, засновник першого українського педагогічного журналу «Світло» Г.П. Шерстюк.

Ім'я народного вчителя та письменника Спиридона Черкасенка в радянські часи викреслили з літературного процесу й заборонили на території України від початку 1920-х років. Його творчість дозволили вивчати тільки після проголошення незалежності України.

В роки Української демократичної революції 1917-1920 рр. Новобузьку учительську семінарію охопили процеси становлення національної, що були перервані денікінською окупацією краю.

Новобужанам на Миколаївському Побужжі точно випав джек-пот по збереженості історичних джерел сторічної давнини... В червні 1917 року організований учасниками Тимчасового комітету, відбувся перший З'їзд представників учительських семінарій Одеської шкільної округи у Новому Бузі («Нова рада», № 69, 21 червня 1917 року).

Українська революція стала визначною подією в історії українського народу ХХ ст. Вона засвідчила палке прагнення українців до створення власної держави. Незважаючи на тривале імперське поневолення, український народ знайшов у собі сили, щоб у вкрай несприятливих умовах протягом тривалого часу (1917–1920 рр.) вести запеклу збройну боротьбу, відстоюючи свою державність. Український народ одержав історичний шанс звільнитися від іноземної залежності й створити власну соборну демократичну державу. «Кров'ю та воля вмивалась», так говорив Т.Г. Шевченко. Саме в ім'я цієї священної крові, пролитої за Україну, не можна забувати нічого з її нелегкої історії. Щоб знати правду про себе, про свій рід.

Список використаної літератури

1. Микола Шитюк, *Новий Буг, Історично-краєзнавчий нарис, м.Миколаїв, 2007р. (Розділ: Грізні роки революції і громадянська війна).*
2. Осіпова В.А, *Новобузький край, Історично краєзнавчий нарис, 2009 р. (Події 1905 – 1921 років).*
3. *Галузевий державний архів, Служби закордонної розвідки України – т.26 – арк. 88.*
4. Дяченко П., *Чорні запорожці, Спомини командира 1-го кінного полку Чорних запорожців армії УНР. Київ, 2010 р.*
5. *Юрій Горліс-Горський. Холодний яр, Видання Історичногоклубу «Холодний Яр», 2011.*
6. Роман Коваль, *Операція «Заповіт», Чекістська справа №206, Видання Історичногоклубу «Холодний Яр».*
7. *Державний архів Миколаївської області Р-167, оп. 1, спр. 1607, арк. 184.*

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА УРЯДУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

*Роботу виконав: Ленітські Сергій, учень 10-го класу Залужанської ЗОШ I – III ст.
с. Залужжя Мукачівського району, Закарпатська область
Керівник роботи: Товт М.М., вчитель історії Залужанської ЗОШ I – III ст.*

24 серпня 2019 року ми урочисто відзначили 28-му річницю створення незалежної держави – України. На шляху до її становлення своєрідним ліхтарем була українська державність у роки Української революції 1917–1920 рр. – і, особливо, доба Гетьманату (29 квітня – 14 грудня 1918 р.).

29 квітня 1918 р. стало переломним днем в історії Української національної революції. В цей день завершився перший і почався другий період її розвитку. Маятник політичних пристрастей, досягнувши в 1917 р. крайньої лівої межі, тепер, у квітні 1918 року, злетів круто вправо. В цей день остаточно розігнали Центральну Раду, яка назавжди поринула в небуття, залишивши, між тим, яскравий слід в історії революції. В цей же день з'їзд хліборобів-власників привів до влади генерала Павла Скоропадського, який був оголошений гетьманом України.

Українська держава Павла Скоропадського – це друга, за рахунком, форма і тип української державності періоду національної революції. Але ця держава суттєво відрізнялась від першої української державності УНР Центральної Ради.

У 1918 році Павло Скоропадський прийняв країну в становищі, близькому до руїни. Гетьман Скоропадський чудово розумів, що діяти йому доведеться за принципом «або пан, або пропав». Та поряд із цим Україна мала неабиякий економічний потенціал і Павло Скоропадський зважився його плідно використати.

Питання економічної політики уряду Гетьмана Павла Скоропадського є одним з найменш висвітлених на сьогодні в українській історіографії. Цьому сприяло багато як об'єктивних, так і суб'єктивних причин різного характеру. Серед них, зокрема, є і табуїзація правдивого історичного аналізу періоду Української Держави 1918 року з боку офіційної влади за часів СРСР, і обмеженість вкрай необхідної для дослідження даної теми статистичної інформації. Проте за часів гетьманування Павла Скоропадського було зроблено дійові кроки в напрямку відродження аграрної сфери, торгівельно-промислового потенціалу України та вдосконалення фінансової системи, з'явилися перші після революційних подій ознаки промислового відродження в зруйнованій Першою світовою війною та соціальними катаклізмами економічній системі країни.

У часи недосконалої економічної політики нинішнього українського уряду та численних негараздів, що впливають з цього, перед суспільством постає проблема пошуку найоптимальнішої економічної моделі та найдосконаліших методів, за допомогою яких вона втілюватиметься в життя. У нагоді тут може стати аналіз історичного досвіду людства. Ми пропонуємо звернутися до

початку двадцятого століття і дослідити економічну політику, в тому числі і фінансову систему уряду Української держави гетьмана Павла Скоропадського.

Як свідчить історіографія, розглянута нами проблема розкрита не найкращим чином. Дослідники твердять, що за радянських часів «у виданнях архівних установ України зовсім не відображено діяльність Павла Скоропадського. Історія заснування Гетьманату та його існування представлена однобічно, лише з негативного боку». І сьогодні ще часто на заваді дослідженням стає добре відомий міф, створений багатьма вченими навколо особи Скоропадського, що, буцімто, за лаштунками гетьманського перевороту стояли німецькі генерали, а «реальна влада перебувала в руках німців». Однак попри певні перепони стан висвітлення зазначеної тематики наразі кардинально змінюється, одна за одною заповнюються «білі плями» історії. З вищенаведеного ми бачимо, що обрана тема дослідження є досить актуальною.

Об'єктом дослідження науково-дослідницької роботи є Українська Держава гетьмана Павла Скоропадського.

Предметом дослідження є економічна політика уряду Павла Скоропадського, зокрема, аграрні відносини, промислово – торгівельна та фінансова політика.

Мета науково-дослідницької роботи полягає у дослідженні характеру економічної політики уряду гетьмана, з'ясуванні методів утілення її в життя, виявленні негативних та позитивних результатів упровадженої політики.

Мета роботи визначає наступні *завдання*:

- проаналізувати наукові та історичні матеріали по даній темі;
- розглянути земельну реформу уряду Української держави, визначити ставлення гетьмана Павла Скоропадського до поміщицького землеволодіння та селянського малоземелля та безземелля;
- охарактеризувати напрямки фінансової політики Української Держави;
- дослідити промислово-торгівельну політику Павла Скоропадського.

Хронологічні рамки даного дослідження охоплюють період Української Держави, тобто час від державного перевороту і приходу до влади Павла Скоропадського 29 квітня 1918 року до зречення влади гетьманом 14 грудня 1918 року.

Теоретико-методологічні основи дослідження наукової роботи становлять принципи історизму, об'єктивності та науковості. В ході дослідження застосовувалися різноманітні методи: загальнонаукові (класифікація, типологізація); міждисциплінарні (структурно-системний підхід); історичні (проблемно-хронологічний, статистичний, порівняльний).

Теоретичне значення науково-дослідницької роботи полягає в узагальненні нагромадженого попередниками великого фактичного матеріалу про внутрішню політику гетьмана, зокрема економічну сферу – сільське господарство, промисловість, фінанси та торгівлю. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що систематизовані в ньому матеріали надають можливість ширше висвітлити поставлену проблему.

Підбиваючи підсумки, хотілося б ще раз підкреслити, що аграрна реформа Павла Скоропадського була спрямована на відновлення сільського

господарства України, створення міцного класу хліборобів, які б отримали землю за викуп при посередництві держави шляхом парцеляції великих земельних маєтків. Однак провести в життя свої задуми уряд не встиг. І це пояснювалося, в першу чергу, браком часу. Уряду Української Держави не вдалося пом'якшити продовольчу кризу, вгамувати спекуляцію, забезпечити міста достатньою кількістю продовольства, щоб зменшити соціальну напругу в країні, і тим самим було окреслено його короткотривале існування. Рівночасно стримуючими факторами економічного розвитку країни були впливи на політику уряду в цій сфері великих промислових та торговельних груп, залежність від торговельно-економічних угод з Австро-Угорщиною та Німеччиною.

Уряд Павла Скоропадського прагнув побудувати державу на засадах приватної власності, зробити продуктивний товаровиробний аграрний комплекс, створити потужний промисловий сектор. Консервативна за своєю спрямованістю економічна політика гетьманського уряду в Україні сприяла певним позитивним зрушенням у господарстві. Але деякі прорахунки в соціальних питаннях, об'єктивна нестача часу на поглиблення перетворень, складні історичні умови призвели до поразки консервативних сил.

Перелік використаних джерел

1. Білодід О. Павло Скоропадський і Україна / О. Білодід, В. Панченко. – Київ: Бібліотека українця, 1997. – 88 с.
2. Гай-Нижник П. Фінансова політика уряду Української Держави Гетьмана П. Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918 р.). – К., 2004. – 430 с.
3. М'якота С. Економічна політика уряду Української Держави (травень – грудень 1918 р.): Автореф. канд. іст. наук. – К., 1997. – 107 с.
4. Пиріг Р. Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2011. – 336 с.
5. Савченко В. Павло Скоропадський – останній гетьман України. – Харків, 2008. – 263 с.

М.А. СУКОВКІН – ЗАБУТИЙ ЛІДЕР УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Охріменко Марина, учениця 10 класу Драбівецького НВК
«Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад»,
історико-краєзнавчий клуб «Вік»
с. Драбівці, Золотоніський район, **Черкаська область**

Керівник: **Баранник В.В.**, учитель історії, керівник історико-краєзнавчого клубу «Вік»
Драбівецького НВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад»

Українська революція – один із найбільш важливих і складних періодів буття українського народу ХХ століття. Події 1917-1921 рр. стали вершиною в розвитку національно-визвольного руху, відродження нації та створення власної державності.

Помітний внесок у формування національної самосвідомості українського народу та розвиток української державності в початковий період Української революції вніс Київський губернський комісар Михайло Акінфійович Суковкін.

Український державний діяч Д. Дорошенко згадував, що в *«перші тижні й місяці революції М. Суковкін був дуже популярною особою серед українського громадянства»*.

Свого часу високо цинив діяльність М.А. Суковкіна і Голова УЦР М. С. Грушевський, який бажання Суковкіна *«йти за українцями записав у серці своїм»* і неодноразово заявляв, що *«Україна ніколи не забуде його заслуг»*.

Та поступово Михайло Акінфійович, як діяч більш поміркованих соціальних поглядів, відійшов від активної державницької діяльності і через деякий час його внесок у розвиток Української революції було забуто.

Дослідження «М. Суковкін – забутий лідер Української революції» є надзвичайно актуальним в контексті збереження історичної пам'яті народу та повернення із небуття незаслужено забутого імені одного із лідерів переломного моменту української історії.

Сьогодні по-різному можна підходити до оцінки подій столітньої давнини, але потрібно добре пам'ятати, що жодна сторінка історії не може бути забутою чи проігнорованою, інакше ми втратимо суть, втратимо правду. Історія не вибачає випадковостей і не терпить білих плям.

У процесі проведення дослідження було вперше досліджено життєвий шлях та державотворча діяльність М.А. Суковкіна; оцінено його взаємовідносини з українським суспільством у початковий період Української революції та його внесок у розвиток Української державності.

Для збору необхідних фактів та доказів були використані різноманітні історичні джерела, що дозволили побачити події тієї епохи очима її учасників. Серед джерел варто відзначити: спогади М. Грушевського, Д. Дорошенка, І. Токаржевського-Карашевича, документи УЦР та матеріали періодичної преси 1917-1918 рр. (газети «Нова Рада» та «Киевлянин»).

М.А. Суковкін народився 7 листопада 1857 року.

Закінчивши в 1877 році навчання у Імператорському Царськосельсько-Олександрівському ліцеї він поступає на службу до Міністерства внутрішніх справ, і служить, спочатку, при канцелярії Комітету Міністрів, пізніше, при канцелярії Київського, Подільського та Волинського генерал-губернатора.

У 1886 році його зараховано до Міністерства державного майна, де він працює чиновником для особливих доручень при Степовому генерал-губернаторі та Командуючому військами Омського військового округу в Акмолинській області.

У 1890 році Суковкін поступає на службу в Міністерство фінансів і працює членом-оцінщиком Московського відділення Державного Дворянського Земельного банку.

З 1898 по 1908 рік Михайло Акінфійович обіймає посаду предводителя дворянства Канівського повіту.

У 1906 – 1911 рр. М.А. Суковкін займає посаду голови Київського Губернського управління по справах Земського господарства, а з 1911 р. по 1917 р. є головою Київської Губернської Земської управи.

З початком революційних подій 1917 року Михайло Акінфійович Суковкін отримав усю повноту влади на Київщині.

Як новий київський губернський комісар М.А. Суковкін був представлений народу на грандіозній маніфестації, що відбулася 7 березня 1917 р. і на якій він звернувся до народу з промовою: *«Громадяни, нова влада може діяти лише спираючись на народ. Без вас, без вашої підтримки я працювати не зможу. Тільки при довірі народу можлива будь-яка робота»*.

У своїй діяльності губернського комісара Михайло Суковкін спирався на допомогу колегіального органу, головою якого він був – Виконавчого Губернського Комітету, до складу якого входило багато українців, у тому числі і М. Грушевський та Д. Дорошенко.

У квітні 1917 року він взяв участь у роботі Всеукраїнського Національного Конгресу. Його виступ викликав великий резонанс. Вибачившись перед делегатами, що не підготовлений говорити українською мовою, цим *«прекрасным певучим языком»*, Михайло Акінфійович виступив із промовою. У ній він заявив: *«Украинский народ, столь долгие годы не имевший возможности поднять свой голос для выражения своих нужд и предъявления своих требований, теперь не только может, но должен высказать твердо и определенно, как он мыслит местное самоуправление, какого он желает политического устройства для всей Украины. В этом вопросе украинскому народу и только одному ему принадлежит первое слово»* і підтримав резолюцію про автономію України у складі федеративної демократичної Росії. За такий вияв співчуття до прагнень українського народу, як засвідчив В. К. Винниченко, *«голова Конгресу профессор М. С. Грушевський поцілував представника Тимчасового уряду д. Суковкіна»* і запросив його до президії. З цього часу Михайло Акінфійович став активно співробітничати з Центральною Радою у всіх питаннях і перебував у добрих стосунках з українськими національними колами.

І саме його, М.А. Суковкіна, як свідчить *«Протокол засідання комітету Центральної Ради №1 від 9 квітня 1917 року»*, було намічено *«Краєвим Комісаром на Українські губернії»* та *«Головою Краєвої Ради, представником Центрального Уряду на Україні і заступником інтересів України перед Центральним Урядом»*.

Михайло Акінфійович Суковкін став активним учасником найважливіших подій літа 1917 року, в тому числі і подій пов'язаних із прийняттям I та II Універсалів УЦР.

На початку серпня 1917 р. він взяв активну участь у з'їзді губернських комісарів Росії, і *«...як авторитетний інформатор з місця, з українського центру, підносить авторитет і вагу українського руху й старався настроїти урядові сфери до можливо уважного й сприятливого трактування українських домагань...»*.

7 серпня 1917 року в своїй телеграмі до уряду від заявив, що *«...єдиним органом, що має достатню моральну силу, щоб перетворитися на тверду владу на Україні, може бути лише Генеральний Секретаріат Української Центральної Ради, для нього межі влади повинні бути значно розширеними у порівнянні з останньою інструкцією...»*

Та поступово, з поглибленням революції, *«загостренням відносин із Тимчасовим урядом і загостренням національних відносин – Михайло*

Акінфійович Суковкін, як діяч більш поміркованих соціальних поглядів – усунувся від політичного життя, а 9(22) вересня 1917 року склав із себе обов'язки київського губернського комісара».

Михайло Грушевський відверто жалкував про це. В своїх «Споминах» він писав: *«Було се мені жаль, бо я бачив його охоту йти з українством і знав його здібності і досвід, що міг би нам придатись, але нічого не можна було поробити. Він був занадто людиною минулого, і його демарші в новім стилі не були досить яскраві, щоб ширші круги його оцінили як свого попутчика.»*

Більше року М. А. Суковкін не займався ніякою політичною діяльністю. Та у жовтні 1918 року його було призначено першим послом Української держави в Туреччині.

Дмитро Дорошенко обґрунтовував свій вибір тим, що *«Суковкін був старий досвідчений громадський діяч, з доброю товариською оглядою, знав декілька мов, був знайомий з закордонним життям...»*

А радник посольства, колишній член Української Центральної Ради, Люцій Кобилянський у своїх мемуарах згадував: *«наші громадські діячі вихвалювали мені Суковкіна, кажучи, що то великий прихильник українського національного руху та української справи взагалі; дарма, що не знає української мови. Кращого, мовляли, посла до Царгороду, як Суковкін, важко було б і знайти.»*

Однак дії Суковкіна на посаді посла були неоднозначними. Він, як істинний представник гетьманської держави П. Скоропадського, діяв більше не в інтересах незалежної України, а в інтересах майбутньої об'єднаної (федеративної) Росії.

Та разом із тим, 26 листопада 1917 року, Михайло Суковкін зумів виконати одну важливу справу – організувати визнання Українського Чорноморського Флоту, підписавши у зв'язку з цим спеціальну угоду з головним представником Військово-Морських Сил Антанти на Сході віце-адміралом Аметом.

Після падіння Гетьманату всі дії Суковкіна були направлені на дискредитацію діяльності уряду Директорії, а після приїзду до Туреччини нового посла О. Лотоцького, Михайло Суковкін назавжди зникає з українського обрію. З цього часу для нього та членів його родини настають важкі часи еміграції у Франції.

Помер М. А. Суковкін 11 жовтня 1938 року в місті Ментон, де і був похований на місцевому цвинтарі.

Основні джерела

1. Грушевський М. С. Спомини. / М. С. Грушевський // Київ. – 1989. – №8 – 10
2. Дорошенко Д. І. Історія України 1917-1920 рр. т.1: Доба Центральної Ради / Д. І. Дорошенко – Нью-Йорк.: Булава, 1954. – 460 с.
3. Токаржевський-Карашевич І. Царгородські спомини (1919–1921 рр.) / І. Токаржевський-Карашевич // Визвольний шлях. – Лондон, 1952. – № 7. – с. 25–34.
4. Український національно-визвольний рух. Березень-листопад 1917: Док. і матеріали. / Упоряд.: В. Верстюк (керівник) та ін. – К.: Видавництво Олени Теліги, 2003. – 1024 с.
5. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 рр. Т.1. / П. Христюк – Мюнхен.: В-во Чарторийських, 1921. – 152 с.

БРОНЕТЕХНІКА В БОЯХ ЗА УКРАЇНСЬКИЙ ДОНБАС ВЕСНОЮ 1918 РОКУ

*Павлов Ернест, учень 10 класу Краматорської української гімназії
Краматорської міської ради, вихованець Донецького ОЦТК
м. Краматорськ, Донецька область*

*Керівник: Савчук О.А., вчитель історії Краматорської української гімназії
Краматорської міської ради, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Донецького ОЦТК*

Актуальність теми роботи викликана тим, що вона містить недостатньо досліджену проблему в українській історичній науці та краєзнавстві, бо спеціальні праці з даної проблеми є відсутніми у вітчизняній воєнно-технічній та воєнно-історичній літературі.

Метою роботи є дослідити роль бронетехніки (панцерних потягів та автопанцерників) в боях за звільнення Донбасу весною 1918 року.

Джерельну базу дослідження складають опубліковані історичні джерела, документи та матеріали наративного характеру (мемуари, щоденники, спогади), що належать авторам-учасникам подій Української революції 1917-1921 рр. Зокрема, це спогади Володимира Сікевича, Олександра Удовиченка, Ярослава Штендери, Степана Самійленка, Бориса Монкевича. Крім того, аналізувалися спеціальна наукова література, праці краматорських краєзнавців Миколи Древетняка, Надії Шляхтиченко, Лідії Зеленської, використовувалися інформаційні мережеві ресурси.

В період Української революції та Визвольних змагань 1917-1921 рр., а також під час Громадянської війни в Росії між «червоними» і «білими», яка велася не лише на російських територіях, але й на теренах України, Донеччина неодноразово була ареною запеклих боїв між українськими збройними формуваннями (Армія УНР, Дієва Армія УНР), російсько-більшовицькою Червоною армією та російсько-білогвардійською Добровольчою армією (пізніше – Збройними силами Півдня Росії). Ці воєнні дії стали зірковим часом бронепотягів та залізничних військових ешелонів, адже саме бронепотяг застосовувався в маневровій війні для прориву фронту. Внаслідок того, що залізнична мережа в Донбасі була однією з найгустіших в Україні, концентрація бронепотягів на цьому напрямку була завжди високою.

Броньований потяг (скорочено бронепотяг) – озброєний опанцерований потяг, тобто окутий броньованими листами, призначений для ведення бойових дій на залізничних шляхах та в смузі залізниці. Звичайно до складу панцерного потяга входили опанцерований паротяг, тобто окутий броньованими листами локомотив, та декілька броневагонів із гарматно-кулеметним озброєнням.

Бронепотяги Армії УНР успішно застосовувалися під час Першої російсько-української війни (грудень 1917 – квітень 1918 рр.) і в українських джерелах виступали під назвами «панцерники», «панцерні потяги», «броневики».

4 березня 1918 р. Окрема Запорізька дивізія армії УНР, за підтримки союзних німецьких військ, почала свій Визвольний похід по Лівобережній Україні, Слобожанщині та Донеччині. Уперті наступальні бої українські війська вели військовими ешелонами за підтримці своїх панцерних потягів та

автопанцерників, тобто продовжувалася «ешелонна» війна вздовж залізниць, розпочата російськими більшовиками проти УНР ще в середині грудня 1917 р.

Російським більшовикам дісталися у спадок від Російської Імператорської армії 13 капітально збудованих в 1915-1916 рр. панцирних потягів серійного виробництва (типу «Хунхуз»), а також промислова база для їх виробництва. Біля 10 бронепотягів із них були спрямовані в січні 1918 р. більшовицьким урядом Росії на нове підкорення України. Майже всі вони відносились до важких бронепотягів з потужним гарматно-кулеметним озброєнням (3-4 гармати, 20-30 кулеметів) і дозволили російсько-більшовицьким окупантам чинити максимально запеклий опір українському наступу в березні-квітні 1918 р., який долався лише масовим героїзмом українських воїнів-визволителів та їх більшою військовою майстерністю. Особливою активністю серед більшовицьких бронепотягів виділялися, за мемуарними джерелами, «Заамурець», «Товарищ Ленін», «№ 4 Сводно-революційних войск», «Брянский броневой поезд», «Свобода ілі смерть».

Українські війська УНР не мали такого бронепотяжного спадку від Російської Імператорської армії, як більшовики, а тому були змушені власноруч будувати імпровізовані саморобні панцирні потяги – здебільшого найпримітивніших конструкцій, з наявних залізничних платформ, пасажирських та металевих товарних вагонів, укріплених рейками, шпалами, мішками з піском.

До початку Визвольного походу в березні 1918 р., броньові сили Армії УНР нараховували 5 саморобних легких бронепотягів, якими командували сотник Семен Лощенко, хорунжий Олекса Пилькевич, підсаул Ракунов, Олекса Алмазов і невідомий старшина, який був командиром бронепотяга Гайдамацького коша Слобідської України. Їх озброєння, як правило, складалося із 1 легкої гармати та 4-5 станкових кулеметів. Цікаво, але підрахунок броньових трофеїв показує, що в боях за Полтавщину українські підрозділи захопили в полон 5 бронепотягів, які відносились до важких бронепотягів з потужним гарматно-кулеметним озброєнням.

Що стосується автопанцерників, то в російсько-більшовицьких військах на теренах України нараховувалось до 15-ти броньованих автомобілів. Скільки серед них було важких, а скільки легких, встановити важко.

Окрема Запорізька дивізія військ УНР, силами якої в березні 1918 р. було здійснено звільнення Лівобережжя, мала в своєму складі Запорізьку автопанцерну колону (командир – поручник Леонтій Овчаренко), яка, до початку Визвольного походу військ Армії УНР, тобто до березня 1918 р. нараховувала спочатку 10 автопанцерників. На кожному панцерному авто з обох боків було намальовано тризуби та накреслено українські назви: «Хортиця», «Залізник», «Гайдамака», «Богун», «Швидкий» тощо.

В ході визвольних боїв Запоріжці успішно захоплювали автопанцерники ворога в полон і кількість автобронемашин у них досягла 20. Лише в Люботинському бою було захоплено в полон 7 ворожих бронеавтомобілів. Тому, на початку квітня 1918 року, коли готувалося визволення Донбасу, Запорізька автопанцерна колона вже складалася з 2-х автопанцерних дивізіонів.

1-й автопанцерний дивізіон (командир – сотник Болдирів) на озброєнні мав 12 автопанцерників: 8 легких і 4 важких броневих машин. 2-й автопанцерний дивізіон (командир – полковник Болотов) на озброєнні мав 8 автопанцерників. В ті часи легкі автопанцерники називали ще кулеметними, бо озброєні були двома кулеметами і, відповідно, були двобаштовими. Важкі автопанцерники називали гарматними, бо озброєні були однією гарматою по центру та двома-трьома кулеметами з боків. В бою українські автопанцерники діяли відділеннями (чотами), тобто бойовими групами з трьох машин: один важкий і два легких панцирних авто.

Завдання по визволенню Донеччини українське командування поставило перед Слов'янською групою військ Окремої Запорізької дивізії, на чолі з полковником Володимиром Сікевичем, і яка складалася з трьох піхотних, артилерійського, саперного полків, 2-го автопанцерного дивізіона (8 автопанцерників) й 4 бронепотягів, клас яких залишається невстановленим. Цитований В. Сікевичем рядок із наказу командира дивізії Натієва («Панцирний і броневики – полковник Болотов») дає підставу вважати саме полковника О. Болотова очільником всіх бронесил Слов'янської групи. Відзначений Сікевичем героїзм О. Болотова в Микитинському бою (26-27 квітня) дає підставу вважати, що бронепотяги й автопанцерники зіграли вагомую роль у важких боях за ст. Микитівка.

3-тижневий Визвольний похід військ УНР на Донбас, яким керував полковник Володимир Сікевич, завершився 30 квітня 1918 р. Важливу роль в запеклих боях за Барвінкове, Дебальцеве та Микитівку зіграли бронепотяги та автопанцерники полковника Болотова, адже в тодішній «ешелонній» війні вздовж залізниць бронесили були ключовим елементом українського наступу.

Список використаних джерел

1. Коваленко С. *Похід Запорожців на Донбас і Крим: рік 1918* / С. Коваленко. – Київ: Видавництво «Стікс», 2018. – 312 с.
2. Сікевич В. *Сторінки із Записної Книжки* / Володимир Сікевич. – Вінніпег, Накладом Української Стрілецької Громади, друком Нового Шляху, 1945. – Т. 3. – 73 с.; Едмонтон, 1947. – Т. 5. – 77 с.; Едмонтон, 1949. – Т. 6. – 77 с.
3. Тинченко Я. *Панцирні потяги, панцирники та залізничні війська у Визвольній війні 1917-1920 рр.: науково-популярне видання* / Я. Тинченко. – К.: Темпора, 2012. – 112 с.: іл.
4. Удовиченко О.І. *Україна у війні за державність: Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917-1921* / Олександр Удовиченко. – К.: Україна, 1995. – 206 с.

НЕСТОР МАХНО ТА ЙОГО УЧАСТЬ У БОЙОВИХ ДІЯХ НА ДОНБАСІ НАВЕСНІ 1919 р.

Сергєєв Дмитро, студент 2 курсу, гр. 208-КН-18 Машинобудівного коледжу ДДМА, вихованець гуртка «Історичне краєзнавство» Донецького ОЦТК м. Краматорськ, Донецька область
Керівник: **Стешенко О.В.**, викладач вищої категорії, викладач-методист МК ДДМА, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Донецького ОЦТК

В подіях української революції Нестор Махно зіграв особливу роль. При цьому дану роль кожен інколи бачить по-своєму. Тому, наразі, залишається

актуальною проблема об'єктивного висвітлення особистості Нестора Махно та його діяльності, насамперед, на території Донбасу.

Відповідно метою роботи є дослідження ролі Нестора Махно та участь очолюваного ним формування в бойових діях на території Донбасу навесні 1919 р.

Для реалізації поставленої мети необхідно виконати ряд завдань: визначити роль та місце Махно в тогочасних подіях, з'ясувати мотиви укладання союзу з більшовиками, дослідити роль його армії під час воєнних дій на Донбасі.

Як історичне явище махновщина зародилася під час окупації українських земель німецькими та австро-угорськими військами з осені 1918 року [1, с. 61].

Слава про Махно швидко рознеслась по Придніпров'ю, Маріупольському, Таганрозькому, Гришинському Луганському та іншим районам. В очах селян і робітників голова із Гуляйполя виглядав справжнім борцем за їх інтереси [2, с. 27].

Махно, залежно від ситуації, яка складалася на території України, кілька разів змінював політичну тактику, діючи проти різних збройних формувань. Такий підхід ґрунтувався, насамперед, на інтересах селянства та їх уподобань.

Так, під час другого наступу більшовиків на Україну з кінця 1918 року у вирішальний момент протистояння з армією УНР, «насамперед Махно, що своїми повстанськими загонами зайняв був Катеринославщину, вдарив на праве крило лівобережного фронту і зневолив відтягнути його за Дніпро» [3, с. 458].

Коли того вимагала ситуація, Махно вступав і у союз з більшовиками. Вперше прийшов він до цього у лютому 1919 року, під час загрози наступу військ А. Денікіна на Донбас. Червона армія на той час вже почала наступ на Українському фронті. Проте як ця угода, так і подальші домовленості носили суто ситуативний характер, оскільки закінчувались конфліктами. Так вже перший союз закінчився гострим розривом і оголошенням Махна одним з лідерів більшовиків Л. Троцьким поза законом [5 с. 145].

Між анархістами та комуністами існували серйозні ідеологічні розбіжності, проте коли того вимагала ситуація ці розбіжності не були на заваді спільній боротьбі, зокрема в протистоянні Добровольчій армії А. Денікіна. Останній характеризував Махно як дуже небезпечного суперника, який «за короткий час мобілізував свої банди і завдав чималої шкоди білим у Катеринославі, хоча й не захопили місто» [7, с. 77].

4 січня 1919 року був відкритий Український фронт, під командуванням В. Антонова-Овсєєнко. Кількість військ Червоної Армії на фронті була зовсім незначною – 12 тис. багнетів та шабель й 20 гармат, чого було замало для боротьби з армією УНР, денікінцями та військами Антанти. Дуже велика надія покладалась на загони повстанців Н. Махна, який дуже швидко посилював авторитет як серед свого оточення, так і більшовиків. Досить швидко зростає і його армія, яка до початку березня 1919 збільшилась з 4 до 7 тисяч бійців. В цей час на території Донбасу та Приазов'я було зосереджено до 9 піхотних і 2 кавалерійські дивізії денікінців, що становило майже половину їх сил на Південному фронті. Тому саме армії Махно було доручено протистояти ворогу на цій ділянці фронту [1, с. 62].

19 лютого командуючий Харківською групою військ А. Скачко віддав наказ оволодіти залізничною ділянкою Пологи-Волноваха. Невдовзі це завдання було виконано. 15 березня махновці зайняли Бердянськ, а 17 – Волноваху. Це був значний успіх, який високо оцінив головнокомандуючий Збройними силами РСФРР Й. Вацетіс. 16 березня він поставив перед бригадою махновців завдання: розвивати наступ для оволодіння усім узбережжям Азовського моря до Таганрога включно. Махно сумлінно поставився до цього завдання і вже в 20-х числах березня його частини підійшли до міста Маріуполь і блокували його з суші. У місті був розташований білогвардійський гарнізон, який з моря підтримувався французькою ескадрою. Місто мало стратегічне значення, оскільки через порт Добровольча армія отримувала зброю і спорядження, а французи, у свою чергу, планували вивозити через нього вугілля і хліб з південних губерній. Бій за місто тривав 3 дні й завершився перемогою махновців. Значну підтримку вони отримали від робітників металургійного заводу. Особливо кривавими були бої на території порту, де денікінці тримали оборону дві доби за підтримки французької корабельної артилерії. Але, втративши понад 250 чоловік, врешті-решт відступили. Взяття Маріуполя сприяло підвищенню популярності бригади Махна, яка починає стрімко зростати за рахунок добровольців. Виріс авторитет «батьки» й серед керівництва Червоної Армії [1, с. 68-69].

Один із сучасників подій повідомляв: «27 березня місто було зайнято партизанами на чолі з батьком Махно. Народ зустрічав радісно з привітаннями...» [2, с. 49].

За взяття Маріуполя Махно згодом був нагороджений орденом Червоного Прапора за номером чотири [2, с. 64].

На його вимогу наступ на Таганрог було продовжено. 1 квітня армії Махно вдалося зайняти Новомиколаївку, потім – села Безим'янку, Весело-Вознесенське та ще кілька населених пунктів. До кінцевої мети залишалось лише 45 верст. Але 3-я Задніпровська бригада, яка йшла в авангарді наступу, все більше відривалась від решти дивізій, які були задіяні для виконання інших завдань. Крім того, махновцям доводилось самим забезпечувати себе зброєю, боєприпасами, їжею, одягом та іншим. Негативно позначились на ситуації розбіжності в поглядах серед керівництва більшовиків. Цими факторами вміло скористались у штабі Денікіна і завдали потужного удару в найслабше місце оборони – стик Південного і Українського фронтів. Туди було спрямовано більшу частину військ, серед яких і відомий 3-й Кубанський кінний корпус, так звана «Дика дивізія», під командуванням отамана А. Шкуро [5, с. 77].

7 квітня за підтримки бронепотягів, білогвардійці прорвали оборону правого флангу 13-ї армії і почали наступ на станцію Гришино, звідки відкривався прямий шлях на Волноваху та Маріуполь. Армія Махна потрапила у дуже скрутну ситуацію. За даними оперативних зведень, 8 квітня під ударами переважаючих сил противника 79-й полк 8-ї стрілецької дивізії Червоної армії почав безладно відступати і залишив станцію Оленівка, тим самим оголивши лівий фланг 3-ї Задніпровської бригади Махна, яка була атакована з боку Таганрога і, відбиваючись, відійшла до Новомиколаївки, потребуючи негайної допомоги. Збройним формуванням А. Скачка та П. Дибенка було наказано

надати допомогу Махно. Але останній явно не поспішав на допомогу Махно, а потім й зовсім, видав наказ від 9 квітня, яким повністю поклав відповідальність за прорив лінії фронту на Нестора, не надавши йому ніякої допомоги [1, с. 74].

На деякий час Махно вдалося стабілізувати фронт, але з 12 квітня білогвардійці знову почали наступ, захопивши Волноваху і відрізавши шлях на Маріуполь. Увесь лівий фланг оборони було зім'ято. Дані оперативних зведень червоних за 13-29 квітня свідчать які запеклі бої точились на цій ділянці фронту [1, с. 74-75].

Після квітневих боїв стан бригади був дуже тяжким, ресурсів не вистачало, ставались постійні конфлікти з місцевими органами Радянської влади, зокрема через політику «воєнного комунізму», яка починає активно впроваджуватись в Україні. Проте від Махна вимагали подальшого наступу, тим більше, що за інформацією командуючого 2-ї Української Радянської Армії А. Скачка «...зараз вся 2-га Українська Армія складається лише з бригади Махна» [1, с. 78].

7 травня армія Махно зайняла позиції по лінії Павлополь – Стила з метою подальшого просування на Таганрог. Тримали фронт махновці навіть під час повстання на чолі з Н. Григор'євим, попри заклик останнього підтримати його виступ. А в середині травня продовжили наступ, просунувшись вглиб Донецького басейну, захопивши станцію Кутейниково і зайшовши таким чином в тил білим. Проте вже з 19 травня розгорнувся контрманевр білих, а їх головні сили були спрямовані проти Махна. В перший же день наступу кіннота прорвала фронт в напрямку станції Оленівка на 45 км. До 23 травня частини Махна були вже відкинуті на 100 км [4, с. 147].

Тим самим бригада Махна залишила територію Донбасу і, крім того, в цій ситуації більшовицьке політичне керівництво зайняло різко негативну позицію щодо Махна, попри те, що військове командування червоних вважало, що продовження союзу з ним можливе. Так, 7 травня до Гуляйполя прибула військова комісія з перевірки лояльності Махно до Радянської влади. За її результатами один з членів комісії Л. Б Каменєв доповідав: «...я вважаю своїм обов'язком довести до загального відома, що всі чутки про сепаратистські та антирадянські плани бригади тов. Махно на мають підстав. В особі тов. Махно я бачив чесного та відважного бійця, який у важких умовах, позбавлений самого необхідного, збирає сили та мужньо бореться з білогвардійцями та іноземними загарбниками» [2, с. 72].

Тим не менш, 25 травня Рада Робітничо-Селянської Оборони УСРР ухвалила рішення, згідно з яким необхідно було: «1) Ліквідувати Махна в найкоротший строк...» [1, с. 84].

Таке рішення йшло в розріз не тільки з моральними принципами, а й здоровим глуздом, оскільки було спрямовано фактично на свідомий розвал фронту. Але розбіжності в поглядах, які ставали надалі все більш глибокими, робили союз Махна з Радянською владою неможливим. Свою позицію в цій ситуації Махно повідомив 9 червня в телеграмі, адресованій вищому державному керівництву, зокрема, В. Леніну, Л. Каменєву, Л. Троцькому та іншим [1, с. 91-92].

16 червня Махно полишає посаду командира дивізії, а військові частини, які перебували під його командуванням, були передані по акту командуванню Червоної Армії. Бійців та командирів згідно з цим документом значилось 55 тисяч чоловік, з яких понад 32 тисяч не мали гвинтівок [2, с. 83].

Розрив союзу з Махно став однією з причин поразки Червоної армії на Донбасі. Цей факт згодом змушений був визнати навіть В. Ленін, який говорив, що за два роки революції більшовики не змогли завоювати співчуття і підтримки більшості трудящого селянства України.

Нестор Махно був значимою фігурою в період української революції, зокрема під час воєнних дій на території Донбасу. Маючи своєрідні політичні погляди та безумовний талант полководця він став виразником інтересів найчисельнішої верстви населення – селянства. Ця «третья сила» в умовах збройного протистояння шукала свій шлях і тому не мала чіткої орієнтації на певну політичну силу – Директорію, більшовиків чи білогвардійців. Тому опинившись між ворожими для себе силами, Махно був приречений на поразку, підтвердженням чому стала його перша спроба виступити на боці більшовиків навесні 1919 року.

Джерела та література

1. Верстюк В. Ф. *Перший союз Н. Махна з Радянською владою // Минуле України: відновлені сторінки / ред. кол. І. М. Хворостяний (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 61 – 95.*

2. Беспечный Т. А., Букреева Т. Т. *Нестор Махно: правда и легенды. – Донецк, «Донецчина», 199. – 287 с.*

3. *Історія Українського Війська / III частина. Збройні сили сучасної доби / Богдан Гнатевич. – Репринтне відтворення видання Івана Тиктора. – Львів, 1936. – 574 с.*

4. Какурин Н.Е. *Как сражалась революция. Т. 2. – М.: Политиздат, 1990. – 431 с.*

5. *Нестор Иванович Махно. Воспоминания, материалы и документы / авт. вступ. статьи и сост. В. Ф. Верстюк. – Киев: РИФ «Дзвін», 1991. – 191 с.*

РІВНЕНЩИНА В ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ. 1919 РІК, ДИРЕКТОРІЯ

*Мінаков Іван, учень 9 класу НВК «Колегіум» м. Рівне,
член гуртка «Історичне краєзнавство», Рівненська область
Керівник: Мінакова Н.Г., керівник гуртків
КЗ «Рівненська обласна станція юних туристів» РОР*

100-річний ювілей Української революції 1917-1921 рр. співпав у часі із збройним протистоянням та захистом Україною територіальної цілісності на сході та півдні. Як і століття тому, ми знову боронимо нашу незалежність. У зв'язку з цим, ретроспективний погляд на тогочасні події в Україні загалом та на Волині зокрема є актуальним сьогодні.

Суттєву роль в історичних подіях із утвердження української незалежності відіграло і наше Рівне. Адже місто фактично двічі проголошувалося столицею України, тож звідси керували всією державою. Осмислення та аналіз фактів минулого, пов'язаних із боротьбою за незалежність, події на землях

Рівненщини того часу мають сьогодні значення не лише для заповнення дослідниками прогалин історичного знання, але й засвоєння уроків минулого громадянами України.

Нашим дослідженням ми хотіли показати перебіг подій в Рівному весною 1919 року, відобразити непростий, а інколи і складний стан справ Української держави за часів Директорії.

Рівне на початку ХХ століття було провінційним багатонаціональним містечком, хоча тут переважна більшість населення були євреї. Ось як описує наше місто відомий американський журналіст Джон Рід, який у 1915 році потайки діставався на фронт, щоб стати очевидцем подій I світової війни. Рівненським враженням він присвятив один зі своїх нарисів, який пізніше увійшов до книги «Уздовж фронту» (1928). Американський журналіст мав поверхове знайомство з нашим містом (перебував тут лише близько дев'яти годин), але залишив досить колоритний його опис. Звернемося до його фрагментів. «Я ніколи не забуду Рівне – єврейське місто у смузі осілості, – писав Рід. – Воно було російським зі своєю безладною обширністю, широкими вулицями, наполовину вимощеними бруківкою, з вибоїнами на тротуарах, кривими дерев'яними будиночками, оздобленими різьбленою яскраво-зеленою обшивкою, і натовпами дрібного чиновництва в мундирах. Тут багато було візницьких прольоток на маленьких колесах, із важкою російською упряжжю, правили ними патлаті дегенерати, у зношених вельветових свитках і потворної форми куполоподібних капелюхах. Але все інше було єврейське... Вулиця була захаращена смердючими покидьками серед в'язких калюж, які розбризкувалися при кожному проїзді візків. Навкруги дзижчали хмари вгодованих мух». Безперечно, в такому описі маємо явно не компліментарне зображення міста. Однак гротескові образи Ріда не були вигаданими, а віддзеркалювали справді жахливий побут тогочасного міста, який, мабуть, здавався культурному іноземцеві особливо вражаючим.

Проїжджаючи Шосейною (нині Соборна) вулицею, американський мандрівник зауважив силу-силенну дрібних торгових закладів. Вони разом із крикливою рекламою товарів «утворювали вниз і вгору по вулиці якийсь божевільний ряд». Окрім того, весь цей ряд був живим: «Заяложені власники стояли біля закіптюжених дверей, і кожен з них кричав нам, щоб ми купували у нього, а не у його конкурента-шахрая по інший бік дороги. Дуже багато магазинів, дуже багато візників, перукарень, кравців, скупчених у цьому тісному світі...».

Рівне, хоч і вважалося тоді тиловим містом, постійно перебувало у стані напруженості, відчувало близький подих війни. Із зоною бойових дій місто мало безпосередній зв'язок. По-перше, поранених і покалічених солдатів привозили із фронту до рівненського шпиталю, де вони розповідали про жахіття війни. По-друге, на період війни у місті дислокуються великі підрозділи військ, розміщуються різноманітні служби – штабні, технічні, інтендантські тощо. У Рівному знаходився штаб Особливої армії Південно-Західного фронту, до якого нерідко приїздили офіцери з фронту. Розквартировані у місті військові теж своїм перебуванням нагадували про реалії близької війни.

Війна продовжувалась, а настрої розчарування у ній все більше охоплювали як армію, так і громадськість. 1916 року велику поїздку прифронтовими районами здійснював імператор Микола II. Прибув він і в Рівне, де мав зустріч із дислокованими тут військами. Генерал О. Брусилов, який супроводжував імператора, згадував, що зустрічали його без сподіваного піднесення духу (а саме на це була розрахована поїздка царя), майже байдуже; вишикувані війська у Рівному «не виявляли ніякої радості».

Зазнавши на собі кількарічних важких випробувань, рівняни були украй стомлені війною, яка завдала місту багато лиха. Зростали настрої апатії. Люди хотіли миру будь-якою ціною. Розчарування царською політикою досягало критичної межі. Такі ж настрої охопили усю Росію, яка усвідомлювала необхідність радикального повороту в суспільному житті. Цим поворотом стала Лютнева революція 1917 року.

Події революції 1917-1918 років в Україні характеризувалися низкою падінь і злетів: від проголошення УНР до постійних революційних змагань за її незалежність.

У грудні 1918 року до міста знову повернулася українська влада разом із військами Директорії, що вступили до Рівного. Головною її опорою були галичани, котрі служили у складі дислокованих тут військ. Хоча й цього разу влада виявилась нестійкою, проте вона зробила у краї значно більше, ніж у 1917-му. Насамперед українське урядування поширилося на селі, яке до тих пір було лише пасивним суб'єктом у політиці. Один із учасників тих подій згадував: «Українську владу Волинь відчула щойно після протигетьманського повстання, в якому населення Волині взяло масову участь восени 1918-го. УНР шаленим темпом налагоджувала адміністративний апарат по всіх повітах Волині. А по містах Волині з приватної ініціативи розпочалася гарячкова організаційна праця культурно-освітня і кооперативна. Як гриби після дощу, стали народжуватися по містах і селах «Просвіти» та кооперативи».

Саме на цю пору припадає відомий в історії «рівненський період» Української Народної Республіки. Він був нетривалим у часі, але яскравим і пам'ятним подіями, що тут відбулися.

Від початку 1919 року українська влада повсюдно встановилася на Волині. Прокидалися від політичного сну довколишні села, створювалися Ради. Селяни з довірою поставилися до рідної влади, але й нарікали на бездіяльність її, зволікання з поділом землі. Тим часом Директорія під тиском переважаючих червоних військ відступала з України. У квітні під її контролем залишалася лише Волинь, точніше – центральна частина Волині. Адже із заходу наступали поляки, зі сходу – більшовики. Директорія змушена була маневрувати, переїжджаючи з міста в місто. На початку квітня український уряд, оточений небезпекою, покинув Кам'янець-Подільський і переїхав до Рівного.

Обставини того часу виявилися досить драматичними. Надії на допомогу Антанти, зокрема Франції, не справилися. Війна без союзників, та ще й на два фронти, знесилила українську армію. Зростало невдоволення урядом С. Остапенка, консервативним і бездіяльним. Треба було, рятуючи справу української революції, зважуватися на рішучі зміни. Це розуміла політична верхівка держави, насамперед Голова Директорії Симон Петлюра, який на

нараді у Здолбунові 1 квітня 1919 року виклав свій план реорганізації уряду, а власне, заміни його іншим, більш радикальним і лівим (соціалістичним).

«На якийсь час Рівне стало центром українського політичного життя. Всі евакуйовані центральні державні установи з Кам'янця переїхали сюди. З членів уряду переїхала невелика частина на чолі з заступником прем'єра І. Феценком-Чопівським... Петлюра не рахувався із збанкрутілим уже урядом Остапенка, він доручив А. Ливицькому виконувати обов'язки міністра внутрішніх справ, а Б. Мартосові – міністра фінансів», – так писав у ґрунтовних спогадах про ту добу один із чільних діячів УНР Ісаак Мазепа. Слід додати, що Рівне тієї пори справді виглядало незвичайно жвавим і олюдненим містом. Тут замешкали сотні чиновників та службовців державного апарату, зупинились великі військові підрозділи, на залізничній станції стояли два бронепотяги.

Головний Отаман війська Директорії Симон Петлюра вперше приїхав до Рівного 25 березня. Проводячи тут наради та консультації, він виходив із необхідності консолідувати вкрай розпорошені українські сили перед небезпекою чергової інтервенції. «Фактично під владою Директорії залишалось лише кілька повітів на Волині». Петлюра скликав представників есерів, донедавна найсильнішої української партії, яка уже встигла поділитися на три фракції, – А. Степаненка, І. Лизанівського, В. Голубовича, а також соціал-демократів – І. Мазепу, І. Романченка. Ця розмова була підготовкою до більш широкої наради представників українських політичних сил.

5 квітня у невеличкому будиночку Здолбунівської початкової школи біля залізничної станції допізна не гасло світло. Тут проходила важлива політична нарада, яка за інших обставин могла б стати історичною. На нараду Директорія скликала представників українських політичних партій та членів Трудового Конгресу. Ішлося про майбутнє України. Головував Симон Петлюра. Він же виголосив яскраву і переконливу промову, головною думкою якої було: необхідно консолідувати всі творчі українські сили, виробити політичну лінію, яка мала б підтримку у масах. «Коли цього не зробимо, катастрофа неминуча», – такими словами завершив свій виступ Головний Отаман.

Наслідком цієї наради стало призначення нового уряду. Це сталося 11 квітня 1919 року у Рівному. Новий уряд очолив енергійний Б. Мартос. Уже 12 квітня на вулицях нашого міста поширювалася прокламація з текстом першої декларації нового уряду. У ній уряд разом із діячами Директорії твердо заявляв, що не закликатиме на Україну жодних чужих сил. Нагадувалося, що Україна потерпає від двох ворогів – поляків та московських комуністів. А в кінці заяви містився заклик до співпраці в ім'я вільної, незалежної України – до соціалістів, селян та робітників, які повстали по той бік фронту проти російського більшовизму. Уряд обіцяв політику миру, зміцнення народного ладу, організацію «робітничо-селянських трудових рад для контролю над діяльністю місцевих властей».

Цими днями налагоджувалася співпраця різних політичних сил. Проте бажаної загальної консолідації не було досягнуто. Проти неї відверто виступили праві сили, зокрема партія самостійників-соціалістів. Вони вимагали відставки Петлюри та заміни головнокомандування. До ролі нового військового диктатора готувався молодий та амбітний отаман Оскілко. Ішло до відвертої

конфронтації. Праві сили звинувачували Петлюру та новий уряд у більшовизмі і відкрито бойкотували їхні дії. Виключно вів себе сам Оскілко, котрий ігнорував накази Головного Отамана та штабу (він був командувачем Північного фронту) і готував заколот.

Спробу державного перевороту було здійснено вночі на 29 квітня 1919 року. Очолив цю авантюру отаман Оскілко. Ще зранку він зник із Рівного, а вночі, за підтримки ошуканих вояків, заарештував майже половину міністрів та кількох воєначальників. Проте спроба перевороту була швидко викрита. Удень 29 квітня прихильники Оскілка розклеїли по місту його спекулятивну відозву до населення та військ, у якій заколотник заявляв, що з необхідності перебрав на себе владу головнокомандувача військ і усунув уряд. Того ж дня частина військових, яка, було, підтримала Оскілка, переконалась, що це безсоромна брехня, і покинула його. Наступного дня туман непевності розвіявся остаточно. Літак, що кружляв над містом, розкидав листівки із зверненням С. Петлюри. Останні одурені повстанці прозріли і покинули Оскілка. Невдасі-заколотнику залишалося тільки потаємно втекти.

Той факт, що заколот був швидко ліквідований, засвідчив певну згуртованість і дисциплінованість українського війська. «Цей випадок, – пише сучасний історик, – показав всіляким пройдисвітам, охочим до переворотів, що армія вірить С. Петлюрі, і така постава спинила багатьох від деструктивних спроб». Проте виступ Оскілка завдав серйозної шкоди як війську Директорії, так і авторитету тогочасної влади. «Повстання внесло в армію ще більшу дезорієнтацію. Оскілко встиг стягнути значні сили до Рівного і тим відкрив фронт більшовикам», – зауважує Н. Полонська-Василенко. Справді, це був кричущий приклад розвалу й анархії у війську, внаслідок чого Північний фронт на рівненському напрямку значно послабився. До речі, ніхто із заколотників так і не був покараний. Обійшлося тільки їх заявами про каяття. С. Петлюра, який узагалі не був схильний до деспотії та репресій, пояснював це тим, що свідомих українських сил надто мало і не можна в такий критичний час їх утрачати.

Сільське населення краю ставилося до української влади неоднозначно: одні її активно підтримували, інші ж сприймали насторожено. На селі вже звикли до частих змін влади у ці роки. Однак протягом кількох місяців навесні 1919 року вдалося дещо налагодити адміністративно-господарське життя Рівненського повіту. 27 квітня у Рівному відбулися засідання повітового з'їзду для організації трудових Рад. Часто у ці напружені квітневі дні бував у місті Голова Директорії та Головний Отаман її військ Симон Петлюра. Пам'ять славного борця за волю України нині гідно увічнено в місті. У центральній частині Рівного є пам'ятник Петлюрі, його ім'ям названо одну з вулиць середмістя, також уміщено меморіальну дошку на приміщенні Народного Дому, що знаходиться на тій же вулиці.

Але фронт неухильно наближався. 5 травня уряд та урядові служби Української Народної Республіки покинули Рівне, переїхали до Радивилова. Більшовицьке командування кинуло на рівненський фронт ударні сили. 22-23 травня точилися бої на підступах до міста. Опівдні 23 травня прибули офіцери штабу 19-ї дивізії українського війська із сумною звісткою: вночі під час натиску ворожих сил дивізія розпалася під Гощею – більша її частина разом із

командуванням та штабом перейшла на бік ворога, а менша відходить у тил. Це викликало термінові спорядження до евакуації у Рівному, зокрема амуніції та зброї, зосереджених на станції. Для оборони станції прибуло кілька бронепотягів.

У другій половині дня 24 травня більшовицькі війська почали наступ на Рівне. Оборонці міста опинилися в надзвичайно скрутному становищі. Надійних військових підрозділів було обмаль, такими були хіба що загони УСС (січових стрільців); решту являли собою збірні команди, організовані щойно у Здолбунові з утікачів різних частин Північного фронту. Становище вкрай ускладнювалося через два чинники. По-перше, Червона армія наступала широким фронтом, не залишаючи можливостей для маневру. По-друге, того ж дня, 24 квітня, відкрили наступ і поляки: їх передові частини зайняли Клевань і також погрожували вдарити з тилу, перебуваючи поблизу Рівного. Через те червоні, подолавши погано організований опір, порівняно легко оволоділи містом. Це були частини дивізії під командуванням М. Щорса.

Успішний наступ польських військ змусив більшовицький уряд шукати миру, і 18 жовтня полякам було запропоноване перемир'я. Це був перший крок до підписання у березні 1921 року відомого Ризького миру, який юридично закріпив панування Польщі на території Волині, зокрема Рівненського повіту.

На цьому, власне, й завершується літопис подій революції та громадянської війни у нашому місті. Який висновок можна зробити, оцінюючи ці події сьогодні? Чіткої, визначеної позиції Рівне на тлі історичних подій не займало. Місто зазнало безперечного впливу війська гарнізону, яке в 1917 році розділилося на прихильників УНР та більшовицької влади. У періоди найвищого революційного піднесення тут відчувався і вплив українського села, що прагнуло демократичної, соціально справедливої влади. Активними іноді були виступи робітників, зокрема залізничників. Місцеве єврейське населення майже не виявляло політичної активності, легко пристосовуючись до будь-якої влади. Виняток становила хіба що єврейська біднота, яка добре сприймала агітацію Бунду та Поалей-Сіона. Зрештою, численні переходи міста з рук у руки, калейдоскопічна зміна урядів та режимів породжували апатію та байдужість до політики. І все ж пробуджена революцією масова активність позначилася не лише протягом 1917-1920 років, вона і в майбутньому проявилася в поставі мешканців міста та регіону.

Список використаної літератури

1. *Геращенко Т. Спроба правого перевороту в УНР навесні 1919 року.* – [Електронний ресурс] / Т. Геращенко. – [Режим доступу]: http://istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/19/19/geraschenko.pdf
2. *Геращенко Т. Причини виступу правих партій в Рівному 29 квітня 1919 року.* – [Електронний ресурс] / Т. Геращенко. – [Режим доступу]: http://istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/18/18/gerashchenko.pdf
3. *Дем'янчук Г. Рівне пам'ятає уряд УНР / Г. Дем'янчук // Рівне.* – 1993. – 23 січ.
4. *Єфремов С. Публіцистика революційної доби (1917-1920 рр.). Т. 2 : 9 трав. 1918 – 30 трав. 1920 рр. / С. Єфремов ; упоряд.: В. Ф. Верстюк, Т. Б. Басара-Тилищак, В. М. Бойко, В. В. Скальський.* – Київ : Дух і літера, 2014. – 544 с.
5. *Желінський П. Гіркі уроки Української Революції [1917-1921 років : до сторіччя Центральної Ради] / П. Желінський // Надслучанський вісник – 2017. – 7 берез. – С. 4, 5.*

6. Кузьмик О. Державотворчі процеси на Волині: державний переворот 1919 р.: причини і наслідки / О. Кузьмик // Актуальні питання культурології. Альманах наукового товариства «Афіна» кафедри культурології та музеєзнавства. – Вип. 12. – 2012. – С. 100–104.
7. Мазена І. Україна в огні й бурі революції. 1917–1921 / І. Мазена. – Б.м.в., 1950. – Ч. 1. – 210 с.
8. Мартос Б. Оскілко й Болбочан. Спогади / Б. Мартос. – Мюнхен, 1958. – 64 с.
9. Оскілко В. Між двома світами / В. Оскілко. – Рівне, 1924. – 74 с.
10. Поліщук Я. О. Мандрівка крізь віки : нариси історії міста / Я. О. Поліщук. – Вид 2-ге, доповн. – Рівне : Волин. береги, 2009. – С. 132-157.

СУМЩИНА В УКРАЇНСЬКІЙ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ

*Капорина Катерина, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство»
комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру
позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю,
м. Суми, Сумська область
Керівник: Залужна Н.С., керівниця гуртка*

Українська революція – низка подій, пов'язаних з національно-визвольною боротьбою українського народу у 1917-1921 роках. Поштовхом до початку Української революції стала Лютнева революція в Російській імперії. Основні етапи революції: діяльність Української Центральної Ради, проголошення її Універсалів (березень 1917 – квітень 1918), правління гетьмана Павла Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918) та встановлення влади Директорії УНР, розгортання та придушення масштабного повстанського руху (грудень 1918 – листопад 1921).

Саме під час Української революції 22 січня 1918 року IV Універсалом Української Центральної Ради було проголошено незалежність України, продемонстровано можливість цивілізованого демократичного збирання територій в єдину суверенну державу. Це був вагомий і багато в чому трагічний досвід державницько-правової розбудови України.

В Україні утворився альтернативний центр влади – Українська Центральна Рада (УЦР), що стала представницьким органом українських демократичних сил і очолила національно-демократичну революцію в Україні. Керівником УЦР став Михайло Грушевський. Держава проіснувала 3 роки. Це був час безперервної боротьби за її збереження. Вже тоді Україна мала всі ознаки держави: територію, окреслену кордонами, герб, військо, грошову систему, мову, налагоджені дипломатичні відносини з іншими державами.

Українська революція 1917–1921 рр. є історичним надбанням нації. Події визвольних змагань, метою яких було політичне самовизначення українського народу у формі поновлення й захисту державності, безперечно є однією із найгероїчніших і найтрагічніших сторінок історії України. У буремних революційних подіях одна одну змінювали влада Центральної Ради Української Народної Республіки, Української держави Гетьмана Павла Скоропадського, Директорії УНР; виникла Західноукраїнська Народна Республіка; українська нація об'єдналась у єдиній Українській Соборній державі (акт Злуки УНР і ЗУНР); приходили, відступали і знову відновлювали свою владу більшовики,

активізувався масовий національно-визвольний рух. На початку 1920-х років на більшості територій України встановився тоталітарний більшовицький режим. Його очільники протягом багатьох років знищували пам'ять про добу Української національно-демократичної революції 1917–1921 років та її учасників. Три голодомори, репресії, цілеспрямована політика русифікації – все це для того, щоб українці забули власну історію, перестали бути нацією. За радянської влади в Україні знищували місця поховань вояків Армії Української Народної Республіки та Української Галицької Армії. Тепер, у незалежній Україні маємо змогу відновити втрачену пам'ять.

Тема революції привертає все більше уваги дослідників і ми теж не залишилися осторонь. **Хронологічні межі** нашої дослідницької роботи: з березня 1917 по кінець 1920 року, тобто період Української революції та боротьби за збереження державності на території нинішньої Сумської області. Робота включає в себе документальні матеріали з проблем одного із найскладніших періодів минулого нашої Батьківщини.

Відносячи до нього також війну за незалежність України, ми виходимо з того, що вона в політичному відношенні не тільки сприяла згуртуванню всіх верств української нації, але й об'єктивно вела до утвердження в масовій свідомості на довгі роки ідеї української свободи, незважаючи на болючу поразку Визвольних змагань початку ХХ століття.

Мета: комплексне дослідження подій часів української революції.

Завдання:

- допомогти всім зацікавленим глибше вивчити курс вітчизняної історії доби Української революції шляхом використання різноманітного документального матеріалу;
- залучати наших однолітків до вивчення рідного краю, національних традицій, у яких знаходимо велику мудрість наших предків, поради й настанови в життєвих справах;
- формувати патріотизм у душі світосприйняття тих відомих представників «красного письменства» та науки і культури, які залишили по собі в народі добру пам'ять.

В своїй роботі ми прагнули до об'єктивного висвітлення таких фактів і подій в історії України, які стосуються передусім Сумщини. Намагалися при цьому ознайомити з діяльністю відомих історичних осіб, не впадаючи в світоглядні крайнощі, притаманні радянській історіографії, а також показані основні напрямки розвитку економіки, науки, культури, сільського господарства, перипетії різних війн, особливості побуту, своєрідність життя інтелігенції, робітників і селян в українському суспільстві різних періодів.

Виважено, з нових позицій незалежності України осмислюються події давнини і сьогодення, об'єктивних оцінок набувають соціальні процеси, ідеї формування справжнього громадянина-патріота і громадянського суспільства та продовження історичних традицій народу тощо.

Сумщина сьогодні повертається до витоків своєї багатої історії. Вивчення історичних подій допоможе сформувати національно-свідомих громадян нової держави, виховати молоде покоління в душі патріотизму і відданості своєму

народові, який зберіг власну мову, культуру, традиції у роки перебування під владою інших держав.

Список використаної літератури

1. Голубко В. *Армія Української Народної Республіки 1917-1918. Утворення та боротьба за державу.* – Львів: Кальварія, 1997. – С.67.
2. *Довідник з історії України.* – К.: «Генеза», 2001. – С.997.
3. *Енциклопедія Українознавства.* – Т.1. – К.: «Глобус». – 1993. – С.82.
4. *Земские известия.* – №44. – 1918. – 12 вересня. – С.2. ДАСО. – Ф.902. – ОП.4. – Спр. 1002. – Арк.316
5. Іванущенко Г. *Український розвідник Іван Литвиненко // Краєзнавчий збірник.* – Суми.: «Університетська книга», 2006. – С.109-116.
6. Литвин. М., Науменко К. *Збройні сили України першої половини ХХ ст. Генерали і адмірالی.* – Львів-Харків: «Сага», 2007. – С.220.
7. *Лучь.* – 1918. – 30 червня. – С.3; *Лучь.* – 1918. – 28 серпня. – С.3. *Державний архів Сумської області (далі – ДАСО).*
8. *Приказь Начальника общественной охраны // Сумской вестникь.* – №53. – 1917. – 8 марта. – С.1. ДАСО
9. *Сумщина від давнини до сьогодення. Науковий довідник / Упоряд. Покидченко Л.А.* – Суми, 2000. С.204-225.
10. *Сумской вестникь.* – № 53. – 1917. – 8 марта. – С.1.; №52. – 1917. – 6 марта. – С.2.; №57. – 1917. – 12 марта. – С.1. . ДАСО. – Ф.916. – ОП.7. – Спр. 1218. – Арк.241

ПРОМЕТЕЙ УКРАЇНСЬКОГО ДУХУ

*Паламарь Світлана, учениця 9-А класу Полтавської гімназії № 21,
вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» при ПМЦПО
м. Полтава, Полтавська область
Керівник: Посмітна С.В., керівник гуртка «Історичне краєзнавство»
при ПМЦПО, учитель історії Полтавської гімназії № 21*

Роль особи в історії багатогранна. Людина стає історичною особою, формуючи життя суспільства за своїм образом і подобою, накладаючи на нього печать своїх переконань і прагнень.

З нашим містом здавна і до сьогодні невід'ємно пов'язані життя і діяльність багатьох відомих, талановитих і непересічних людей. Письменники, художники, творці Української державності, невтомні ентузіасти на ниві громадської праці, вони в усі часи наповнювали духовний потенціал нашого міста, сприяли всебічному розвитку його мешканців, особливо, молодих поколінь. Історію творять люди. Але їхні імена не завжди залишаються на скрижалях самої історії. Прикладом подібного може служити історія його життя.

У час становлення незалежної Української держави нам вкрай необхідно зайнятися відновленням історичної пам'яті, духовності, через вивчення минувшини кожного куточка рідної землі, створити літописи усіх населених пунктів, висвітлити маловідомі сторінки, постаті, пов'язані з героїчною історією нашого народу. Такі, як він, закладали підмурівки української державності, творили науку і освіту, культуру і мистецтво.

На багатьох іменах історичного літопису десятиліттями лежало табу, всіляко перекручувався щодо них оціночний критерій: чим і як прислужилися вони рідному народові.

Багато сторінок нашої історії нині доводиться відновлювати. Ось чому ми вважаємо наше дослідження **актуальним**.

Мета нашого дослідження: проаналізувати життєвий шлях та творчу спадщину Григорія Коваленка – великого патріота, історика, етнографа, українського письменника, художника, громадського діяча, автора першого в Наддніпрянській Україні підручника вітчизняної історії, людини яку було звинувачено в націоналізмі.

Нами були поставлені такі **завдання**: вивчити життєвий шлях українського патріота; охарактеризувати творчу спадщину видатного громадського діяча, визначити вагомий внесок в розбудову української державності, в українську культуру.

Життя та творчість Григорія Олексійовича Коваленка на сьогодні мало досліджені і широкому загалу невідомі. Його літературну, публіцистичну, наукову та мистецьку діяльність досліджували П. Горобець, Юлій Коцюбинський, Н. Бондаренко, М. Щепотьєв, а згодом П. Ротач, О. Юренко, В. Граб, В. Ханко, В. Ревежук та інші.

Ми вважаємо, що наше дослідження має практичне значення і є гарним доповненням до будь-якої бібліотеки краєзнавця, історика, викладача, школяра, студента чи просто людини, яка хоче більше дізнатися про Григорія Коваленка як великого українського патріота та громадського діяча, і як про людину яка надзвичайно багато зробила для українського народу, для української культури.

Наукова **новизна** дослідження полягає в тому, що нами зроблено спробу розширити маловідому але багатоаспектну оцінку діяльності Г. Коваленка через використання музейних архівних джерел, та наукових джерел, показати формування історичної пам'яті сучасній Україні. На наш погляд, нам вдалося зібрати та систематизувати матеріал про життєвий шлях та творчу спадщину видатного громадського діяча Г. Коваленка.

У контексті національного, культурного та духовного відродження України важливим є дослідження тих сторінок історії, які довгий час або замовчувались або показували події неправдиво. Однією з таких є масові незаконні репресії 1920 – 1930 рр. За матеріалами сфабрикованих слідчих справ простежуються понівечені долі багатьох людей. Кримінальна справа 12089-С розповідає нам про трагічні факти з життя Григорія Олексійовича Коваленка, письменника, журналіста, історика, етнографа, графіка, живописця, громадсько-культурного діяча. Його ім'я серед видатних поборників державної незалежності України – учасників подій Української революції 1917-1921 років, життя і діяльність яких пов'язані із історією Полтавщини.

Г.О. Коваленко народився 24 січня (за новим стилем 5 лютого) 1868 року в селі Липняки Переяславського повіту Полтавської губернії (тепер у складі селища Баришівка Київської області). Дитинство Грицька минуло у сім'ї заможного козака. У родині збереглися козацькі традиції, освіченість, любов до живопису, а становлення світогляду відбулося під впливом «Кобзаря» Т. Г. Шевченка.

Закінчив Полтавську фельдшерську школу і був направлений земським фельдшером до Переяславського повіту, де захопився збиранням етнографічних матеріалів з культури та історії, з народної медицини. У Чернігові він став секретарем Чернігівської міської ради, співпрацював з М. Коцюбинським, В. Самійленком; з Б. Грінченком видає книги для народних читань.

Восени 1905 переїздить до Полтави, працює секретарем міської думи, займається культурно-просвітницькою діяльністю. Разом з Миколою Дмитрієвим, Панасом Мирним, Григорієм Маркевичем засновує перший в Україні часопис українською мовою «Рідний край» і стає його редактором.

Г. Коваленко видає «Оповідання з української історії» – це була перша книга з історії, видана українською мовою, пізніше вона «витримає» сім видань. Не покидає і літературної діяльності. Стає одним із засновників просвітницького осередку в Полтаві, в 1917 був обраний головою Полтавської «Просвіти». Після Жовтневого перевороту Григорій Коваленко продовжує займатися громадською і літературно-мистецькою діяльністю. На початку 20-х років бере участь у Полтавському науковому товаристві при ВУАН, деп. Працює з В. Щепотьєвим, Г. Мальфетом, М. Рудинським та іншими вченими. За більшовиків відходить від публічної діяльності, пише твори для дітей, науково-популярні брошури.

У віці 69-років, його було розстріляно за рішенням «трійки». Тільки через декілька десятиліть нарешті стало можливим говорити і писати про нашого визначного земляка. Він один із представників української інтелігенції, яку так безжалюбно знищив комуністичний режим. Ще й досі пам'ять письменника, українського просвітителя, художника, етнографа, громадського діяча, не увічнено навіть меморіальною дошкою.

Г. Коваленко не потребує реабілітації. Перед своїм народом він нічим не завинив. Він увійшов в українську історію як патріот, як людина, яка стала взірцем того, як треба любити свій народ і боротися за його незалежність, за його волю, за його культуру.

Лише з любові до рідного народу родиться патріотичне чуття. Лише бажання щастя й слави рідному народові родить патріотичні діла і вчинки. Ім'я таких, як він, повинні бути навечно закарбовані в пам'яті народній, бо вони за велінням серця чесно служили відродженню України. Слід відзначити, що творчий доробок Г. Коваленка до цього часу не знайшов творчого осмислення.

В наші дні зусиллями багатьох полтавських дослідників, серед яких слід виділити П. Ротача, О. Супруненка, В. Ханка, Л. Євсилевського, В. Лобурця, О. Нестулю, В. Пашенка, В. Войналовича, О. Єрмака, В. Жук, Б. Ванцака, Т. Пустовіта, В. Мокляка, Г. Журавель, О. Білоуська удалось значно доповнити знання про історію краю, названо нові імена, виявлено невідомі досі сторінки діяльності видатних діячів минулого. (Історична пам'ять). «Патріотизм – це активна любов до своєї Вітчизни, до свого народу; це чин, акція, благородні устремління кожного сина народу заслужити це ім'я. Кожний патріотичний вчинок – це є іспит сумлінню й чесності сина вітчизни.

Кожний член нації мусить творити бодай малі патріотичні вчинки; із малих діл творить історія великі заслуги синів народу. З проблесків загорається огонь любові до неї, а з огню активної любові родиться ім'я – Патріот.

Учені, філософи, політики, поети – всі працюють над поліпшенням життя власного народу, над його добробутом, духовним чи матеріальним.

Те, що встигла зробити у своєму житті ця надзвичайно талановита, всебічно розвинена але скромна людина, заслуговує увічнення пам'яті.

Його подвиг, подвижництво і сам спосіб життя нам, сучасника, наче малював образ майбутньої, вільної України. Він служив прикладом того яким має бути патріот. В своїй діяльності він постійно шукав і розвивав український інтерес.

Потрібно глибоко усвідомлювати, що від того, як буде вихована сучасна молодь, буде залежати доля незалежної Української держави. Життя і діяльність цієї людини відбивалася ніби понад часом, адже він був свідком низки пам'ятних подій в історії України 20-го століття. Здавалось, що він зробивши свою справу на арені історії, канув у небуття...

*Не прощаюсь з тобою, моя Україно,
У непам'ять не йду, буду тут повсякчас:
В твоїм Слові, і в білому цвіті калини,
І у вірі твоїй, що залишив Тарас.
П. Ротач*

Джерела та використана література

1. Граб В. Забута криниця // Граб В. У лецатах ДПУ: Нариси про безпідставно репресованих діячів вітчизної науки та культури. – Полтава, 1999. 215 с.
2. Коваленко Г. Некоторые черты украинского стиля в связи с вопросом о происхождении украинской хаты // Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии. Вып. 9. Полтава, 1912. С. 81 – 109.
3. Павловский И. Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века. Полтава: 1912. 239 с.
4. П'ядик Ю. Фотографія з багатьма невідомими // Вітчизна. 1989. № 2. С. 194 205.
5. Ревегук В. Я. Полтавці – поборники державної незалежності України / В. Г. Ревегук. – Полтава, 2015. – 348 с.
6. Ротач П. Г.О. Коваленко / П. П. Ротач. Полтавська Шевченкіана: спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. – Полтава: Дивосвіт, 2013. – 960 с.
7. Ротач П. Рядки за рядками, літа за літами... / П. Ротач. – Полтава: 2005. – 640 с.
8. Справа по звинуваченню Коваленка Григорія Олексійовича // Архів управління СБУ в Полтавській області. – Спр. 12089-С. – 103 арк.

УКРАЇНСЬКИЙ ГАРІБАЛЬДІ

*Данченко Дмитро, учень 9-А класу Полтавської гімназії №21,
вихованець гуртка «Історичне краєзнавство» при ПМЦПО
м. Полтава, Полтавська область*

*Керівник: Посмітна С.В., керівник гуртка «Історичне краєзнавство»
при ПМЦПО, учитель історії Полтавської гімназії № 21*

Симон Петлюра був великим українцем, громадсько-політичним і державним діячем, журналістом, членом Центральної та Малої рад, головою УГВК, генеральним секретарем військових справ, Головним Отаманом Армії

УНР, головою Директорії УНР. Був блискучим літератором, публіцистом, промовцем, який не тільки майстерно володів словом, але й чудово розумів важливість соціальної функції саме цього роду своєї діяльності. Він був великим українцем: «Своє життя Симон Петлюра рано й беззастережно поклав на олтар служіння українській Самостійності та Соборності. Хіба може бути чистіше діло, ніж те, що стосується долі, честі й життя свого народу».

Ідеї Петлюри на часі і в наші дні в контексті сучасної внутрішньої, зовнішньої інформаційної політики, єднання нації довкола ідеї незалежності й будівництва міцної суверенної держави, а також з огляду на відновлення історичної пам'яті українського народу. Саме тому ми вважаємо, що наше дослідження є актуальним. Це дає змогу глибше зрозуміти наше історичне минуле, визначитися у теперішньому, передбачити майбутнє.

Мета нашого дослідження – показати самотність, велич таланту Петлюри як журналіста, талановитого публіциста, у контексті пробудження національної свідомості українського народу та розв'язання «українського питання» та довести, що його твори не втратили своєї цінності і є актуальними і в наш час.

Нам би хотілося дослідити умови формування світогляду Симона Петлюри та тернистий життєвий шлях, з'ясувати значення джерельно-інформаційного потенціалу праць, присвячених «українському питанню».

Історія доручала вирішувати великі справи тим, хто виростав із народної стихії боротьби за виживання нашої нації.

До таких належав звичайний, як багатьом здавалося, журналіст Симон Петлюра. Але то українцям так здавалося, бо російський академік Федір Корш задовго до революційних подій 1917 го пророче заявить, що Петлюра – з породи вождів, і стане він провідником народних мас, коли надійде слухна година. І справді, ідея Самостійної України, яка покликала до державницького чину Петлюру, з його іменем творила і національно-державницьку свідомість, і стихійне бажання йти до остаточної перемоги, до повного тріумфу національних ідеалів.

Сьогодні для України ця людина залишається легендою, символом, національним сумлінням. Підраховано, що Симон був дописувачем, співробітником, співзасновником та редактором 22 періодичних друкованих видань. Доведено, що першого вагомого редакторського досвіду молодий журналіст набув у київському тижневику «Слово», в якому він за нетривалий відтинок часу пройшов шлях від співробітника, співзасновника до головного редактора.

Коли ж ідеться про добу Української національної революції, то в ній Петлюра був вождем, який «щомиті будував вимріяну ним майбутню Україну. І прагнув здобути її не тільки як організатор збройної сили, а й як майстер слова».

Наразі можемо говорити, що особа Симона Васильовича Петлюри – політика з державним національним мисленням і його творчість як публіциста, журналіста, редактора, є відбитком подій, суспільної думки, моральних і світоглядних цінностей. Статті Петлюри були формою боротьби політично

активного громадянина за соціальне і національне самоусвідомлення, а значить, і визволення свого народу.

Його постать невід'ємна від найсвятіших прагнень українського народу до волі, щастя і справедливості. В еміграції Петлюра глибоко вірив у відродження незалежної України. За півмісяця до трагічної смерті Симон Петлюра в листі до Ю. Гуменюка писав: «Я вірю і певний, що Україна як держава – буде. Може, не зразу такою великою, як нам хотілось би, але буде».

Ідея України стала домінантою в його спадщині. На засадах україноцентризму Петлюра вивів особливе поняття «рідного», в яке включав: Україну, народ, мову, звичаї, культуру. Усі вони у своїй узагальнюючій формі складають зміст іншого поняття – поняття «українська ідея» і є осередком внутрішнього духовного життя людини.

Великий син України особливо гостро відчував, що відродження нашої державності неможливе без відродження національної душі українця. Вірив, що нарешті настане час, коли всі роз'єднані сили Української землі радісно об'єднаються і, об'єднані в одне національне тіло і душу, скажуть: **«ВІД КУБАНІ ПО СЯН – ЛИШ ОДИН БУДЕ ЛАН; А ВЛАСНИКОМ ЙОГО ЦІЛИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД»**.

Цей клич мусить стати нам святим заповітом у боротьбі за змучений і облитий кров'ю народ. Наша плодюча земля, природні багатства, розквіт та добробут нашої Республіки, наша воля, наші бажання і стремління хай будуть тим цементом, що зміцнить нас і нашу Самостійну Народну Республіку».

Симон Петлюра не просто закликав українців боротися за вільну Україну. Він показував приклад, як це робити, бо завжди був там, де свистіли кулі й розривалися снаряди. Його навіть «порівнювали з селянином, який із сім'єю лягає на межі своєї землі, щоб оборонити її від нападників, так і він ліг на межі української землі й покликав до того націю, щоб не дати її ворогам. І пішли за ним вірні сини України».

Завдання преси, на думку Петлюри, – «обслужувати і політичні, і національні інтереси всього українського громадянства».

Він спрямував зусилля на розбудову українського війська. Співпрацюючи з журналом «Книгарь», Петлюра привертав увагу громадськості до важливих питань національного військового будівництва. Симон також пише низку рецензій на видання військово-історичного характеру, у яких виклав свої роздуми про армію та її місце в житті нації і держави. Поєднуючи політичну діяльність з публіцистикою, він залишався на чолі визвольного руху. Його погляди на тодішню ситуацію, бачення перспективи України мали визначальний вплив на процеси в тогочасних політичних колах. Авторитет і вплив Петлюри залишалися високими. На відміну від інших політичних діячів, які або відійшли від політичної діяльності, або стали на шлях співпраці з більшовицьким режимом, він продовжував боротьбу. С.Петлюра розумів, що без військової сили Україна не забезпечить свого незалежного існування ні внутрішньо, ні зовнішньо. Тому, незважаючи на опір, він докладав усіх зусиль, щоб створити українську військову силу проти небезпеки, що насувалася. Саме завдяки його заходам восени 1917 р. українська армія постала як реальна військова сила.

Джерела свідчать про високий авторитет С. Петлюри у війську. Висловлювані Петлюрі закиди, що йому бракувало військової освіти, значною мірою втрачають свою переконливість, якщо проаналізувати його праці на військову тематику. Вони відзначаються глибоким аналітичним змістом, масштабним, стратегічним мисленням, порушують цілу низку концептуальних питань національного військового будівництва. По суті, у них на основі набутого історичного досвіду викладено військову доктрину. Досить назвати статтю «Чергові проблеми військового будівництва в українській військовій літературі».

А про найбільшу свою заслугу Петлюра сказав сам у промові на політичній нараді 26 листопада 1919 року: «Ми виступили на арену історії тоді, коли весь світ не знав, що таке Україна. Ніхто не хотів її визнати як самостійну державу, ніхто не вважав нашого народу за окрему націю. Ми показали світові, що Україна є, що її народ живе і бореться за свою державну незалежність».

У першому номері часопису «ТРИЗУБ» оприлюднив своє політичне кредо: «В українську державність віримо, українську державність визнаємо, про її неминучість ми переконані».

Акцентовано увагу, що усе життя Симона Петлюри до останньої миті було віддане боротьбі за єдність і самостійність українського народу. Симон Петлюра не просто закликав українців боротися за вільну Україну. Він показував приклад, як це робити, бо завжди був там, де свистіли кулі й розривалися снаряди.

Що ж давало сили вистояти і творити? З яких джерел черпав сили й упевненість у правильності обраного шляху, у нагальній потребі бути саме будителем народу? Відповідь певною мірою може видатися несподіваною – у невичерпаності свого народу, своєї України. Настав час, у який так свято вірив Петлюра. Для нього він жив і творив.

Підтвердженням цього є слова українського мислителя В'ячеслава Липинського: «Україна – це не рай земний – бо раю на землі не може бути, – а найкраще виконаний обов'язок. Тільки так можна створити Україну». І сьогодні ці пророчі слова суголосні діяльності Петлюри, звернені до кожного з нас.

Ми вважаємо, що повинні пам'ятати нашого славетного земляка і пам'ятати тих, хто йшов тим самим шляхом, тих, хто перед ним і після нього поклали своє життя в ім'я Незалежності України. Державна діяльність Симона Петлюри припадала на складний для України період, коли доводилося збройно виборювати й захищати незалежність. Через те надзвичайно актуальним було питання її зовнішньополітичних пріоритетів, усвідомлення місця нашої країни в тогочасному світі. Реалізація цього плану тісно перепліталася з проблемою досягнення соборності українських земель, котрі в тогочасних умовах реалізувати було практично неможливо.

Коли ж ідеться про добу Української національної революції, то в ній Петлюра був вождем, який «щомиті будував вимріяну ним майбутню Україну. І прагнув здобути її не тільки як організатор збройної сили, а й як майстер слова». Живучи за межами України, Симон ні на мить не поривав з нею. Петлюра, будучи зраджений Пілсудським, змушений був скуштувати гіркого хліба чужини, але й там заходився розробляти план відродження власної

державності, розраховуючи передусім на тих, хто опинився з ним за межами рідної землі, але усвідомлював себе органічною частиною рідного народу.

Симон Петлюра насамперед працював над тим, щоб зберегти українську еміграцію, що мала підтримувати українську державність у вигнанні.

Список використаних джерел

1. *Исаева Ксенія Симон Петлюра: «Іван Франко – поет національної честі» / Ксенія Исаева // Дзвони Підгір'я. – 2014. – 20 червня. – С.6*
2. *Литвин С.Х. Симон Петлюра у 1917–1926 роках. Історіографія та джерела: Монографія / С. Х. Литвин. – К.: «Аквілон – Прес», 2000. – 464 с.*
3. *Литвин С.Х. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана / С. Х. Литвин. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2001, – 940 с.*
4. *Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття / І. Нагаєвський. – К.: Український письменник, 1993. – 413 с.*
5. *Петлюра Симон. Статті / Упорядник та автор передмови О. Климук / О. Климук. – К.: Дніпро, 1993. – 341 с.*

СВОЮ ЛЮБОВ ДО УКРАЇНИ-НЕНЬКИ ПРОНЕСЛИ ЯК КОРОНУ ЗОЛОТУ

*Мільков Максим, учень 9-А класу Полтавської гімназії №21,
вихованець гуртка «Історичне краєзнавство» при ПМЦПО
м. Полтава, Полтавська область*

*Керівник: Посмітна С.В., керівник гуртка «Історичне краєзнавство»
при ПМЦПО, учитель історії Полтавської гімназії №21*

Україна – багатостраждальна земля. На жаль, як і сотні років тому, свобода українців знову скроплюється людською кров'ю, сумом та болем. І першими приміряли терновий вінець мучеників Герої Небесної сотні. Саме вони стали першими жертвами новітньої історії України ХХІ століття. Події трирічної давнини назавжди залишаться в пам'яті мільйонів українців та людей усього світу. Саме тому, ми вважаємо, що тема нашого дослідження, безперечно, є актуальною.

Мета дослідження – аналіз життєвих шляхів поборників незалежності родом з Полтавщини та їх внесок у розвиток українського державотворення.

Для реалізації мети нами були поставлені такі дослідницькі завдання: проаналізувати формування поглядів і становлення як особистостей визначних діячів Української революції – наших земляків; 2) розглянути їх внесок у розвиток ідеї утвердження української держави;

«Історію творить народ», – не раз ви чули ці крилаті слова, але тільки тепер вони почали набувати конкретного змісту. Зараз кожен із нас стає не лише простим очевидцем, але й учасником народження і побудови нової України – насправді незалежної, насправді вільної, справедливої та демократичної європейської держави.

Тяжкі випробування, величезні перешкоди спіткали Україну на цьому складному шляху. Проте ми знаємо, що ми повинні пройти його до кінця.

Ми повертаємо нашу пам'ять, історію. Побороти забуття для України зараз конче необхідно. Коли кажуть, що незалежність нам упала, як стиглий плід до ніг – це неправда. Тому, що вся наша історія ХХ століття – велика історія культурного спротиву.

Бути українцем – це самому вибрати, що ти українець. Це не залежить від голосу крові. Повернення пам'яті – це зараз дуже актуально.

Українці опинилися в ситуації, коли мусять або здатися і загинути як народ, або повстати. В історії немає жодного прикладу того, щоб якийсь народ здався з власної волі. Український народ не виняток і здаватися без бою не буде.

Борис Мартос – Голова Ради міністрів Української народної республіки, досвідчений діяч кооперативного руху

Народився Борис Миколайович Мартос 20 травня 1879 року у місті Градицьк Полтавської губернії. Походив зі старого козацького роду. По закінченні гімназії в Лубнах продовжив навчання на математичному факультеті Харківського університету, де вступив до Української студентської громади і став членом Революційної Української партії (РУП). За політичну діяльність тричі сидів у царській тюрмі. Через арешти і ув'язнення закінчити університет вдалося лише в 1908 р. У 1906-1910 рр. викладав у гімназіях та на вищих курсах Харкова, але як «неблагонадійний» був позбавлений педагогічної практики. Протягом 1910-1913 рр. працював у кооперативних організаціях Волині, Полтавщини та Кубані. Протягом 1913-1917 рр., з незначними перервами, працював у Полтавському губернському земстві інструктором кооперації, став організатором кредитних і споживчих спілок та кооперативних курсів. Активну участь у кооперативному русі поєднував з політичною діяльністю в Українській соціал-демократичній робітничій партії (УСДРП).

Після Лютневої революції 1917 року включився у розбудову Української держави. На I Всеукраїнському селянському з'їзді обраний до складу УЦР, член Малої Ради від фракції УСДРП, член і заступник голови ЦК Селянської Спілки, редактор тижневика УСДРП «Воля». У першому українському уряді посідав пост генерального секретаря земельних справ. Був одним із авторів земельного закону УЦР. На відміну від інших соціалістів, виступав проти скасування інституту земельної власності. Попереджав, що такий крок спричинить земельну анархію: «кожний селянин буде брати для себе землі стільки, скільки йому захочеться, посилаючись на те, що земля є всенародна». Відстоював думку, що «широке громадянство просто не доросло до соціалізму», «селяни розуміють соціалізм як перенесення майна із панського двору до свого власного».

За гетьманату очолював управу Українського кооперативного комітету, викладав у Київському комерційному інституті, був одним із засновників Кооперативного інституту ім. М. Туган-Барановського у Києві, членом ради директорів «Дніпросоюзу» і «Українбанку». Після утворення Директорії у грудні 1918 р. призначений міністром продовольчих справ в уряді В. Чехівського; з 9 квітня по 27 серпня 1919 р. очолював Раду Народних Міністрів УНР і водночас обіймав посаду міністра фінансів. Сприяв упровадженню української грошової одиниці – гривні.

У 1920 р. емігрував до Німеччини, згодом – до ЧСР. Займався науковою роботою та підготовкою фахівців для української кооперації. Автор праць: «Теорія кооперації» (1924), «Кооперативна ревізія» (1927) та ін.. Був одним із організаторів та професором (з 1924) Української господарської академії в Подєбрадах. У 1936-1938 рр. працював директором Українського технічно-господарського інституту (1949-1954), працював в Інституті вивчення СРСР (1954-1958). З 1958 р. жив у США. Незважаючи на похилий вік, брав посильну участь у роботі Української Вільної академії та Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Помер на 98-му році життя.

Іван Стешенко – Генеральний секретар освіти УЦР, письменник і педагог. Історія становлення сучасної системи освіти, відродження національних традицій у процесі навчання та виховання нерозривно пов'язані з діяльністю відомого діяча освіти й культури, першого міністра освіти України Івана Матвійовича Стешенка. Він народився в с. Великих Будищах Зіньківського повіту на Полтавщині (за нинішніми даними – у м. Полтаві). Закінчивши гімназію в Полтаві, 1892 р. вступив на історико-філологічний факультет Київського університету, після закінчення якого вчителював у Києві.

Ще в студентські роки І. Стешенко розпочав політичну діяльність. Він був членом київської «Старої громади», у 1896 р. разом з Лесею Українкою, М. Коцюбинським та іншими заснував у Києві соціал-демократичний гурток. Починаючи з 1897 р., брав участь у діяльності Безпартійної загальної демократичної організації, став одним із засновників Революційної української партії. За свої політичні переконання був заарештований і відсторонений від педагогічної роботи. Поряд з політичною діяльністю пробував себе як поет, прозаїк, драматург, видав поетичні збірки «Хуторні сонети» (1898) і «Степові мотиви» (1901). Активно працював і в царині літературознавства: публікував критичні розвідки про історію української драми, здійснював дослідження творчості видатних українських та зарубіжних митців, особливо – І. П. Котляревського.

Найповніше багатогранний талант Івана Матвійовича розкрився на освітній ниві. Повернувшись до педагогічної діяльності у 1906 р., він працював учителем у Слуцьку, Києві. За бездоганну роботу й визначні організаторські здібності був нагороджений орденами Св. Станіслава та Св. Анни III ступенів.

На час Української революції 1917 р. обіймав посади голови Товариства шкільної освіти, директора Київської гімназії для біженців, депутата міської думи. Великий авторитет та вагомий внесок Івана Матвійовича в національну справу зумовили його призначення в 1917 р. першим в історії України Генеральним секретарем, а потім і міністром народної освіти в уряді В. Винниченка.

За безпосередньою участю І. Стешенка було створено національну систему освіти, розроблено план єдиної школи, на належний рівень піднесено рідне слово. З його ім'ям пов'язані введення предметів українознавства до навчальних планів, організація Всеукраїнських учительських з'їздів, відкриття шкіл нового типу, Київського народного університету, Української педагогічної академії, Української академії мистецтв тощо.

Після відставки кабінету В. Винниченка І. Стешенко працював головним інструктором Міністерства освіти. На цій посаді залишався і за часів Української Держави.

На пропозицію міністра освіти гетьманського уряду М. Василенка погодився обійняти кафедру українського письменства у Кам'янець-Подільському Українському державному університеті, що мав відкритись у серпні 1918 р.. Для підготовки курсу одержав відпустку і виїхав на батьківщину. Зійшовши з поїзда 29 липня 1918 р., спокійно простував безлюдною вулицею, аж раптом нічну тишу пронизали постріли. Тяжко поранений невідомими злочинцями, І. Стешенко наступного дня помер. Похований на Байковому кладовищі у Києві.

Спеціально створена Комісія по увічненню пам'яті І. Стешенка підготувала до видання збірку спогадів про талановитого педагога і громадського діяча, порушила клопотання про присвоєння його імені вулиці, навчального закладу, заснування іменної стипендії. Проте з приходом до влади більшовиків І. Стешенка записали до «українських буржуазних націоналістів» і викреслили його ім'я з історії.

Діяльність Івана Матвійовича Стешенка, чиє життя трагічно обірвалося 30 липня 1918 року в Полтаві, була спрямована передусім на розвиток вітчизняної культури, педагогічної думки і школи та сприяла піднесенню свідомості українського народу, відродженню національних надбань.

Наші земляки внесли свій вагомий вклад в діяльність УЦР, першого українського уряду – Генерального Секретаріату. Генеральними секретарями з військових справ, освіти, земельних справ були уродженці нашого краю Симон Петлюра, Борис Мартос, Іван Стешенко. До недавнього часу на Батьківщині пам'ять про них була не увічнена. У Полтаві, навіть, не було вулиць названих в їх честь, меморіальних дощок на будинках, де вони народилися і вчилися, не кажучи про пам'ятники. Полтавська «просвіта» у 1992 р. започаткувала Петлюрівські читання («Полтавська петлюріана»), їхніми іменами в м. Полтава були названі вулиці, з'явився пам'ятник Б. Мартосу, а також меморіальні дошки в їх честь. Але ми – полтавчани їх говоримо «душа людська пам'ятає вас, пам'ять людська повертає вас...»

Список джерел та літератури

1. Аганова Н. В. *Поборники Української Незалежності* / Н. В. Аганова, М. П. Кузнєцова. – К.: Смерека, 2007. – 64с.
2. Андрос Є. І. *Ідеї для ХІХ століття: великий кооператор Борис Мартос і сьогодення* / Євген Іванович Андрос. – К.: Україна Incognita, 2011.
3. Білоусько О. А., Єрмак О. П., Ревежук В. Я. *Новітня історія Полтавщина (І половина ХХ століття): Підручник для 10 класу загальноосвітньої школи.* – П.: Оріяна, 2005. -312с., іл., карти.
4. Вах Л. А. *Потребительская кооперація: персоналии* / Леонид Абрамович Вах. – К.: Геліус, 2003. – 124с.
5. *Довідник з історії України (А-Я): Посібн. для серед. нагальноосв. навч. закл. / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста.* – 2-ге вид., доопр. і доповн. – К.: Генеза, 2001. – 1136с.
6. Дубровія І. В. *Особистості Незалежної України* / І. В. Дубровіна, Т. В. Фесь. – К.: Сфера, 2000. – 49с.

7. Єфанов М. В. *Мартос Борис Миколайович / Максим Валерійович Єфанов – П.: Край, №11, с. 31. – 2012*
8. Лісіна М. І. *Видатні діячі Полтавщини / Майя Іванівна Лісіна. – К.: Смере-ка, 2007. – 67с.*
9. Мельничук Георгій. *1000 незабутніх імен України / худ. Ю. А. Демидьо-нок. – К.: Школа, 2005. – 288с.*
10. *Новий довідник: Історія України. – К.: ТОВ «КАЗКА», 2006. – 736 с.*

ІДЕЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ПІД ЧАС ПЕРШОГО ЕТАПУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РР. В ОДЕСІ

*Гуменюк Аліна, учениця 7 класу Одеської загальноосвітньої
школи № 120 I-III ступенів Одеської міської ради
м. Одеса, Одеська область*

*Керівник: Ложешиник А.С., вчитель історії Одеської загальноосвітньої
школи I-III ступенів Одеської міської ради Одеської області*

Українська революція 1917-1921 рр. – період поривань до організації своєї державності, боротьби свідомих українців проти більшовицько-комуністичної влади за волю та незалежність країни. Значна частина з тих, хто виступав опонентом більшовицької влади, під час її панування на довгі десятиліття зникли з обр'ю як публічного визнання, так і наукового дослідження. І лише падіння тоталітарних пут дало можливість поступово повернутися до звичного темпу розвитку громадсько-державних інституцій та повернути до життя чимало призабутих сторінок історії.

Метою даного дослідження є аналіз національної свідомості українців м. Одеси під час першого етапу української революції 1917-1921 рр., що зумовило постановку й вирішення таких взаємопов'язаних завдань: відстежити державотворчі прагнення свідомих українців – представників різних політичних партій; підкреслити значення українізації армії та створення нових українських мілітарних формувань для захисту молодої держави.

З урахуванням вищесказаного об'єктом дослідження є мешканці м. Одеси, що зробили свій внесок у створення української держави, предметом – державотворчі процеси, які проходили на території м. Одеси.

Новина про Лютневу буржуазно-демократичну революцію в Петрограді дійшла до Одеси 1 березня 1917 р. і, не дивлячись на те, що була по-різному сприйнята етнічними громадами, дала потужний поштовх для розвитку українського національного руху в місті.

На знак підтримки нової влади 3 березня 1917 р. відбулася перша за революційних часів масова маніфестація цивільного населення міста і юнкерів обох шкіл прапорщиків на чолі з полковником Михайлом Омеляновичем-Павленком під синьо-жовтими прапорами. 4 березня 1917 р. члени партії соціалістів-федералістів та представники одеської «Громади» створили Український керівничий комітет (УКК) на чолі з Сергієм Шелухіним, який 19 березня провів Віче, де вперше було окреслено прагнення щодо встановлення національно-крайової автономії.

Етап консолідації українських сил регіону завершився Херсонським українським губернським національним з'їздом скликаний за постановою Центральної Ради наприкінці червня.

У передостанній день роботи з'їзду, 30 червня 1917 р., за пропозицією В. Чехівського присутні ухвалили відразу п'ять резолюцій, які скоріше мали демонстративно-констатуючий характер. Йшлося про визнання Центральної Ради як правомочного революційного українського крайового парламенту, висловлювалася повна довіра Генеральному секретаріату, засуджувалися дії Тимчасового уряду щодо невизнання автономії України, закликалися усі українські організації Херсонської губернії до об'єднання навколо революційної демократії й відмежування від буржуазії.

II Український губернський з'їзд Херсонщини, на якому обговорювалося питання Української держави було скликано в Одесі 24 жовтня 1917 р.

Слід зазначити, що під час дискусій із зазначеного питання політики чітко розділилися на два табори. Перший представляли переважно соціал-демократи та есери, котрі підтримували позицію автономності України. Другий – представлений групами С. Шелухіна, І. Липи, І. Луценка, партією соціалістів-самостійників, – виступали з позицій повної незалежності України.

У результаті компромісу між представниками різних політичних сил 27 жовтня було організовано Обласний революційний комітет на чолі з В. Чехівським, який мав підтримувати порядок в місті до Установчих зборів.

Утворення Центральної Ради, державотворчі процеси та активація українського національно-визвольного руху, стало поштовхом для організації українських військових формувань. 4 квітня з делегатів від солдатів Одеського гарнізону і матросів Чорноморського флоту була сформована одеська Українська військова рада (ОУВР), яку за козацьким звичаєм називали «Одеським українським військовим Кошем» на чолі з І. Луценком. Майже одночасно з нею семінаристи та гімназисти організували «Союз української молоді». З якого у квітні 1917 р. виділилась група молоді, створивши Одеську «Січ», що працювала у тісному контакті з Військовою Радою та вела військову підготовку серед української молоді й охороняла громадський порядок в місті. Наставником у військовому вишколі «січовиків» був старший десятник українських Січових Стрільців Трифон Янів.

Процес українізації армії швидко розростався. Для організації та спрямування його в «потрібне» русло, було вирішено провести 18 травня 1917 р. перший Всеукраїнський військовий з'їзд, на якому створити Український Генеральний Військовий Комітет. До нього ввійшов полковник І. Луценко, який продовжив свою організаційну діяльність в Одесі.

Поряд з українізацією військових частин, він зі своїми соратниками опікувався організацією гайдамацьких куренів. Зокрема, перший Український гайдамацький курінь був сформований ротмістром О. Сахно-Устимовичем в серпні–вересні з мешканців Одеси, її передмість та навколишніх сіл, де мешкали прямі нащадки козаків. Перші гайдамацькі сотні розташовувалися, за різними джерелами, на 2 або 5 станції Великого Фонтану. З самого початку Гайдамацькі курені мали направлятись на фронт, але в умовах загострення

ситуації у результаті Корніловського заколоту, керівництво вирішило, що вони потрібні більше в Одесі для охорони порядку.

Авторитет гайдамаків швидко розростався: наприкінці жовтня – на початку листопада існували: 1 Гайдамацький пластунський курінь ротмістра О. Сахно-Устимовича, 2 Гайдамацький пластунський курінь капітана І. Орлова, 3 Гайдамацький кінний курінь ротмістра Миколи Продьма та Гайдамацька гарматна батарея. Крім того, до гайдамацьких формувань належала українізована навчальна кулеметна команда штабу Одеського округу на чолі зі штабс-капітаном Ю. Мацаком.

У пластунських куренях було по 4 піших та по 1 кулеметній сотні, у кінному курені 3 кінних та 1 кінно-кулеметна сотні, а в батареї 2 гармати. Чисельність гайдамацького полку сягала 2000 чоловік, але, на жаль, досвідчених старшин серед них було мало.

Окрім формування гайдамацьких куренів та українізації створених раніше військових частин, Центральна Рада задумувалась над створенням власного флоту, але в Одесі, українізація флоту, розпочалась, скоріш за все, набагато раніше: чисельні групи українців розміщувались на панцернику «Воля» та на крейсері «Пам'ять Меркурія». А 15 жовтня відбулося засідання моряків-українців, на якому було оголошено, що Чорноморський флот має бути українським і приєднатися до ОУВР. Політику Центральної Ради та місцевих українських організацій окрім крейсера «Пам'ять Меркурія» вітали команди таких суден, як «Златоуст», «Палкий», «Петро Великий», «Остап», «Ріон», «Вільна Росія».

Новий етап у розвитку української національної революції був започаткований проголошенням 7 листопада 1917 р. III Універсалу Центральної Ради, за яким в межах 9 губерній утворювалася Українська Народна Республіка у складі федеративної демократичної Російської республіки. З нагоди цієї події 22 листопада у місті відбувся черговий парад за участю українських військових частин. Приймали парад виконуючий обов'язки начальника Одеської військової округи генерал Г. Єлчанинов і представник Генерального Військового Комітету полковник В. Поплавко.

Отже, під час Української революції 1917–1921 рр. м. Одеса опинилась у вихорі революційних подій. Всього за вісім місяців революції політичні партії та військові формування пройшли складний, але успішний шлях свого становлення. Від створення українських організацій, які б об'єднували людей, що бажали долучитися до державотворчих процесів, до активної практичної реалізації своїх ідей. Сила духу й насага очільників національно-визвольного руху надихала й в подальшому українців до боротьби за власну незалежну державу.

Список використаної літератури

1. Вінцовський Т. Українські мілітарні формування в Одесі в добу Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.) / Т. Вінцовський, Є. Джумига, А. Мисечко. – Одеса: Фенікс, 2010. – 154 с.

2. Гарчева Л. Гайдамаки Одеси в боях за владу Центральної Ради / Л. Гарчева // IV Міжнародний конгрес українців. Ч. II : Історія Одеси. – Київ ; Львів, 1999. – с. 239.

3. Гришко Г. 1917 рік в Одесі: спомини з часів визвольних змагань / Г. Гришко // Розбудова нації. – 1930. – Ч. 5–6. – С. 127-135.

4. Липа Ю. Одеська «Січ» / Ю. Липа // Українське козацтво. – 1979. – № 3-4. – с. 46-47.

5. Омелянович-Павленко М. Спогади українського командарма / М. Омелянович-Павленко. – К, 2002. – 128 с.

ПОДІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РР. В М. ОДЕСА

*Гнатенко Віталій, вихованець гуртка «Історичне краєзнавство»
КЗ «Захарівський Будинок дитячої та юнацької творчості» Одеської області
м. Одеса, Одеська область*

*Керівник: Ложешиник Н.О., керівник гуртка «Історичне краєзнавство»
КЗ «Захарівський Будинок дитячої та юнацької творчості» Одеської області*

Революційні події мають дуже схожі риси із сьогоднішнім днем: ворог, аналог добровольчих батальйонів, умовні мирні домовленості, які росіяни порушували та порушують, деїмперіалізація тоді й декомунізація зараз, український військово-морський флот в Одесі, окупація українських територій.

Звичайно, ні в якому разі не можна назвати ці події ідентичними, але проводячи паралель, починаєш сприймати події початку ХХ ст. не як нагромадження подій та термінів, а як щось близьке, що звучить в унісон сьогоденню.

У контексті відзначення 100-річчя Української революції тема «Події Української революції в м. Одеса» не втрачає своєї актуальності, адже саме тут розгорнулася боротьба за різноманітні ідеали державності, що відзначалася особливою наполегливістю і своєрідністю, зокрема, широкими політичними програмами у зв'язку з етнічною строкатістю регіону.

Події Української революції, що охопили терени більшості українських земель, потребують комплексного вивчення. В даному дослідженні ми зупинимось лише на одному з її аспектів, метою якого є висвітлення революційних подій, які відбувались в м. Одеса та дослідження становлення українських військових частин під час революції 1917–1921 рр.

Основні завдання:

- з'ясувати ступінь наукової розробки досліджуваної теми;
- висвітлити роль м. Одеса в революційних подіях;
- розглянути формування та бойовий шлях українських військових частин, створених на території м. Одеси під час революції 1917–1921 рр.

Першою реакцією на падіння монархії була демонстрація студентів Новоросійського університету 3 березня 1917 р. з нагоди утворення Тимчасового Уряду. Студенти виступили з вимогами автономії України та викладання на українській мові, що започаткувало видання журналу – «Українське слово».

Одночасно з студентами на демонстрацію під червоними та блакитно-жовтими прапорами вийшли юнкери Одеської школи прапорщиків на чолі з генералом Михайлом Омелянович-Павленком. Це був перший випадок демонстрації в роки Революції під українським стягом.

З перших днів революції отримали можливість легалізувати свою політичну діяльність різні партії. Серед них вагоме місце займали анархісти, які на першому етапі революції виступали проти військ Центральної Ради у союзі з більшовиками, але дотримувались гасла: «Йти окремо, бити разом!» і поступово перетворювалися в опозицію правлячої партії.

Радянська влада всілякими способами намагалась ліквідувати «бандитські формування»: закривала газети, роззброювала анархістські загони, арештовувала найактивніших. Восени-взимку 1919 р. до цього залучались загони самооборони німецьких колоністів, які зіткнулись із загоном анархіста Щеглова поблизу м. Захарівки Тираспольського повіту, що розгромили маєток князя О. Абамеліка при с. Йосипівка та розповсюджували листівки, закликаючи селян під «червоний стяг», а колоністів лякаючи приходом з більшовиками «700 тисяч германців», які «оцінять» їх поведінку. Але загін самооборони зумів дуже швидко ліквідувати «банду Щеглова», а його рештки відправились до містечка Окна.

У березні 1917 р. було створено «Союз української молоді», з якого виокремилась Одеська «Січ». Наставником у військовому вишколі січовиків був колишній старшина січових стрільців Т. Янів. Молодими січовиками, які проходили вишкіл на Торговій вулиці в приміщенні критого ринку, опікувався полковник медицини Іван Луценко, що походив з козацького роду на Полтавщині. 9 травня 1917 р. на чолі з І. Луценком створено Одеську Українську Військову Раду, яку за козацьким звичаєм називали «Одеський український військовий Кіш».

Також 9 липня 1917 р. почав формуватись перший Український партизанський загін на чолі з О. Сахном-Устимовичем, який прагнув відродити українське військо та навіть в офіційних документах називав свій підрозділ «Гайдамацьким куренем запорізького козацтва». Замість звання ротмістра він на козацький манер іменував себе підосавулом.

Сформовані гайдамацькі курені мали свою військову форму темного кольору із прошитими сріблом погонами з літерами «ГК», з жовто-синьою стрічкою на кашкетах. Їх уніформу (черкески та козацькі шапки) завдяки старанням І. Луценка придбали на Кубані. Іншою характерною відзнакою українських партизанів стали червоні шлики. Загони гайдамаків були найбільш дисциплінованою частиною Одеського гарнізону, що сумлінно охороняла порядок в місті. У Гайдамацькому курені не допускалося жодної політики, заборонялася діяльність виборних організацій. Вони були надійною військовою опорою Центральної Ради та захисниками городян. Військовий парад на честь прийняття третього універсалу Центральною Радою пройшов в Одесі 7 листопада 1917 р., а 8 листопада на українському з'їзді представник гайдамаків заявив: «Маю шаблю в руці – ще не вмерла Україна!».

1 грудня 1917 р. одеські козаки отримали своє бойове хрещення. Це фактично був перший день громадянської війни в Одесі, коли прямі нащадки козацтва, виховані в національному дусі українськими діячами, стали зі зброєю в руках на захист молоді Української Республіки. Гайдамацькі курені наступали з району другої станції Фонтану та просувались в бік Дерибасівської вулиці та Соборної площі.

В ніч з 2 на 3 грудня 1917 р. бої припинилися і між ворогуючими сторонами було підписано перемир'я. За угодою місто розділили на сектори «відповідальності»: в центрі патрулював Охтирський гусарський полк, в робітничих районах – Червона гвардія, а українські гайдамаки залишалися біля своїх казарм. Зростання авторитету гайдамаків, яким вони користувалися у місцевого населення, внаслідок їх заходів із наведення порядку і спокою не тільки в Одесі, але й під час бандитських бешкетів у Тирасполі, Вознесенську й Херсоні, зумовило формування в місті гайдамацької дивізії.

Та вже на початку січня 1918 р. більшовикам, завдяки наполегливій агітації, вдалося поширити свій вплив у військах. В ніч з 13 на 14 січня 1918 р. вони заблокували караули гайдамаків, що стояли біля банків, арсеналу, телеграфу, а 15 січня 1918 р. українські військові перейшли у контрнаступ. Зав'язався жорстокий бій та остаточно справу вирішили гармати військових кораблів: «Синоп», «Алмаз», «Ростислав». Відступ захисників Центральної Ради відбувався без значних сутичок. Винятком став запеклий бій 30 січня 1918 р. біля залізничного вокзалу, який жменька гайдамаків до останнього захищала від більшовиків. Усіх полеглих гайдамаків та їхніх супротивників за декілька днів поховали у двох братських могилах на Куликовому полі.

Отже, місто Одеса під час Української революції 1917–1921 рр. опинилась у вихорі революційних подій. Ідеалістична, по суті, надзвичайно гуманна утопічна ідея будівництва власної держави була без надмірних зусиль знищена добре організованою політичною силою. Та вона не вмерла, а через кілька десятиліть проросла, щоб сьогодні піднятися на повний зріст.

Використані джерела та література

1. Вінцковський Т. Українські мілітарні формування в Одесі в добу Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.). – Одеса, 2010. – 154 с.
2. Гончарук Т. Жертви подій 15-17 січня 1918 р. в Одесі на сторінках газет «Одесские новости» та «Одесский листок» / Т. Гончарук // Південний Захід: Одесика. – Одеса, 2013. – Вип. 13. – С. 111–121.
3. Липа Ю. Одеська «Січ» / Ю. Липа // Українське козацтво. – 1972. – Ч. 3 – С. 13–14.
4. Омелянович-Павленко М. В. Спогади командарма (1917–1920) / М. В. Омелянович-Павленко. – Київ : Темпора, 2007. – 608 с.
5. Савченко В. А. «Йти окремо, бити разом!»: анархісти – борці за встановлення більшовицької диктатури в Одесі (1917–1918 рр.) / В. А. Савченко // Науковий вісник. – 2012. – № 9 (161). – С. 22–31.

ЛУБНИ НА ПОЧАТКУ ХХ-го СТОЛІТТЯ: СПОГАДИ ОЧЕВИДЦЯ

*Давиденко Єлизавета, Ступка Вікторія, вихованки гуртка «Спортивний туризм»
Лубенського міського дитячо-юнацького клубу спортивного
орієнтування і туризму «Валтекс», учениці ЗОШ І-ІІІ ст. №1 Лубенської міськради
м. Лубни, Полтавська область
Керівники: Полонський М.М, методист ДЮКСОТ «Валтекс»,
Чорнуха В.О., вчитель географії ЗОШ №1 Лубенської міськради*

Початок двадцятого століття – період загострення протиріч у загальному економічному та соціально-політичному розвитку. Для більшості європейських

країн, де існувала парламентаризм і багатопартійність, це був пошук дієвих засобів контролю за суспільством, врегулювання політичних конфліктів мирними засобами, засобами реформ.

У країнах з абсолютистською формою правління протиріччя носили гостріший характер і були пов'язані з боротьбою народів цих держав за демократичні перетворення. Російська імперія продовжувала залишатися останнім островом абсолютизму, в той час як європейські країни розвивалися в напрямку парламентських форм правління та виборності.

У другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. закладалася основа політичної структури українського суспільства. У 90-х роках на західноукраїнських землях утворилися перші політичні партії, були сформовані їхні програми та політичні гасла. Національний рух набув політичного змісту і став масовим. У Галичині першою такою партією стала Русько-українська радикальна партія (РУРП) – перша легальна українська політична партія європейського типу.

На Наддніпрянщині першою українською політичною партією, яка діяла легально, стала Революційна Українська партія (РУП), заснована 1900 р. в Харкові. У своєму розвитку вона зазнала значної еволюції. На її базі утворилися інші основні українські політичні партії: Український соціал-демократичний союз («Спілка»), Народна Українська партія (НУП), Товариство Українських прогресистів (поступовців) (ТУП) та інші. До їх створення причетні і лубенці, більшість з яких були випускниками чоловічої гімназії. Участь у створенні перших політичних партій привела їх у велику політику, а з провінційних Лубен вийшла плеяда діячів Української революції.

Усталені історичні дані, сфальсифіковані в радянські часи, не дають об'єктивного погляду на події початку ХХ-го століття. Тому важливими є свідчення очевидців далеких подій. Але революції, громадянська, Друга світова війна та сталінські репресії важким катком прокотилися територією України і Лубенщини зокрема, нищачи свідків і їх свідчення.

Сьогодні дуже важливо донести крихти правдивих спогадів учасників далеких подій. У архівному відділі виконавчого комітету Лубенської міськради, фонд Б.С.Ванцака, зберігаються спогади лікаря-хірурга С.В.Тимофєєва (більше 100 сторінок), старожилів Лубен І.О.Джухіля (4 аркуші) та П.І.Юфіта (7 сторінок), що присвячені подіям початку ХХ-го століття у нашому місті.

Але особливо цікаві спогади Івана Михайловича Маньковського. У міському архіві та музеї верстатобудівного заводу «Шліфверст», колишнього «Комунар», є короткі спогади Івана Михайловича. Вони перекликаються з вищеназваними, але справжній скарб – зошит у цупкій палітурці, що зберігається у приватному архіві С.В.Швецова, краєзнавця, журналіста, консультанта багатьох місцевих краєзнавчих видань.

Власний родовід в ньому описаний на фоні події, що відбувалися у Лубнах з початку до 80-х років ХХ-го століття. Ґрунтовно описана і доба українського державотворення. Погляд автора на події не завжди співпадає з усталеним, але це лише додає цінності спогадам.

Цікаво описано початок революційних подій: *«Грянув 1917 рік «Революція», роботи як малярні так і столярні зникли зате була «слобода» хоч без штанів бігай...*

Четвертого березня за старим стилем було сповіщено в місцевій пресі, що заарештовано всіх Міністрів. А навіть ніхто не знав, не знали й того, що вже в Петрограді п'ятий день революція...

Приблизно 10 березня вийшло сповіщення, що в Лубнах обрано «Городской совет робочих й солдатських депутатів». Городський совет обрали робітники залізниці і робітники парових млинів. Пишно отсвяткували перше травня. Участь брали з червоними прапорами ес-ери, ес-деки, Бунд, Руп. Самостійники з жовто-голубими прапорами, сіоністи з біло-голубими прапорами..

В червні була перша демонстрація більшовиків. З'явилася невелика група солдат які несли червоний транспарант з білими буквами: «Товариші Росія погібаєт». Що вони хотіли мабуть і самі не знали...

Приблизно в кінці вересня на майдані біля Собору зачитали Універсал Центральної ради, проте, що Україна стає самостійною державою і нова держава буде в добрих стосунках з союзниками і продовжуватиме війну до перемоги. Це останнє озлило всіх присутніх і визвало антипатію. Тут і завертілося чортове колесо. Хтось набирив вільне козацтво, хтось Добровольчу армію, хтось червону гвардію...

Неофіційним шляхом одержали звістку, що в Петрограді більшовики погнали Керенського і захопили владу і що в Москві йдуть бої з більшовиками...

В Лубнах була нерозбериха. Незалежники намагалися взяти в свої руки владу, але їх не празнували, особливо військові. Всі установи вважали себе повноправними і не хотіли визнавати інших. Був невеликий загін французів. Ці визнавали всі влади і нікому не корилися.

Нарешті в січні прогрімилі два гарматні постріли. То прибув бронепотяг, Муравйова. Після такого салюту з'явилися і самі більшовики. Розпустили міську управу, земську, а вільне козацтво ще раніш розбіглося і нічого не відбулося. По місту розгулювали більшовики, а на телеграфі преспокійно прийняли четвертий універсал Центральної ради і розвішали по городу.

І Радянська влада і Самостійна поки що жили мирно. Далі діла погіршали: п'яна солдатня вбила комісара, він же і комендант міста, Наталуха. Також вбили бувшого голову міської управи Кирсту і адвоката Маліновського...

П'ятнадцятого чи шістнадцятого березня за старим стилем надвечір налелі гайдамаки. Далі з'явилися гармати і почалася перестрілка з червоними. Гайдамаки почали розправи над більшовиками, а більшовиком був по їхньому кожен хто ходив у робочому або селянському одязі...

Тут трапилася ще така подія. Микола Шемет, син поміщика-ліберала, співчував революції, за події 1905 року одсидів у тюрмі, був прихильником земельної реформи але ярий самостійник. Він 1905 року випустив першу на Україні українську газету «Хлібороб». Коли побачив що «самостійники» виробляють на селі не витримав, застреливсь...

У вересні (1918 р.) одна з газет заявила, що Троцький готує напад на самостійну, а в нас нічого не підготовлено, розхлябаність. Німці не виконують союзних обов'язків...

Нарешті шостого грудня, за старим стилем, в Лубни вступили війська директорії. На розі вулиць Кузні і Монастирської у Грандотелі був штаб гайдамаків. Години в чотири вони почали вигружатись, а через годину на

крилечку Грандотеля вже стояв вартовий нової влади. Базарна площа була нейтральною зоною, бо на вокзалі ще були гайдамаки...

Та ось в кінці грудня, крім директорії, що сиділа в Києві, в Харкові з'явився ще один уряд більшовицький. Почалася ворожнеча а далі і війна. Війська директорії почали переходити на бік червоних. Воювали одні січові стрільці, що склалися з западян. В Лубнах був «Курінь смерті», містився там, де зараз бухгалтерський технікум. У будинку городського училища містилася комендантська сотня з вихідців села Яблунева, які вирішили перейти на бік червоних. Фронт пройшов по площі (Володимирський майдан). На станції була влада Директорії, а навкруг Лубен більшовицька. В самих Лубнах два дні не було ніякої влади...

Як бачимо українська влада не мала широкої підтримки в Лубнах. Простий люд не розумів самостійницьких гасел, був далекий від академічних роздумів лідерів. Більшовицькі лозунги «Землю – селянам», «Заводи – робітникам» мали значно більшу підтримку.

Діячі Української революції, що пов'язані з Лубнами: брати Шемети, Володимир Леонтович, Микола Міхновський, Андрій Ливицький, Микола Порш, Борис Мартос, Микола Божинський-Божко та багато інших відомі широкому загалу.

Але заслуговує на згадку і Іван Михайлович Маньковський. Його спогади додають життєвої правди академічним описам подій минулого, дозволяють глибше зрозуміти вже далекі від нас події.

Література

1. Ігор Бондар-Терещенко. У задзеркаллі 1910-30-их років: Науково-популярне видання. – Київ: Темпора, 2009. – с. 528.
2. Сергій Тимофєєв. Спогади провінційного хірурга / Лубни: Інтер-парк, 2016, 242 с.
3. Коваль Роман. Крізь павутину змосковщення. До життяпису Павла і Михайла Кратів / Київ: ДП «Центр ДЗК», 2013. – 352 с.
4. Маньковський Іван Михайлович. Моя, або вірніше наша, родословна / архів С.В.Шевцова, рукопис, 212 с.

МИКОЛА БАЄР: ДОЛЯ ПРИРОДООХОРОНЦЯ ТА ДІЯЧА УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

*Гринь Владислав, вихованець гуртка «Екологічне краєзнавство»
Полтавського обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді
м. Полтава, Полтавська область
Керівник: Копилець Є.В., керівник гуртків ПОЦТКУМ*

Історія охорони природи на Полтавщині вивчена досить ґрунтовно. Цій тематиці присвячені публікації низки науковців: Т.П. Гармаш, С.Л. Кигим, А.А. Лавріненко, В.М. Самородова, О.В. Халимон та ін. Але до 2018 р. майже нічого не було відомо про одного з активних діячів природоохоронного руху початку ХХ століття – Миколу Баєра. Стислі біографічні відомості про нього були оприлюднені його внуком, нобелівським лауреатом із фізики Андре

Геймом. А більш повну біографію реконструйовано зусиллями київського та кам'янець-подільського дослідників – О.В. Василюка та В.А. Нестеренка [2].

Микола Миколайович Баєр народився 4 грудня 1886 р. в родині інженера-землеміра в с. Бобрик тодішньої Харківської губернії (зараз це територія Сумської області). У різних джерелах трапляються різні варіанти написання його прізвища: Баєр, Бейер. Рід батька походив із Німеччини, а мати була наполовину українка, наполовину туркеня. Однак сам Микола Баєр в автобіографіях зазначав себе як українця за національністю.

Успішно закінчивши в 1904 р. Катеринославську реальну школу, Микола прийняв рішення піти батьковим шляхом та вступив до Московського межового (геодезичного) інституту за фахом «Економіка й техніка землевпорядкування». На той час це був один із найпрестижніших у Російській імперії навчальних закладів. У 1910 р. Микола Баєр закінчив навчання в інституті з направленням на роботу до Полтавської губернії. У Полтаві він почав працювати межовим інженером у губернському земстві.

У роки навчання Миколи Миколайовича в Московському межовому інституті багато його професорів були членами Російського географічного товариства. Найвірогідніше, саме це середовище надихнуло його на природоохоронну діяльність. У Полтавському губернському земстві він зустрів однодумців. Зокрема, активним прихильником охорони природи був помічник завідувача, а згодом завідувач природничо-історичного музею Полтавського губернського земства Микола Федорович Ніколаєв. Коли у березні 1918 р. за ініціативи В.І. Вернадського було утворене Полтавське товариство охорони природи, до нього вступили і М.Ф. Ніколаєв, і М.Ф. Баєр (у списку членів товариства він фігурує як «Н. Бейнер»).

Микола Миколайович був вельми освіченою людиною. Вільно володів не лише українською, російською і німецькою мовами, а й більш рідкісними на той час англійською та навіть есперанто. У 1918 р. у Полтаві вийшли твори канадського письменника Е. Сетона-Томпсона у перекладах Миколи Баєра – це «Лобо, король вовків на Корумпо» [3] та «Наші приятелі. Оповідання про собак» [4]. Сетон-Томпсон був першим, хто зробив птахів та звірів героями оповідань. Книжка «Лобо», розрахована на середній та старший шкільний вік, розказує драматичну історію волелюбного вовка. А Миколі Баєру вдалося майстерно передати захоплення природою у своїх перекладах. Водночас перекладач продемонстрував знання світової практики охорони природи. Так, про вилорогу антилопу Баєр зробив авторську зноску, що цей вид є майже винищеним у США і залишився під надійною охороною лише на території Йелоустоунського національного парку.

1919 р. у Полтаві побачила світ книжка М.М. Баєра з охорони природи «Шануймо і бережімо свій рідний край» [1], з якої було розпочато природоохоронну серію видань Полтавського природничого музею. Автор писав: «Любити рідний край – це значить любити його пісні, його мову, його людей; це значить любити природу його: гаї, луки, лани, річки, пташок, звірів. Це значить шанувати все живе в рідному краю [1, с. 8]».

Далі Баєр наводить приклади організації дорослих та дитячих товариств із охорони природи у Фінляндії, Англії, Німеччині, Франції, Сполучених Штатах.

Закінчується книжка закликом гуртуватися у спілки охорони природи тих, «хто не хоче, щоб наша Україна і наша Полтавщина пустелею стали» [1, с. 16]. У книжку були вкладені 2 листівки великого формату «Охороняйте степ» та «Охороняйте ліс». Невідомо, чи був сам Баєр автором тексту цих листівок.

М.М. Баєр займав активну громадянську позицію не лише у справі охорони природи. В роки Української революції він, вступивши до Української партії соціалістів-федералістів, деякий час працював керівником департаменту землеробства в уряді Української Народної Республіки, у період Гетьманату П. Скоропадського був призначений на посаду межового інженера та старшого землеміра Київської губернської земельної управи.

Також був прикомандирований до межового відділу Міністерства земельних справ. У ці роки Баєр видав кілька праць із земельного питання: «Земельна реформа і основи земельної політики на Україні» (1917 р.), «Соціалізація чи земельна власність?» (1918 р.), «Про земельну справу» (1918 р.) та ін. У жовтні 1919 р. Микола Баєр як один із засновників Української народної партії (хліборобів-власників) виступав на Державній нараді УНР, де були присутні Головний отаман Симон Петлюра, члени українського уряду та керівники політичних партій. Розчарувавшись у Директорії, М.М. Баєр став одним із провідних діячів утвореної у грудні 1919 р. в Кам'янці-Подільському Української національної ради, що обстоювала більш праві політичні ідеї.

Усе це не залишилося поза увагою «органів». Баєра арештовували у 1928 та 1937 рр., звинувачували у шпигунстві, а в 1948 р., долучивши до обвинувачень перебування на окупованій території, відправили до сталінських таборів на 10 років. Його звільнили 1953 р. після смерті Сталіна. Та здоров'я вже забрала Колима... У 1960 р. Микола Баєр поїхав лікувати цингу до Харкова, де того ж року (за іншими даними 1962 р.) помер у лікарні. Реабілітований зусиллями доньки Олесі лише у 1990-х рр.

Гурток «Екологічне краєзнавство» ПОЦТКУМ долучився до повернення пам'яті про Миколу Миколайовича Баєра. 19 листопада 2019 р. у відділі краєзнавства Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І.П. Котляревського відкрилася підготовлена пошуковою групою книжково-ілюстративна виставка «Микола Баєр – призабута постать природоохоронного руху на Полтавщині». На ній були представлені фотографії М.М. Баєра, публікації про нього, копія обкладинки книги «Шануймо і бережімо свій рідний край» 1919 р. та сучасні видання його праць. Презентацію виставки відвідали учасники обласної краєзнавчої конференції учнівської молоді «Полтавщина – земля моя свята» та керівник ГО «Полтавське товариство німців «Відергебурт» В.В. Кушніров. Відзначимо, що чимало фактів життя М.М. Баєра лишаються для дослідників «білими плямами».

Тож, опрацювавши більш-менш відомі сторінки його біографії, пошукова група планує працювати над уточненням та доповненням відомостей про цього природоохоронця та діяча Української революції.

Література

1. Бейер М.М. *Шануймо і бережімо свій рідний край*. – Полтава: Я.Е. Брауде, 1919. – 16 с.

2. Василюк О.В., Нестеренко В.А. Микола Миколайович Баєр: життя та діяльність // Бейер М.М. Шануймо і бережімо свій рідний край: [Репринтне вид. з доданою біографією]. – Чернівці: Друк Арт, 2019. – С. 21–31.

3. Томпсон-Сетон. Лобо, король вовків на Курумпо / Переклав М. Бейер. – Полтава, 1918. – 23 с.

4. Томпсон-Сетон Е. Наші приятелі. Оповідання про собак / Переклав М. Бейер. – Полтава, 1918. – 48 с.

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА МЕЛІТОПОЛЬЩИНІ У ЧАСИ ГЕТЬМАНАТУ

*Олійник Аліна, Шаповалов Максим, учні Костянтинівського районного НВОН№1 «Таврія», вихованці гуртка «Історичне краєзнавство» КЗ «Центр туризму» ЗОР с. Костянтинівка, Мелітопольський район, Запорізька область
Керівник: Горбова О.А., вчитель історії та правознавства, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» КЗ «Центр туризму» ЗОР*

Українська революція 1917-1921 років мала значний вплив на покоління українців. Підбурюванні подіями, вони боролися за українську державу. У наш час це є дуже актуальною проблемою, адже наразі постає питання щодо Криму та Сходу України, які шляхом підступної боротьби захоплені державою-агресором. Народ повинен знати та шанувати своїх героїв та, надихаючись їхніми подвигами, продовжувати боротьбу українського народу за територіальну цілісність.

Мета дослідження полягає в розкритті маловідомих сторінок історії нашого краю, пов'язаних з діяльністю на його території українських політичних сил та військових частин у період Гетьманату.

В історії нашої держави переломним моментом став 1917 рік, коли почалась Українська революція. Значущою подією стало створення Центральної ради після лютневої революції 1917 року. Спираючись на прагнення народу Центральна Рада вводила і активно боролася за ідею набуття спочатку національно-територіальної автономії, а згодом незалежності України.

Розбурхана революцією, Україна не змогла організувати твердої влади. Це виявилось фатальним для УНР. Навесні 1918 р. вона була окупована австро-німецькими військами, що приходили як союзники для звільнення території від більшовицьких військ. Сталося так, що коли 29 квітня 1918 р. в Києві прийшов до влади Павло Скоропадський, в м. Мелітополь увійшов командир Запорізького полку Петро Болбочан зі своїми військовими, який дуже успішно проводив звільнення Запорізького краю та Криму від більшовиків у квітні 1918 р. Він саме повертався з Кримського походу, в результаті якого флот у м. Севастополь визнав підняв жовто-блакитний прапор [1, с.191].

В українських військових підрозділів стосунки з німцями не склались. Про це написав у своїх спогадах Всеволод Петрів, розміщених у книзі «Весна 1918 року: у боротьбі за Запоріжжя» [2, с.89].

Проводячи дослідження подій Української революції у квітні-листопаді 1918 р. ми намагалися знайти оцифровані періодичні видання в мережі інтернет, у яких би містилась інформація щодо Мелітопольського краю того

періоду. І за допомогою цих статей у тогочасних газетах проаналізувати хід подій революції в нашому краї. Та нам, на жаль, не вдалось знайти такі статті, бо інформації щодо Мелітопольського краю в період Гетьманату дуже мало.

Нами також були проаналізовані документи, які розміщені на сайті Державного центрального архіву вищих органів влади та управління України, що стосуються часів Української революції. Нашу увагу привернув документ – листівка з текстом «Обітниця» [3]. В документі зазначається, що таку обітницю обов'язково повинен скласти кожен, хто вступає на державну службу. Хто відмовляється скласти обітницю, того не приймають на державну службу. А хто вже є державним службовцем і не складе «Обітницю», його належить звільнити. Текст клятви «Обітниця на вірність Українській Державі» вміщувало одне з червневих чисел офіційної газети «Державний вісник», що надходила до Олександрівська, Мелітополя, Бердянська.

Розвиток освіти і культури є одним з головних чинників національного відродження та подолання соціально-економічної кризи. Тому П.Скоропадський та його уряд велику увагу приділяли саме цим сферам.

Свою політику в царині культури Гетьман розпочав з українізації всіх сфер суспільного життя. Про українізацію свідчить «Лист Міністерства шляхів УД начальника залізниці з розпорядженням зробити написи «Україна – Ukraine» на всіх вагонах, платформах і цистернах, які відправляються за кордон та примірник трафарету», розміщений на сайті Державного центрального архіву вищих органів влади та управління України.

Продовжуючи лінію Центральної Ради, гетьманат надавав освіті національного характеру. 25 травня 1918 р. оголосили про заведення в усіх школах Олександрівського повіту дисциплін українознавства. Вводилось вивчення історії та географії України, чого раніше не було.

Але щоб ефективно проводити курси з українознавства, потрібно спочатку було подбати про підготовку вчителів, які б могли їх викладати. З цією метою у травні 1918 року у Києві розпочали роботу лекторські українознавчі курси для осіб, які викладатимуть на літніх курсах для народних вчителів. На навчання приймалися вчителі з вищою освітою. Слухачі забезпечувалися безкоштовним проживанням та державною грошовою допомогою. Про це повідомляються у тогочасному періодичному виданні «Вільна українська школа». Тепер ці вчителі, які підвищили кваліфікацію, повинні були викладати на українознавчих курсах для вчителів у губернських та повітових центрах.

Для підготовки вчителів організували короткотермі курси в губернському центрі та в Олександрівську. На сайті Держархіву Запорізької області ми знайшли телефонограму, яка підтверджує цю інформацію [4]. В документі зазначається, що з 14 червня починаються курси р підготовки до української школи. Проведення курсів – за рахунок земства. Курси з українознавства почали свою роботу й при Мелітопольському повітовому земстві.

Міністерство освіти слідкувало, як йшло запровадження нових навчальних предметів. Вже на початку навчального року Комісаріат зі справ Одеської шкільної округи зробив перевірку, яка показала, що впровадження українознавчих дисциплін далеке від бажаного, особливо в молодших класах. Мотивувалося це відсутністю підручників.

Заради виправлення ситуації керівникам навчальних закладів нашого краю було направлено спеціального листа з вимогою «неухильного догляду за тим, аби ці програми обов'язково виконувались». Водночас у жовтні 1918 р. міністерства освіти й закордонних справ досягли угоди про можливість використання на посадах вчителів фахівців з числа військовополонених галичан-українців, що потрапили на Південь України в результаті Першої світової війни. У міських і сільських школах нашого краю з'явилися вчителі з південно-західної України.

У липні 1918 року в Мелітополі почала виходити друком українська суспільно-політична і літературна газета «Наш степ». Про початок видання нової україномовної газети в Мелітополі є повідомлення в газеті «Нова рада» від 15 червня 1918 р. [5]. Репертуар спектаклів, які було поставлено в місті, теж був переважно національного та соціально-зорієнтованого характеру. В Мелітопольському театрі ставились спектаклі В. Винниченка, вистави «Казка старого млина» С.Черкасенка, «Базар», «Пан Твардовський» тощо.

Активну участь у культурницькій роботі вела місцева Мелітопольська «Просвіта», до якої входили в основному вчителі міста й повіту. Вони налагодили тісний зв'язок з українськими січовими стрільцями зі складу австро-німецької армії в м. Олександрівськ.

Таким чином, Павло Скоропадський приділяв велику увагу розвитку освіти та культури. В зв'язку з чим було проведено українізацію усіх без винятку сфер суспільного життя, запроваджено українську пресу, театральні вистави, українознавчі курси. Жителі Мелітопольського краю не залишались осторонь від цих процесів, а активно залучалися до них.

Список джерел та літератури

1. Громенко С. *Забута перемога.* - Київ, 2018.
2. *Весна 1918 року: у боротьбі за Запоріжжя. Спогади українських бійців/ Упорядник Ю.Щур.* – УВС ім. Ю. Липи – Київ, 2017. – 132 с.
3. ЦДАВО України. Ф. 2457. Оп.1. Спр.13. Арк.6. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsdavo.gov.ua/novyny/1-chervnya-2018-r/#!gallery-116-4605>
4. *Державний архів Запорізької області Ф – 48, оп.2, д.6, л.52* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archivzp.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=649&Itemid=49&lang
5. *Архів української періодики онлайн LIBRARIA* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://libraria.ua/>

А СВІТ ПЛИВЕ В МАЙБУТНЄ КРІЗЬ МИНУЛЕ, МИ ПІЗНАЄМО ВСЕСВІТ ЧИ СЕБЕ ВСЕ, ЩО БУЛО, НАМ ДУШІ НЕ ЗАМУЛИТЬ І НЕ ЗАТЬМАРИТЬ НЕБО ГОЛУБЕ

*Гетьманець Тетяна, учениця 11 класу Чечеліївської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів,
Петрівський район, с.Чечеліївка, Кіровоградська область
Керівник: Філіпенко І.В., керівник історико-краєзнавчого гуртка «Погляд» Чечеліївської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів.*

Чечеліївка – одне з сіл Петрівського району. Воно розкинулося в долині річки Інгулець та Верблюжки, яка в центрі села впадає в Інгулець. На землях

Петрівщини ще в сиву давнину вирувало життя. Свідками стародавньої історії є кургани, вони свідчать про найзагадковіших перших поселенців – скіфів, які не заселяли цю територію, але ця земля була під їх владою.

Степовий мій краю... Скільки таємниць ти зберігаєш в секреті? Багато поколінь людей змінювали один одного. Сучасна людина вже давно усвідомила, що знайомство з далеким минулим свого народу є невід'ємною частиною сучасного життя. Крізь призму минулого ми більш ретельно оцінюємо сьогоднішнє та маємо змогу спробувати заглянути за завісу майбутнього.

В цьому році традиційно до дня Незалежності в селі визначали найкращих господарів, ними були родини Ямка Миколи, Марченка Леоніда, Тримайла Василя. Матеріали шкільного музею дають змогу відслідкувати, що їх родичі були корінними жителями. Робота «А світ пливе в майбутнє крізь минуле, ми пізнаємо всесвіт чи себе все, що було, нам душі не замулить, і не затьмарить небо голубе» моя перша спроба розглянути історію краю призму звичайних односельців, які колись жили, зараз живуть і сподіваюсь і далі будуть жити.

Ця робота є власною спробою опису історії мешканців села Чечеліївки, які є корінними мешканцями, перебудувати світогляд односельців з точки зору пошани гордості до своїх коренів, вшанування справжніх майстрів своєї справи. Захопившись власними дослідженнями я разом з керівником історико-краєзнавчого гуртка «Погляд» Філіпенко Інною Валеріївною, членом якого є я, вирішили зануритися і здійснити пошукову роботу про історію села через історію деяких родин.

Дана робота важлива і актуальна оскільки торкається розширення нашого світогляду, поглиблення знань, таких неосяжних, про звичайних людей, що живуть поряд з нами, роблять свої буденні справи, додаючи неповторності в буття як своїх родин так і родин всіх мешканців.

Виходячи з перерахованого, основним завданням даної роботи стало вивчення історії корінних мешканців, їх відношення до власного ремесла. Під час проведення дослідження були проаналізовані архівні дані. Тому предметом і основним об'єктом дослідження стали архівні матеріали, спогади та анкети односельців.

Село з його першою назвою Верблюжка є на карті «Розмежування земель Нової Сербії з другими землями». Карта датована 1756 роком – одна з перших письмових згадок. Першим поселенцем був Чечель – царський офіцер, їм виплачували жалування і наділяли 25 десятин землі по течії річки Інгулець. Згодом село заселялось такими ж офіцерами. Приватної землі не було, панів теж не було. Земля була розділена на наділи. Пізніше було перейменоване в Чечеліївку на честь першого поселенця. Село належало Олександрійському повіту Херсонської губернії. Матеріали Державного архіву Кіровоградської області ««Результаты подворной переписи Александрийского уезда Херсонской области Александрийского уезда на 1894 год Новостародубская волость С. Чечелеевка»

Чорним крилом розкуркулення накрило і чечеліївських господарів, завдало неповторного удару селянству. Забиралося все з хати: одяг, начиння, врожаї, худобу. Це вважається економічним пограбуванням і порушенням прав селян,

які нікого не наймаючи, заробляли все добро кров'ю і потом, а залишились ні з чим. Під керівництвом влади, ці дії чинились односельчанами. Історія імен керівників розкуркулення з певних міркувань не називається, тому що залишились їх діти, внуки, правнуки, з яких дехто навіть не здогадується про роль їхніх родичів в історії.

Наші земляки не визнавали ніякої влади і роблять спробу до утворення власної республіки на «Музиківці», яка б підтримувала господарів села. Збираються у селі прихильники республіки, але це не до вподоби «советам». За розповідями односельців, проіснувала ця республіка декілька днів (близько тижня). Проте, що у селі встановлюється своя влада, стало відомо за межами села. Для з'ясування обставин сюди було послано Будьонного зі своїм військом. Про те, що до села вирушає загін стало відомо його вільнодумним мешканцям. Вони вирішили відстоювати своє. І з південного боку села всі односельські знесли борони, штилі, вила, щоб вибудувати з них «охоронну огорожу». Коли перші ряди кінної армії Будьонного наскочили на збудовану огорожу і впали, розлючені командири скомандували наступати понад річкою і за непокору спалити оселі. Змінивши такт наступу, загони запаливши смолоскипи рушили понад річкою, між будинками... І запалали будинки. А озброєні вояки розбили непокірних односельців, їх родини. Десятки жінок з дітьми втікали з палаючої Чечеліївки до сусідніх сіл: Водяного, Спасово, Малинівки ... Ніхто не знає – стільки з них наштовхнулися вночі на будьонівські роз'їзди і були, згвалтовані, застрелені або порубані шаблями. З тих пір наше село називають Штильщина, а його мешканців – штильщиками.

В даній роботі я намагалася показати як розвивалося село, в якому я народилася, виросла, описати деякі етапи буття своїх земляків, відтворити історичну справедливість, що незаслужено викривлялась, замовчувалась, перекручувалась. Справжні господарі, моєї малої батьківщини, розкуркулювались, були репресовані, потім реабілітовані. Робота видалась кропіткою і змістовною за обсягом, передбачала перегляд архівного матеріалу, опитування односельців, інтерв'ю з нащадками корінних жителів. Матеріали, які отримала, спробувала систематизувати, думаю, їх треба розширювати і усвідомлено впорядкувати.

Таким чином поринувши у виконання роботи «А світ пливе в майбутнє крізь минуле, ми пізнаємо всесвіт чи себе все, що було, нам душі не замулить, і не затьмарить небо голубе» мною доведено, що у справжніх господарів, які заселяли наше село народжувались і виховувались справжні господарі, так продовжувалось до наших днів. Я доторкнулася тільки до декількох граней історії буття моїх земляків, намагалась відшліфувати отримані відомості, щоб кожен житель села Чечеліївки ознайомився з цим матеріалом і задумався про власні корені, корені своєї родини і зробив правильні висновки в бік добра і пошани до власних предків, до тих, хто є основою сьогодення.

Звичайно, моє дослідження не претендує на завершеність, я буду вдячна всім, хто допоможе продовжити розпочату мною роботу, доповнить невідомими фактами і матеріалами. Ставити крапку у цій актуальній темі ще рано. Ще чекає своїх дослідників давнє минуле нашого краю і його звичайні люди, що добросовісно виконують свою роботу в ім'я розквіту держави.

Список використаної літератури

1. Бокій Н.М., Горбул Г.П. Могила кіммерійського вершника в села Чечелиевка Кіровоградської області // С.А. 1985. № 4.
2. Евдокимов Г. Л. Розкопки курганів у м. Олександрія // АТ-1979. М., 1980.
3. Пивовар А.В. Поселення Задніпських місць до утворення Нової Сербії. – Київ, 2003
4. Грушевський М.С. Історія України.-Київ – Львів, 1913
5. Довідник з історії України.-К.: Генеза, 2001
6. <https://ok.ru/profile/564809733827>

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ МИКОЛИ ЯКИМОВИЧА ШАДЛУНА

*Гнедко Вікторія, 6-А клас КЗ «ЗОШ І-ІІІ ст. №1» Веселівської селищної ради,
гурток «Історичне краєзнавство» КЗ «Центр туризму» ЗОР
сmt Веселе, Запорізька область
Керівник: Лісовенко О.В., керівник гуртків КЗ «Центр туризму» ЗОР*

За роки незалежності України чимало робіт були присвячені Українській революції 1917-1921 рр. Мабуть, немає жодного населеного пункту у нашій країні, будь-то велике місто з багаточисельним населенням, або маленьке село у 200 чоловік, яке б не торкнулася ця подія та б не залишила свій відбиток в історії рідного краю. Тому перед нами постала задача у пошуковій роботі знайти видатних особистостей, які пов'язані з моїм селищем.

Такою особистістю став Шадлун Микола Якимович, який є уродженцем селища Веселе. Ця тема є актуальною, так як у Веселому ще ніхто не торкався теми Української революції, та мало хто знав про людину, яка народилася у рідному селищі, а згодом став відомим політичним діячем УНР.

Свою пошукову роботу я почала з використання інтент-ресурсів, а саме з переліку видатних уродженців сmt. Веселого через Вікіпедію, де також є посилання на джерела, які я згодом перевіряла. Але на Вікіпедії було мало та дуже стисла інформація про цю людину.

Другим моїм кроком було – це ознайомлення з бібліографією та з раніше опублікованими статтями з даної теми. Відразу ж я почала опрацьовувати всі джерела, які є в електронному вигляді та у загальному доступі. Отже бібліографічного матеріалу, літератури, архівних матеріалів було достатньо для того, щоб відворити життєвий шлях Шадлуна Миколи Якимовича, при цьому усі джерела, історичні документи я мала змогу загрузити у pdf-форматі на свій комп'ютер, що дало мені змогу зекономити час, замість походу до бібліотеки, або поїздки до архіву.

Микола Якимович Шадлун народився 6 грудня 1883 року в міщанській родині у селі Веселе, Веселівської волості, Мелітопольського повіту, Таврійської губернії (нині сmt Веселе, Веселівського району, Запорізької області) геолог і громадсько-політичний діяч, до революції професор Гірничого Інституту в Петербурзі. У 1913 році закінчив Петербурзький гірничий інститут. Його брат Георгій, народився сімома роками пізніше, вважав за краще вчитися майже поруч з будинком – в Катеринославському гірничому інституті

М.А. Шадлун був українським соціал-демократом, його не раз заарештовували, так як він займався публіцистикою та редагував газету «Слово» українських соціал-демократів майже п'ять років. Саме у Петербурзі він познайомився з майбутнім національним політичним діячем – Мазепою І.П., будучи ще студентом. Протиправна діяльність в роки революції не позначилася на становищі Н. А. Шадлуна в інституті. Він його благополучно закінчив в рік 300-річчя Будинку Романових, і був залишений на одній з кафедр.

У 1914-1917 роках проводив розвідувальні роботи на Уралі, розвідав Ново-Черемшанське родовище силікатного нікелю, на основі якого почали будувати перший в Російській імперії нікелевий завод, але із-за громадянської війни будівництво відклали.

Військово-політичні події 1917-1919 роках змінили життя Миколи Якимовича. Адже він був українець, який вважав, що Україна має бути самостійною, і коли почалося будівництво української державності, разом з сім'єю – дружиною (красунею єврейкою) і семирічною донькою – поїхав з голодного і холодного Петербургу до Києва.

Після поразки і відступу військ Антанти з України уряд С. Остапенка, втративши сенс свого існування, під тиском лівих політичних сил подав у відставку. 09.04.1919 у Рівному було сформовано нову РНМ на чолі Б. Мартоса з членів УСДРП, УПСР та західноукраїнських соціалістів, Микола Шадлун став міністром шляхів.

Але 27.08.1919 у Кам'янці-Подільському було здійснено реорганізацію РНМ, яку очолив Ісаак Мазепа. Відбулися і незначні зміни в персональному складі уряду, у тому числі М.А. Шадлун був переведений на посаду міністра народного господарства. У листопаді 1919 р. – січні 1920 р. перебував у Бухаресті для поглиблення українсько-румунських торгівельних відносин.

А з літа 1920 року вся родина була в еміграції, де дружина Миколи Якимовича була актрисою на різних кіностудіях. Сам геолог у 1921 р отримав місце екстраординарного професора на кафедрі корисних копалин на гірничому факультеті Люблінського (Лайбахського) університету. У 1922-1923 роках. був професором Української Господарської Академії в Подебрадах (Чехія), де в цей час працював бібліотекарем і викладачем і сам І. С. Мазепа.

Під час років еміграції Миколі Якимовичу ще не було сорока років. І його дух був жадібний до всього нового, перш всього до того, що стосувалося геології і вищої гірничої освіти. Він об'їздив багато родовищ, рудники і гірські заводи Німеччини, Чехословаччини, Югославії та Галичини, зокрема детально вивчив Стассфуртське родовище калійних солей. У вузах Берліна, Фрайберга, Праги і Пшібрама він познайомився з постановою вищої гірничої освіти. Своєрідним результатом цієї геолого-освітньої роботи став підручник з мінералогії, написаний їм словенською мовою.

Восени 1923 року Шадлун М.Я. отримує дозвіл на повернення до СРСР, але без права в'їзду на Україну, тому родина переїжджає до Москви, де з 1923-26 роках він став співробітником Держплану СРСР. У «Записках непокірливого» Василь Прохода звинувачує саме дружину геолога, яка умовила

чоловіка повернутися до СРСР, так як вона мала в'язки із радянським торговельним представництвом у Берліні.

А Восени 1926 р переїхав до Свердловська один, без дружини і доньки, і став професором на гірничому факультеті УПП. Він створив перший в країні курс лекцій по геології калійних родовищ. Також він був ініціатором створення курсу мінераграфії, спочатку факультативного, а згодом цей курс був включений в навчальний план.

З 1926 року завідує кафедрою геології гірничого факультету Уральського політехнічного інституту. У 1928 році М.А. Шадлун пережив сімейну трагедію, коли по так званій «Шахтинській справі» був заарештований брат Георгій, засуджений трибуналом до розстрілу, який пізніше був замінений десятьма роками ув'язнення з умовою суворої ізоляції.

А вже через два роки, у 1930 року був заарештований і сам М.А. Шадлун. (термін і обвинувачення не відомі) знаходився в ув'язненні з політичних мотивів. Слідство, що тривало кілька місяців, закінчилося його звільненням багато в чому завдяки клопотанням дружини, та відновлений на колишньому місці роботи. Він повернувся в Свердловськ, але у серпні 1932 р від раку печінки помер у Москві. Його донька продовжила справу свого батька, та стала також відомим геологом.

Отже для мене було цікаво та пізнавальним проробити пошукову роботу, знайти уродженця селища Веселе, який відіграв свою роль, і не останню в Української революції. Також це змога попрактикуватися у пошуку інформації саме через Інтернет та удосконалити свої навички з роботою Google, електронними ресурсами та інформаційними технологіями.

Список використаних джерел та літератури

1. *Известия Уральского государственного горного университета № 2(30), 2013*
2. *Олена Михайлова. Листи Андрія Левицького про Польсько-Українські переговори у Варшаві (кінець 1919 – квітень 1920 років)*
3. *Прохода В. Записки Непокірливого. Кн. 2. – Новий Ульм: Українські вісті, 1972.*
4. *Студії з історії української революції 1917–1921 років. Збірник наукових праць на пошану доктора історичних наук, професора Руслана Яковича Пирого з нагоди 70-річчя з дня народження та 40-річчя науково-педагогічної діяльності. Національна академія наук України Інститут історії України. Київ – 2011 р.*
5. *Українська мала енциклопедія : 16 кн. : у 8 т. / проф. Є. Онацький. – Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. – Буенос-Айрес, 1967. – Т. 8, кн. XVI : Літери Уш – Я*

БОРОТЬБА ЗА ВЛАДУ НА МИКОЛАЇВЩИНІ У 1917-1921 РОКАХ

Петруня Максим, учень 9 класу Миколаївської гімназії №41 Миколаївської міської ради, вихованець секції «Історичне краєзнавство» БДЮТ Заводського району м. Миколаєв м. Миколаєв, Миколаївська область

Керівник: Сасюк С.Г., керівник секції «Історичне краєзнавство» БДЮТ Заводського району м. Миколаєв

У новітній історії України період з березня 1917 р. по березень 1921 р. посідає особливе місце. Це драматичний, вкрай суперечливий і водночас насичений важливими політичними і соціально-економічними подіями період

української національно-демократичної революції, боротьби за владу та іноземної збройної інтервенції.

Навесні-влітку 1917 р. український національно-визвольний і революційно-демократичний рух досягнув свого апогею. Його яскравими віхами стали:

- Всеукраїнський національний конгрес (6-8 квітня 1917 р.);
- Перший Всеукраїнський військовий з'їзд (5-8 травня 1917 р.);
- Другий Всеукраїнський військовий з'їзд (5-11 червня 1917 р.);
- Всеукраїнські з'їзди селянських і робітничих депутатів (травень-липень 1917 р.).

На установчих зборах в Києві був присутній представник Миколаєва, відряджений товариством «Просвіта». Але революційні зрушення були болісними і неоднозначними: збільшується кількість громадських організацій, в той же час в місті зростає злочинність, погромницька агітація, дезертирство, мародерство, розгортається продовольча криза.

У липні-серпні стало очевидним, що робітничі й солдатські маси Миколаєва ідуть шляхом, відмінним від Ради. Збори робітників місцевих заводів винесли резолюцію про рішучий захист надбань революції, про негайне припинення репресій проти лівих партій, про відміну кари смерть. У серпні обирається нова міська Дума. Головою думи став Б.Є. Терентьев, міським головою - В.П. Костенко.

26 жовтня виконавче бюро Миколаївської Ради приймає суперечливу резолюцію.

10 листопада Рада об'єднаних українських організацій у Миколаєві привітала Українську Народну Республіку. 27 листопада Міська Дума проголосила Миколаїв тимчасово самостійно містом.

У грудні у відповідь на ультиматум більшовицької Росії Центральна Рада оголошує їй війну. 1 грудня 1917 року Миколаївська рада об'єднаних українських організацій отримала військову підтримку гайдамаків з Одеси. Ще у середині вересня, після того, як більшовики розгорнули свій наступ на Раду, гайдамаки Румунського та Південно-Західного фронту провели в Миколаєві антирадянську демонстрацію. Однак 6 грудня збори представників Червоної гвардії у Миколаєві прийняли резолюцію проти Центральної Ради.

У середині січня в Миколаєві в був встановлений більшовицький режим, а в середині лютого було створено Миколаївську Раду народних комісарів.

Після підписання Берестейського миру 9 лютого з ініціативи УЦР німецькі війська окупували українські землі, звільнивши їх від більшовиків.

У квітні 1918 р., Центральну Раду розпущено, в Києві, на з'їзді хліборобів було обрано Павла Скоропадського гетьманом України. Німецька окупаційна влада санкціонувала державний переворот. П. Скоропадський проголосив відновлення Української Держави.

Повстанський рух, очолюваний Т. Гуляницьким, М. Урсуловим поширився по територіях сучасних Первомайського, Доманівського, Вознесенського, Очаківського районів, в зоні Тилігульського і Березанського лиманів. Визначною подією цього часу було збройне повстання 15–16 листопада 1918 р. у Вознесенську.

З антигетьманськими повстаннями пов'язана і діяльність отамана Н. Григор'єва. На початку грудня 1918 р. Н. Григор'єв відбив у гетьманських військ Олександрію і повідомив Головного отамана військ УНР С. Петлюру про визнання Директорії УНР і підпорядкування їй своїх загонів. Незабаром загони отамана отримали назву Херсонської дивізії та увійшли до складу Південно-Східної групи військ армії УНР. Вказана група була головною частиною Південного фронту, що почав формуватися як протидія військам Антанти та білогвардійців, які закріпились на Чорноморському узбережжі України. 12 грудня 1918 р. «Республіканські війська східної Херсонщини» увійшли до Миколаєва. Проте втримати владу в Миколаєві Григор'єву не вдалося. У другій половині грудня німецькі загони на вимогу Антанти завдали несподіваного удару і витіснили повстанців з Миколаєва.

Одним із найжорстокіших заходів для українського села стало впровадження, за декретом уряду УРСР від 12 квітня 1919 р., грабіжницької продовольчої розкладки. Антибільшовицький повстанський рух на Миколаївщині був переважно стихійним. Серед великих селянських повстань слід виділити лише діяльність Врадіївської Хліборобської республіки. Найбільш відомі армійські повстання – це виступ отамана Н. Григор'єва та заколот у Вознесенську. Боротьбу з повстаннями армійського типу вів К. Ворошилов, який після 3-го Всеукраїнського з'їзду Рад очолив народний комісаріат внутрішніх справ УСРР. Для придушення повстань і боротьби з бандитизмом були створені спеціальні військові частини, посилено органи ВЧК.

Крім армійських на Миколаївщині мали місце і повстання представників етнічних меншин. 8 серпня 1919 р. повстанський рух перекинувся на німецькі колонії Миколаївщини і охопив ряд селищ на лівому березі Південного Бугу, до них приєдналися і болгари-колоністи. У серпні 1919 р. відбулися антибільшовицькі повстання в селах Мостове, Козлово-Нечаяне, Ландау, Велика Корениха.

Повстанський рух селян Миколаївщини осені 1919 – зими 1920 рр. мав переважно антиденікінську спрямованість, хоча діяли і антибільшовицькі (проденікінські) загони. Серед антиденікінських виступів слід виділити такі типи: власне селянські загони, більшовицькі, виступи представників етнічних меншин, формування державною типу (Висунська і Баштанська республіки).

До загону Г. Трояна, приєдналася група трикратівських жителів. Повсталі нападали на денікінські роз'їзди та розвідки. В с. Парутиному перед відступом денікінців організували повстанський загін з 80-ти бійців, який без зброї зробив напад на очаківські казарми.

В Анатоліївці селяни на чолі з Г. Тимофєєвим розгромили білогвардійський гарнізон. Виступи селян Братського і Сергіївки спочатку були також селянськими, але пізніше потрапили під вплив більшовиків. Командував загоном братчан В. Афанасьєв. Боротьбою проти денікінщини на території Миколаївщини керував підпільний комітет, який очолював С. Інгулов, а з середини листопада 1919 р. – А. Колтун.

Антибільшовицький селянський рух на Миколаївщині представлений загонами Залізняка, Підкови, Головатого, Марченка, Гризла і Чумака

(Кравченка) у Первомайському повіті. У Вознесенському повіті найбільш небезпечним для більшовиків був загін полковника Іванова на прізвисько «Чорна борода». В інших повітах активними були повстанські загони «Чорного ворона», Задорожнього, Гупала, Свища. Головною базою повстанців у Миколаївському повіті був Новий Буг. Одним із найбільш відомих отаманів Херсонщини і Миколаївщини був Ф.Іванов.

Таким чином, на Миколаївщині у 1917-1921 рр. розгорівся великий селянський повстанський рух. У ньому можна виділити 4 головних напрями: антигетьманський, антибільшовицький, антиденікінський. В цілому повстанський партизанський рух селян був єдиним. Тільки на різних етапах розвитку політичної ситуації селянство бачило своїм ворогом австро німців з гетьманцями, більшовиків та білогвардійців. Селянська ідеологія негативно сприймала сильну владу, «німецько-австрійську», «червону» чи «білу», бо кожна з них, з точки зору селянства, мала вагомні недоліки.

В Україні війна за незалежність мала форму війни національного, стихійно усвідомленого села проти російськоцентричного міста. І все ж українська революція 1917-1920 років заклала основи для нових державних перспектив у майбутньому. Вона стала точкою неповернення для руху до незалежності.

Список джерел

1. Котляр Ю.В. Повстанський рух етнічних меншин Півдня України (1917-1931). – Київ Миколаїв: Вид-во МДГУ імені Петра Могили, 2008. – Історична бібліотека МДГУ. – Кн. 1. – 156 с.
2. Піскурьов С. Миколаїв. Рік 1917. Червоні коліщатка Оповідь без героя. – Миколаїв: Видавництво Ірини Гудим, 2007. – 72 с., іл.
3. Удовиченко О. Україна у війні за державність. – К., 1995. – С. 178.
4. Котляр Ю. Селянські повстання на Миколаївщині у 1918-1921 рр.: передумови, характер, спрямування Краєзнавство. Науковий журнал. №1, 2018р.

БОРЕЦЬ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ З БЕРЕГІВ ІНГУЛУ: ПОДВИГ ГЛАСНОГО МИКОЛАЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДУМИ Б. БРОЯКІВСЬКОГО

*Петров Ігор, учень 9 класу Миколаївської гімназії № 41 Миколаївської міської ради,
вихованець наукової секції «Історичне краєзнавство» БДЮТ
м. Миколаєв, Миколаївська область
Керівник: Сасюк С.Г., керівник секції «Історичне краєзнавство»
БДЮТ Заводського району м. Миколаєв*

Революційні події 1917 р. стали доленосною віхою в історії України. Коли її населення вперше усвідомило себе частиною єдиної нації і одразу стало на захист свого вибору. Однією з драматичних авансцен боротьби за українство стає наш південний миколаївський край. Регіон заселений в кінці XVIII - поч. XIX ст. вихідцями з різних куточків Російської імперії не міг стати осередком розбудови української держави, але саме тут велася боротьба за її межі та саму концепцію існування. Усе це відбувалося завдяки добрій волі окремих патріотів, що інколи платили за це найвищу ціну.

Дійсно так сталося що м. Миколаїв майже оминула участь в роботі Центральної ради. Незважаючи на те, що в місті діяла українська просвітницька організація «Просвіта», жоден з її членів не був залучений до головного координаційного органу національної революції. Єдиним представником Миколаєва став Олександр Рожанський, який числився у переліку представників національних меншинств під № 603, цікавим фактом є те що він був делегований радою робітничих та військових депутатів.

Цю обставину пояснив його сучасник, гласний Миколаївської міської думи та герой нашої доповіді Борис Брояківський. В середовищі місцевого революційного руху Центральна рада у першу чергу розумілась координатором соціалістичної революції.

Ми знаємо надзвичайно мало про цю людину, яка зробила цілу низку вольових вчинків задля розбудови Української держави. Нам відомо, що Борис Степанович Брояківський народився 1888 року у Єлизаветграді, закінчив Харківський політехнічний інститут, з 1910 р. у Миколаєві де працює на заводі «Наваль» інженером. Одразу долучився до місцевого патріотичного руху, ставши членом місцевого осередку організації «Просвіта». Початок революційних подій застав його у статусі гласного міської думи.

7 листопада 1917 р. на паперті одного з Миколаївських храмів Б. Брояківський організував публічне читання тексту III універсалу. Подія зібрала величезний натовп. Сутички в місті між гайдамаками та червоноармійцями розпочалися вже 2 грудня.

На фоні цього протистояння 2 січня 1918 р. Б. Брояківський підготував сатиричний памфлет, що викривав суть більшовизму. Цей публіцистичний твір є чи не найкращім зразком миколаївської політичної сатири періоду громадянської війни. Врешті-решт в типографії братів Білолипських його надрукували тиражем у 3300 примірників. Перші 300 екземплярів розповсюдили серед членів ради робітничих та військових депутатів, що викликало жорстку реакцію з боку більшовицького угруповання.

Далі події розвивалися дуже швидко. 7 січня рада направила комісію до типографії братів Білолипськ яка наклала арешт на підприємство. В подальшому усе майно було передано на потреби революції. Фактично, доля патріота вирішалась після 10 січня 1918 р. тоді відбулися вибори до виконкому Миколаївської ради робітничих та військових депутатів, який практично повністю укомплектували з більшовиків.

Далі з ініціативи його голови Віктора Загса прийнято рішення про арешт гласного міської думи, інженера Б. Брояківського. В протоколі засідання збереглася промова голови: «Провокаторів треба тримати в «ежових рукавицах», якщо це провокація по ній треба бити сталевим кулаком».

Подальша доля Б. Брояківського невідома. Скоріш за все після остаточного переходу Миколаєва під владу більшовиків 22 січня 1918 р. його було страчено.

В буремні роки української національно-демократичної революції відігравали велику роль особистості. Серед них був гласний Миколаївської міської думи Борис Брояківський – борець за українську державність.

Список джерел

1. *Миколаївщина: нариси історії революції 1917-1921 років / Авт. кол.: Л. Л. Левченко (кер. авт. кол.), – Миколаїв: Гліон, 2017. – 280 с.*
2. *Мицик С. В. Роль «Просвіти» у формуванні святкової культури Миколаївщини кінця XIX — початку XX століття // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2012, вип. XXXII, С.111-132*
3. *Котляр Ю. Регіональний зріз Української революції 1917–1921 рр.: Миколаївщина / Ю. Котляр, Л. Левченко // Український історичний журнал. - 2019. - № 5. - С. 122*
4. *Пискурёв С.Е. Опыт николаевской антибольшевизской сатиры на примере памфлета инженера Брояковского// III Миколаївська обласна краєзнавча конференція: Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження, 2006, С.114-116*
5. *ДАМО, ф.1817, оп.2, с.164, арк. 315*

БАНДУРИСТ КОЗАЦЬКОЇ ДИВІЗІЇ

Іванкова Діана, учениця 10 класу Ульянівська ЗОШ І-ІІІ ст.,
вихованка КЗ «Харківська облСЮТур»

селище Улянівка, Богодухівський район, Харківська область

Керівник: **Астапова Т.М.**, керівник гуртків-методист КЗ «Харківська облСЮТур».

Він народився на Харківщині, а помер у Лос-Анжелесі. Він єдиний, хто грав на бандурі в Імператорському театрі. Його відправив у еміграцію Іван Огієнко – щоб зберегти для України талант. Він співав «Вже воскресла Україна...», а створена ним у Києві капела бандуристів стала сьогодні Національною заслуженою... Василь Костьович Ємець (15 (27) грудня 1890, с. Шарівка, тепер Богодухівського району Харківської області – 6 січня 1982, Лос-Анджелес, США) – бандурист-віртуоз, бандурний майстер, історик, письменник.

Народився у козацькій родині. Музичні здібності, любов до української пісні передалися Василю від батька й матері. У їхній родинній оселі навіть стояв фонограф (з 1899 р.), на якому записували народні пісні. У домі Костя та Марії Ємців часто зупинялися перепочити з дороги кобзарі, і малий Василько був їх найпершим та найвдячнішим слухачем. У 1908 р. почав вивчати гру на бандурі у кобзаря Івана Кучугури-Кучеренка. Перший його публічний виступ відбувся 6 грудня 1911 року в Охтирці (сучасна Сумська область). Цей виступ мав надзвичайний резонанс і ледь не завершився виключенням Василя з гімназії, бо він співав «Розриту могилу» Тараса Шевченка:

Світе тихий, краю милий, моя Україно!

За що тебе сплюндровано, за що, мамо, гинеш?..

А тим часом перевертні нехай підрастають

Та допоможуть москалеві господарювати...

«Коли закінчував спів, – згадував Василь Ємець пізніше, – відчуття трагедії так запанувало наді мною, що... з гніву та великого жалю сльози закапали по струнах моєї бандури» [3]. В залі зчинився неймовірний вибух оплесків та тупотіння ніг. На сцену вискочив переляканий інспектор гімназії і намагався вгамувати публіку. Про продовження концерту, вся програма якого була витримана в московському патріотичному дусі (крім цієї думи), вже не

могло бути й мови. Тоді інспектор дав команду духовому оркестру драгунського полку грати марш і таким чином нарешті утихомирить публіку... Від виключення з охтирської гімназії Василя Ємця врятувало те, що на вчительську раду, де розглядався цей «скандальний інцидент», він представив «Кобзаря» Тараса Шевченка з позначкою «Дозволено цензурою»... А інспектор, дещо пізніше, закликавши Василя до вчительської і закривши її на ключ зсередини, притишеним голосом признався, що він «також малорос», більше того, козацького роду, що він також в юнацькі роки плакав над «Кобзарем», але навіть ятрить старі рани... [2, с. 34].

У 1911 році Василь Ємець вступає до Харківського університету на природничий відділ фізико-математичного факультету. У вільний від навчань час створює кобзарську групу і навчає гру на бандурі студентів.

Слава про молодого кобзаря сягнула до Кубані. Влітку 1913 року Василь Ємець отримав запрошення приїхати до Катеринодара навчати кубанських козаків гри на бандурі. Ініціатива належала відомому просвітянину Миколі Богуславському. Пізніше Борис Монкевич, сотник Армії УНР, оцінював приїзд Василя Ємця на Кубань як головний момент у його біографії, бо на переконання Монкевича, праця на Кубані зв'язала Василя Ємця з військом. «Василь Ємець побачив, що бандура – це невід'ємний атрибут військової сили, побачив її великий вплив на військовий дух і психологію козака та на його національне усвідомлення. Цей свій досвід Василь Ємець пізніше використав у добу наших визвольних змагань» [3].

1914 року, після участі в демонстрації проти заборони вшанування пам'яті Тараса Шевченка, В. Ємець змушений був виїхати з України до Москви, де продовжив навчання в університеті. Там він бере активну участь у товаристві «Кобзар» та спілкується з українськими бандуристами, які гуртувалися в Москві. У 1916 році дебютував на всеслов'янському концерті поруч із визначними артистами Малого імператорського театру, пізніше відбувся його дебют і у Великому імператорському театрі. Після того концерту в найбільшій московській газеті «Русское слово» вперше Ємця було названо віртуозом. Закінчивши Московський університет 1917 року, він повернувся в Україну, де вчителював у м. Сосниці (тепер Чернігівська область).

У січні 1918 р., у складі Бойового куреня Військового міністерства УНР, брав участь в обороні Києва від червоних військ Михайла Муравйова. У березні-квітні 1918 р. служив у полку імені гетьмана Петра Дорошенка Першої козацької дивізії УНР. 1918 року за сприяння гетьмана Павла Скоропадського організував колектив бандуристів, який називався Кобзарський хор. У Кобзарському хорі брали участь і його учні-кубанці – Федір Діброва та Михайло Теліга. Цей колектив став основою Київської капели бандуристів.

3 листопада 1918 року в Києві в театрі Бергонье (тепер театр імені Лесі Українки) відбувся перший концерт Кобзарського хору. Потім були виступи в Українському робітничому домі, Купецькому зібранні, «Молодому театрі» Леся Курбаса.

Та мирному життю доходив край: безумна соціалістична демократія з російськими комуністами пішла в похід на Українську Державу... Трагічно пережив Василь Ємець братовбивчий бій під Мотовилівкою у листопаді 1918.

Бій під Мотовилівкою прихильників Симона Петлюри та сердюків Павла Скоропадського Василь Ємець назвав «нашою поспільною різаниною»...

Після тих трагічних подій, Кобзарський хор став основою Республіканської капели, з якою диригент Олександр Кошиць виїхав на гастролі до Європи та Америки. А Василь Ємець знову пішов до війська, промінявши блискучу кар'єру артиста на долю «мандрівного військового кобзаря», з життям, повним «невгод і небезпек». У лавах Армії Української Народної Республіки він «бандурою кріпить її дух, сталить її волю до перемоги, загоює її рани бальзамом цілющої пісні...» [2, с. 64].

Влітку 1919-го Василь Ємець брав участь у поході на Київ об'єднаних українських армій. 22 вересня 1919 року у прифронтовій смузі на залізничній станції Липовець він влаштував концерт для козаків і старшин штабу Київської селянської групи Юрка Тютюнника, що й засвідчив отаман спеціальною довідкою. 24 вересня кобзар Ємець влаштував концерт для полку імені Тараса Шевченка, а 30 вересня співав перед залізничною сотнею у Козятині. 9 жовтня він дав концерт для старшин і козаків залоги міста Могилів-Подільського... [2, с. 65]. Слід зазначити, що за всі свої концерти Ємець платні із державної скарбниці не брав. У посвідці з Кам'янця-Подільського про концерт для кінного, пішого і гарматного полків рекрутів та юнацької школи значилося: «Талановита, піднесена гра будила в козаках почуття предків, дихала далеким минулим Вітчизни і хвилювала молоді серця. Радісно козаки на ранок відходили на фронт» [2, с. 65]. Були виступи й перед козаками 13-го Гайсинського полку Ананія Волинця та низовими запорожцями Юхима Божка в цукроварні подільського містечка Іллінці. Співав харківський бандурист і Січовим стрільцям, зокрема, в Тернополі 23 листопада 1919 року. Чарував своїм співом і стрілецькі серця 2-го Галицького корпусу... І скрізь Василь Ємець давав розраду козакам, підносив їхній дух, додавав сил для продовження боротьби... [2, с. 66]. І не дивно, бо чи не в усіх його піснях провідною ниткою проходила ідея боротьби за визволення України.

Попри жертовність Василя Ємця, доля готувала йому вигнання з рідної землі... 25 листопада 1919 року в еміграцію його відправив головний уповноважений уряду УНР Іван Огієнко. Відправив, щоб урятувати для українського народу геній Василя Ємця. Іван Огієнко видав посвідку, згідно з якою «артист-кобзар Василь Ємець має зробити концертне турне по Європі і тим самим познайомити Європейське громадянство з національним українським музичним інструментом – кобзою» [2, с. 68].

«Усе, що я робив в своєму житті, було присвячено Україні і тільки їй», – напише Василь Ємець. Він не зрадив їй ніколи. Як і своїй вірній подрузі – кобзі-бандурі. Доля його інструменту – це струна української душі. Зроблена у 1912 році майстром бандур Антонієм Паплинським у Києві, вона пережила війни, була під московськими і польськими кулями. В одній з книг Василя Ємця читаємо: «Козаки-бандуристи офірно (жертвовно) служили Україні не лише козацькими шаблями й рушницями. Вони, далєбі, вмiли не лише співати та в бандури грати, але вмiли вони й життя своє віддавати, щоб тільки жила невмируща слава України» [1, с. 7].

Список використаної літератури

1. Ємець В. *Кобза та кобзарі*. Берлін (Німеччина), 1923. С. 7.
2. Ємець В. *У золоте 50-річчя на службі України. Про козаків-бандурників*. Голлівуд (США) – Торонто (Канада), 1961. 381 с.
3. Коваль Р. *Нариси з історії Кубані. Воїн-бандурист Василь Ємець*. URL: <https://storinka-t.kiev.ua/article.php?id=108> (дата звернення: 06.10.2019)
4. *Энциклопедический словарь по истории Кубани*. Краснодар, 1997. С. 207.

ХОЛОДНОЯРСЬКА РЕСПУБЛІКА – ІСТОРІЯ ГЕРОЇЧНОЇ БОРОТЬБИ ЗА УКРІНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ

*Смородіна Діана, учениця 11-А класу ЕНВК № 1
м. Енергодар, Запорізька область*

Керівник: Чиж В.С., вчитель історії та правознавства, ЕНВК № 1

Однією з найяскравіших сторінок історії визвольної боротьби українського народу у 1917-1920 рр. є історія Холодноярської республіки.

Сьогодні, після 28 років незалежності, чимало українців не знають про холодноярців, які були прикладом патріотизму, високої самоорганізації та мали беззаперечний авторитет у Наддніпрянській Україні. За бажання жити в незалежній державі чимало із них поплатилися власним життям.

У боротьбі українців проти більшовицької диктатури і протистоянні Денікінському режимові особливе місце посідає Холодноярщина – потужний повстанський центр, яким став Холодний Яр – вкрита лісами і порізана ярами широка територія на правобережній Черкащині.

Визначаючи дату зародження Холодноярської організації – формації наскрізь козацької, слід брати за відлік саме березень – квітень 1917 року, тобто час творення перших відділів Вільного Козацтва на Звенигородщині та Чигиринщині.

Усе розпочалося 27 вересня 1920 року, коли Головний отаман діючої армії УНР Симон Петлюра підписав наказ № 055, яким набувало чинності «Положення про проведення на Правобережній Україні повстання проти більшовицької армії та влади». Положення це розробив генерал-хорунжий Володимир Сінклер, що обіймав тоді посаду начальника Генерального штабу армії УНР [1].

Згодом утворилась Холодноярська Республіка, територія якої охоплювала понад 25 навколишніх сіл та мала близько 15-тисячну селянську повстанську армію, бійці якої називали себе козаками, а своїх командирів – отаманами (на згадку про минувшину). Холодноярська Республіка – невизнане державне утворення на території України, самопроголошена республіка у Чигиринському районі Черкаської області, в районі лісового урочища Холодний Яр, зі столицею в селі Мельники [9].

Однією з перших клітин Холодноярської організації став відділ самооборони с. Мельників, який на прохання ігумені Мотриного монастиря створив і очолив місцевий вчитель Олекса Степанович Чучупак. Мета формування – захист скарбів Мотриного монастиря від російських дезертирів,

які втікали із фронтів Першої світової війни додому [7]. Чисельність першого мельничанського відділу самооборони становила 22 козаки, тобто в період 1918 – 1922 років православний Мотронинський монастир став осередком українського повстанського руху проти загарбників (німецьких окупантів та російських «білих» і «червоних» інтервентів), який очолювали брати Чучупаки [4].

Пізніше, в 1919 році, загін перетворився на полк, а Василя Чучупака було обрано головним отаманом Холодного Яру (до цього він був прапорщиком Російської Імператорської армії, а ще раніше – сільським вчителем). Його брат Петро Чучупак став начальником штабу полку. Під час окупації України денікінцями полк брав участь у вигнанні їх з Черкас. Полк увесь час поповнювався, його чисельність досягала 2000 чоловік [6].

Територія республіки була захищена від здирства більшовицької розвідки, а тому мала широку і міцну підтримку селянства, яке поповнювало лави холодноярських полків, давало їм продовольство та фураж. Картина цікава. Хтось може запитати: «А чому повстали українські селяни?» відповідь проста і лежить на поверхні: «Так грабували ж...» І грабували саме радянські сили.

Холодноярська Республіка проіснувала до 1922 року, коли більшовики обманом заманили холодноярських отаманів в засідку. Проте, навіть у полоні, в стінах Київської в'язниці, ватажки повстанців перебили охорону, захопили зброю і спробували звільнитись. Під час нерівного бою, всі вони загинули смертю героїв.

Самопроголошена республіка під українським національним прапором стала справжнім осередком боротьби за незалежність України. «Це живий приклад, як невеликі числом, але незламні духом можуть успішно боротися з незрівнянно сильнішим ворогом», – написав у документальному романі «Холодний Яр» Юрій Горліс-Горський, один із небагатьох отаманів тієї республіки, яким пощастило залишитися живими [3].

«Авторитет Холодного Яру був дуже великий, – зазначав історик-чекіст Борис Козельський, – його визнавало навіть багато отаманів, які йому не підлягали. Через свою географічну місцевість та своєрідну романтику, зіткану з пережитків середньовіччя, Холодний Яр становив для радянської влади неприступну фортецю» [цит. за 4].

Отамани Холодного Яру та Чорного Лісу мали дійсно сильний авторитет та значну підтримку у місцевого населення. В зв'язку з неможливістю перемогти бунтівних отаманів, в ЧК розробили спеціальну операцію «Вохр» з нейтралізації та захоплення холодноярських отаманів [7]. А репресії проти населення стали основним засобом боротьби з повстанством. Сім'ї повстанців і куркульських елементів, що допомагали повстанцям, виселялися. У них конфісковувалося майно, інвентар і запаси продовольства. Всіх працездатних направляли в трудові частини, непрацездатних розміщували у містах і селищах.

Протягом 1922 – 1923 року чекісти здійснили остаточну зачистку території Чорного лісу та Холодного Яру. 2 лютого 1923 року Ларіона Завгороднього, Дениса Гупала, Мефодія Голика-Залізняка, Трохима Компанійця, Василя Ткаченка, Костянтина Здобудь-Волю, Івана Ляшенка, Григорія Яковенка, Юрія Дробатковського засудили до розстрілу, а Леонід Мушкет одержав десять років

позбавлення волі. Холодноярських отаманів, козаків та декілька січових стрільців утримували разом, у камері № 1 Лук'янівської в'язниці [9]. 9 лютого вони (всього 38 діячів національного визвольного руху) підняли повстання у в'язниці. Хто не загинув під час повстання, був розстріляний катми ГПУ. У 2016 році отамани Холодного Яру і Чорного Лісу були офіційно реабілітовані. Правлячий в Києві режим визнав їх «борцями за незалежність України» [8].

«Повстанська боротьба в околицях Холодного Яру відрізнялася від боротьби в інших місцевостях організаційним ладом та усвідомленням широкими масами своєї мети – визволення України. В інших районах повстання спалахували переважно стихійно, коли «товаріщі» починали обдирати селян – тут хлібороб завжди готовий ухопити зброю і йти назустріч ворогові. Здавалося, вернулися давні козацькі часи, коли кожний хлібороб був озброєний і завжди готовий до бою з татарами. Села були поділені на сотні, які об'єднувалися в полк. Центром цієї бойової організації селянства був оспіваний Тарасом Шевченком Холодний Яр, власне, історичний Мотронин монастир...», – зазначав Юрій Горліс-Горський [цит. за 2].

«Назва Холодний Яр перестала бути назвою лише одного з багатьох ярів, а стала назвою цілої місцевості, всієї бойової організації. З плином подій в Україні, він перестав бути повстанською організацією місцевого характеру. В лавах його бойовиків можна було зустріти полтавців, тавричан, херсонців, галичан, українців-козаків з Кубані та Дону» [5].

«Ми мусимо працювати над тим, щоб зробити свій нарід наскрізь національно свідомим, здібним до організованої боротьби!», – так змалював діяльність повстанчої республіки безпосередній учасник тих подій Юрій Горліс-Горський, автор історичного роману «Холодний Яр» [цит. за 2].

Отже, Холодноярська республіка під українським національним прапором стала справжнім осередком боротьби за незалежність України. Це живий приклад, як невеликі числом, але незламні духом можуть успішно боротися з незрівнянно сильнішим ворогом і нам варто пам'ятати, брати приклад із героїчних сторінок історії.

Список використаних джерел та літератури

1. Доповідь таємно-інформаційного відділу при Раді народних комісарів УРСР № 154 від 23 серпня 1921 р. ЦДАГО України, спр. № 615, арк. 208.
2. Горліс-Горський Ю.Ю. *Холодний Яр: Документальний роман*. – Дрогобич: ВФ «Відродження», – 2006.
3. Горліс-Горський Ю.Ю. *Холодний Яр: спогади осавула 1-го куреня полку гайдамаків Холодного Яру/ Біограф., довідки, додатки Р. Ковалья*. – К.: Історичний клуб «Холодний Яр», – 2010.
4. Кость Блакитний, отаман Степової дивізії (збірник документів і спогадів) та вказані там джерела. *Незборима нація. Просвіта (Київ)*. 1997 [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.rulit.me/books/kost-blakitnij-otaman-stepovoi-divizii-read-191940-1.html>
5. Коваль Р. М. Інтерв'ю // *Українформ* [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2118546-roman-koval-doslidnik-vizvolnoi-borotbi-holodnogo-aru.html>
6. Коваль Р. М. *Начерк до історії Холодноярської організації 1917—1922 років* [Електронний ресурс] Режим доступу: https://web.archive.org/web/20130625141850/http://unknownwar.info/holodniy_yar/hy_naris.html

7. Красносілецький Д. П. Антибільшовицький рух повстанських загонів «Холодному Яру» в 1921-1922 рр. // Наукові записки / Серія: історичні науки. Випуск 12.

8. Про оголошення комплексу пам'яток історії, культури та природи м. Чигирин, с. Суботова і урочища Холодний Яр у Черкаській області культурно-історичною спадщиною [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-89-n>

9. Холодноярська республіка [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://borova.org/xolodnoyarska-respublika>

СПРОБА РЕКОНСТРУКЦІ БОЮ ПІД КРУТАМИ 29 СІЧНЯ 1918 РОКУ

Козут Іван, виконавець роботи, учень 9 класу Кривобалківського ЗЗСО І-ІІІ ст., с. Крива Балка, Миколаївський район, Миколаївська область
Сошинський О.В., керівник роботи, вчитель Кривобалківського ЗЗСО І-ІІІ ст. села Крива Балка Миколаївського району Миколаївської області

В роботі йдеться про легендарний бій, який відбувся, як вважають всі історики, 29 січня 1918 року під станцією Крути Чернігівської області Ніжинського району між загonom УНР під командуванням підполковника Аверкія Гончаренка та «армією» більшовиків під загальним командуванням Михайла Муравйова.

В ході проведених досліджень ми знайшли відповіді майже на всі проблемні питання і хочемо представити всім, хто цікавиться історією Української революції, висновки, які органічно витікають з нашої роботи.

На наше глибоке переконання, сам бій тривав не один день, а два – з 28 по 29 січня. З найважливіших подій першого дня треба назвати проведення розвідки захисниками, зустріч та пропуск на Пліски ешелону з демобілізованими солдатами, потім обстріл його з гармати з метою недопущення ремонту зруйнованої колії. Цього ж дня червоні провели нічну розвідку, з якою, можливо, слід пов'язати зникнення більшої половини захисників. Другого дня жовто-блакитні відбили 2 атаки червоних, третя атака нападників примусила їх відступити. Сам Муравйов М. в своєму донесенні пише про дводенні бої, зазначивши, що захисники запекло оборонялися.

Вивчивши архівні документи Галузевого державного архіву метеопогоди України, ми схилилися до висновку, що бій не міг статися 30 січня, оскільки цього дня суттєво знизилася температура, вдарив мороз і розпочалася заметіль. Зі спогадів очевидців та учасників бою ми ж знаємо, що в дні боїв температура була вище нуля.

Український загін складався не з трьохсот студентів та гімназистів, які майже всі полягли в бою, як про це пишуть деякі авторитетні історики, а з п'ятисот солдатів та офіцерів. У її складі було близько трьохсот курсантів Першої української військової школи та близько 80 козаків з навколишніх сіл. Студентів і гімназистів у цьому загоні було близько 120, з яких загинуло більше половини. Захисники Крут були досить непогано озброєні, за виключенням студентів, які мали старі австрійські рушниці та 2-3 обойми патронів. Всього на озброєнні бійців УНР було 18 кулеметів. Їх підтримували бронеплатформа старшини Лощенка С., бронепотяг Ярцева. На станції ще перебували 4

броньовики Самійленка С., які мали на озброєнні 9 кулеметів і 1 гармату. Вони так і не вступили в бій через відлигу.

Український штаб на чолі з Тимченком Ф. не втік панічно із станції, забувши відчепити вагон з боєприпасами, а вивів його з-під артилерійського обстрілу червоних. Очевидно, що тримати на лінії вогню цілий вагон патронів, снарядів та гранат було нерозумно. Від'їхавши за станцію, Тимченко Ф. зберіг сам потяг як транспортний засіб, боєприпаси та поранених, які перебували в цьому ж потягу.

Гончаренко А., як командуючий загonom, не дав своєчасної команди сотнику Лощенку Семену підвезти боєприпаси своїм бронепотягом-платформом. Коли ж той рушив за боєзапасом, було вже пізно, поскільки червоні почали атаку, яку відбивати було нічим.

Сам сотник Гончаренко А. навмисно або ненавмисно обдурив Муравйова М. Під час телефонної розмови командир загону УНР дуже двозначно завірив командира червоних, що все готово до урочистої зустрічі «пабеданосной Красной Армии». Думаючи, що українці здадуться нападникам, червоні пішли на станцію як на параді – колонами.

Армія Муравйова не складалася з професійних військових. Її кістяк – це робітнича гвардія, яка навіть організовано вишикуватися не вміла. З патронами у них теж були проблеми – у багатьох у патронах замість пороху був ... пісок. Та й артилеристи червоних ні в яке порівняння не йдуть з сотником С. Лощенком

Організований відступ загону УНР був тільки на правому фланзі, де перебували курсанти. На лівому ж відхід більше нагадував панічну втечу. Студенти чомусь невчасно отримали наказ про відступ і потрапили в напівоточення. В результаті 35 студентів й один офіцер потрапили в полон. Саме на лівому фланзі залишилося багато загиблих – не було можливості винести їх з поля бою.

Втрати загону УНР вбитими склали близько 90 бійців. Гончаренко А., подаючи свій звіт, писав про 300 бійців, включивши туди поранених і таких, що пропали без вісти. Червоні ж втратили 300 солдатів та офіцерів тільки вбитими і доказом цього є звіт про археологічні розкопки військового кладовища в селі Крути, де їх поховали, установивши пізніше пам'ятник з написом "Героям революції, загинувшим за владу Рад в боях з петлюрівцями в січні 1918 року"

В ході дослідження ми з'ясували, що список учасників бою слід доповнити двома прізвищами: Тичина (брат Павла Тичини, ім'я поки що не встановлено) та Світенко Кость (студент медичного факультету)

Всім відомо, що захисники станції Крути після бою відступили на поїзді і майже ніхто нічого не знає про тих, хто відступав пішки. Серед таких були 24 юнаки, яких більшовики наздогнали і постріляли в селі Літки Броварського району, де їх і поховали місцеві жителі. Саме це і пояснює, чому Гончаренко А. не міг назвати точну кількість загиблих, поранених та таких, що пропали безвісти. А ще були й дезертири.

В полон до більшовиків потрапило 36 вояків УНР. Один з них виявився чи то родичем, чи то сином машиніста потягу червоних і його відпустили. Офіцера розстріляли на місці. Сімох поранених було відправлено в госпіталь, звідки

вони повтікали. А 27 українців розстріляли після тортур наступного дня із заборонаю поховання. Багатьом стріляли в голови німецькими розривними кулями дум-дум. Місцеві жителі все це бачили, а потім поховали недалеко від станції. Мабуть, саме вони засвідчили, що українці перед смертю співали гімн України, і першим почав співати галичанин Григорій Піпський.

Бій під Крутами мав важливе стратегічне значення. У випадку перемоги армія Муравйова М. ніколи б не потрапила до Києва. Захисники УНР завдали загарбникам відчутного удару і отримали військову перемогу. Воюючи не числом, а вмінням українські старшини завдали агресору відчутних втрат, зупинили його просування на столицю, здійснили організований відступ, руйнуючи за собою залізничні колії та мости. Армія більшовиків втратила боєздатність на чотири дні, протягом яких командування змушене було підтягувати свіжі сили та ремонтувати зруйновану залізницю та мости. Саме ця затримка дала можливість українській делегації в Брест-Литовську зберегти обличчя держави і укласти договір про її міжнародне визнання. Самопожертва ж української молоді надихала патріотів на продовження боротьби за незалежність України.

Список джерел та використаної літератури

1. *Бій під Крутами в національній пам'яті.* – Київ, 2013
2. *Герої Крут: Трагічні події 29 січня 1918 року та вшанування пам'яті (до 91-ї річниці подій). Документи, фотодокументи та публікації преси.* – Київ, 2009. – 279 с
3. *Ковальчук М. Бій під Крутами: відомі й невідомі сторінки // <http://www.istpravda.com.ua/research/2014/01/29/141189/>*
4. *Кононенко П. П., Ульянич В. І. Пам'ятна записка Президенту України Ющенку В. А. //Українознавство.–2008.–№1*
5. *Ульянич В. Правда про бій під Крутами //Воєнна історія. – 2008. – № 1.*

ПЕТРО БОЛБОЧАН – ЗАХИСНИК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

*Загарюк Анастасія, учениця 9 класу Чагорської ЗОШ.
с. Чагор, Чагорська ОТГ, Глибоцький район, Чернівецька область
Керівник: Яловко В.С., вчитель історії; завідувач кафедри історії,
археології та історичного краєзнавства Чагорської ЗОШ*

Народився Петро Болбочан 5 жовтня 1883 р. в с. Гіджеу Хотинського повіту Бессарабської губернії (с. Ярівка Хотинського р-ну Чернівецької обл.) в родині православного священика. Початкову освіту здобував у місцевій церковноприходській школі, а пізніше в гімназії. Його також очікувала церковна кар'єра, але він обрав шлях військового, вступивши в Чугуївське піхотне юнкерське училище. У 1909 р. завершивши навчання, підпоручник Болбочан служив у 38-му Тобольському піхотному полку ім. генерала Милорадовича: виконував обов'язки завідувача мобілізаційної частини, керував школою прапорщиків, був командиром розвідників, кулеметного підрозділу, полковим ад'ютантом.

На початку Першої світової війни П. Болбочан займався формуванням двох запасних полків та маршових рот. Протягом 1915-1916 рр. командував 1-

ю, 2-ю та 5-ю ротами, взяв участь у 37-39 бойових операціях, був поранений і контужений, за героїзм і відвагу отримав ордени Святого Станіслава і Святої Анни 2-го і 3-го ступенів. Дослужився 22.05.1916 р. до чину штабс-капітана.

Після революції 1917 р. долучається до процесу українізації армії. Він звертається до очільників ЦР з проханням дозволити йому організувати в Києві офіцерський загін – і отримав відмову. Попри те, Болбочан залишався одержимий ідеєю творення українського війська. Він активно розпочав організацію українських військових частин і допоміг у формуванні 1-го Українського полку імені Б. Хмельницького, сформував 1-й Український Республіканський полк. У січні 1918 р. формує військовий підрозділ – Республіканський курінь, який взяв участь у придушенні січневого повстання більшовиків у столиці. У лютому 1918 р. курінь приєднано до Окремого Запорізького корпусу. Болбочана призначають командиром 2-го Запорізького пішого полку.

Після наради в с. Гнатівці, на якій він критикує Петлюру «розпочинається суто персональна недовіра (Петлюри) до запорожців та особисте вороже ставлення до Болбочана». У Сарнах Болбочан отримав наказ відновити українську владу в Житомирі. Водночас уряд призначив його губернільним військовим комендантом Волині. Наказ уряду було виконано й оголошено мобілізацію (успішну) старшин і підстаршин.

Такі успіхи занепокоїли «синів нації». І військове міністерство наказало Болбочану здати курінь прапорщикові Мацюкові. Під керівництвом нового командувача болбочанівський курінь зазнає великих втрат у боях за Бердичів. Болбочан самовільно залишає пост губернільного коменданта Волині й вертається до куреня.

Після кількох днів запеклих боїв українські війська беруть Бердичів. 1 березня 1918 року Болбочан входить до Києва. Вже наступного дня звільнені Яготин, Гребінка, Лубни, інші населені пункти. Невдовзі здобуто станцію Ромадан – і шлях на Полтаву та Харків став відкритий. В більшовицькій пресі писали про *«небезпечного противника», «реакціонера, старорежимного генерала Болбочана»* і за його голову обіцяли 50 тисяч рублів.

Наступ продовжувався, і вже 06.04. український прапор замаюрів над Харковом. Цей похід здійснили всього лише за півтора місяця. Саме Болбочан найчастіше керував ходом всіх військових операцій. 9.04.1918 р. дивізію розгорнули в Запорозький корпус. З нього виокремилася група під командуванням Болбочана, яка отримала усний таємний наказ: випередити німецькі війська, визволити Кримський півострів від більшовиків, захопити Севастополь і Чорноморський флот. 14.04.1918 р. визволено Запоріжжя (Олександрівськ). Протягом тижня малими тактичними групами Запорозькі розділились та швидким рейдом звільняють Маріуполь та Бердянськ з одного боку, і Мелітополь з іншого. 21.04.1918 частини Кримської групи зайняли Новоолексіївку.

Напередодні операції відбулася зустріч українського та німецького командування. Німці вважали неможливим здобуття Перекопу без важкої артилерії. Блискавична військова операція вирішила не тільки успіх майбутньої Кримської операції, але й уберегла Запорізьку дивізію від значних втрат

особового складу. 22.04.1918 перша сотня 2-го Запорозького полку на мотодрезинах швидко переїхала замінований міст та дезактивувала вибухівку. За вояками посунули два бронепотяги. Все військове майно, зброя, техніка перейшли до розпорядження Запорізької дивізії. Не чекаючи підмоги Болбочан дав наказ переслідувати ворога. Увечері 22.04.1918 Кримська група з боєм захопила місто Джанкой.

Тут зосередились усі сили похідної групи і почали трьома частинами просуватися далі: перша частина – маршрутом Джанкой – Сімферополь, друга частина рушила у напрямку Євпаторії, а третя частина вирушила на Феодосію. Головні сили були скеровані на Сімферополь, який був звільнений майже без опору 24 квітня 1918 року. Приблизно у той самий час Гордієнківський полк звільнив місто Бахчисарай. Але на тому свій наступ українські війська змушені були зупинити... У Сімферополі німці наздогнали Болбочана й вперше поставили вимогу вивести війська з Криму і скласти зброю. Ці вимоги були одразу відкинуті, натомість висунуті свої. Надійшла заява, що Міністерство військових справ УНР: *«абсолютно нічого не знає за таку групу і жодних завдань для операцій у Криму ніякому відділові не давало; Український Уряд рахує Крим цілком самостійною державою»*. Тобто, уряд УНР боягузливо зрікся героїв, котрих таємно відправив завоювати Крим.

Генерал Зураб Натішвілі, який у цей час прибув до Сімферополя, повністю підтримав позицію Болбочана. 27.04.1918 міністр військових справ УНР О. Жуківський телефоном віддав наказ про негайний відхід Запорізької дивізії з Криму. Війська були виведені та розташовані поблизу міста Запоріжжя. На їх честь комендант міста Василь Вишиваний влаштував справжній козацький парад.

У червні 1918 року з наступом большевиків запорожці охороняли українсько-російський кордон на північ від Слов'янська, відбивали наступ на Харківщині, а з серпня їх перекинуто на протибільшовицький фронт на Чернігівщину. За виявлені мужність і героїзм гетьман П. Скоропадський присвоїв Болбочанові звання полковника. В умовах підготовки антигетьманського перевороту Болбочан пропонував Скоропадському очолити боротьбу *«проти московсько-неділімської небезпеки»*, але його не слухали. Тоді Болбочан прийняв сторону Директорії з умовою зберегти дійсний державний апарат та звільнити лише на головних постах явно протиукраїнсько налаштованих міністрів. Натомість Винниченко веде переговори з більшовиками. 14.11.1918 р. Директорія захопила владу в Києві, а в той же день Болбочан – у Харкові. Полковник, щоб запобігти диверсіям, видав наказ, за яким віддавав під суд всіх, хто веде антиукраїнську діяльність. Під суд потрапили й соціал-демократи. Починається конфлікт Винниченка та Болбочана.

У грудні 1918 р. УНР з усіх боків була охоплена кільцем фронтів. Директорія УНР призначає Болбочана командувачем Лівобережною групою Армії УНР, яка протистояла наступу Червоної армії зі сходу. Спостерігаючи за вкрай виснаженим голодним, роздягнутим і небоєздатним військом, Болбочан ухвалює рішення відступити з Харкова та Полтави, що стало підставою для звинувачення його у зраді. 22.01.1919 року Болбочана усунули від

командування Запорізьким корпусом. Його заарештовують за наказом сотника Є. Волоха. Після прибуття до Києва 24 січня 1919 року Болбочан перебував під домашнім арештом у готелі «Континенталь» у кімнаті N22 по сусідству з Петлюрою. Жодних звинувачень йому ніхто не висунув, жоден із керівників держави не виявив бажання з ним зустрітися й офіційно подати причину арешту. Після евакуації Києва, Болбочана перевозять до Івано-Франківська, де він упродовж чотирьох місяців вільно спілкується з представниками правих партій.

Обговорюють також можливі дії у разі приходу їх до влади. Водночас Державний секретаріат ЗУНРу виявляє особливе зацікавлення до Болбочана, маючи на меті призначити його на поважну військову посаду. Становище Армії УНР погіршується. Болбочана викликають до Чорного Острова, де він зустрічається з Петлюрою.

Йому ставиться завдання – формування частин з українських полонених в Італії. Проте уряд УНР чомусь всіляко відтягував нове призначення. 06.06.1919 р. Болбочан приїхав до Проскурова. Наступного дня державний інспектор М. Гавришко призначив його командиром корпусу. Це призначення було трактовано як спроба державного перевороту. 9 червня 1919 року Петлюра власноруч пише наказ: *«За злочинну діяльність проти законного уряду, за злочинне захоплення влади»* заарештувати полковника Болбочана та держінспектора Гавришка з покликанням на дисциплінарний Статут ч. 75, ст. 246, що передбачала смерть. Суд відбувся наступного дня, 10 червня, і тривав від 11.15 до 20.20. Неодноразові звернення до Петлюри про помилування залишилися без відповіді. 28.06. 1919 р. о 22-й годині на станції Балин поблизу Кам'янця-Подільського Болбочана розстріляли, після допитів та тортур, божевільного та непритомного. Йому було 35 років...

Особливу моторошність викликають мотиви вбивства полковника від партійного соратника Петлюри Б.Мартоса: *«От питаєте мене чому розстріляли Болбочана? Уявіть собі панка, виголений, напудрений, надушений, в лакированих чоботях чи нагаєм в руці, та хіба ж це український старшина, та це ж справжній реакціонер! Уявіть собі, що було б з нами, якби запанувала його реакція – треба було розстріляти – ну і розстріляли!»*.

Так недолугі керманічі «віддячили» найбільш геніальнішому полководцю, який власною тактикою вже практично звільнив від окупантів Україну... Ціною за цю помилку була остаточна втрата Державності і Незалежності України...

Список використаних джерел та літератури

1. В. Сідак, Т. Осташко, Т. Вронська. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника: Наукове видання. – К.: Темпора, 2009. – 426 с.: іл.
2. Ірина Фаріон. Як Петлюра вбивав Болбочана... // Українськ правда. Блоги. <https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/57587d50b3a4e/>
3. Монкевич, Борис Григорович. Похід Болбочана на Крим : спогади сотника Армії УНР та його бойових побратимів : [мемуари] / Борис Монкевич ; [ред.-упоряд. Р. Коваль]. – Київ: Іст. клуб «Холод. Яр»: Наш формат, 2014. – 268, [1] с. : фот. – (Бібліотека Історичного клубу «Холодний Яр») (Українська воєнна мемуаристика ; кн. 7).
4. Ярослав Садовий. Петро БОЛБОЧАН: батько запорозького війська УНР // <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/do-100-richchya-ukrayinskoyi-derzhavi-petro-bolboc/>

ТРИ БРАТИ (ДОЛЯ БРАТІВ ДОНЦОВИХ)

*Костянтин Повалій, вихованець гуртка «Історики краєзнавці» КЗ «ЦПО» ММР ЗО
м. Мелітополь, Запорізька область
Керівник: **Розаль О.П.**, керівник гуртків КЗ «ЦПО» ММР ЗО*

У наш час все більше і більше молоді цікавиться минулим своєї країни, людьми, які так чи інакше вплинули на її розвиток та історію. Деякі моменти залишаються за лаштунками гласності, і життєвий шлях деяких людей залишається невідомим. В нашій роботі ми спробували показати, як буремні часи впливають на долю певних людей, і показати шлях ще одного невизнаного діяча руху опору проти більшовицької диктатури.

Багатьом відоме ім'я Дмитра Івановича Донцова, і те, що він багато зробив для становлення української державності. В роки гетьманату він, спочатку, очолив УТА (Українське телеграфне агентство) у 1918 році, потім працював як шеф Українського прес-бюро при посольстві Української народної республіки в Берні (Швейцарія) у 1919-1921 роках, а потім став батьком українського націоналізму, написавши в 1926 році труд свого життя «Націоналізм».

В Мелітополі на будинку, у якому він навчався, є пам'ятна табличка, і кожного року, на день народження Дмитра Івановича, патріотично настроєна молодь збирається біля неї та цитує його твори.

Ми пишаємося нашим земляком, про нього багато написано статей і книг. Але ми досить мало знаємо про його родину та близьких, життєвий шлях яких є цікавим, повчальним, а іноді і трагічним.

Перш за все, слід коротко описати родину Донцових, яка в ХІХ столітті проживала в місті. Відомо що батько, Іван Дмитрович Донцов, народився в Мелітополі у 1840 році, і к 40 рокам став досить успішним купцем, потім почав займатися і громадською діяльністю. А саме, був обраний до міської думи. В 1894 році мав стати і міським головою, але напередодні вступу на посаду він помер від серцевого нападу. На той час він був батьком великої родини, яка налічувала три сина: Сергій, Володимир, Дмитро та дві дочки: Олена і Катерина. Починаючи з 1895 року, справами Донцових опікується брат Івана Дмитровича – Михайло, а діти згідно біографії Дмитра Івановича Донцова, проживали у вітчима матері (Ефросинї, домашні її називали Франциска) німецького колоніста. Відомо, що хоч дядько Михайло Дмитрович необачно кредитував збиткові та аферні підприємства, та господарства, але к 1909 року, тобто на момент повноліття усіх трьох, брати мали досить вагомий спадок. Так ось, ми і обрали в якості теми дослідження, розгляд, як же склалася доля старшого та середнього братів, тому що життєвий шлях Дмитра Донцова досить відомий.

Старший брат Сергій народився в Мелітополі, як і інші брати закінчив Мелітопольське реальне училище і в 1894 році поступив до Імператорського технічного училища. У зв'язку із смертю батька, в квітні 1895 року, був змушений повернутися до Мелітополя та владнати справи родини. Вирішивши нагальні питання, він поновлюється в училищі, але вже у 1897 році знов змушений покинути навчання. Цього разу сестра Катерина захворіла на сухоти,

і потребує зміни клімату. Він вертається, і скоріш за все, їде з сестрами до Алжиру майже на рік. Потім вертається до Російської імперії, і з 1899 року проживає у Москві разом з сестрами. Приблизно за п'ять років він віддає старшу сестру Олену заміж за чиновника із Сімферополя, а молодша – Катерина, поступає до Ставропольської жіночої гімназії. С 1903 року Сергій відновлює навчання, але знову ненадовго. В 1904 році він йде до армії на рік. Скоріш за все, це був вимушений крок, на який він пішов, щоб забезпечити лояльність влади до свого молодшого брата Дмитра, якого арештували в Петербурзі. І ось, нарешті, в 1905 році, він отримує диплом інженера – механіка.

Він повертається на Батьківщину, і вже в 1908 році стає викладачем реального училища. Відомо, що коли в Мелітополі у 1909 році організовується товариство садівництва, він стає його головою. Починаючи з 1914 і до 1917 р., працює чиновником в земський управі і завідує оціночними роботами. Відомо, що до кінця свого життя Сергій Іванович був прибічником ідеї поступового покращення та змін в країні.

Середній син Володимир, на відміну від інших дітей, народився у Бердянську у 1878 році. Навчаючись у мелітопольському реальному училищі, він входить до студентського товариства соціал-демократів. У 1896 році вступає до Петербурзького технологічного інституту, але вже у 1898 його виключають з Вишу за участь у студентських заворушеннях. Він повертається до дому і йде добровольцем на військову службу, як резервіст у полку, що знаходився у Харківській губернії.

У 1900 році Володимир Іванович знову поновлюється в Петербурзькому інституті. За знайомство з відомим в той час соціал-демократом Мордухом Бройдо, він потрапляє під нагляд царської поліції, у 1901 році в його помешканні проводять обшук. В тому ж, 1901 році, Володимир Донцов бере участь у «Казанській демонстрації», за що знову виключається із Вишу з забороною вступати до інших освітянських вищих закладів.

В 1901 році переїжджає до Берліну, де навчається та бере участь в різноманітних товариствах. У 1904 році незаконно, за підробленими документами, щоб уникнути мобілізації в армію (Володимир був прапорщиком запасу, а Російська імперія у той час вела бойові дії з Японією), повертається на Україну в Київ. Не знайшовши, або не в силах організувати «революційну роботу», оправається до Криму. У 1905 році його було арештовано за участь у безладах у флотських казармах в місті Севастополь. Але за браком доказів був звільнений та відправлений у заслання до Мелітопольщини.

У Мелітополі організовує підривну діяльність, та побоюючись переслідувань біжить за кордон. Але в 1906 році робить спробу повернутися на Батьківщину, і разом з товаришами його було заарештовано та засуджено до двох років каторги у Сибіру. На етапі біжить, і до 1908 року приймає участь у антиімперській діяльності.

В 1908 році знов відправляється за кордон до Женеві, де живе та навчається (здобуває диплом юриста) до 1920 року. Після чого переїжджає до Берліну, де становиться представником спочатку такої організації, як бюро військовополонених, а з 1923 і по 1930 рік працює в радянському торговому

представництві. У тому ж році був викликаний до Москви, де і залишився займатися педагогічною працею та випадковими підробітками.

Починаючи з 1938 року, Володимир Іванович знаходиться під слідством за звинуваченням в «антирадянській агітації». У березні 1938 року в квартирі родини Донцових було проведено обшук, після чого, скоріш за все під тиском, або навіть тортурами слідчих, В.І. Донцов спочатку обумовлює свого брата Дмитра, нібито він член фашистської партії. А потім, мабуть радянський слідчий механізм запрацював на повну, йому змінюють статтю на шпійонську діяльність. Володимира Донцова, у той час вже 60-річного дідуся з багатьма хронічними хворобами, звинувачують у тому, що він спочатку збирав інформацію про радянську авіацію, а потім з братом Дмитром (якого не могло бути в Радянському союзі) планував диверсію, а саме підриг урядового потягу.

В квітні 1938 його переводять у Таганську в'язницю, де він при загадкових обставинах помирає... Лише в 2003 році Володимира Івановича Донцова було реабілітовано.

У якості висновків можемо з упевненістю стверджувати, що життя усіх трьох братів Донцових було дуже насичене та яскраве. І що на мою думку саме важливе, що незважаючи на ті буремні часи, в яких вони жили, вони не покладали рук, а завжди відстоювали свої переконання та ідеали. С.І. Донцов, на мою думку, є прикладом зразкового старшого брата. У важкі для родині часи він робив все, що можливо, щоб зберегти добробут та здоров'я сестер, залишити на волі братів. Окрім цього, він і не забував свої громадянські обов'язки, і як міг, допомагав Мелітопольській тогочасній громаді.

Постать Володимира Івановича досить неоднозначна: з одного боку він був завзятим борцем з царизмом, про що свідчить його революційна та підривна діяльність в молоді роки. Можна з впевненістю сказати, що саме він впливав на погляди Дмитра Донцова на начальному етапі. Але питання, як він відносився до ідеї незалежної України, ще залишається відкритим. Є в спогадах львівського соціаліста і публіциста В. Ливинського момент зустрічі з братами Донцовими у часі першої світової війни. І там він не дуже добре характеризує Володимира, як повний антипод Дмитра, тобто людину, яка не вміє розмовляти на українській та вважає себе москалем. З іншого боку, в мемуарах Дмитра Донцова він говорить, що ще в Мелітополі вони вдома часто співали і читали книги на українській рідній мові.

Крім цього завершальний етап життя Володимира Івановича є яскравим прикладом радянських репресій проти людей, які теоретично можуть бути не лояльні до інтересів партії.

Літературні джерела

1. Державний історичний архів Санкт-Петербургу, ф. 14, оп. 3 спр.40317. Дело императорского С.-Петербургского университета студента Д.И.Донцова.

2. Біографія. – URL: www.myslenedrevo.com.ua/Publ/Dontsov/Biography.html.

3. Устюжин М.І.(за матеріалами М.Горелова). Такої неоднозначний наш земляк//№132,17.08.1991; Семенов В. Неустовий Донцов // МВ, 2008, №14, 2-8.04 и №23,4-10.06.

4. Левинський В. Ідеолог українського фашизму: замітки до ідеології Дмитра Донцова.- Львів, Громадський голос, 1936, no: Sosnowsky, соч., с.67.

ПОВЕРНЕННЯ СПИРИДОНА ЧЕРКАСЕНКА ДО УКРАЇНИ – ВІЧНОЇ МРІЇ ПОЕТА

Колективна робота вихованці гуртка «Туристи-краєзнавці», «Юні екскурсоводи» творчого об'єднання «Пошук», Новобузького Центру позашкільної роботи дітей та юнацтва м. Новий Буг, Миколаївська область

Керівник: Гетманенко Л.В., керівник гуртків туристсько-краєзнавчого відділу, Новобузького Центру позашкільної роботи дітей та юнацтва

Творчість С.Ф. Черкасенка належить до складної доби початку ХХ століття, – складної і глибокої драми. Характер цієї доби передусім у тому, що література прагнула розвиватись у русі загально єврейської культурного процесу, але такий розвиток гальмували чинники поза – літературного характеру. Хвилі відродження обривалися політичними репресіями, ідеологічним пресом, цензурними перепонами. Тому в епоху Розстріляного Відродження кожен митець шукав можливість виразити свої переконання, само реалізуватися.

Різні стилі, напрями, теми у творчості Спиридона Феодосійовича створювали бурхливий вир, де його справжній талант, затиснутий брамами несвободи, намагався донести до своїх шанувальників власне бачення світу. Тому висвітлена тема пошукової роботи «Повернення Спиридона Черкасенка до України – вічної мрії поета» є актуальною для читача будь-якого віку. Актуальність полягає насамперед в тому, що здебільшого читачі, ще не знайомі з постаттю цього історичного періоду, мають слабе уявлення про історичне тло й літературний процес 20-30-х рр.

Мета і завдання дослідження пошукової роботи – познайомити з представником української діаспори – земляком Спиридоном Феодосійовичем Черкасенком – відомим поетом, прозаїком, драматургом, публіцистом, літературним критиком, журналістом педагогом.

Слово «діаспора» перекладається українським відповідником «розсіювання». Термін «література української діаспори» ми почули усього якихось два десятків років тому, йшлося і йдеться про літературу, яка розвивалася і розвивається за межами України, де долею обставин опинились українці – емігранти: в Канаді, США, Австралії, країнах Західної Європи.

У 1954 р. серед тисяч заборонених книг українських авторів стало прізвище С. Черкасенка, а для подвійного контролю додавалася ще й «керівна» вказівка: «Підлягають списанню в макулатуру також всі інші його книги цього автора». Отже, після цього про видання і дослідження творчості не було й чого говорити! За що ж така кара письменнику?! Уже в еміграції Спиридон Феодосійович зажив слави чи не найрадикальнішого письменника серед празького кола українських літераторів. Вся його творчість розвивалася в прогресивному річищі української літератури: він почав писати поезії під впливом революційних подій 1905 р. у 1917-1919 рр. творив «пролетарські пісні», вітав соціальне і національне визволення й відродження України.

С. Черкасенко відомий як методист. Тільки у 1917-1918 рр. укладає читанки й букварі для українських шкіл («Буквар», «Рідна школа», «Читанка», «Найпотрібніші правила правопису», «Грамматика» та інш.)

У 1919 р. він переїздить до Кам'янця-Подільського, куди змушені були перед більшовицьким наступом перебраться з Києва урядові та культурно-освітні інституції УНР. Завдяки глибокого знання методики викладання в школах з українською мовою, Міністерство освіти УНР запропонувало С. Черкасенку готувати підручники для українських шкіл і з цією метою відрядило до Відня, де він і працював у різних видавництвах, укладаючи та редагуючи українські книжки.

На честь прославленого земляка – відомого українського поета письменника Спиридона Феодосійовича Черкасенка, 22 грудня 2000 року встановлено меморіальну дошку на будинку № 64 по вул. Жовтневій в Новому Бузі, де проживала його родина. Багато людей, шанувальників пам'яті С. Черкасенка взяли участь у підготовці відкриття цього пам'ятного знаку. Меморіальна дошка – майстерно продумана і виконана робота. Її ескіз зробив В.В. Галущенко, а виконав у матеріалі місцевий художник О.В. Бібік.

За сприяння голови Райдержадміністрації В.Г. Терзієвої створено Новобузький благодійний фонд імені С.Ф. Черкасенка. Основна мета діяльності фонду – допомогти розбудові відкритого суспільства, увічненню пам'яті нашого земляка, збереженню пам'яток історії та культури надання матеріальної та практичної допомоги закладам освіти, окремим особам, які діють в інтересах української держави.

До складу керівних органів (на громадських засадах) увійшли В.В. Галущенко – президент фонду, голова товариства «Просвіта», В.І.Ключник – віце президент, голова ПОСП «Золота Нива», О.Г. Жмурко – віце-президент, член правління товариства «Просвіта». В активі районного благодійного фонду імені С.Ф. Черкасенка, який очолював В.В. Галущенко, чимало добрих справ, направлених на відродження духовності та культурної спадщини відомого українського письменника. В 2006 р. виповнилось 130 років з дня народження нашого земляка, тому президент фонду В.В. Галущенко виступив ініціатором широкого визначення цієї дати не лише в районі.

Стало традицією в Районному будинку культури, щорічно проводити конкурс української патріотичної пісні «Батьківська бандура», (названий так за віршем Черкасенка) конкурс започаткований Новобузьким товариством «Просвіта» та благодійним фондом ім. С.Ф. Черкасенка.

Треба пам'ятати, що ми – українці – маємо триста тисяч народних пісень, чудову мову і тисячолітню культуру. Зміцненню української державності повинен сприяти патріотизм, бо любити Батьківщину ніколи не соромно.

4 квітня 2006 році відбулося урочисте відкриття пам'ятного знаку біля Центральної районної бібліотеки. Цього ж дня (4 квітня) було встановлено меморіальну дошку на Новобузькому педколеджі, де навчався та працював поспіль С. Черкасенко. Тому ознайомлення з творчістю С.Ф. Черкасенка – один із найважливіших об'єктів, що вивчається на уроках української літератури південного регіону. Реалізується мета вивчення курсу літератури рідного краю через залучення учнів до кращих надбань літератури рідного краю в контексті української, сучасної та європейської літератур.

Пробуджувати патріотичні почуття, шанувати історичне минуле, повертати в національний культурний простір творчу спадщину поетів –

завдання читачів. Важливо, щоб пошанувачі творчості особистісному рівні, знаючи історію м. Новий Буг, традиції, звичаї сприйняли художні твори вихідця із різних джерел і глибиною душі відчули власну приналежність до свого роду, народу, української нації.

Підсумовуючи висловлене у дослідженні про повернення Спиридона Черкасенка до України – вічної мрії поета, потрібно відзначити, що у вступній частині чітко розкрито складну і глибоку драму доби початку ХХ століття, коли розвиток української літератури обривався політичними репресіями, ідеологічним пресом, цензурою, доведено актуальність дослідження.

Основна частина насичена літературним матеріалом, який глибоко і послідовно виражає історичну зумовленість творчості поета-земляка. Літературна творчість висвітлена в контексті співпраці з видатними літературними постатями Олександра Олеса, Володимира Чупринки, Миколи Вороного та ін.. Творчий шлях С.Черкасенка виразно показаний у двох періодах – до перебування в Україні і в еміграції.

Тому в панорамі української літературної історії двадцятого віку його почесне місце і творчий внесок доведено вагомо й незаперечно. Вагомим у дослідженні літературної творчості письменника – є відродження трагічної долі України перших десятиліть нашої доби, « жертвна боротьба за соціальні та національні ідеали».

Література

1. Андреев Л. *Собр.соч.: в 6т. – М.,1990, – т.2. – с. 533*
2. *Літер. кр. на уроках укр. літ. в США: Методичні рекомендації /Уклад. Л. Старовойт, П. Водяна, І. Береза, Н. Огренич. – Миколаїв: МДЦ 1991 – 56 с.*
3. *Кудрявцев М. Ідеї та особистості в історичних п'єсах С.Черкасенка // Диво слово,1997,- № 7, с.15*
4. *Лісова М. мета уроків з літератури рідного краю – поєднати образне мислення з логічним, //Сіл.шк.,2011, – №20 – 21, с. 3.*
5. *Література рідного краю: посібник – хрестоматія. // За ред..О.Кухар-Онишка, Л.Старовойт, А Ситченко, – Миколаїв,1993.*
6. *Мишанич О.В. В безмежжі зим і чужини... Повернення Спиридона Черкасенка//Черкасенко С. Твори: в2т.-К.,1996. – Т.І. – с.26*
7. *Програма для сер.заг.шк.:Українська література; 5-11класи /Уклад.Купцов В,- Миколаїв,1999-26с.*
8. *Черкасенко С. Твори: в 2т.-К.,1996.-Т,І-с. 714-715.(Дані посилання в тексті)*
9. *Бджілка (Інформаційно-аналітичний бюлетень громадської приймальні Новоб.район.огр.ПРП. До 100 річниці Миколаївської «Просвіти»*

ЖІНОЧЕ ОБЛИЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ

*Ірина Вох, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Хмельницького ОЦТКУМ,
м. Хмельницький, Хмельницька область
Керівник роботи: Долінська С.С., керівник гуртків
Хмельницького ОЦТКУМ*

Минуле сторіччя стало переломним моментом в усвідомленні жінками свого місце у різних сферах життя. Якби прикро це не звучало, але саме Перша

світова війна дала можливість жінкам показати свою спроможність замінити чоловіків у різних сферах виробництва. Після цих подій представниці прекрасної статі почали активніше відстоювати свої права і Україна не стала винятком у цьому процесі.

Актуальність теми роботи полягає у тому, щоб показати внесок жіноцтва в події Української революції 1917-1921 років.

Сьогодні видається досить цікавим крізь призму гендерних досліджень розглянути принаймні деякі моменти української історії. Можливо, в майбутньому не лише цікавим, але і корисним для самоусвідомлення суспільства та самопізнання буде всебічний аналіз історичного процесу України у вищезгаданому контексті. Вже сьогодні звертання до визначених засад аналізу відбувається не як данина моді чи власній авторській «просунутості», а через можливі цікаві результати подібного дослідження. Крім суто наукового інтересу, проведення досліджень у вказаному напрямі сприятиме вирішенню цілком конкретних практичних завдань, які постали перед сучасним українським суспільством.

Жінки залишилися непомітними головним чином тому, що їх досвід, діяльність, сфера життя віками визнавалися неважливими, а тому і не були залучені до традиційної історії. Між тим полотно історії жінок зіткане не менш щільно, аніж історія чоловіків. І сьогодні важливо визначити: чи пливе час для жіночої половини людства в тому ж ритмі, як для чоловіків, і чи сприймаються вони соціумом таким же чином. Ґрунтовні дослідження істориків (переважно, західних) переконливо довели, що у жінок є своя історія, відмінна від історії чоловіків.

Якщо говорити про причини суспільної активності жінок, то у 1917 р. шлюбні відносини трансформувалися відповідно до змін у суспільстві: збільшилось число неповних родин на чолі з жінками, незаміжніх молодих жінок, вдів в першу чергу у зв'язку з великими чоловічими втратами на війні. Ці фактори сприяли зростанню ролі жінок в економічному та господарському житті, жінки почали активніше відстоювати свої природні права.

Простежується процес виникнення та основні напрямки діяльності жіночих організацій протягом 1917 р. На території України діяли об'єднання організацій, які можна розділити на два види. Перші – це загальноросійські жіночі організації: Всеросійське товариство захисту жінок, Спілка допомоги вітчизні, Союз сестер милосердя тощо. Другі – це національні жіночі організації: Жіноча громада, Український Жіночий Союз, Союз українок-католичок, Чернігівська Спілка жінок, Луганська Спілка демократичних господинь, Сумська спілка жіночої праці, Харківська українська жіноча спілка. За характером цілей діяли політичні, релігійні, етнічні, професійні, освітні, благодійні об'єднання жінок. Особливостями жіночого руху протягом 1917 р. можна виділити: виникнення жіночих організацій задля боротьби з наслідками війни, поява військових жіночих об'єднань.

Отже, під час Української революції жінки почали активно себе проявляти у всіх сферах діяльності, але ми детальніше зупинимося на військовій та громадсько-політичній діяльності.

Здавалося б, що війна та жінка поняття несумісні, але у скрутний для країни час українки із зброєю у руках обороняли перші паростки української державності. У цьому контексті надзвичайно цікавою особистістю є Харитина (Тіна) Пекарчук (Книщенко). Вона народилася у Сімферополі, в заможній польській родині. Але з дитинства вона чула українські пісні, тому що у них були сезонні робітники з Наддніпрянщини. Успіхом її діяльності стало те, що 17 травня декілька тисяч солдатів з українськими прапорами маршували головними вулицями Сімферополя. Також побувала у більшовицькому полоні в Кременчуці. У 25 років Харитина Пекарчук із підручних засобів організувала перший великий санітарний потяг Південно-Західного фронту армії УНР та «Запорізької Січі» отамана Юхима Божка. Рятувала своїх вояків, іноді, коли зовсім не було ліків, за допомогою своєрідних плацебо: робила їм порошки з соди й казала, що вони допоможуть.

Хотілося б ще згадати про Христину Сушко. Це була єдина жінка-старшина в армії УНР, в той час як в УГА десяток жінок мали офіцерські звання хорунжих. Вона була військовою лікаркою 6-ї січової дивізії армії УНР і стала героїнею бою, який влітку 1920 року відбувся під селищем Перга на Житомирщині. Саме тут Христина дістала поранення у хребет і живіт, але попри це продовжувала допомагати іншим пораненим, доки не втратила свідомість. Згодом вона отримала інвалідність і мусила довго лікуватися. Цікавим є те, що після цих подій сам Симон Петлюра опікувався її здоров'ям та фінансовим становищем.

Також є таке цікаве ім'я, як Світлана Харченко, вона була полковим лікарем 7-го полку 3-ї піхотної стрілецької дивізії армії УНР. Це була дівчина 22-23 років, за описами сучасників, маленька і тендітна. Але вона була відважною. Відомий випадок, коли Світлана із вигуком «Слава Україні!» пішла в атаку, й вояки пішли за нею. У нас навіть не збереглося її зображення, є лише малюнок, де вона йде в атаку. Вона брала участь у боях під Вапняркою влітку 1919 р., невдовзі потрапила в засідку, й червоноармійці забили її прикладами.

Крім військової сфери, українські жінки досить активно проявляли себе у громадсько-політичному житті країни. Підтвердження цьому ми знайшли у роботі Владислава Верстюка та Тетяни Осташко «Діячі Української Центральної Ради». У ній крім біографічного опису відомих політичних діячів того часу, подані поіменні списки членів Української Центральної Ради. Серед них нам зустрілися наступні імена: Марія Грушевська, Зінаїда Мірна, Віра Нечаївська, Валерія О'Коннор-Вілінська, Олімпіада Пашенко, Софія Русова, Людмила Старицька-Черняхівська та Любов Яновська. Як бачимо у цьому списку є досить відомі українки, які активно поринули у розбудову української державності. Варто зазначити, що жінки переважно опікувалися соціальною, культурною, освітньою сферами, займалися доброчинністю, захистом прав жінок, їх залучали до організаційних справ, до формування основних державних документів.

Перш за все хочеться згадати ім'я Людмили Старицької-Черняхівської. Вона – одна з найголовніших постатей нашого національного відродження кінця XIX – початку XX століть. Надзвичайно багатогранна особистість – адже і письменниця, і публіцист, і критик, і організатор кінематографічної справи, і

громадсько-політичний діяч, і навіть сестра милосердя. І про неї так мало знають в сучасній Україні, адже вона досі залишається в тіні свого видатного батька і не менш видатного дядька.

Також активним громадським і педагогічним діячем, засновницею українських жіночих організацій; членом Центральної Ради, директором департаменту дошкільної і позашкільної освіти Генерального секретарства освіти УНР була Софія Русова. На Всеукраїнському національному конгресі 8 квітня 1917 р. її обрали до УЦР від просвітницьких організацій Києва. Була одним із організаторів та керівником Всеукраїнської учительської спілки, членом редколегії журналу «Вільна українська школа». Один із фундаторів і директор видавництва «Українська школа». З 6 серпня 1917 р. до березня 1919 р. – директор департаменту дошкільної і позашкільної освіти Генерального секретарства освіти.

Коли говорити про Українську Народну Республіку, то прикро, що досі рідко пригадують уродженку Галичини Марію-Іванну Грушевську-Вояківську. А коли й згадують, то лише як «першу леді», дружину голови Центральної Ради, першого керівника УНР Михайла Грушевського. У квітні 1917 р. була обрана до Комітету Українського національного театру, який займався створенням першого українського державного театру та розробленням для нього репертуару; входила до складу організаційної комісії для заснування Української академії мистецтв.

Не менш цікавою особистістю є Зінаїда Мірна. Після Лютневої революції вона стала одним із засновників Української Центральної Ради. На Всеукраїнському національному конгресі була обрана до її складу від просвітніх організацій Києва. У 1919 р., під час переїзду УНР до Кам'янця-Подільського, Зінаїда Мірна входить до кола демократичних жінок, які обстоювали ідею створення такої жіночої організації, яка б стала центром єднання всього жіноцтва України.

Передбачаючи сумні перспективи Української Народної Республіки, жінки не бажали розпорошення власних сил по цілій Європі і проголосили створення Української національної жіночої ради на чолі з Софією Русовою.

Основний висновок, який впливає із нашого дослідження – це те, що сьогодні ми мало знаємо про українських жінок, які були в епіцентрі Української революції. Імена багатьох залишаються невідомими і тому наше завдання полягає у відновленні історичної справедливості. Ми маємо показати, що не лише чоловіки боролися за українську незалежність, а й серед них було багато жінок. Адже прагнення у всіх були і залишаються однакові, незалежно від статі.

Список використаних джерел та літератури

1. Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради. Біографічний довідник – К., 1998. – 256 с.
2. Гонюкова Л. Софія Русова і український жіночий рух // Етнічна історія народів Європи. – 2000. – № 7. – С. 46-49.
3. Смоляр Л. Жіночі долі в контексті історії української державності // Етнічна історія народів Європи. – 2000. – № 7. – С. 10-15.

«Боротьба українців проти більшовицької диктатури та військової агресії Росії»

ПОМСТА ЗА СВОБОДУ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР ГОЛОДОМОРУ В 1932-1933 РОКАХ

Бендзо Ангеліна, учениця 9 класу Великоберезнянської гімназії, смт Великий Березний, Великоберезнянський район, Закарпатська область
Керівник роботи: Савко О.В., учитель історії Великоберезнянської гімназії Великоберезнянської районної ради Закарпатської області

З кожним роком правда про Голодомор 1932-1933 років в Україні дедалі більше поширюється серед української та світової спільноти.

Актуальність роботи перш за все пов'язана з тим, що Україна та світ вшановували пам'ять мільйонів жертв Великого Голоду 1932-1933 років. Голодомор став ціною, яку заплатив український народ за прагнення до свободи. Це була реакція комуністичного режиму на відродження нашим народом власної держави, духовне піднесення часів Української революції 1917-1921 років. Український національний рух більшовики розглядали як найбільшу загрозу існуванню тоталітарного режиму. Дослідження українських демографів та істориків засвідчують, що найстрашнішим Голодомор був саме у тих регіонах, де Українська революція і національний повстанський рух мали найбільшу підтримку, а саме на Поділлі, Київщині, Черкащині, Полтавщині, Слобожанщині. За спроби українців відстояти особисту свободу їх звинуватили в підготовці антикомуністичного повстання навесні 1933 року та вдалися до голодного терору. Тому, в дослідженні опрацьовано коло питань, пов'язаних із причинами, мотивами, обставинами, механізмами та наслідками Голодомору.

У основі дослідження – питання національного виміру українського Голодомору та його кваліфікації як геноциду, на який аргументовано вказують багато дослідників, зокрема такі авторитетні, як Роберт Конквест та Джеймс Мейс. Він спричинив загибель мільйонів українців на території Української СРР та Кубані. Комуністичні очільники насильно вилучали продовольство, влаштували блокаду сіл і цілих районів, забороняли виїжджати за межі України, припинили сільську торгівлю. Цим тоталітарна система створила для українців умови, спрямовані на фізичне знищення. Така політика режиму класифікується як злочин проти людяності за визначенням Конвенції ООН від 9 грудня 1948 року «Про запобігання злочину геноциду і покарання за нього».

У роботі зроблено спробу обґрунтувати доказову базу, використовуючи документи, сучасні дослідження, та на їх підставі довести, що Голодомор 1932-1933 рр. – комуністичний геноцид проти українського селянства – носія національної ідентичності.

Мета роботи – розкрити узагальнюючу картину причин, суті та наслідків Голодомору 1932-1933 рр. як спланованої акції проти українського села; висвітлити історичні, політичні, економічні передумови та причини геноциду української нації сталінським керівництвом у 1932-1933рр.; висвітлити головні

риси і наслідки даного злочину сталінщини для українського тогочасного суспільства.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період кінця 20-х – початку 30-х років ХХ ст., коли совєцький уряд відмовився від політики непу та перейшов до реалізації концепції планової економіки через індустріалізацію промисловості примусову продрозкладку, яка призвела до голоду 1932-1933 рр. в Україні.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у роботі зроблено спробу проаналізувати особливості та загальні закономірності голоду 1932-1933 рр. в Україні через призму національного виміру, адже цей злочин спричинив процес занепаду продуктивних сил та дезорганізації українського сільського господарства, катастрофічного зубожіння народних мас, втрати національної свідомості, значні демографічні втрати.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання його основних положень та зібраного фактичного матеріалу при подальшому вивченні питань, а також використання під час викладання історії України закладів загальної середньої освіти для учнів 10 класів.

У основній частині дослідження зроблено спробу довести національний контекст Голодомору 1932-1933 років, названо механізми винищення українського села через курс на колективізацію та наслідки, до яких призвів жахливий інструмент – вбивство голодом.

У висновках подано такі результати:

1. Голодомор – реакція сталінського режиму на державотворчі процеси та духовне національне піднесення часів Української революції 1917-1921 років.

2. Комуністичний режим розглядав українську культурну еліту та економічно незалежне і національно свідоме селянство як реальну загрозу свого існування, тому від самих початків становлення радянської влади спрямовував проти них спеціальну репресивну політику.

3. Перехід наприкінці 1920-их років до політики суцільної колективізації викликав невдоволення населення в різних регіонах СРСР, серед яких найбільш активний спротив проявився в Україні, що мала досвід власної державності у 1917-1921 рр. Центром опору більшовицькій політиці стало українське село.

4. Хлібозаготівельна кампанія 1931 року та голод, який охопив Україну весною 1932 року, загострив антикомуністичні настрої в українському суспільстві.

5. Стихійний спротив, доведених до межі голоду українських селян, став основою звинувачень в організації антикомуністичного підпілля та підготовки на весну 1933 року повстання в Україні, був використаний окупаційною владою як виправдання вбивства голодом.

6. Шляхом насильного вилучення продовольчих запасів в селян, яке поєднувалось із широкими репресіями проти різних верств населення, комуністичним режимом організовано масовий штучний голод.

7. Нормативно політика масового винищення українського села була закріплена Постановами ЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення суцільної (соціалістичної) власності» від 7 серпня 1932 року, «Про заходи щодо ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації» від 23 січня 1930 р., «Про

охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» від 7 серпня 1932 року, «Про занесення на «чорну дошку» сіл, які злісно саботують хлібозаготівлі» від 6 грудня 1932 року, «Про хлібозаготівлі на Україні, Північному Кавказі та у Західній області» від 14 грудня 1932 р.

8. В Україні внаслідок Голодомору 1932-1933 років загинуло 3 млн. 941 тис. осіб. Непрямі втрати (дефіцит народжень) внаслідок Голодомору в Україні в 1932-1934 роках досягають 1 млн. 122 тис. осіб.

9. Найбільших втрат зазнали Київська та Харківська області. Є райони, в яких втрати сягають понад 40, а іноді – й понад 50 відсотків сільського населення.

10. Голод став зброєю масового біологічного знищення українців: найбільша кількість смертей – 85%, спричинених українським Голодомором, припадають на перші шість місяців 1933 року.

11. Соціально-економічними наслідками колективізації стала руйнація виробничих сил на селі, що зумовило глибоку кризу в сільському господарстві, зниження показників виробництва сільськогосподарської продукції.

12. Організований комуністичним режимом Голодомор став геноцидом, що завдав колективну травму культурній ідентичності українській нації.

Голодомор 1932-1933 років в Україні це історичне явище, яке відбулося у конкретний час, у конкретному місці та є наслідком дій конкретних осіб. Аналіз фактів доводить, що тоталітарний режим, діючи свідомо та за чітким планом, вчинив злочин проти українського села – носія національної ідентичності.

Перелік використаних джерел

1. Енпблом Е. Червоний голод. Війна Сталіна проти України. – К.: HREC PRESS. – 2018. – с. 440

2. Снайтер Т. Криваві землі: Європа поміж Гітлером та Сталіним. монографія/ Тимоті Снайдер. – Київ: Грані-Т, 2011. – 448 с.

3. Кульчицький С.В. Голод 1932-1933 рр. в Україні як геноцид: мовою документів, очима свідків. – К., 2008. – 239 с.

Інтернет-ресурси:

<https://www.huri.harvard.edu/>

<https://uinp.gov.ua/>

<http://www.dovzhenkocentre.org/>

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОТИСТОЯННЯ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ І УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА НА ТЕРИТОРІЇ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ ОКРУГИ В 1929 – НА ПОЧАТКУ 1930 РР.

Нерух Ірина, учениця 11 класу Коврайського НВК імені Г.С. Сковороди Плешканівської сільської ради Золотоніського району

с.Коврай, Золотоніський район, Черкаська область

Науковий керівник: Різник Л.Л., вчитель історії Коврайського НВК імені Г.С. Сковороди

Актуальність. На тернистому шляху до омріяної незалежності український народ пережив не один критичний період історії. Впродовж радянського періоду історії громадянам держави насаджувалася думка про те,

що українці підтримували сталінську політику на селі, колективізацію та розкуркулення, що заходи комуністів сприймали як належне і не чинили ніякого спротиву. Як свідчать історичні джерела, опір більшовикам ніколи не припинявся з моменту встановлення в Україні радянської влади.

Мета дослідження полягає у виявленні причин, особливостей форм і методів народного опору політиці суцільної колективізації та механізму творення голоду на території Шевченківської округи у 1920-1930-х рр. ХХ ст.

Завдання дослідження: опрацювати наявну джерельну та історіографічну базу; з'ясувати механізм здійснення сталінських надзвичайних заходів щодо селянства, наростання конфлікту між сільськими активістами та заможними селянами; визначити причини антибільшовицького руху опору селянства та форми тиску на нього сільськими активістами; дослідити форми і методи селянського руху опору більшовицькому режиму у Шевченківській округі в 1920-1930-х рр.

Методологічна основа роботи побудована з використанням як суто історичних, так і загальнонаукових методів. Методологічну основу дослідження становлять загальноновизнані принципи об'єктивності, фахової відповідальності, логіко-системний і порівняльний аналіз. Застосовується проблемно-хронологічний підхід, а також методи синтезу, систематизації, узагальнення, опрацювання джерел. В ході дослідження використано архівні справи ДАЧО, статті періодичних видань, матеріали краєзнавчого музею села Великий хутір, Книги Пам'яті села Коврай, матеріали усної історії.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному вивченні проблеми, яка досі не була предметом спеціального дослідження. У роботу внесено нові факти, які базуються на спогадах очевидців, матеріалах кримінальної справи.

В першому розділі ми проаналізували заходи радянської влади щодо українського селянства в період суцільної колективізації на території Шевченківської округи. Від початку утвердження тоталітарного режиму для Й. Сталіна кінець 1920-х рр.) «українське питання» набуло принципового значення. Зламати Україну для нього означало значно посилити свою владу. Керівники країни розпочали атаку на куркуля. Треба було розколоти селянство, протиставити заможніші верстви, які мали витримати основний тягар у хлібозаготівлях, менш заможним.

Період найжорстокішого класового протистояння в українському селі розглянемо на прикладі х. Нова Бирючка Великохутірської сільської ради, який став жертвою суцільної колективізації. Більше сотні мешканців «репресованого хутора» у 1930-х рр. були розкуркулені і виселені у віддалені райони Союзу Радянських Соціалістичних республік. Це була чітко спланована політика сталінського керівництв, направлена на знищення економічно активної частини українського суспільства. Щоб знищити заможних господарів місцева влада фабрикувала проти них кримінальні справи.

На місця надходили також різні секретні інструкції та розпорядження, у яких конкретизувався порядок розкуркулення. Втіленням у життя цих розпоряджень займалися райвиконкоми і комісії з розкуркулювання при сільрадах, а практичне проведення всіх заходів здійснювалось силами

місцевого партійного активу, працівників сільрад, правлінь колгоспів, уповноважених райвиконкомів, представників комітету незаможних селян, комсомольським активом.

Таким чином, на початку 1930 року більшовицька влада цілою низкою партійних постанов та наказів прирекла крашу частину українського селянства на знищення, організувавши державний терор проти селян-одноосібників. Виконавцями злочину постали, як загони ДПУ, так і більшовицький партактив і комсомол.

В другому розділі встановлено форми та методи тиску сільських активістів на непокірне селянство. Явища насильства сільськими активістами щодо селян були масовими і демонстрували цілий спектр збочень людської психіки. Відкриття кримінальних справ за поданням сільських рад – одна із форм тиску сільського партійного активу на селян, які не сприймали політику влади і чинили спротив усупільненню майна і землі. Місцеві активісти-комуністи все частіше зверталися за підтримкою до уповноважених, районної влади та каральних органів, і за мовчазної згоди більшості членів сільської громади творили, що хотіли. До непокірних селян застосовували фізичний вплив. Загострення конфлікту відбувалося між селянами і Комітетом незаможних селян. Комітет здійснював контроль за соціальним складом села. Всіх, хто викликав підозру, хто знаходився на вищому щаблі соціальної драбини, зараховував у «куркулі», майно конфіскував, людей віддавав під суд. Конфісковане майно відверто розкрадалося сільськими активістами.

В третьому розділі досліджено форми спротиву селян Шевченківської округи конфіскаційним заходам радянської влади. Як свідчать архівні документи, на першому етапі опір селянства не відзначався масовістю, носив мирний ненасильницький характер. Селяни старалися уникнути різними шляхами численних повинностей, приховати вироблену продукцію. Водночас, така поведінка проти державного насильства мала масовий характер, і зумовлювала виступ майже всього села в гострій ситуації самозахисту.

Пасивний опір був широко розповсюджений у 1930-ті рр. і став способом життя. Селяни шукали вихід з важкого становища, і втративши засоби для існування родини, чинили відчайдушний спротив діям влади. Вони вдавалися до масових втеч з колгоспів у міста. Втікала найбільш активна та працездатна частина сільського населення. Пасивною формою спротиву було відверте і масове небажання збирати врожай у колгоспах, що зафіксовано партійними документами найвищого рівня. Багато листів до засобів масової інформації були сповнені скарг на брутальну поведінку комуністів, активістів та уповноважених під час вилучення зерна або колективізації селянських господарств.

Жителі х. Нова Бирючка не корилися примусовій колективізації. У довідках Шевченківському об'єднаному ДПУ, виданих головою сільради Великого Хутора Я. Дроботом, чітко вказані форми протесту селянства: «В сучасний момент лічно проводять агітацію на сходах... викрикують, що нам самооподаткування проводить не нужно, а також ведуть певну підготовку під час перевиборчої кампанії, агітуючи, щоб до сільради не обрали комуністів, а з їхніх. Також агітують проти розповсюдження позик та хлібозаготівлі, щоб

селяни не вивозили хліб до кооперативу». У діалогах сільських активістів і заможників спостерігаються антирадянські, антиколгоспні висловлювання, обурення, несприйняття ніяких вказівок, заклики до активістів не виконувати свою невдячну роботу проти місцевих жителів, надію на прихід якоїсь іншої влади.

З лютого 1930 р. спостерігається активізація народного опору, що переходить від пасивної мирної боротьби до повстань, збройних виступів та замахів на життя активістів. Найпоширенішим методом опору стали мирні демонстрації, у яких активну участь брали жінки. На прикладі Шевченківської округи, яка перебувала у епіцентрі суцільної колективізації, можна яскраво продемонструвати картину таких протестних виступів. Листівки із закликами до збройної боротьби проти радянської влади стали яскравим виявом активного опору. Зростання градусу напруги в українському селі найкраще ілюструє збільшення кількості терористичних актів. У відповідь на селянський опір в середині лютого 1930 р. територією Шевченківської округи прокотилася хвиля арештів селян.

Таким чином, конфіскаційна політика радянської влади призвела до гострого протистояння сільського більшовицького активу та українського селянства. Результатом колективізації та надмірного вилучення збіжжя стала загроза голоду, яка почала відчуватись в Україні уже восени 1931 р. Більшовицькою відповіддю на збурення українського села стала грандіозна за масштабами та цинізмом каральна акція – Голодомор.

Список використаних джерел та літератури

1. Васильєв В. Селянський опір колективізації в Україні (1930-ті рр.) / В. Васильєв // *Історія України: маловідомі імена, події, факти: (збірник статей).* – К.: НАН України, Ін-т історії України, 2005. – Вип. 31. – С. 140-150.
2. ДАЧО, ф. Р-5625. Оп. 1, спр. 6899, арк. 1, 5, 5 зв., 8, 8 зв., 21, 22, 25, 26, 29.
3. Зривники за роботою // *Червоний жовтень.* – 1932. – 8 січня, №4.
4. Книга спогадів. Музей Пам'ять. – Заєць Олександр Васильович, 1936 р.н., с. Великий Хутір. – С. 35.
5. Книга спогадів. Музей Пам'ять. – Слинко Семен Йосипович, 1938 р.н., с. Великий Хутір. – С. 38.

ТАРАС ТРЯСИЛО І СЕЛЯНСЬКИЙ СПРОТИВ 20-РР. ХХ СТОЛІТТЯ В НАШОМУ КРАЇ

*Максименко Олексій, вихованець гуртка «Історичне краєзнавство»
Енергодарського центру туризму, краєзнавства та спорту
м. Енергодар, Запорізька область
Керівник: Самойлова І.А., керівник гуртка, методистка ЕЦТКС*

Здається, багато років і подій розділяють козацькі повстання 20-30-х рр.. XVII ст. проти польського гноблення та початок «соціалістичного будівництва» в Україні після перемоги більшовиків. Але історичні факти доводять, що ім'я козацького ватажка, яке увічнив в своїй поезії «Тарасова ніч» Т.Г.Шевченко, стало символом боротьби українських селян сучасної Запорізької та Херсонської областей проти більшовицького режиму. За міліцейськими

повідомленнями початку 1920-х рр., в регіоні діяв селянський загін імені Тараса Трясила.

П'ятий том видання «Реабілітовані історією. Запорізька область» містить декілька документів про діяльність загону та невелику загальну статтю про селянський спротив більшовицькій владі. У зв'язку з тим, що це питання раніше детально ніким не висвітлювалося, ми і вирішили дослідити і віднайти всю інформацію, пов'язану з цією групою.

Мета нашого дослідження – з'ясування ролі селянського загону імені Тараса Трясила у боротьбі проти встановлення більшовицької влади у нашому краї на початку 20-х років ХХ ст.. Для її досягнення необхідно виконати такі дослідницькі завдання:

- опрацювати наукові публікації, архівні джерела які стосуються історичної постаті на ім'я Тарас Трясило та селянського загону імені Тараса Трясила;
- встановити ймовірні причини популярності козацького ватажка ХVІІст. серед українських селян на початку ХХ століття;
- проаналізувати селянський бандитизм як явище соціально-політичного життя початку 1920-х рр.;
- виявити основні дії, цілі, склад загону ім.. Тараса Трясила, територію, в межах якої діяв, долю учасників.

Нами була досліджена достатня кількість наукових робіт, які висвітлюють життя і військову діяльність видатного козацького діяча Тараса Федоровича (Трясила), декілька художніх творів, присвячених цій видатній постаті. Джерелами були також наукові публікації, збірки документів щодо селянського руху у 1920-і роки. Щоб поповнити джерельну базу з теми дослідження, ми відвідали Державний архів Запорізької області, в якому вивчили документи Запорізької міліції щодо боротьби з бандитизмом в І пол. 20-х рр. ХХ ст..

Тарас Федорович – напівлегендарна постать часів козацько-селянських повстань ХVІІ ст. Збереглося достатня кількість документів тих часів, проте багато фактів щодо цього діяча достеменно не встановлено. Навіть походження Тараса Федоровича різні групи істориків визначають по різному: є татарська і козацька версія. Кожна з них має право на існування, адже аргументація обох теорій є дуже переконливою.

Багато питань й до прізвиська «Трясило». На даний момент єдиним джерелом інформації, яке свідчить про те, що Тараса Федоровича називали «Трясило», є творчість класика української літератури Т.Г. Шевченка. В його поемі «Тарасова ніч» Тараса Федорович стоїть на рівні із Павлом Бутом і Северином Наливайком [3]. Поетичні рядки присвятив козацькому ватажку й В.Сосюра [1]. А у Радянському Союзі у 1926 р. вийшов у прокат німий фільм, який мав назву «Тарас Трясило», або «Повість про гаряче серце». Кінострічка була настільки масштабною, що її оцінили не тільки в Радянського Союзу, а і в країнах Європи. Отже, постать козацького ватажка ХVІІ ст. стала для українців символом боротьби проти гнобителів. Навіть за радянських часів ім'я Тараса Трясила було віднесено до пантеону борців. Саме такий символізм пояснює використання селянами імені Тараса Трясила у назві повстанського загону.

У 1919-1921 рр. селяни відкрито демонстрували своє неприйняття продрозкладки, проведення контрибуцій. Для боротьби з повстанцями

(бандитами, як їх іменують у документах) дуже часто використовували метод взяття заручників (з сімей куркулів, «ворожих елементів»). Якщо ультимативні вимоги влади не виконувалися, то заручників розстрілювали. Навіть після проголошення нової економічної політики, яка замінила продрозкладку продовольчим податком і мала зменшити тягар для селян, більшовикам необхідні були додаткові важелі впливу на селян.

Про збереження соціальної напруги на селі говорить той факт, що 1923 році було введено «інститут відповідачів» «из числа граждан кулацкого элемента населенного пункта и граждан, сочувствующих бандитизму» [2, с. 163]. Селяни Кам'янки, Великої Знам'янки, наприклад, вимушені були давати підписку про те, що вони не мають зброї, не дають притулок і не підтримують бандитів. В Запорізькому обласному архіві зберігаються такі підписки за грудень 1923 року з підписами не менше 90 селян [2, с. 68], списки «відповідачів» по селах району.

Міліцейські рапорти за 1921-1923 рр. містять повідомлення про велику кількість бандитських нападів. Проте влада розділяє кримінальний бандитизм та політичний. Саме політичними іменують у документах запорізької міліції «банду імені Тараса Трясила» або «Курень вікового козачества Тараса Трясила».

Найбільша кількість документів датується червнем 1923 року. Саме в цей час «бандити» здійснили напади на конвой, пошту, проїжджаючих. Наприклад, 30 червня 1923 року по дорозі між селами Велика Лепетиха і Мала Лепетиха на невідомого громадянина села Кам'янки було скоєно напад з пограбуванням. Результатом пограбування стала крадіжка трьох коней і суми в 6000 рублів. Після крадіжки нападники у кількості 4-х осіб почали рухатися в напрямі плавнів. За ними було висунуто місцеву міліцію, яка змогла наздогнати «порушників» лише в той момент коли вони вже перейшли р. Дніпро. В результаті проходження в брід з лівого на правий берег бандити одного коня залишили на лівому березі; одного коня відпустили посередині Дніпра; одного коня перевели на правий берег. Міліція не продовжила погоню. В адресу міліції члени загону сказали наступні слова: «Пусть Мелитопольская милиция едет в плавни, закуска для них приготовлена» [4].

В документах окрема увага приділялася тому, що це були не звичайні бандити- кримінальники, а люди, які мали конкретну антирадянську ідею. Ми можемо чітко простежити те, як ці люди зневажають все те, що більшовики вирішили створити на Україні. Ці борці проти «червоного прапора» безжально нищили радянську міліцію, комуністів та комсомольців. Нариклад, в першій половині червня 1923 року повстанці напали на пошту в районі с. Качкаровка (сучасна Херсонська обл.). Були взяті різні папери та газети через відсутність паперів «для курення». На місці подій «трясилівці» залишили лист вдячності наступного змісту: «Мы вильни казаки точим ножи сечь головы коммунистам». Після операції члени групи заховалися в плавнях Чаплинського саду [5].

Нападники були озброєні доволі добре і мали велику кількість різної зброї, зокрема кулеметний розрахунок і тачанку, револьвери, «бомби», кулемет французького зразку «Льюїс». Щодо кількісного складу загону. Документи дозволяють припустити, що повстанців було не менше 20-25 осіб.

Отже, аналіз архівних джерел, наукових публікацій дозволили зробити такі висновки. Тарас Трясило – очільник козацько-селянського повстання 1630 року. Незважаючи на наявність джерел, багато фактів щодо нього або не з'ясовано, або мають подвійне трактування. Його ім'я добре збереглося в народній пам'яті як ім'я борця за народну справу. Цьому сприяли й поетичні твори відомих українських літераторів: Т.Г. Шевченка, пізніше – В. Сосюри.

На початку 1920-х років великою проблемою був сплеск бандитизму. Про його масштаби свідчить введення у 1923 році інституту відповідачів. Але бандитизм мав не тільки кримінальний характер. В умовах утвердження більшовицького режиму зберігається незадоволення селян діями влади. Проявом цього незадоволення можна вважати так званий політичний селянський бандитизм. Одним з прикладів такого бандитизму є діяльність загону вільних (вікових) козаків імені Тараса Трясила, який діяв в цей час в межах сучасної Запорізької та Херсонської областей. Не вдалося встановити, як саме припинилася діяльність цього формування.

Про спрямованість дій, цілі учасників загону можна судити за їх зверненнями, які зафіксовані в міліцейських документах, – чітко висловлено антикомуністичну спрямованість. Припускаємо, що цей загін був не єдиним в нашому регіоні. Так козаки новітнього часу підняли прапор боротьби за волю, скориставшись ім'ям козацького ватажка. Проте перемогти не змогли...

Список використаних джерел

1. Багрий М. Г. Роман у віршах Володимира Сосюри «Тарас Трясило» як зразок становлення канонів соціалістичного реалізму в українській літературі // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 4 (263), Ч. II, 2013. – С.106-113. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi>

[bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vluf_2013_4%282%29__16.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vluf_2013_4%282%29__16.pdf)

2. Реабілітовані історією (Запорізька область). Книга п'ята: Науково-документальне видання. – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2010. – 523 с.

3. Шевченко Т. Тарасова ніч // Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. К., 2003. – Т. 1: Поезія 1837-1847. – С. 85-88.

4. ДАЗО – Ф.Р. – 611. – Оп. 4. – Спр. 6. – Арк. 177.

5. ДАЗО – Ф.Р. – 611. – Оп. 4. – Спр. 6. – Арк. 352.

СІВЕРЯНСЬКИЙ КАРМЕЛЮК – КОЗАК ПИЛИП ВАЩЕНКО

Смичек Богдан, вихованець гуртка історичного краєзнавства районного Будинку дитячої та юнацької творчості Шосткинської районної ради м. Шостка, Сумська область

Керівник: Холодовська О.А., керівник гуртка історичного краєзнавства районного Будинку дитячої та юнацької творчості Шосткинської районної ради

Боротьба українського селянства залишається одним із важливих і суперечливих аспектів 20-х років ХХ століття в історії формування української державності.

Всі чисельні загони і республіки, що наче мильні пузири набрякали і лопалися на тілі нашого краю в ті смутні часи, мали різні політичні та класові

вподобання, всі вони без винятку, як і сама влада, скороминуча і довготривала, були сповнені ненавистю, забруднені кров'ю і злочинами проти людяності. Разом з тим усі ці народні течії, групи і товариства об'єднував споконвічний потяг до волі, самостійності на власній землі.

Партизани 20-х років минулого століття... Їх було аж 40 тисяч на теренах Сумщини і Чернігівщини, близько 106 загонів. Всі без винятку вони любили життя, але мушили ходити в атаку, бо не хотіли жити в ярмі.

Розвідка присвячена дослідженню життєвого шляху ватажка національно-визвольного загону, останнього отамана Сіверського Полісся Пилипа Григоровича Ващенка. Багато дискусій довгі роки відбувається навколо цієї загадкової і суперечливої особистості. Хтось вихваляє Ващенка, розповідає байки про його незвичайні пригоди, інші згадують лихим словом.

Пошукова група, використовуючи документальні джерела (із фонду Сумського державного архіву, музею Української революції), спогади родичів, місцевих мешканців, матеріали краєзнавців, збагатила біографію отамана новими деталями і фактами. Робота містить узагальнюючі відомості про життя, діяльність, ідеологію ватажка повстанського руху П. Ващенка.

Народився Пилип Ващенко у 1898 році в селі Клишках, волосному центрі Кролевецького повіту Чернігівської губернії (нині село Шосткинського району Сумської області) у заможній багатодітній козацькій родині. З малечку Пилип був привчений до тяжкої селянської праці – працювати до поту і на совість, адже нероб-лежебок в їх родинах повік не було.

Згодом закінчив одну з Клишківських церковно-приходських шкіл, проте далі навчатися нікуди не пішов – залишився працювати на землі, вести селянське господарство. Батьків хлопець поважав, сестричок обоженював. Відкрита і компанійська натура Пилипа зробила його ватажком сільської молоді. Та тільки не всім це подобалось: сини поміщиків, купців, заздрячи, ображали його і задиралися. Пилип зчиняв бійки, з часом перетворившись на майстра кулачного бою і вуличного метальника каміння у слід ворогові.

У 1914 році Пилип проявив потяг до вогнепальної зброї. Ходив на полювання, став стриманішим і розсудливішим, напружено працював, у вільний час займався силовою гімнастикою, козачими вправами – лозини і солом'яні макітри під час кінного галопу зрубував легко, ножі жбурляв в ціль влучно, навіть із зав'язаними очима.

На початку 1917 року юнака призвали на військову службу до Російського імператорського флоту. Дуже скоро своєю сумлінною службою матрос Ващенко досяг першого унтер-офіцерського звання квартирмейстера. Після жовтневого перевороту, коли солдати і моряки масово самовільно покидали армію і флот, Пилип із служби не дезертирував. Він проходить службу на посаді вартового сотні Кролевецького загону Державної варти, яка була утворена з числа офіцерів і козаків, розпущених Гетьманом і виконувала функції поліції охорони, а також надавала допомогу у проведенні каральних акцій проти червоних партизан. Як і на флоті, Пилип Григорович під час служби виказав в собі добрі військові та бойові якості, окрім того вірність Гетьманату та ідеї самостійності України. Невдовзі юнака зараховують до складу Коропського карального загону, який брав активну участь у боротьбі з

більшовицьким підпіллям.

Служба в каральних загонах була невдячним, напруженим і небезпечним ремеслом. Після створення нової влади – Директорії, загін перейшов на сторону нової влади у склад 1-ї стрілецької (Сірожупанної) дивізії. Невдовзі військове формування, в якому служив Пилип, передислоковують до Волинської губернії, на польсько-український фронт. Але після зради Голови Директорії УНР (С.Петлюри), Ващенко подає рапорт про звільнення і повертається до рідного села.

Наприкінці липня 1919 року до Глухівського і Кролевецького повітів Чернігівської губернії наблизився радянсько-денікінський фронт. Місцеві більшовики змушували Пилипа піти на службу до лав Червоної армії. Але він чинить опір, втікає до лісу і створює повстанську групу разом з друзями, невдоволеними більшовицькою владою, – з'явився ще один національно-визвольний козацько-селянський партизанський загін. Вдень ватажники відпочивали, а вночі промишляли крадіжками з господарств більшовицьких родин. Після проголошення радянським урядом диктатури пролетаріату, частина заможних селян-трудівників поповнила загін Ващенко.

Наприкінці 1919 – початку 1920рр, коли посилюється боротьба силових структур радянського керівництва проти селянських заворушень, ватажок Ващенко повів своє військо на Полтавщину, де з'єднався з Революційно-повстанською армією України під командуванням Н.І.Махна. Після зради останнього, Ващенко із загonom переходить до складу Північної повстанської групи під командуванням Ю.А.Мордалевича. За три роки війни Пилип Ващенко набрався чимало бойового й організаторського досвіду, тож на чолі свого кінного загону зумів прорвати ланцюг червоного оточення. Саме на Полтавщині від отаманів вцілілих повстанських загонів Пилип Ващенко дізнався про зраду начальника Північної повстанської групи отамана Мордалевича, який не тільки перейшов на сторону більшовиків, а й здав багатьох побратимів. Ця зрада настільки вразила Ващенко, що він відмовився від отаманства і надав право козакам визначити свою подальшу долю, а сам разом із своїми земляками подався до рідного дому.

Та вдома на отамана знову чекало вовче життя, доводилося поневірятися лісами, болотами, терпіти холод, недоїдати, часто міняти місця ночівлі. Навесні 1922 року Пилип Ващенко здався очільникам волосної ради в обмін на повну амністію, щоб повернутися до мирного життя.

Та недовго тривало Пилипове щастя. Секретар волосного комітету почав випитувати у колишнього ватажка про його братчиків, став постійно чіплятися, вимагати і, навіть, погрожувати зброєю. Одного разу Ващенко не витримав, вихватив наган і влучив секретареві у саме серце.

Чудово розуміючи, що вороття назад вже немає, Ващенко розв'язує справжню війну проти радянської влади: *«горять сільські ради, комнезами та інші радянські установи, парткоми і комсомольські осередки, червоні хати і хати-читальні, житлові помешкання більшовиків, комнезамівців та інших радянських активістів, здійснюються збройні напади на склади, заготівельні пункти, кооперативи і обози з награваним у селян зерном, фуражем та іншими продуктами харчування, а більша їх частина повертається власникам*

– селянам і козакам». Один за одним до ватажка приєднуються земляки з сел та хуторів Глухівського, Кролевецького повітів. Наприкінці 1923 року у загоні нараховувалось близько 20 шабель. Ващенківці сподівались на повернення Петлюри, на інтервенцію. Та життя селян пом'якшив НЕП. Загін діяв ще довгих 5 років. Лише у лютому 1928 року ГеПеУшникам Глухівщини вдалося ліквідувати ватажка. Скінчилося життя останнього Сіверського Кармелюка – Пилипа Ващенка. Йому було 29 років...

Доля ватажка повстанського загону овіяна легендами. Він бачив війни, революції, на його очах змінювались уряди – Центральна Рада, Гетьманщина, Директорія... Широку популярність серед селянства козак Пилип Ващенко здобув завдяки боротьбі з продрозверсткою, кримінальним бандитизмом, масовим роздачам селянству матеріальних і грошових цінностей, продовольства. Ця боротьба тривала аж до 1928 року.

Можна по-різному ставитися до діянь Пилипа Ващенка та його побратимів-повстанців, проте вони відстоювали природне селянське право на власну землю і, набуте важкою працею, господарство, на самостійний розподіл продуктів своєї тяжкої праці, які в них радянська влада, що оголосила несправедливу авторитарну диктатуру пролетаріату, намагалася насильно і задурно відібрати. Захищали, як вміли, як розуміли, з вилами і гвинтівками в руках, обурюючись і озлоблюючись, часто переступаючи межу людяності.

Всі вони мали рідні та затишні батьківські оселі, люблячих батьків, братів і сестер, більшість з них мали дітей і коханих дружин, тому повстанці не війною жили, а мріями про мирне, чесне і рівноправне життя у своїй самостійній, незалежній від стороннього втручання країні – Україні...

Список використаних джерел

1. Івануценко Г. *Залізом і кров'ю* – Суми. – 2001. – 192 с.
2. Кириєвський В.Д. *Петлюрівець Пилип Ващенко // Сіверщина в історії України, 2016 р., випуск 9. – с. 458-461*
3. *Перед судом банди Ващенко // Червоне село, Глухів. – 1928. – 28 квітня.*
4. Чайка П.В. *Вороніж над Осотою, Шостка, 2008. – 120 с.*
5. Шишков С.А. *Гречкине – колиска життя. – Шостка. – 2019 – 426 с.*

РЕШЕТИЛІВСЬКИЙ КРАЙ В ХАОСІ НАРОДНОЇ ВІЙНИ

Шкурупій Альбіна, вихованка Центру туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді Решетилівської міської ради Полтавської області, учениця 9-В класу опорного закладу «Решетилівський ліцей ім. І.Л. Олійника» м. Решетилівка, **Полтавська область**

Керівник: **Купенко І.А.**, методист Решетилівського ЦТКСЕУМ, вчитель опорного закладу «Решетилівський ліцей ім. І.Л. Олійника» Полтавської області

Наприкінці 1919 – на початку 1920 рр. у Решетилівській волості Полтавського повіту Полтавської губернії більшовики втретє встановили владу.

Ця спроба була для них найризикованішою, оскільки спротив українського селянства втіленню комуністичних експериментів був збройним, масовим і повсюдним. Якою ж була ця боротьба у нашому краї, що дістала апогею саме у

1920 р. Відповідь на це питання допомогли нам дати архівні джерела з Решетилівського краєзнавчого музею, а саме спогади двох місцевих більшовиків – Білоконя П.М. (1887 р.н.; датуються 1964 р.) [7] та Овсія І.К. (1899 р.н.; датуються 70-80 рр. ХХ століття) [8]. Ці спогади поряд з монографіями полтавського історика В.Я.Ревегука [3, 4] та низкою інших джерел допомогли відтворити картину подій 1920 р.

На 1920 р. Решетилівка (1431 господарство, 7766 жителів) була містечком, до якого тяжіли і навколишні волості. Адаже поштові відділення, кінно-поліцейські урядники, лікарські дільниці навколишніх волостей (зокрема, Братешківської, Демидівської, Плосківської, Піщанської) у більшості випадків у дореволюційні часи перебували в Решетилівці [1, с.109-111].

Восени 1919 р. в Решетилівці і навколишніх волостях бійцями великого партизанського з'єднання під керівництвом українських лівих есерів (боротьбистів) Якова Огія, Олекси П'ятенка та Кості Матяша було ліквідовано денікінську владу.

Спочатку з'єднання Я.Огія перебувало у складі військ УНР. Його бійці здійснили рейд до Катеринослава, захопили міста Канів, Хорол, 11 листопада 1919 р. – Решетилівку [7, с.5], а у грудні 1919 – Полтаву, Диканьку і Кременчук.

У Решетилівці партизани захопили в полон та «частково знищили на місці» денікінський каральний підрозділ та посилені наряди поліції. Решетилівський пристав, який проживав на Загатці (*мікрорайон Решетилівки*) в одній білизні вистрибнув через вікно в озеро і зміг утекти.

У Диканьці ж партизани Я.Огія розгромили пивний завод, електростанцію та млин, що належали князю В.С. Кочубею, а ще «перепилися пивом» («підводчики пиво носили цеберками, поїли коней») і на ранок спалили розкішний двоповерховий дерев'яний палац на 105 кімнат, «щоб Кочубей не повертався» [7, с.16].

На основі з'єднання у 5000 бійців у складі трьох піхотних (Полтавський, Кобеляцький, Диканський) та одного кавалерійського полків під командуванням Григорія Скрипника, боротьбисти прагнули створити незалежну від більшовиків Українську Червону армію, а потім і самостійну Українську радянську республіку.

Проте на початку січня 1920 р. з'єднання Я.Огія об'єдналося з Червоною армією. Ліквідація більшовиками у березні 1920 р. партії боротьбистів вимусила Я.Огія здійснити перехід до Комуністичної партії (більшовиків) України /КП(б)У/.

Вибір на користь співпраці з більшовиками, який зробив Я.Огія, став передумовою конфлікту з учорашніми соратниками, адже Всеукревком затвердив Я.Огія головою Решетилівського волосного революційного комітету [5, с.84].

Решетилівський волревком, до якого входили голова волосного комітету незаможних селян (КНС) Білокінь П.М., секретар волосного осередку КП(б)У Скрипник Г.Г., продовольчий комісар Каленіченко С.Я., начальник міліції Чеверденко Сергій, секретар ревкому Антоненко Ф.І. старанно розпочав втілювати більшовицьку політику. Вона полягала у перерозподілі серед бідняків та сімей червоноармійців відібраних у заможних селян 6000 десятин

землі, худоби і реманенту та у запровадженні продовольчої розкладки. Остання стала відвертим збройним пограбуванням селянства і разом із примусовою мобілізацією селянської молоді до лав Червоної армії, різко знизила підтримку радянської влади селянством.

Для «боротьби на селі з куркульськими елементами» у Решетилівці був створений спеціальний загін із незаможників під керівництвом Кордіка (*мешканця села Григорівка, що займався збройною «викачкою лишків хліба»*) [7, С.18-20].

Вже навесні 1920 року Решетилівка перетворилася на один із центрів селянського повстанського руху на Полтавщині.

Організатором антибільшовицького Руху опору в Решетилівці став учитель Решетилівської земської школи, син заможного селянина Данило Оверченко. Навесні 1920 р. у лісі поблизу Решетилівки він зібрав 20 юнаків, яким загрожувала мобілізація до червоного війська. З них восьмеро мали вогнепальну зброю, решта – холодну зброю та звичайні кілки. Загін активних дій проти радянської влади не чинив і займав очікувальну позицію, юнаки просто переховувалися від мобілізації.

Ситуація змінилася, коли 25 червня 1920 р. раптовим нападом із Говтви (*нині село Козельщинського району*) до Решетилівки вступили об'єднані загони отаманів Григорія Скирди (псевдо – «Жовтоблакитний») та 28-річного кубанського козака Олександра Молчанова чисельністю більше 500 чоловік.

Під час нападу на Решетилівку повстанці знищили у ній всі органи радянської влади та їх документи, ліквідували 14 «радянських службовців», роззброїли охоронний взвод і забрали в червоноармійців кулемет.

Д.Оверченко відразу ж скликав мітинг мешканців містечка, на якому закликав селян вступати до його загону, щоб боротися проти більшовиків за волю України. На заклик відгукнулося 300 юнаків, але більшість з них не мала ні вишколу, ні зброї.

У Решетилівці повстанці Г. Скирди і О. Молчанова пробули близько восьми годин, а коли одержали повідомлення, що із залізничної станції «Решетилівка» рухаються чисельні війська червоних, знову відійшли до Говтви. До них приєднався і загін Д.Оверченка. О.Молчанов призначив його сотником у своєму загоні.

30 червня до Говтви із декількома сотнями повстанців підійшов отаман Іван Біленький (решетиліянин, який командував повстанським загonom у Булановому лісі біля Полтави) і загітував 30 решетилівських селян перейти до нього [3, с.282].

Влітку 1920 р. Д.Оверченко об'єднувався з іншими загонами під загальним командуванням отамана Андрія Левченка і брав участь у ліквідації радянської влади у Великій Багачці, Богодухові, Опішні та інших селах Полтавщини.

Так, повстанці розгромили Демидівський волосний ревком, а повстанець Мойсей Яременко ліквідував його голову – комуніста Попова [2, с.56].

Невдовзі під час сутички на Демидівській горі повстанці вже під керівництвом ад'ютанта А. Левченка Йосипа Мальованого ліквідували і секретаря Решетилівського волосного осередку КП(б)У Г.Г.Скрипника [7, с.19].

14 вересня 1920 р. голова Раднаркому УСРР Х.Раковський оголосив усіх учасників антибільшовицького Руху опору поза законом. Відтоді комуністи їх стали вважати кримінальними злочинцями – бандитами. На боротьбу була мобілізована вся військова і каральна потуга радянської влади. Не забарилися і судові процеси.

Зокрема, 3 жовтня 1920 р. під головуванням «судді» з Петербурга Шарова (Шавера) Н.Д. було прийнято обвинувальний висновок щодо групи осіб – жителів Решетилівки, які воювали в загоні Д.Оверченка. Засудили до розстрілу Мойсея Яременка (20 років), Григорія Крикливця (25), Степана (21) і Павла (20) Куликів; до 2 років концтаборів – Василя Райду (19) і Миколу Закарлюку (18), а Дмитра Сеня (23), Микиту Ребрика (20), Юхима Черкуна (20) мобілізували в армію [2, с.56].

Тим часом, 3 жовтня повстанці під керівництвом Д.Оверченка та А.Левченка знову захопили Решетилівку, знищили документи радянських установ, поранили члена ревкому, начальника решетилівської міліції Сергія Чеверденка, ліквідували дев'ять «радянських працівників», зокрема і голову волосного ревкому Бутенка Т.П. [7, с.15]. За іншими даними Бутенка розстріляли повстанці загону Марусі Чорної у решетилівському мікрорайоні Перерванка [8, с.4].

У бою повстанці втратили 15 чоловік убитими, але під натиском 262 полку 30 дивізії Червоної армії залишили Решетилівку і через села Говтву та Хорішки відступили на терени сусіднього Хорольського повіту.

Коли 7 жовтня 1920 р. Повстанська армія Нестора Махна захопила містечко Білоцерківку Хорольського повіту, від Д.Оверченка до нього поїхала делегація у складі п'яти осіб з проханням поділитися зброєю, але Махно сказав, що зброю вони одержать тоді, коли приєднаються до його армії. На це повстанці не погодилися, аргументуючи, що «батько» «воює проти Петлюри» [4, с.283].

Тим часом, червоні війська залишили Решетилівку, і 11 жовтня 1920 р. її знову зайняли повстанці А.Левченка та Д.Оверченка, які перебували там протягом трьох днів. [3, с.44]. 14 жовтня загони розійшлися. Д.Оверченко відійшов на хутір Сахни, а звідти на село Глибоку Балку. Всі повстанці мали на головах «петлюрівські шапки» з китицями і башлики з вишитими на них літерами «С.К.» («смерть комуністам»).

Із Глибокої Балки поріділий загін Д.Оверченка (за браком зброї отаман розпустив повстанців) пішов на Білоцерківку, звідти – на містечко Велика Багачка, де був розбитий червоними. Частина повстанців віддали під суд, частину – служити до Червоної армії, решта переховувалася. Доля Д.Оверченка залишилася невідомою.

17 жовтня 1920 р. до кримінальної відповідальності колегією Полтавської губернської Чека було притягнуто 93 селян із загонів Д.Оверченка і І.Біленького. 15 юнаків 1898-1900 р. н. було засуджено до розстрілу. Серед них Григорій Ребрик, Кирило Рудобашта, Григорій Осавул, Сергій Блоха, Іван Закарлюка, Іван Козюра, Антін Чужиня та ін. 23 юнаків відправили у штрафні роти на один рік, 21 – на два роки, 5 – на три роки, а чотирьох – до концтабору

на невизначений термін («до закінчення громадянської війни» в Росії) [4, с.284-285].

З настанням холодів повстанський рух на Решетилівщині трохи пішов на спад.

Таким чином, 1920 рік став в решетилівському краї періодом масової народної збройної боротьби селянства проти більшовицької влади. Декілька разів повстанці ліквідували радянську владу в Решетилівці, але зібравшись із силами регулярні частини Червоної армії разом із чекістами відновлювали її знову.

Це було викликано низкою обставин: неоднорідністю складу учасників Руху опору, відсутністю досвіду, військової дисципліни, керівного центру та єдності між отаманами («отаманщиною»), нестачею зброї. Чисельність повстанських загонів не була постійною, адже більшість повстанців не хотіла залишати рідні місця і наражати себе на небезпеку під час антибільшовицької війни.

Список використаних джерел та літератури

1. Памятная книжка Полтавской губернии на 1916 год. – Полтава: Типо-Литография Губернского Правления. 1916. – 429 с.
2. Реабілітовані історією. Полтавська область. Науково-документальна серія книг. – Кн. 1 / Упоряд. О.А.Білоусько, Т.П.Пустовіт. – Київ-Полтава: АСМІ, 2009. – 432 с.
3. Реверук В. Отамани Полтавського краю – борці за волю України. Нариси з історії. – Полтава: «Дивосвіт», 2011. – С.44-45.
4. Реверук В. Селянство Полтавщини в добу Української революції 1917-1921 рр. – Полтава: «Полтавський літератор», 2017. – 386 с.
5. Решетилівщина – мій рідний край: історико-краєзнавчі нариси (за заг. ред. І.В.Козюри). – Полтава: ТОВ «Асмі», 2017. – 198 с.
6. Список населенных мест Полтавской губернии, с кратким географическим очерком губернии. Издание Полтавского губернского статистического комитета. – Полтава: «Электрик. Типография Д.Н.Подземского», 1912. – 517 с.
7. Спогади Білоконя П. М. // Архів Решетилівського краєзнавчого музею.
8. Овсій І. К. Епізоди громадянської війни // Архів Решетилівського краєзнавчого музею.

СТИХІЙНІ ФОРМИ БОРОТЬБИ УКРАЇНЦІВ ПРОТИ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ДИКТАТУРИ У СЕРЕДИНІ 20-Х – НА ПОЧАТКУ 30- ТИХ РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ НА ТЕРИТОРІЇ ПОЛОГІВСЬКОГО РАЙОНУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Пода Катерина, учениця 11 класу КУ «Басанська ЗОШ І-ІІІ ст.» Пологівської
міської ради, вихованка гуртка КЗ «Центр туризму» ЗОР
Пологівський район, Запорізька область*

*Керівник: Єфремов Ю.І., керівник історико-патріотичного гуртка КУ «Басанська
ЗОШ І-ІІІ ступенів» Пологівської міської ради, керівник гуртка КЗ «Центр туризму» ЗОР*

Боротьба селянства проти більшовицької диктатури у 20-30-х роках є однією з найцікавіших та найменш досліджених тем в історії України. Також багато фактів було викривлено під час панування радянської ідеології в історії нашої країни, або досліджувалися вибірково, висвітлюючи боротьбу між

класами. Тому ми вирішили присвятити нашу роботу періоду трагічного, переломного моменту у ході історії України ХХ століття, а саме від середини 20-х років і до періоду суцільної колективізації сільського господарства на початку 30-х років, яке супроводжувалося ліквідацією куркульства як класу.

Робота по збору письмових історичних джерел, опитування мешканців сіл Басань, Новокарлівка, Павлівське тривала протягом 2017-2019 років. Також у травні 2017 року була проведена краєзнавча експедиція територією Пологівського району, метою якої було уточнення місця розташування комуни «Авангард» та збір розповідей про її діяльність.

Джерельну базу нашого дослідження склали матеріали фонду Пологівського районного краєзнавчого музею, розповіді місцевих жителів, записані вихованцями гуртка історичного краєзнавства, також фото- аудіо матеріали та публікації в районній газеті «Пологівські Вісті» за різний період. Треба звернути увагу на маловідому публікацію Докії Гуменної «Листи зі степової України», яка вийшла у 1928 році. Також нам вдалося зустрітися з Володимиром Рижовим, онуком одного з перших засновників комуни, записати інтерв'ю з ним та відсканувати безцінні фотоматеріали.

Комуна «Іскра» представлена матеріалами з архіву Пологівського краєзнавчого музею, вищезгаданим твором Докії Гуменної та публікаціями у місцевій газеті.

Отримані результати дали можливість окреслити форми боротьби проти більшовицької диктатури як стихійні та визначити її характерні риси на території нашого району. Фактів організованої боротьби ми не виявили, але це не означає, що її не було. Наша група має намір продовжувати роботу у цьому напрямку і надалі.

Факти супротиву більшовицькій диктатурі у своєму творі, «Листи зі степової України», письменниця Докія Гуменна яскраво зобразила на прикладі розправи над представником радянської влади у с. Новокарлівка. У 1928 р. вона побувала за відрядженням від літературного журналу «Плуг» на Запоріжжі й після опублікування репортажів з цих поїздок враз стала широкозваною, навіть знаменитою. За свої публікації у березні 1932 року Д. Гуменну виключили з «Плуга», заборонили друкуватися. З 1950 року письменниця жила і працювала в США. Померла Докія Гуменна 4 квітня 1996 року в Нью-Йорку, похована у Нью-Джерсі.

Листи датовано 1 та 7 червня 1928 роком. Зовсім не те, чого чекало від Гуменної партійне керівництво, було відображено у цих листах та на диво опубліковане у журналі «Плуг». Мета ставилась зовсім інша – відобразити перевагу колективного господарювання над приватним напередодні масової колективізації і мала агітаційний напрямок. Задумка була, щоб селянин, бачучи як добре живеться у колективному господарстві, добровільно йшов у колгоспи. Завдяки сміливості цієї людини ми можемо побачити реалії життя українського селянства. Зламавши собі літературну кар'єру, поставивши під загрозу своє особисте життя, Докія все ж таки писала проте, «що бачать очі».

Експерименти над українським селом комуністичного режиму розпочалися з початку 20-х років, а саме від 1922 року – початку діяльності першої комуни у нашому краї. Комуни «Авангард» заснували вихідці з села Басані

Пологівського району Запорізької області. Аналізуючи господарську діяльність комуни я отримуємо висновки, про те, що комунарам не вдалося досягти колективної майнової рівності. Економічне процвітання комуни було штучно зроблене державою у цілях пропаганди переваги колективного господарювання над одноосібним. Фактом стихійного опору більшовицькій диктатурі на селі є вихід селян з членів комуни та перехід до одноосібного господарювання та підприємницькій діяльності, що було ще можливе лише при першій добровільній хвилі колективізації до кінця 20-х років.

Ще одним прикладом як не треба господарювати на землі було колективне господарство у формі комуни, яке існувало на території сучасного Пологівського району у селі Федорівці з 1923 року це комуна «Іскра». З розповіді З. Чумаченко, член КПСС з 1926 року, одного з організаторів комуни, ми дізнаємося про розкуркулення селян вищезгаданого села.: «...партійна організація почала підготовку до процесу розкуркулення, до ліквідації найчисленного класу експлуататорів – куркульства.

Проводилися збори по визначенню господарств, що підлягали розкуркуленню, намічалось вилучення куркулів – голів господарств, кого і куди з бідняків вселяти і куди переселяти куркульські сім'ї. Після затвердження списків до розкуркулення райком партії і райвиконком, в ніч і вдень з січня куркульські сім'ї переселяли в хатини бідняків, а останніх у куркульські будинки. Весь сільськогосподарський інвентар, робоча і продуктивна худоба, будівлі, хліб і земля в куркулів відбиралися і передавалися у колгоспи, а куркулям дозволялося брати одяг, взуття, постіль, частину хатніх речей і харчів на 2-3 місяці. Хоч як таємно проводилася підготовка до розкуркулення, але частина куркулів була попереджена і господарі зникли. Тому розкуркулювати і переселяти доводилось лише їх сім'ї. 7 лютого ці куркульські сім'ї були посаджені у вагони і вивезені за межі республіки.

Таким чином, у цій роботі нами була зроблена спроба дослідити період колективізації сільського господарства на території сучасного Пологівського району у 1920-х початку 1930 го року ХХ століття, який супроводжувався ліквідацією куркульства як класу та активізував протестні настрої серед селян. Очевидним стає факт того, що більшовики не робили виключень для українського села, тут повноцінно проходили процеси колективізації.

В Пологівському районі були створені комуни які мали «статус» показових, перш за все це «Авангард», менш відома комуна «Іскра». Однак за допомогою архівних, музейних, письмових джерел нами було доведено, що комуни радше слугували пропагандистським продуктом більшовиків. Нами виявлено факти що свідчать про велику різницю між селянами та комунарами, що зводить нанівець міф про багате село в 20-30-ті рр.

Нами також були виявлені факти стихійного опору, який мав наступні форми, а саме: по-перше, активний опір – фізична розправа над представником радянської влади у селі Новокарлівці, можна припустити, що це не поодинокі випадки. По-друге, вихід селян з членів комуни та перехід до одноосібного господарювання та підприємницькій діяльності, що було ще можливе лише при першій добровільній хвилі колективізації до середини 20- років. По-третє, «глухий опір» так вказано у джерелах того періоду – боротьба селянства проти

«усуспільнення» інвентарю, худоби та посівного матеріалу і фуражу, яка мала на меті наступне: селянство ховало хліб і інвентар, знищувало худобу, серед селян з'явилися агітатори проти колективізації. По-четверте, однією із стихійних форм опору селянства було зміна місця проживання та втеча з села.

І хоча організованої збройної боротьби у краї ми не виявили, маючи дуже обмежений доступ до історичних джерел того періоду, можна припустити, що він все ж таки мав місце у нашому районі. Звертаючи увагу на вищезазначені факти розкуркулювання у селі Федорівці, ми дізнаємося про голів куркульських господарств, які невідомо де поділися перед виселенням за межі краю та враховуючи наявність зброї у населення після подій 1918-1920 років на цій території, що такий опір міг дійсно бути. Також характерними особливостями краю є те, що він вважався «махновським» і під розкуркулення та репресії підпадали селяни, які хоч трохи були запідозрені у участі у махновському русі, але це вже інша цікава сторінка з історії нашого краю.

Отримані результати дали можливість окреслити форми боротьби проти більшовицької диктатури як стихійні та визначити її характерні риси на території нашого району. Фактів організованої боротьби в зазначеному періоді дослідження (1922-1930 рр.) ми не виявили. Наша група має намір продовжувати роботу у цьому напрямку і надалі, зокрема, розширити поле свого дослідження до першої половини 30-х рр. ХХ ст.

Список використаних джерел та літератури

1. *Комуни Авангард та Іскра. 1967-1977.*// фонди Пологівського районного краєзнавчого музею.
2. *Є.П.Тарасенко учасник будівництва комуні «Авангард» м. Донецьк. 1966 р. Спогади про комуну.* // фонди Пологівського районного краєзнавчого музею.
3. *Із спогадів Марка Миколайовича Рижова 1971 рік – першого голови ради комуні.* // фонди Пологівського районного краєзнавчого музею.
4. *Біографія Докії Гуменної [Електронний ресурс] // – Режим доступу: – <http://svoboda-news.com/>*
5. *Ємець Олександр Минуле не відпливає в безвість [Електронний ресурс] // – Режим доступу:<http://pilipuyurik.com/ukrainskie-literatory/418-2011-03-29-06-11-17>*

УКРАЇНСЬКЕ КОБЗАРСТВО ЯК ОБ'ЄКТ РЕПРЕСИВНОЇ ПОЛІТИКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ

*Лісняк Валерія, учениця 10 класу Пархомівської загальноосвітньої школи
I-III ступенів Краснокутської районної ради
с.Пархомівка, Краснокутський район, Харківська область
Керівник: Свистун Ю.М., вчитель предмету «Захист Вітчизни»
Олексіївської ЗОШ I-III ст. Краснокутської районної ради Харківської області,*

Актуальність роботи полягає у необхідності встановлення історичної правди про унікальне явище української культури – кобзарства.

Наукова новизна дослідження полягає у введенні до наукового обігу раніше невідомих архівних документів, узагальненні існуючих знань щодо проблеми, висловленні власної точки зору на події пов'язані з репресіями

кобзарів, запропоновано до наукового використання терміну «утривалення історичної пам'яті».

Метою дослідження є з'ясування причин, об'єктивної картини репресій радянського тоталітарного режиму проти кобзарів та кобзарства.

Виходячи з поставленої мети вирішуються наступні завдання:

- вивчити ставлення радянської влади до кобзарства;
- узагальнити методи боротьби влади проти кобзарів та кобзарства;
- описати форми нищення кобзарства на реальних прикладах.

У результаті дослідження отримані наступні результати:

- визначено причини негативного ставлення окупаційної радянської влади до представників традиційного кобзарства;

- узагальнено форми та методи репресивної політики влади щодо представників українського кобзарства.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від кінця ХІХ століття до кінця 30-х років ХХ століття.

Практичне значення отриманих у дослідженні результатів полягає у можливому використанні матеріалів дослідження у навчально-виховальному процесі загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема в курсах історії, Харківщинознавства, під час проведення заходів позакласної роботи.

Апробація результатів дослідження здійснюється шляхом направлення матеріалів для участі у науково – практичній конференції «Різдвяні читання» (секція краєзнавства,) та у Всеукраїнській філософській історико – краєзнавчій конференції учнівської молоді "Пізнай себе, свій рід, свій нарід" (секція «Духовні скарби мого краю»).

Головними джерелами дослідження є архівні матеріали Державного архіву Харківської області, рукописні фонди Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Рильського, фотодокументи НЦНК «Музей Івана Гончара». Опрацьовано роботи дослідників кобзарства Д.Данилевського, Р. Лаврова, І.Шаповала, Р.Колеси, П.Мартиновича, Г.Хоткевича. Із сучасних дослідників опрацьовано роботи В.Мішалова, К.Черемського, В.Кушпета, М.Хая. В дослідженні використано матеріали особистих зібрань краснокутських краєзнавців.

В першому розділі «Репресії щодо традиційних співців. Кобзарський з'їзд» розглядаються питання законодавчого обґрунтування окупаційною радянською владою репресій проти кобзарства (підрозділ 1.1.) та зроблено спробу обґрунтувати вірогідність проведення Кобзарського з'їзду на підставі існуючих історичних джерел (підрозділ 1.2.). На основі матеріалів розділу аргументовано можна стверджувати, що традиційне українське кобзарство «не вписувалося» в однополярну ідеологічну одноманітність, а тому стало об'єктом як поодиноких, так і масштабних репресій з боку радянської влади. Ми не можемо документально довести факт проведення Кобзарського з'їзду. Але документально підтверджено процедуру підготовки до його проведення, зацікавленість репресивних органів щодо його організації. «Загадковим» чином протягом щонайменше 10 – 15 років в Україні зникають кобзарі, хоча про їх значну кількість в кінці 20-х років ХХ століття є незаперечні свідчення.

У другому розділі «Іван Іович Кучугура-Кучеренко – останній кобзар Слобожанщини» особливу увагу приділено аналізу архівної кримінальної справи кобзаря та процесу утривалення історичної пам'яті щодо кобзарства на території Краснокутського району Харківської області. Під утриваленням історичної пам'яті ми розуміємо безперервний сталий процес дослідження, збереження та поширення правдивої інформації про кобзарство – унікальне явище української та світової культури, та кобзарів – носіїв створеної віками системи виконавства на традиційних інструментах: бандурі, кобзі та лірі. Протягом останніх років ми активно займаємося проблемою утривалення історичної пам'яті щодо кобзарства в нашому регіоні.

Отриманих у дослідженні результатів достатньо для висунення наступної гіпотези: **«Знищення представників українського традиційного кобзарства в кінці 20-х – на початку 30-х років було здійснено каральними органами СРСР в результаті широкомасштабної акції (Кобзарський з'їзд) або шляхом проведення декількох репресивних акцій».**

ОТАМАН ЛИХО

Автор роботи: Капацина Андрій, вихованець гуртка краєзнавчого туризму «Орелі»

Дитячо-юнацького центру національного відродження

м. Первомайськ, Миколаївська область

Керівник: Капацина Н. Д., керівник гуртка ДЮЦНВ м. Первомайська Миколаївської області

Українська революція 1919-1921 років розпочалася в умовах революційних потрясінь, які охопили Російську імперію. Проте вона стала самодостатнім історичним явищем із самобутніми специфічними рисами та носила національно та соціально-визвольний характер. Часто буває так, що про героїв, які колись боронили нашу землю, відстоювали незалежність нашої держави, ми говоримо абстрактно, а імена багатьох взагалі викреслено, спалюжено, знеславлено, забуто. Забуто імена людей які мають відношення саме до нашого краю, а значить і до кожного з нас.

Так сталося і з іменем Кирила Євлампійовича Бондарука (отамана Лиха) (1898 – 19.01.1922), повстанського отамана часів Української Революції 1917-1921 рр.

Обрати цю тему мене надихнуло ознайомлення зі справою №61963 «О петлюровской к-р организации в Первомайском уезде в 1921 году» що зберігається у Миколаївському обласному архіві. Екскурсію було організовано для юних краєзнавців-дослідників Миколаївським обласним Центром туризму. Мене вразила постать молодого хлопця, який зміг підняти на боротьбу своїх односельців. Досі на теренах Первомайщини «гуляє» пісня про отамана Лихо.

Метою мого дослідження є вивчення подій, фактів, та наслідків антибільшовицького селянського руху у 1921 році на території Врадіївського та Первомайського районів Миколаївської області, яке очолив отаман Лихо.

Під час роботи було опрацьовано документи Державного архіву Миколаївської області, опрацьовано Інтернет джерела, фото документи подій, які за архівними даними було пов'язано з ім'ям отамана Лихо. У наш час важко

порахувати, скільки було ватажків та повстанців із прізвищем або псевдонімом Лихо. У хронологічних рамках 1919-1922 років на території України діяло як мінімум три отамани Лиха. Історіографія щодо отаманів Лихо не є значною. Маємо цикл публікації, в назвах яких використано прізвище або псевдонім «Лихо». Стосовно Первомайщини це цикл газетних статей краєзнавця і письменника М. Ковальчука «Хто він, отаман Лихо?» та «Катеринка на Кодимі. Історичні розповіді про виникнення та розвиток села», стаття кандидата історичних наук Оксани Миколаївни Дорошенко «Кирило Бондарук (Отаман Лихо) – соратник Симона Петлюри» Кирило Євлампійович Бондарук (Лихо-Бондарук, Отаман Лихо) – повстанський отаман часів Української революції. Один з наймолодших отаманів повстанських загонів, що діяли на території Ольвіополя, Голти, Богополя та округних селах сучасної Первомайщини та Врадіївщини.

Кирило народився 1898 року у с. Катеринка Ольвіопільського повіту (нині Первомайський район Миколаївської області).

Навчався в церковнопарафіяльній, а потім два роки в земській школі. Дякуючи вчителю, він усвідомив себе українцем, а не малоросом. В середині березня 1917 р., коли селом промайнула чутка про революцію в Петрограді та зречення царя, Кирило за чотири золотих монети вартістю по 10 руб. кожна, виміняв у колишнього ананьївського жандарма шаблю і пістоль та справив уніформу вояка.

Коли дійшли чутки про формування українського війська, Кирило попрохав місцевого священика благословити «на боротьбу за свободу неньки-України» і на початку травня разом з односельчанином Степаном Доценком подався до Умані, де дислокувався курінь полку імені Гетьмана Полуботка. Згодом у складі куреня прибув до столиці. Був зарахований в команду, яка охороняла Центральну Раду та інші українські установи. Брав участь в охороні Другого Всеукраїнського з'їзду українських військовиків. Під час інструктажу привернув на себе увагу Симона Петлюри. Незабаром Кирило Бондарук став слухачем Юнацької військової школи, у складі якої він вперше вступив у бій з більшовиками під Крутами. Курінь, в складі якого перебував Кирило Бондарук воював на правому фланзі оборони. Після бою під Крутами у березні 1918 року ім'я хорунжого Кирила Бондарука зустрічається у списках при штабі Симона Петлюри як дорадника та старшини з особливих доручень. Потім Кирило було призначено політичним дорадником командира Запорізької армійської групи генерал-хорунжого Михайла Омеляновича-Павленка. Після приходу до влади Павла Скоропадського залишився вірним УНР, після оголошення повстання проти Гетьманату брав участь у бою під Мотовилівкою.

У 1919 р. Кирило Бондарук деякий час перебуває на території польської держави, при штабі Петлюри. Потім бере участь у Першому зимовому поході. 17 березня 1919 р. кінний полк отамана Андрія Гулого-Гуленка з яким був Кирило Бондарук звільнила Ольвіополь, Богопіль і Голту та навколишні села. Бондарук побував у Катеринці, де на його заклик до війська вступила група мешканців його рідного села. Після цього він відбув у Врадіївку, де інспектував загони К. Колоса – головнокомандувача Врадіївської Хліборобської Республіки.

Після поразки військ Директорії УНР, на чолі кінного загону отаман Кирило Бондарук відступив за кордон. Якийсь час він перебував у Польщі. У Львові був розташований штаб Головного отамана Симона Петлюри. Тут було розроблено план повалення радянської влади в Україні та проголошення її незалежності. На землях колишньої Херсонської губернії та Південного Поділля через голод та утиски відбувалися особливо активні виступи селян проти радянської влади. Головнокомандувачем Південної оперативної округи було призначено Кирила Бондарука. Це призначення було зумовлено не тільки довірою Петлюри до молодого отамана, але й його особистими бойовими заслугами, організаторськими здібностями, а також тим, що був він родом із цих країв.

Бондарук через Румунію (Бендери-Одесу-Тираспіль) повертається на Херсонщину. Його супроводжують курінний отаман Іван Нагірний та сотник Дяченко.

Свій штаб Кирило Бондарук облаштував у Первомайському повіті – центрі Південної оперативної округи. Як зазначає Оксана Дорошенко, з огляду на те, що Первомайський повіт знаходився у центрі Південної оперативної округи отаман вій штаб вирішив облаштувати саме у місті. Першою квартирою, де базувалися керівники повсталих, був дім Ф.Продана та Л.Остапенка. А основна квартира Лиха знаходилась у непримітному будиночку М. Дануци біля заїжджого двору неподалік від Голти. Головнокомандувач повстанськими силами Півдня України розгорнув активну діяльність по виконанню плану Штабу Головного отамана. Якщо на кінець 1920 р. загін Бондарука нараховував близько 200 бійців, то в 1921 р. він набагато зріс. Першим заступником Кирила Бондарука був Іван Нагірний. Разом вони інспектували повстанські дивізії і загони, створювали нові полки, забезпечували їх зброєю та боєприпасами, по усій оперативній окрузі закладали склади зброї та продовольства.

Бондарук та Нагірний, крім семінарів та інструктивних нарад із партизанами та старшинами повстанських з'єднань і частин, також відновлювали зв'язки з українською інтелігенцією, створювали підпільні патріотичні групи. Лише в Ольвіопольському повіті було створено кілька підпільних груп: в Гушівці, Мигії, Сировому, Доманівці, Кінецьполі, Голті, Ольвіополі, Богополі- останні це частини сучасного Первомайська. Різні підпільні групи були організовані в єдину петлюрівську Первомайську організацію, а отамана Лихо-Бондарука почали називати командуючим повстанськими військами Херсонщини.

Чекісти довідалися про повернення Бондарука і почали активні пошуки. І хоч було кинуте значні сили, а за хатою батьків встановлений нагляд, на слід отамана вони довго не могли натрапити. Це було зумовлено зокрема і тим, що Кирило Бондарук налагодив розгалужену мережу інформаторів – і не лише у волосних і повітових установах, але й в самій ЧК. Внаслідок цього він наперед знав про наміри ворога. Очевидно, за невловимість та шкоду, заподіяну більшовикам, чекісти дали Бондарукові псевдонім «Лихо», з яким він і ввійшов в історію українського повстанського руху.

Секретар ЦК більшовицької партії Я. Гамарник дав персональне завдання Начальнику Первомайського повітового управління Надзвичайної комісії:

«Розшукати і захопити живим або мертвим сподвижника С. Петлюри – Бондарука Кирила Євлампійовича – отамана Лихо, уродженця села Катеринка вашого повіту. Можете не церемонитися з родиною. У боротьбі з озвірілими контрреволюційними елементами будуть усі засоби гарні.» Почалися акції, пов'язані із викриттям та знешкодженням контрреволюційних сил повстанців. Одним із перших кроків стала акція зі знищення родини отамана Лиха. Без слідства і суду розстріляли ні в чому не повинних матір Тетяну, брата Тимофія, сестру Наталку та її чоловіка Семена Лебедушко, а також сусіда, начальника станції Кам'яний Міст Гертаховського та його неповнолітнього сина Миколу. Батько під час цієї кривавої розправи був відсутній і залишився живим. Але, прийшовши додому, і побачивши зарубаних та постріляних родичів, збожеволів. Ходив селами, «розшукуючи своїх дітей»...[1.23]

Джерела та література

1. Ковальчук М. Хто він, отаман Лихо? / М. Ковальчук // Прибузький вісник.
2. Котляр Ю. В. Регіональні аспекти повстанського руху селян 20-х рр. ХХ ст.
3. Шкварець В. П. Українська національно-демократична революція і боротьба за незалежність на Миколаївщині (1917-1921)

СЕЛЯНСЬКЕ ПОВСТАННЯ 1931 РОКУ НА ДУНАЄВЕЧЧИНІ

Олещук Ульяна, здобувач освіти 11 класу Дунаєвецької ЗОШ І-ІІІ ступенів, вихованка гуртка «Краяни» КЗ ДМР «Станція юних туристів»

Дунаєвецька ОТГ, Хмельницька область

Керівник роботи: Чумак Н.В., методист КЗ ДМР «Станція юних туристів» Дунаєвецької ОТГХмельницької області

У даній роботі досліджується збройне повстання на Дунаєвеччині як вияв селянського спротиву заходам радянської влади щодо колективізації Поділля.

Минає 88 років від початку колективізації селянських господарств в Україні більшовицьким режимом. Ще й досі її негативний вплив позначається на розвитку сільського господарства краю, свідомості селянства. На жаль, останнім часом з посиленням соціально-економічної кризи реанімується ностальгія за колгоспною системою та поширюється думка про переваги радянської моделі колективного господарювання не тільки серед людей похилого віку, але й серед молоді. Формується думка, що ця система була загально підтримана тогочасним селянством як єдиний вихід з економічної скрути. Якщо питання, пов'язані з суцільною колективізацією 1927-1930 рр. досить широко представлені у вітчизняній історичній науці в працях В. Васильєва, С. Кульчицького, І. Рибака та ін., то проблема селянського збройного спротиву радянській політиці на селі 1931-1933 рр., залишається малодослідженою, чим і визначається **актуальність** даної роботи.

Селянському повстанню на Дунаєвеччині, зокрема 1931 р. у с. Нестерівці, присвятив три книги Войціх Кузьмінський. На згадані події також звернули увагу дослідники А. Михайлик, Б. Патриляк та ін.

Проаналізовано стан наукової розробки та джерельну базу проблеми; встановлено особи учасників повстанського руху проти комуністичної влади

на Дунаєвеччині у 1931-1933 роках, оскільки в радянські часи їх імена були практично стерті з історичної пам'яті.

Селянське повстання на Дунаєвеччині – одне з організованих задалегідь селянських повстань в Україні 1931 року. Однак зв'язок керівників повстання із закордоном (Польщею, Румунією) явно перебільшено. Як зазначалося в справі, за допомогою місцевих контрабандистів нібито налагоджено зв'язок із закордоном (польсько-петлюрівською розвідкою) у забезпечені зброєю та людьми. Це твердження в кримінальній справі не підкріплено переконливими фактами. Якщо вірити свідченням І.М. Лісецького, який останній раз зустрічався з С. Петлюрою 1920 року в м. Львові, у подальшому він був відкомандирований на Кам'янеччину для підривної діяльності, а потім підтримував зв'язок з «Головним штабом УНР» ще п'ять років.

Надалі зв'язок обірвався, був відновлений лише взимку 1930 р. «ходаками» через кордон, які нібито отримали усне розпорядження від нового голови проводу УНР А.М. Лівіцького готувати селянське повстання.

Як стало відомо з подальших подій, ніякої допомоги, навіть прикриття відступаючих повстанців під тиском військ ДПУ, із закордону не було. З цього робимо висновок, що ніякого узгодження дій з українською еміграцією не було, тому повстанці розраховували виключно на себе, а іноземна допомога розглядалася лише гіпотетично.

Оскільки основні заходи по підготовці припадали на пік колективізації краю, яка супроводжувалася надзвичайним падінням життєвого рівня пересічних селян кінця 1930-х початку 1931-х років, цілком стає зрозумілим, що повстання готувалося виключно місцевими силами з розрахунку на всезагальне незадоволення політикою радянської влади.

На відсутність зовнішньої підтримки вказує і той факт, що повстанцям бракувало зброї. У справі фігурує в основному мисливська зброя та обрізи, які були далеко не в усіх. Зафіксовано факти намагання відремонтувати іржаві револьвери. Де взялася вказана у кримінальній справі велика кількість зброї та набоїв, не зрозуміло. Очевидно, щоби вислужитися та надати повстанню масштабності, місцеве ДПУ значно перебільшило події.

Недостатньо організований, часто стихійний селянський протест (більшість селян були малограмотними) не міг увінчатися успіхом, однак він ще раз продемонстрував негативне ставлення та несприйняття комуністичних експериментів українським селом.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний архів Хмельницької області, ф.р. 6193, оп. 1, спр. П – 5966, т. 1. Справа по обвинуваченню Храчевича Василя Полікарповича та інших мешканців м. Кам'янець-Подільського (всього 11 чоловік), 1933-1993 рр., 238 арк..

2. Рибак І. В. Колективізація на Поділлі / І. В. Рибак // Подільська старовина: наук.зб. – Вінниця, 1993. – С. 213-218; Його ж. Трагічний перелом. Колективізація і розкуркулення на Поділлі та Південно-Східній Волині / І. В. Рибак, А. Ю. Матвеев // Кам'янець-Подільський : Абетка, 2001. – 140 с.

3. Михайлик А. Нестеровецька «волинка» 1931 року / А.Михайлик// Дунаєвецький вісник.– 2011. – 17 лют. (№13-14). – С. 4.

«Український національний визвольний рух 30-х рр. XX ст., періоду Другої Світової війни та у повоєнні роки»

НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ ЖИТЕЛІВ НАШОГО КРАЮ В 40– 50 РОКИ XX СТОЛІТТЯ

Білак Любомир, учень 10-А класу Хустської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 м. Хуст, вихованець гуртка «Патріот» м. Хуст, Закарпатська область

Керівник роботи: Антал М.М., учитель історії та предмету «Захист Вітчизни» Хустської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2, керівник гуртка «Патріот»

Радянські війська здобули Закарпаття в ході Східно-Карпатської стратегічної наступальної операції. До кінця листопада 1944 р. регіон повністю очищено від угорських і німецьких військ. Відтак посередництвом місцевих комуністів Радянський Союз ініціював процес возз'єднання краю з Україною.

У ході національно-патріотичної кампанії возз'єднання Закарпатської України з УРСР починається превентивна радянська політика. За участю представників Червоної армії проводяться найнеобхідніші економічні перетворення, що були тактичним кроком нового режиму: земельна реформа в інтересах нужденного селянства, ліквідація безробіття, зменшення податкового тиску тощо.

Мешканцям Закарпаття не доводилося зустрічатися з такою могутньою силою, як повоєнна сталінська держава, з розгалуженим каральним апаратом. Опір населення краю політиці радянської мав спорадичний характер. Сучасна історіографія наводить приклади справжніх масових селянських бунтів в області, з-поміж яких найбільш відомими є виступи жителів сіл Великі Лучки і Угля. Репресовані сталінською каральною системою, їх учасники були реабілітовані лише в 1990-ті рр.

Незадоволеними політикою комуністичної влади виявилися й учасники понад 30 молодіжних таємних організацій. УПА поширила свою діяльність на Закарпаття, особливо в гірських округах. Загони УПА приносили чимало неприємностей місцевому партійному й радянському керівництву, проте цей рух не набув такого масового поширення, як на інших західноукраїнських землях.

Велику роль у становленні української національної ідентичності на Підкарпатській Русі відіграли культурні та спортивні товариства: «Просвіта», «Пласт» та «Січ». Не мала заслуга тут була емігрантів із Галичини та Наддніпрянської України (працюючи учителями та дрібними службовцями, вони брали активну участь у національно-культурному житті місцевої людності).

Закарпатський крайовий провід ОУН був створений на початку 1940 року з ініціативи Дмитра Бандусяка, уродженця смт Ясіня, і самого Михайла Габовди в с. Великі Лучки Мукачівського району в домі батьків Михайла Габовди. До його складу ввійшли свідомі борці за незалежність України, переважно випускники Мукачівської торговельної академії та Хустської гімназії.

Тогочасна боротьба відважної патріотичної закарпатської молоді послужила прикладом і натхненням для наступного покоління борців, яке долучилось до національно-визвольного руху за незалежність України в період комуністичного режиму, починаючи з жовтня 1944 року.

Активізація діяльності ОУН-УПА починається після жовтня 1944 р. і особливо з часу підписання угоди між ЧСР та СРСР 29 червня 1945 р. Після того почалася хвиля арештів, переслідувань, репресій над всіма, хто викликав підозру або чинив опір новій владі. У січні 1945 р. організація ОУН була відроджена. Цього разу ставилося завдання боротьби із радянськими окупантами та проголошення самостійної Української держави.

Навесні 1945 р. у зв'язку з реорганізацією підпілля Закарпатський край ОУН переведений у Закарпатський окружний і діяв на території Берегівського, Іршавського, Виноградівського і Хустського районів та організаційно підпорядковувався Карпатському крайовому проводу ОУН. Це було зумовлено насамперед тим, що наш край, на відміну від інших західноукраїнських земель, ще не зазнав більшовицького режиму, і тому очікуваним було сприйняття більшовиків як визволителів. «Прогнозувалося і те, що з часом просовітські настрої населення краю зміняться на антибільшовицькі», – пише дослідник цієї проблеми О. Ситник. На першому етапі відділам, що знаходилися на Закарпатті, не рекомендувалося проводити ніякої політико-роз'яснювальної роботи.

Влітку 1946 р. Провід ОУН «Захід – Карпати» випустив велику кількість антирадянських листівок, які передбачалося спеціально розповсюджувати на Закарпатті. В одній із них говорилося: «Українці Закарпаття! 1944 рік вписується в історію Закарпатської землі як ще одна чорна дата. Замість згаданої волі цей рік приніс тільки зміну окупантів – на місце угорських прийшли московсько-більшовицькі пригноблювачі, які своєю окупаційною практикою залишили далеко позаду своїх попередників. Захопленням Закарпаття червона Москва завершила, в основному, насильницьке об'єднання всіх українських земель, надівши ярмо на шию всьому українському народу».

У радянській історіографії панувала думка, що надіслані з метою пропаганди загони УПА «ніяких результатів не дали», бо «населення Закарпаття відноситься до ОУН вороже». Це твердження зовсім відкидають документи ОУН. Уже 24 липня 1946 р. бюро Закарпатського обкому КП(б)У затвердило цілу низку заходів для посилення боротьби з «бандерівцями». До них залучалися МДБ, МВС, військові та партійно-радянські органи. Проти повстанців провели 50 операцій та 15 облав, у результаті яких 15 чоловік вбили, 10 поранили і 9 полонили. Також створили 11 винищувальних батальйонів загальною кількістю 1176 чоловік, про що пише історик М. Вегеш у дослідженні «Сторінки історії ОУН-УПА у Закарпатті (1929–1950 рр.)».

Однак це не вплинуло на дії УПА. Тільки в жовтні 1946-го вони провели 9 антибільшовицьких мітингів. Всього ж цього року було зареєстровано 63 випадки появи й діяльності відділів загонів ОУН-УПА, з них розкритими називалося 19. Найбільш підступним методом, який широко практикувався репресивним апаратом Радянської імперії в боротьбі з національно-визвольним рухом українського народу, було створення та використання так званих груп

спеціального призначення органів НКВС-МДБ, що діяли під виглядом самих націоналістичних формувань УПА, а потім у вигляді боївок служби безпеки ОУН упродовж 1944-1953 рр. при кожному регіональному відділенні НКВС-МДБ.

Воювали закарпатці й у рядах повстанців на інших українських землях. Переважно це були вояки, які переходили в УПА з чужої їм угорської армії, перебуваючи на теренах Рівненської, Івано-Франківської та Львівської областей. Більшість їх загинула невідомими, позаяк воювали під псевдонімами і часто справжнього їхнього прізвища не знали навіть бойові побратими. Таким було правило партизанської війни.

Можемо зробити висновки, що радянська влада намагалася цілковито контролювати політичні настрої населення Закарпаття. Комуністи, військове керівництво, органи державної безпеки постійно цікавилися настроями населення по відношенню до Червоної Армії, НРЗУ, комуністів, вагомим політичним подій. Прикладом можуть служити спецповідомлення народного комісара державної безпеки Української РСРС. Р. Савченка під грифом «цілком таємно» до ЦК КП(б)У, виявлені в Центральному державному архіві громадських об'єднань України, про реакцію населення Закарпаття на прийняття різних декретів та їх втілення.

Відновити всю правду про репресованих за антирадянські настрої закарпатців та повернути чесне ім'я кожній з невинних жертв тоталітарної системи – невідкладне завдання. Архівні документи неспростовно довели, що більшість репресованих було засуджено з політичних мотивів.

Список використаних джерел та літератури

1. Довганич О.Д., Рубіш Ф.І. *Закарпатці під пресом сталінського свавілля*. Мукачєво, «Карпатська вежа». 2009. – 438 с.
2. Коршинський І. Ю. *Сторінки життя: Мої гулагівські, лікарські, депутатські та громадські університети у спогадах, роздумах, бувальщинах, листах та публікаціях / Передмова Омеляна Довганича*. – Ужгород: Гражда, 2010. – 416 с.: іл.
3. Могорита М.Ю. *Правда і вигадки про ОУН на Закарпатті*. – Ужгород; Гражда 2009.
4. Музичук Сергій, Марчук Ігор. *Українська повстанська армія*. Видавництво «Однострій». Рівне. – 2006. – 57 с.
5. Патрляк Іван. *Перемога або смерть: український визвольний рух у 1939 – 1960 рр*. Харків. Книжковий клуб : «Клуб сімейного дозвілля»; Львів: «Часопис», 2015 – 512 с. іл.

ЛЕГЕНДАРНИМИ СТЕЖКАМИ ОУН – УПА ВОЛИНЬ – ПІВДЕНЬ

Калініна Анастасія, вихованка туристсько-краєзнавчого гуртка комунального закладу «Дубенська районна станція юних туристів» Дубенської районної ради, м. Дубно, Рівненська область

Керівник: Ковальчук Г.В., методистка комунального закладу «Дубенська районна станція юних туристів» Дубенської районної ради

Головна мета роботи – пошук свідчень очевидців, матеріалів, фактів Другої світової війни на території Дубенщини та Кременеччини, що стосуються історії проводу ОУН – УПА. Завдання – провести експедиційний похід до місць перебування воїнів ОУН-УПА.

При вивченні історії УПА та досліджуючи військову діяльність повстанських загонів на території Західної України можна з впевненістю виділити головну проблему – це конфлікт між проводами ОУН (м) – «мельниківці» на чолі з Андрієм Мельником та (революційним) ОУН (б) «бандерівці» з Степаном Бандерою, пізніше – ОУН – СД (самостійники-державники). Кожна з цих організацій по-своєму вбачала шлях здобуття незалежності України.

Однак, в перші місяці німецької окупації позиція німецького керівництва щодо українців залишалася невизначеною. Україна пережила дещо подібне до національного відродження 20-х рр.: засновувалися українські газети, відкривалися осередки «Просвіти», кооперативи і профспілки, писалися нові підручники з української історії, ремонтувалися школи, поширювалася українська мова, відновила свою діяльність Українська автокефальна церква. Цей короткий період закінчився на початку зими 1941 призначенням в Рейхскомісаріат Україна Еріха Коха і встановленням жорстокого і бруталного окупаційного режиму. Німецьке керівництво вирішило, що Україною доцільніше керувати звичними їй сталінськими методами.

Офіційною датою створення Української Повстанської Армії вважається 14 жовтня 1942 р. – козацьке свято Покрови – коли Сергієм Качинським (псевдо – Остап) було сформовано перший відділ УПА під егідою ОУН(б), але реально окремі українські націоналістичні збройні формування існували вже від початку війни.

З 1942 року як ОУН(б), так і ОУН(м) починають займатись активною розбудовою власних збройних формувань для боротьби з німцями і червоними партизанами. Їхні дії проти німецьких окупантів провокують німецький терор проти мирного населення. Ще у 1942 р. українські повстанці звертаються з листівками до червоних партизанів, закликаючи переходити до лав УПА і спільно боротися проти обох «імперіалізмів», які *«між собою подібні як дві краплини води», «за повну свободу і самостійність держав поневолених народів... Геть Гітлера і Сталіна!»*

Здійснюючи дослідження діяльності повстанських боїв Шумського та Дубенського районів дізналися, що військові загони діяли під командуванням Блакитного (Михайла Данилюка) – ОУН (м) та Крука (Івана Климишина) – ОУН (б).

Збройне протистояння УПА німцям починається від лютого 1943 р. З січня 1943 року німецьке гестапо починає хвилю арештів представників української інтелігенції. У відповідь на це, на початку лютого в місті Дубно було здійснено напад на в'язницю одним із відділів ОУН (м) і випущено на волю усіх політичних в'язнів. Згодом, такий же напад відбувся і на в'язницю м. Кременця під проводом ОУН – СД (бандерівців).

Відповідна каральна німецька експедиція не забарилася. 23 лютого 1943 року німці заарештували шістьох видатних громадян Кременця: лікарів Петра і Ганну Рощинських, Юрія Черкавського, Йосипа Жиглевича, сотника Гарячого і стару пані Лебедівську. Через дві години заарештованих було розстріляно.

Окрім безпосередніх бойових дій УПА активно втручається у адміністративно-господарське життя окупованих територій: організовує

саботажні акції, ліквідує німецькі «лігеншафти», сформовані на місці колгоспів, відбиває українських «остарбайтерів», що вивозяться до Німеччини.

Через свого зв'язкового Мазницю, що працював в кременецькій поліції, Блакитний взнав, що 20 березня, під приводом заміни зброї на новішу, німці планують обеззброїти українських поліціантів. В зв'язку з цим, 18 березня на нараді керівників ОУН було вирішено організувати своєчасний вивід поліційного гарнізону разом із зброєю і подальшого приєднання їх до повстанських лісових криївок.

Збірним пунктом було визначено село Людвищі. В зазначений час, кременецька поліція, забравши з собою зброю, одягу, харчі та канцелярське приладдя, без перешкод покинула місто. Деяка частина відійшла до «бандерівської» боївки Крука. Більша частина, разом із своїм комендантом – Медвецьким-Хроном отаборилась біля села Антонівці і утворили так званий штаб Хрона.

Окремо слід сказати про військовий табір Крука (І. Климишина) – провід ОУН – СД. Одночасно, на зразок табору Хрона, був організований «бандерівський» табір під командою Крука. Розташований він на Залужській горі в сторону села Іловиця і підпорядковувався Дубенському проводу ОУН з центром у селі Верба. Мав він пряме сполучення з групою Черника, яка почала розташовуватись у лісах селища Смиги. Згодом, Крук стає військовим командантом Дубенського повіту а керування табором доручає Левові Яськевичеві (псевдо – Камінь), який пізніше перейшов на бік НКВД. У квітні 1943 р. повстанцями вже контролювалася майже уся сільська місцевість Волині і Поділля.

Серед бойових виходів загону Крука, хочу виділити його об'єднаний похід у квітні 1943 року з Черником на Смигу. Блакитний у своїх спогадах про цей похід пише, що це Крук допомагав Чернику. Метою нападу було спалити великий тартак (лісопилку) з великим німецьким загonom.

У травні 1943 року німці розпочинають масштабні наступальні операції проти УПА. «Чорним днем» видалася неділя 9 травня 1943 року для жителів села Стіжок.

Вранці зі сторони Стіжка почали доноситись постріли і видно було заграви пожеж. До штабу Хрона на неосідланих конях прискакали двоє селян з страшним повідомленням, що німці палять село. В бою під Лішнею загарбники втратили до 80 чоловік вбитими, з боку повстанців було лише двох поранено.

Чисельність повстанців як з боку загону Хрона так і Крука щораз збільшувалась. Неодноразово на військових нарадах піднімалось питання про об'єднання повстанських загонів, щоб створити спільний штаб, центральне командування, створення об'єднаної навчальної бази. Гостро постало питання про загальну назву повстанської армії, а саме – Української Повстанської Армії.

23 травня 1943 року на об'єднаному зібранні був урочисто підписаний Акт між повстанськими відділами Організації Українських Націоналістів на Кременеччині під командою Блакитного і такими ж відділами Організації Українських Націоналістів Самостійників-Державників у Дубенському повіті під командою Крука. Того ж дня, на спільній нараді в штабі Хрона було узгоджено текст документа а ввечері, в штабі Крука підписаний.

Однак не довго судилося повстанській армії бути об'єднаною. Внутрішні міжусобиці та протиріччя між ОУН(м) та ОУН(б) призвели до остаточного розірвання.

6 липня 1943 року сотні під командою Енея із загону Крука оточили і обеззброїли табір Хрона. Сталося це швидко і несподівано. Загін Хрона якраз повернувся із вдалого походу на Вишнівець.

Подальшу свою долю Макух (В. Станіславів) описує в своїй книзі «Ліс приймає повстанців».

Про події весни-літа 1943 року в районі Антонівців – Стіжка також розповів мені житель села Антонівці – Омелянчук Віктор Миколайович, батько якого перебував в загоні Хрона і саме він встановив пам'ятний хрест на місці перебування штабу та всього підрозділу Хрона недалеко від села Антонівці.

На цьому визвольна боротьба на Шумщині на закінчилась, а тривала ще довгих п'ять років. На місце загиблих героїв заступили нові борці за волю України.

Список використаної літератури

1. Солдатенко В.Ф. Проблеми політики національної пам'яті та завдання її наукового забезпечення // Державотворчі та цивілізаційні здобутки українського народу. Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць. – Вип. 1. – К.: Стіло, 2011. – С. 15-16.

2. Центр досліджень визвольного руху. Українська повстанська армія: Історія Нескорених. – 56-67 ст.

3. ОУН і УПА в 1944 році: Документи. В 2 ч. Ч. 2. Упорядники: О. Веселова, С. Кокін, О. Лисенко, В. Сергійчук. Відповідальний редактор С. Кульчицький / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2009.

4. ОУН і УПА в 1943 році: Документи / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2008. – 347 с.

5. ОУН в 1942 році: Документи. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – 243 с.

ГРИГОРІЙ БОЖОК – БОРЕЦЬ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ

Кравченко Марина, вихованка історико-краєзнавчої гуртка «Пам'ять» КЗ «РБТШ» Глухівської районної ради, м. Глухів, Сумська область

Керівник: Гавриленко Я.М., керівник гуртка «Пам'ять» на базі еремозького НВК Глухівської районної ради Сумської області

Щоб мати правдиве уявлення про історію України ХХ століття, потрібно нею цікавитися, вивчати, досліджувати. Протягом десятиліть ХХ століття про історію України формувалося хибне уявлення. З колективної пам'яті самих українців стиралася інформація про власну національну ідентичність.

В історії кожного народу періоди піднесення, стрімких злетів нерідко змінюються болючими падіннями. Після серйозних невдач і прикрих поразок настають часи торжества національної ідеї, могутніх проривів, що ведуть до вершин соціального прогресу. Не є винятком у цьому плані й історія українського народу. В епіцентр суспільної уваги передусім потрапляють ті історичні епохи, які умовно можна назвати своєрідними апогеями, вищими точками цивілізаційного поступу, історичні моменти, якими особливо гордий

народ. Саме такими, особливими, є всі підстави вважати події Української революції 1917 – 1921 рр.

У теперішній новітній час глобалізаційних процесів ХХІ століття важливо усвідомити зовнішні орієнтації й пріоритетні національні інтереси України на світовій арені. Успішність і результат цього завдання є серйозним викликом, що залежить від спроможності держави реалізувати свої національні, культурні, етнічні інтереси й потреби, які є рушійною силою діяльності, та зберегти комплекс цінностей, символів і традицій для того, щоб забезпечити мир, нейтралізувати небезпеку, та сприяти розвитку й модернізації, і, водночас, бути готовими протистояти загрозам зовнішньої та внутрішньої конфронтаційності, роздвоєності, політичній та релігійній нестабільності. Тому актуальною є потреба дослідження діяльності історичних постатей Української революції, які допоможуть розібратися в історичній правді та краще пізнати національний етногенофон українців, який є підґрунтям їх суспільно-історичного досвіду. Незважаючи на потужну компанію по висвітленню тих аспектів вітчизняної історії, бодай опосередковано пов'язаних з відродженням української державності, певні факти Української революції залишаються дослідженими не на належному рівні. До них можемо зарахувати й аналіз внеску та ролі окремих осіб у тих визначних подіях. У ХХ столітті покинути батьківщину співвітчизників примушували політичні й соціально-економічні причини. У міжвоєнний період між Першою і Другою світовими війнами відбувалася так звана друга хвиля еміграції, виник новий до того часу тип переселенців – не трудових, а політичних. Ця еміграція була невеликою й характеризувалась переселенням людей в основному на Захід до Європи, Канади, США. Про від'їзд людей до Азії та на Схід відомо на сьогодні досить мало. Тому неабиякий інтерес викликає ця, певною мірою, замовчувана грань дослідження.

Метою даної роботи стала спроба завдяки краєзнавчим дослідженням державотворчих процесів повернути імена забутих земляків, які відстоювали у кривавій боротьбі з окупантами право нашого народу вільно жити на своїй землі.

Новизна дослідження визначається спробою комплексного вивчення еміграції українців до Азії та на Схід, про що відомо на сьогодні досить мало. Тому неабиякий інтерес викликає ця, певною мірою, замовчувана грань дослідження.

У першому розділі дослідження нами обґрунтовано питання діяльності Григорія Терентійовича Божка, який безпосередньо пов'язаний з відродженням української державності в міжвоєнний період ХХ століття.

Божок Григорій (Григір) Терентійович народився 4 серпня 1890 року у селі Холопкове Глухівського повіту Чернігівської губернії, тепер село Перемога Глухівського району Сумської області, помер 8 серпня 1993 року в місті Аделаїда, Австралія. Військовий, громадський та релігійний діяч, інженер-технолог, педагог, священник, публіцист, тенор хору при Українській господарській академії в місті Подєбрадах. Звання – хорунжий 1-го Українського запасного полку, підпоручник Армії УНР, прапорщик Добровольчої армії (до 1920 року), командир півсотні Карпатської Січі

(березень 1939 року), управитель і викладач званевої сільськогосподарської школи в селі Тісній на Лемківщині (до 1944 року).

Другий розділ роботи присвячений вивченню історії науково-публіцистичної діяльності Григорія Божка в Австралії.

1948 року Григорій Терентійович емігрував до Австралії і проживав у місті Аделаїда, де брав активну участь у громадському житті. Зокрема був членом Союзу українських Комбатантів Австралії. Григорій Божок жертвував на українську справу. Був членом Аделаїдського товариства прихильників Державного центру УНР. Григорій стає членом Наукового Товариства імені Шевченка. Хоч які були несприятливі умови праці в Австралії для горстки українських науковців, літераторів і публіцистів, які емігрували з діпівських таборів Німеччини й Австрії до Австралії, та все таки непереможне бажання служити українській вільній науці й публіцистиці перемогло й далі перемагає всі життєві невігоди й браки умов на науково-публіцистичну діяльність. НТШ ішло й далі йде одним шляхом: популяризувати правду про Україну, її історію, культуру; спростовувати поміж ученими світу фальшування нашої історії й привласнювання сусідами нашої культури собі та поширювати правду між оточенням, в якому живемо.

Григорій Терентійович Божок нагороджений Хрестом Симона Петлюри та Воєнним хрестом (11. 10. 1967 року) . Хрест Симона Петлюри – вища нагорода уряду УНР (1932 – 1978рр.), яким нагороджувалися учасники війни за незалежність України 1917 – 1921 років. Воєнний Хрест був першою українською державною відзнакою повоєнного часу.

Нами було частково систематизовано праці авторів різних часів, котрі досліджували дане питання:

1. Божок Г. Українці в Єгипті. Регенсбург, 1946. 24 с. REFERENCES.
2. Енциклопедії Української Діаспори: в 7 т. Київ: ІНТЕЛ, 1995. Т. 4 (Австралія – Азія – Африка). С. 45.
3. Коваль Р., Моренець В., Юзич Ю. Сумщина в боротьбі: біографії, історії, спогади. Київ: Холодний Яр ; Орієнтир, 2017. 480 с.
4. Кущинський А. Закарпаття в боротьбі. – Буенос – Айрес; в-во Юліана Середяка, 1981. – С. 122.
5. Радіон С. Нарис історії Товариства ім. Тараса Шевченка в Австралії (1950 – 1975). – Мельбурн, Австралія; Крайова управа НТШ в Австралії, 1976. – С. 182.

Отже, перед нами постає національно свідомий учасник історичних подій свого народу, котрий на шляхах-перипетіях не розгублює власну національну ідентичність, який гартує національну свідомість, оберігає самобутність, віру в незалежність України. Розкривається психофізіологія людей, які змушені були перебувати в екзилі, переймаючись націєтворчими, загальнодуховними проблемами, відбувається історичне осмислення історії української східнорегіональної еміграції.

Завдяки краєзнавчим дослідженням державотворчих процесів ми повертаємо імена забутих земляків, які відстоювали у кривавій боротьбі з окупантами право українського народу вільно жити на своїй землі. Обов'язок нашого покоління вшанувати цих людей.

ЖИТТЯ ВИ ВІДДАЛИ, ЩОБ УКРАЇНА, ЩОБ КРАЙ НАШ РІДНИЙ СКИНУВ ЛАНЦЮГИ

*Авраменко Аліна, учениця 9-А класу Полтавської гімназії №21,
вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» при ПМЦПО
м. Полтава, Полтавська область*

*Керівник: Посмітна С.В., керівник гуртка «Історичне краєзнавство»
при ПМЦПО, учитель історії Полтавської гімназії № 21*

Актуальність теми війни, в умовах розбудови незалежної України і цікавістю до історичного краєзнавства, тема участі українських жінок в лавах ОУН та УПА в роки Другої світової війни є актуальною, оскільки на сьогодні займає важливу нішу серед популярних напрямків історичної науки, а саме: воєнно-історичної антропології, історичної психології, історії повсякденності та соціальної історії.

Слід зазначити, що тема жіноцтва на сьогодні виходить на рівень дуже популярних напрямків української науки, а саме: воєнно-історичної антропології, історичної психології, історії повсякденності, соціальної історії тощо.

Метою дослідження є спроба через долі жінок ілюструвати події і явища, зумовлені війною та їх аналіз у контексті загальнолюдських чеснот.

Для досягнення поставленої мети ми ставимо такі **завдання**: проаналізувати стан наукової розробки обраної теми дослідження; розглянути участь жінок України в національно-визвольному русі опору в контексті їх участі в діяльності ОУН та УПА; визначити функції і роль жінок в ОУН та УПА; висвітлити взаємозв'язок жертвовності жінок періоду Другої світової війни та на сучасному етапі.

Протягом цього періоду на території західних областей України радянська влада вела запеклу боротьбу проти Організації українських націоналістів та військових формувань Української повстанської армії. Ідея створення незалежної української держави знаходила підтримку значної частини населення регіону, тому є всі підстави вважати рух опору на цих теренах загальнонародним.

Ідейно переконані учасниці визвольного руху, що походили із національно свідомих родин або виховувалися в українському дусі у закладах «Просвіти», греко-католицької церкви тощо, становили меншу частину загальної кількості жінок в ОУН та УПА. Вони приходили до їхніх лав добровільно, із щирою вірою в майбутню соборну й незалежну Україну. Переважно молоді за віком, вони з готовністю сприймали ідеї організації, проголошувані провідниками, і їхній світогляд формувався здебільшого під впливом оточення. Водночас існувала доволі значна категорія жінок, які, не будучи членами ОУН чи УПА, брали участь в ідейно-просвітницькій діяльності цих організацій. Нерідко члени їхніх родин – батьки, чоловіки або діти – діяли в підпіллі. Однак саме їхня зовні непримітна пропагандистська діяльність істотно впливала на формування настроїв населення в дусі високої патріотичності й національної свідомості.

Жінки – учасниці ОУН та УПА виконували різного роду завдання, насамперед такі: 1) спорудження у своїх домівках таємних сховищ – криївок чи

бункерів – задля переховування підпільників та зберігання харчів, зброї, одягу, друкарського обладнання, літератури тощо; 2) таємне постачання повстанцям їжі, одягу, медикаментів та інших необхідних речей, які або виготовлялися жінками, або купувалися ними на кошти підпілля за його дорученням; 3) тимчасове переховування учасників руху під час їхнього пересування окупованою територією; 4) доставлення пошти та інших матеріалів за певною адресою; 5) розвідка та спостереження за діями влади та інформування про них підпілля; 6) участь у пропагандистській роботі підпілля (видання листівок, газет, брошур тощо та їх розповсюдження серед населення)

Наші земляки з початком окупації не стояли осторонь національно-визвольної боротьби. Визначні діячі національно-визвольного руху такі як Кирило Осьмак, Катерина Мешко, знаменитий майор «Яструб» (Дмитро Карпенко) та інші очолили національно-патріотичний рух опору, який був спрямований проти гітлерівської Німеччини і комуністичної Росії.

В умовах терору і переслідування учасники націоналістичного підпілля, наші земляки, залишалися відданими ідеї утвердження української державності, розгорнули антифашистську діяльність на всій окупованій території України. Полтавці не залишилися осторонь національних змагань в часи німецької окупації. Їх діяльність перетворилася на істотний дестабілізуючий фактор окупаційного режиму. Українські жінки у підпіллі виконували найрізноманітніші ролі та життєво-важливі функції, вони відігравали велику роль у збройній боротьбі проти нацистського і радянського режимів. У нашому дослідженні ми окреслили функції і ролі жінок в ОУН та УПА: 1) діяльність похідних груп; 2) діяльність в «жіночих сітках»; 3) Господарське забезпечення повстанців; 4) Пропагандистська діяльність (розповсюдження брошур, листівок, і журналів, передрук, редагування); 5) Медична служба (Український Червоний Хрест, підпільні шпиталі, заготовка медикаментів лікарських трав, медичне обслуговування населення, організація санітарних вишколів); 6) Зв'язкові; 7) Розвідка і контррозвідувальна діяльність; 8) Захисна (оволодіння зброєю); 9) Участь жінок в бойових операціях; 10) Турбота про побут, здоров'я та емоційний контроль повстанців.

Роль жінки в УПА. Жінки в УПА виконували дуже важливі завдання. Працювали переважно в УЧХ(Український червоний хрест), а також у санітарних частинах УПА. Окремі жінки були зв'язковими, виконували розвідувальні завдання. Вони позитивно впливали на бійців УПА. Серед найбільш видатних представниць жіноцтва в УПА варто назвати Катерину Зарицьку-Сороку- «Калину», «У. Кужіль», керіника УЧХ, розвідницю і зв'язкову Романа Шухевича, публіциста, Богдану Світлик – «Долю», співробітника ГОСП (Головного осередку пропаганди), Галину Голояд – «Марту», зв'язкову, співробітницю УЧХ, авторку спогадів «Тисяча доріг», Галину Дідик – «Анну», Ольгу Ільків – «Роксоляну», зв'язкових і довірених осіб Романа Шухевича, Марію Бабінчук – «Ксеню», «Калину», співробітницю УЧХ.

Боротьба за волю і незалежність Батьківщини – свята боротьба. І в цій боротьбі гідне місто займали українські жінки-патріотки. Одним із феноменів національно-визвольної боротьби – це участь жінок-українок в армії УПА.

Більшість з них, на протипагу тупому фанатизму та безшабашній сміливості, були добрими, ніжними, щирими мрійницями. І, водночас, непохитними в усьому, що стосувалося державницької ідеї національної гідності.

Тисячі дівчат, жінок, матерів, які будучи членами ОУН та УПА, були свідомими патріотами, допомагали чим могли підпілля, виконували різні складні завдання, часто в надзвичайно важких ситуаціях, ризикуючи своїм життям. Незважаючи на жорстокі переслідування, вони не вагалися нести допомогу повстанцям серед них Катерина Зарицька і Людмила Фоя.

Серед учасниць національно-визвольної боротьби було чимало жінок з Полтавщини – яскравих особистостей, які в ті роки відстоювали ідею незалежності. Вони не претендували і не претендують на окремий рядок в історії, але без таких як вони УПА ніяк би не змогла упродовж десятиліття протистояти найбільшій армії світу В умовах більшовицького тоталітарного режиму імена їх було законспіровано, а сама згадка про них загрожувала цілій родині в'язницею або депортацією. В нашому дослідженні ми аналізували діяльність учасниць національно-визвольної боротьби армії УПА Марії Степової та Проценко Варвари Іванівни – героїнь УПА, наших землячок.

Боротьба за незалежність триває і до сьогодні. Ярослава Кононенко – наша землячка, родом з Миргорода, була справжнім воїном: вміла прогнозувати бойові події, мала, так би мовити, чуйку на кожен рух. Їй вдавалося успішно проводити розвідку в оточенні ворога, в тому числі і в його тилу. Служила в районі шахти Бутівка і на інших найскладніших ділянках. Молода, красива і безстрашна жінка свідомо вибрала свою долю. Тому що горіла бажанням помститися ворогові за смерть найближчої людини, батька...

Для нас, молодого покоління, її доля – це приклад патріотизму, любові до нації, бо герої не вмирають, вони залишають по собі добрий спомин, гарне слово, пам'ять. Ми повинні віддати данину полеглим воїнам з усіх куточків нашої рідної Полтавщини.

Сьогодні від нашого покоління в цілому і кожного з нас зокрема, залежить чи звучатиме гордо і могутньо ім'я Україна і Український народ в третьому тисячолітті на вершинах людської цивілізації, чи кане у забуття, зазнавши духовної і фізичної смерті. Україна заплатила велику ціну за свій європейський вибір на Майдані і продовжує платити у війні на Сході, яку розв'язала російська влада, взявши курс на знищення української державності.

Почуттям глибокої вдячності та пошани до славних синів і дочок нашої землі, які віддали найдорожче – своє життя – заради нашого майбутнього, сповнюються наші серця. Ми схиляємо голови перед творцями Української революції, учасниками національно-визвольної боротьби у період Другої Світової війни і перед тими, хто і сьогодні сумлінно виконує свій синівський обов'язок. Ми вдячні своїм землякам за те, що вони зробили для нас.

Вдалу характеристику жінкам-воjakам УПА надала поетеса Софія Мартинець:

*У душах ваших перша - Україна,
Остання думка в вас - про вас самих.
Життя ви віддали, щоб Україна,
Щоб край наш рідний скинув ланцюги.*

Список використаних джерел і літератури

1. Аганова Н. В. *Поборники Української Незалежності* / Н. В. Аганова, М. П. Кузнєцова. – К.: Смерека, 2007. – 64 с.
2. Андрос Є. І. *Ідеї для ХІХ століття: великий кооператор Борис Мартос і сьогодення* / Євген Іванович Андрос. – К.: Україна Incognita, 2011.
3. Білоусько О. А., Єрмак О. П., Ревезук В. Я. *Новітня історія Полтавщина (І половина ХХ століття): Підручник для 10 класу загальноосвітньої школи.* – П.: Оріяна, 2005. – 312с., іл., карти.
4. Вах Л. А. *Потребительская кооперация: персоналии* / Леонид Абрамович Вах. – К.: Гелиус, 2003. – 124с.
5. *Довідник з історії України (А-Я): Посібн. для серед. нагальноосв. навч. закл. / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста.* – 2-ге вид., доопр. і доповн. – К.: Генеза, 2001. – 1136с.
6. Антонова Т. *Жінка та її «мирні», «напівмирні» та воєнні ролі в бо-ротьбі ОУН і УПА // Український визвольний рух.* – 36.9. – 2007. – С. 138-144.
7. Бурде Дж. *«Москальки»: жєницины-агєнты и националистическое подпольє на Западной Украине, 1944–1948 // Социальная История. Ежегодник.* – Москва : РОССПЭН, 2004. – С. 300–339.
8. Гавришко М. *Чоловіки, жінки і насильство в ОУН і УПА у 1940 – 1950-х роках // Український історичний журнал.* – 2016. – № 4. – С. 89-107.
9. Гавришко М. *Заборонєне кохання : фактичні дружини учасників підпілля ОУН та УПА у 1940-1950-х роках // Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: тендерна специфіка дос-віду в часи екстремального насильства за наук. ред. Г. Грінченко, К. Кобченко, О. Кісь).* – К.: Арт-Книга, 2015. – С. 123–141.
10. Іванченко В. *Квітка у червоному пєклі: життєвий шлях Людмили Фої.* – Торонто; Львів : «Літопис УПА», 2009.

І ХРЕСТОМ СТАЛА ПАМ'ЯТЬ САМА НА ПОЛТАВСЬКОМУ ЧОРНОЗЕМІ...

Купріяна Анастасія, учениця 9-А класу Полтавської гімназії №21, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» при ПМЦПО м. Полтава, Полтавська область

Керівник: Посмітна С.В., керівник гуртка «Історичне краєзнавство» при ПМЦПО, учитель історії Полтавської гімназії № 21

Голодомор відбувся, бо Україна не була вільною і нею керував маріонетковий уряд, який тільки формально був український. Тому мусимо усвідомити: якщо хочеш жити, маєш більше цінувати свободу. Від того, що люди знають з історії, залежить, яке суспільство ми створюємо. При формуванні цінностей Голодомор має грати одну з ключових ролей. Наше минуле впливає на нашу сучасність і майбутнє. Ось чому ми вважаємо, що наше дослідження є актуальним.

Мета: проаналізувати події Голодомору 1932-1933 рр. на Полтавщині, форми антибільшовицького руху опору селянства, довести, що ці події були складовою частиною антинародної політики сталінського керівництва, результатом якої став геноцид щодо населення України;

Відповідно до поставленої мети в дослідженні ставляться та вирішуються такі **завдання**, як: розглянути причини та методи Голодомору на Полтавщині 1932-1933 рр.; з'ясувати масштаби та наслідки Голодомору; визначити форми опору селян Полтавщини проти влади в ті часи.

Основною причиною голодомору 1932-1933 рр. було колоніальне становище України у складі Радянського Союзу-новоявленої комуністичної імперії, коли українці були не господарями своєї землі, а стали об'єктом більшовицьких експериментів. Тема Голодомору є живою раною в історії України, поряд з трагедією Голокосту та сталінських репресій. Результатом дій влади в 1932-1933 років став масовий Голодомор. Він прийшов і на Полтавщину. Смертність від голоду становила 24,5%.

Здійснюючи наше дослідження, ми можемо назвати причини, які привели до вимирання українського села. Основною причиною Голодомору 1932-1933 рр. було:

1) колоніальне становище України у складі Радянського Союзу – новоявленої комуністичної імперії, коли українці були не господарями своєї землі, а стали об'єктом більшовицьких експериментів;

2) деградація сільськогосподарського виробництва внаслідок примусової колективізації та «ліквідації куркульства як класу»;

3) доведення колгоспам, радгоспам і селянам-одноосібникам завищених, нереальних для виконання завдань по хлібозаготівлі;

4) відновлення продрозкладки, насильницьке вилучення у селян всіх наявних засобів продовольства;

5) ізоляція голодуючих районів та перешкода втечі голодуючих за межі республіки;

6) ненадання вчасної і достатньої продовольчої допомоги населенню, яке потерпало від голоду та відмова від такої допомоги з-за кордону;

7) замовчування самого факту голоду від світової громадськості; 8) несприятливі погодні умови посуха 1932 року;

9) недостатня кількість кваліфікованих робітників у сільському господарстві; 10) відсутність законодавчої бази яка б захистила б колгоспи від сваволі центральної та місцевої влади;

11) створення надзвичайної комісії з вивезення хліба з місцевостей, де голодували люди.

Якими ж методами діяв уряд УРСР під час Голодомору? Репресії, моральне і фізичне знущання над селянами; позбавлення власного помешкання, худоби, зерна, землі, власного помешкання, засобів існування за невиконання «твердого завдання»; перетворення селян на кримінальних злочинців за невиконання обсягів хлібозаготівель; розкуркулення (200 000 тис. селянських господарств); створення загороджувальних загонів; занесення сіл на «Чорні дошки»; «Закон про п'ять колосків»; діяльність буксирні бригади та бригад «Червона мітла»; введення карткової системи; періодичні облави на людей; психічні симптоми, анонімки, вбивства, самогубства, божевілля, канібалізм (на Україні було зареєстровано 10 000 тис. судів над людоїдами); «Полювання» бандитів на людей, з метою «заготовки» людського м'яса, переробки і продажу на ринку; випадки трупоїдства; сирітство, збільшення кількості безпритульних дітей, жебрацтво, поява «урків».

Винятково жорстоким щодо селянства був такий захід по «активізації» хлібозаготівель, як занесення сіл, що повільно здавали хліб державі, на так звані «чорні дошки». В таких селах заборонялася торгівля, із сільських

споживчих товариств вивозилися всі промислові й продовольчі товари, мешканці позбавлялись права на виїзд, бодай тимчасовий. Занесені на «чорну дошку» села блокувалися підрозділами внутрішніх військ. Першими на Полтавщині за рішенням уряду УРСР 6 грудня 1932 року піддали такій блокада села Лютенька Гадяцького району і Кам'яні Потоки Кременчуцького району. Населення сіл, занесених на «чорну дошку», фактично прирікалося на вимирання. Проте влада цим не задовольнялась. Селян примушували публічно каятися за свою «провинність» і навіть схвалювати такі рішення уряду.

У результаті майже повного вилучення хліба у колгоспах, одноосібників і колгоспників у кінці 1932- початку 1933 рр. у селах Полтавщини почався масовий голод. Не маючи хліба, люди вживали в їжу м'ясо собак, кішок, мишей, кору та траву. До Голодомору всього цього вживати було не можна. Їсти лелек взагалі вважали за людоджерство, адже за традицією саме вони приносили дітей. Вживали також й зовсім не їстівне – мололи на борошно кістки тварин зі скотомогильників, шкіру й підошви.

Кришили солому на дрібну січку й разом із просяною і гречаною половиною, корою з дерева товкли в ступі. Усе це змішували з лушпинням картоплі і пекли з цього «хліб». З бурякової гички варили «баланду». Було і таке, коли у колгоспі крали корм для свиней і з нього пекли «лепйошки». Українська кухня такого ще не знала. Захворювання і смертність через виснаження стали масовими.

Майже в кожному селі з'явилися штатні посади – збирача трупів. Цим людям колгосп або сільрада давала денні наряди: збирати по хатах і по вулицях мерців, відвозити їх на кладовища і там закопувати в ямах без будь-яких ритуальних обрядів. Лише за одну добу наприкінці березня 1933 року із вулиць Полтави було підібрано 1043 трупи.

У пошуках хліба люди цілими сім'ями й поодинці залишали села, і пробираючись через частокіл загороджувальних загонів, йшли до міста, до залізничних станцій, але й там не знаходили порятунку, падаючи замертво на вулицях і вздовж залізничних колій. Наслідки голоду були жахливі. Голодомор породив жебрацтво і грабунки серед малолітніх дітей. Полтавщина втратила майже 1 млн. свого населення.

Полтавщина належить до тих територій, які найбільше постраждали від голодоморів і репресій. За неповними підрахунками науковців, в області за період 1929-1937 років було репресовано не менше 400 тисяч селян. Багато розстріляли, інших вислали. Боротьба селян за своє виживання мала різні форми: «бабські бунти», виступи, листи до влади, вона була нерівною, влада прикладала великих зусиль, щоб приректи на голодну смерть селян Полтавщини, вживаючи надзвичайних заходів в умовах наростаючого масового голоду.

Найбільш монументальними серед пам'ятників жертвам Голодомору є меморіали у Києві та Харкові. Пам'ятники жертвам Голодомору встановлені також у Дніпропетровську, Одесі, Миколаєві, Кропивницькому, Луганську, Сумах, Черкасах, Коломиї та багатьох інших українських містах і селах. В Полтавській області встановлено лише 2 пам'ятники. Це: у Лохвиці (2009 р); у Лубнах «Курган скорботи. Пам'ятник жертвам Голодомору» (1993).

Українцям потрібно бути готовими до нових викликів і загроз, навчитися бачити їх ,коли вони ще майже непомітні. Бачити і не мовчати, говорити і діяти. Трагедія надто часто трапляється в нашій історії. А те, що сталося один раз, може трапитися знову. У центрі Європи Голодом було вбито близько 4 млн. людей – навмисно, більшість із них залишилися непоховані. Л. Гриневич вважає: «якщо не назвемо все своїми іменами, якщо не усвідомимо, що є добре, а що погано, то не зможемо рухатися вперед».

22 місяці народ України страждав, мучився та помирав. При здійсненні нашого дослідження ми використали свідчення тих, хто пережив лихоліття Голодомору, хто береже в пам'яті правду про замучених, запроторених на каторгу невинних людей. Голодомор став взірцем масового вбивства для інших тоталітарних режимів. Пам'ять про штучний голод 1932-1933 рр. має бути вічно, як реквієм, як грізна пересторога для всіх народів на землі.

Список використаних джерел

1. О.А. Білоусько, О.П. Єрмак, В.Я. Ревезук *Новітня історія Полтавщини I половина XX століття. Підручник для 10 класу загальноосвітньої школи.* – Полтава: 2005. – С.320.
2. Веретенченко.О. *Епізоди з пекельного часу/Олекса Веретенченко//Полтавський вісник.* – 2001. – 15 березня.
3. Воля О. *На станції Миронівка/Олесь Воля//Мозаїка №35(175) 9 – 15.10. – 2008р.*
4. Долматова З. *Із десятих лишилося двоє/ З. Долматова // Полтавський вісник № 48(802) 26 листопада -2004 р.*
5. *Злочин проти народу. До 70- ти річчя голодомору 1932-1933 рр. в Україні. Матеріали регіональної науково- теоретичної конференції 22.11. 2002 року.* – Полтава, 2002. – 184с.
6. Ковальчук О., Марусик Т., *Голодомор 1932-1933рр. в УСРР і українська діаспора Північної Америки/ Олена Ковальчук, Тамара Марусик//2010р.*
7. *Колективізація сільського господарства і голод на Полтавщині 1929-1933.: Збірник документів і матеріалів.* – Полтава, 1997. – С.254.
8. *Колективізація і голод на Україні 1929-1933 рр. Збірка документів і матеріалів.* – К.: Наукова думка, 1993. – С. 312-313.
9. *Книга скорботи України. Голодомор. Полтавська область.* – Полтава: 2007.- Т.1.
10. Кутьчицький С.В., *Ціна «великого перелому».* – К.,/ «Україна» 1991. – 431 с.

ЛЮДИНА НЕПОХИТНОЇ ВІРИ

*Токарчук Каріна, учениця 9-А класу Полтавської гімназії №21,
вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» при ПМЦПО
м. Полтава, Полтавська область
Керівник: Посмітна С.В., керівник гуртка «Історичне краєзнавство»
при ПМЦПО, учитель історії Полтавської гімназії №21*

Щедра Полтавська земля на великих людей. Багатьма іменами визначних політичних, військових, культурних і церковних діячів прославила вона Україну. Серед них є люди, чиє життя позначене особливим духовним горінням. Часто такими були й родини. Так, із сім'ї Петлюр вийшов не тільки голова Директорії та Головний отаман військ УНР Симон Петлюра. Тісними родинними узами пов'язаний із ним Першоієрарх Української православної церкви в США, перший патріарх Київський і всієї України Мстислав, у миру –

Степан Скрипник. Це складна, суперечлива, але, без сумніву, видатна постать в історії України.

Сьогодні його називають «Божим помазаником для України... духовним лідером нації», «однією з найвизначніших постатей ХХ століття, Великим Сином України, який усе своє життя присвятив служінню українському народові та його Церкві», ось чому ми вважаємо наше дослідження актуальним.

Мета дослідження: висвітлити життєвий шлях та внесок Патріарха Мстислава у розвиток української державності.

Степан Іванович Скрипник народився 10 квітня 1898 року в Полтаві у глибоко релігійній сім'ї нащадків козацького роду. Батько його – Іван Скрипник, походив із козаків Миргородського полку, а мати – Маріамна, з дому Петлюр – рідна сестра Симона Петлюри. У формуванні світогляду Степана велику роль відіграли православні традиції. Таїнство хрещення його здійснив у Всесвятській церкві о.Федір Булдовський, майбутній митрополит. Серед його найближчих родичів було чимало духовних осіб: двоюрідний дядько-священномученик Сильвестр (Ольшевський) став архієпископом Омським, прадід Олексій (у чернецтві Аркадій) був фундатором Іонинського скиту в Києві, бабуся матері ігумена Антонія та її внучка Гавриїла заснували Покровський монастир біля Феодосії. Крім того, дід і батько були в Полтаві старостами цвинтарної й Воскресенської церков відповідно.

Освіту Степан розпочав у приватній підготовчій прогімназії В.Шевелева, де навчалися діти свідомих українців. Після закриття владою школи за участь учнів у святкуванні відкриття пам'ятника І.Котляревському продовжив навчання у Полтавській першій класичній чоловічій гімназії. Перебуваючи в гімназії, Степан Скрипник вступає в таємний «Гурток українських середньошкільників у Полтаві», який під керівництвом П. Чижевського, П. Ризенка та Ф. Попадича проводив патріотичну роботу серед учнівської молоді.

Прикладом для наслідування завжди був дядько – Симон Петлюра, який змалку прищепляв йому любов до української історії, культури, літератури. На зорі дитинства Степан, очевидно, не мріяв про духовний сан. Дотримуючись традицій свого козацького роду, він обрав військову кар'єру. Після навчання у гімназії він вступив до військової школи прапорщиків у Оренбурзі. Революційні події 1917 року і відродження України захопили його у свій вир. Він служить вояком у Першому кінному полку гайдамаків ім. К.Гордієнка. Після війни потрапив до табору інтернованих у м. Каліш, де займався культурно-освітньою роботою. Звільнившись із табору, осідає в Луцьку, бажаючи жити і працювати серед свого народу, але восени 1922 року польська поліція заарештовує його за громадсько-просвітницьку діяльність й виселяє з Волині. С. Скрипник переїздить до Галичини і працює там в системі кооперації.

Скрипник був активним в українському громадському житті. Він був членом президії Товариства ім. митрополита Петра Могили в Луцьку і головою товариства «Українська школа» в Рівному, а також членом інших українських культурно-громадських організацій. Скрипник допоміг у збереженні українського шкільництва і преси та стимулював українське національне відродження на Волині. В той же час С. Скрипник брав активну участь у

церковних з'їздах духовенства і мирян на Волині, був організатором масових маніфестацій, що відбулися 10 вересня 1933 року в Почаївській лаврі, які поклали край московським впливам у Православній церкві.

Був висвячений на ієрея у квітні 1942 року, згодом пострижений у ченці з ім'ям Мстислав, 14 травня 1942 року він був хіротонізований на єпископа Переяславського в Андріївському соборі в Києві. Для організаційного об'єднання системою УАПЦ всієї української території, звільненої від більшовицької окупації, єпископ Мстислав відвідує найважливіші осередки: насамперед на Переяславщині, потім рідну Полтаву, Кременчук, Лубни, Хорол, Харків та інші центри Лівобережжя. Всюди знаходить священнослужителів, так потрібних після більшовицького спустошення, відправляє урочисті богослужіння, на яких виголошує патріотичні проповіді.

Мстислав у 1944 р. емігрував на Захід. Його подальша архіпастирська діяльність у 1944 – 1950 рр. пов'язана з організацією церковного життя православних українців діаспори в Німеччині, Франції й Канаді. 1950 р. він переїхав із Канади до США, очолив УПЦ в цій країні – спочатку як архієпископ при митрополиті Іванові Теодоровичу, а після упокоєння 1971 р. владики Івана – як митрополит УПЦ у США, з приєднаними до неї єпархіями в інших країнах української діаспори. Найбільшим досягненням Мстислава в ті часи вважається побудова «Українського Єрусалима», або «Українського пантеону», в Баунд-Бруці біля Нью-Йорка. Відтоді тут постав осередок усього життя Української православної церкви США. Сюди перенесено консисторію та інші духовні установи. У 1950-х роках у Баунд-Бруці постав величний храм – Церква-пам'ятник, а біля нього відкрито православний цвинтар, на якому знайшли вічний спочинок визначні українські діячі, у тому числі з Полтавщини: А. Левицький, Н. Городовенко, М. Степаненко, С. Лазуренко.

До комплексу також увійшли музей, бібліотека, архів, видавництво з друкарнею, українська православна семінарія. З відродженням української державності в 1990 році митрополит Мстислав спрямовує всі свої сили та досвід на відновлення УАПЦ в Україні. 1990 року на Помісному соборі УАПЦ в Києві 92-річний митрополит Мстислав був обраний першим патріархом Київським і всієї України.

За три роки свого патріаршества Патріарх вісім раз відвідував Україну і подовгу тут працював – говорить сам за себе. Патріарх двічі відвідав рідне місто. Через десятиліття розлуки Полтава зустріла вірного сина у травні 1991 року та у грудні 1992-го. У перший приїзд Владика завітав у родинний будинок, побував там, де була Всесвятська церква, в якій його хрестили, відвідав місце зруйнованого цвинтаря, де упокоїлися його батьки. З усіх цінностей його життя Полтава дивом зберегла лише батьківський будинок. Помер Святійший Патріарх 11 червня 1993 року на 96-му році життя. Величезна і незламна духом постать цього вірного сина нашого народу повинна посісти належне місце серед плеяди видатних українців, яких подарувала Україні й світові Полтава.

Список використаних джерел і літератури

1. Білоусько О. А. *Новітня історія Полтавщини (II половина XX століття): Підручник для 11 класу загальноосвітньої школи* / О.А. Білоусько, П.В. Киридон, Т.П. Пустовіт, В.Я. Ревегук – Полтава: «Оріяна», 2007. – 312 с.

2. *Полтавщина: Енциклопедичний довідник \ за редакцією А.Б. Кудрицького.* – К.: УЕ, 1992. – 1024 с., іл.
3. *Святійший Патріарх Київський і всієї України Мстислав // Людина і світ.* – 1990. – № 12. – С. 10-14.
4. *Смирнов А. Мстислав (Скрипник): громадсько-політичний і церковний діяч. 1930-1944: Монографія.* – К.: Смолоскип, 2008. – 326 с.

ГРИГОРІЙ КИТАСТИЙ: СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

*Фисуненко Костянтин, вихованець гуртка «Екологічне краєзнавство»
Полтавського обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді
м. Полтава, Полтавська область
Керівник: Копилець Є.В., керівник гуртків ПОЦТКУМ*

«Роджений у Кобеляках, тобто у просторі давнього козацтва, і вихований у Полтаві, тобто в центрі відродженого українства, він діє в час розгортання української ідеї в широку ідеологічно-політичну силу, у відомі судьбоносні роки, коли Україна зі свого романтично-мрійницького клімату переходить у смугу жорстокого, вогненного гарту боротьби за свої людські, політичні і культурні права», – так влучно охарактеризував роки і обставини становлення особистості Григорія Китастого Улас Самчук [3, с. 187].

У результаті опрацювання документів та літератури наша пошукова група з'ясувала, що родинне та соціальне оточення у дитячі та юнацькі роки майбутнього митця сприяло його потягові до музики, народної пісні, Шевченкового слова. Григорій Китастий досить детально описав своє дитинство в автобіографії [1, с. 7–36].

Він народився 17 січня 1907 р. у Кобеляках, які тоді були повітовим містом Полтавської губернії. Був наймолодшим у багатодітній родині: Трохим і Оксана Китасті мали чотирьох синів і доньку. При заповненні офіційних паперів батько завжди гордо підкреслював, що походить із козацького стану. Трохим був неписьменним, проте саме він переповів малому Грицеві «Тараса Бульбу»; не співав у церковному хорі, але на слух вивчав найскладніші партії із творів Бортнянського а чи Веделя та залюбки виконував їх удома. Оксана ж, будучи глибоко набожною, знала безліч народних псалмів та кантів.

Як згадував Григорій Трохимович у «Автобіографії», родинним хором співали щодня, а в неділю та на православні свята виконували удома псалми спільно з родичами та знайомими. Такі спільноспіви на сходах завжди закінчувалися піснею про смерть Тараса Шевченка «Зійшов місяць».

Старший брат Андрій змалку виявив неабиякий хист до малювання і був відданий у науку до київського майстра іконопису, на літній відпочинок приїздив із друзями – київськими студентами. На жаль, його життя рано і трагічно обірвалося на Першій світовій війні. На згадку родині залишилися виконані Андрієм ікони та кілька картин. Нині портрет Тараса Шевченка роботи Андрія Китастого зберігається у Кобеляцькому районному музеї літератури та мистецтва імені Олексія Кулика.

Микола, який лишився підмайстром коло батька-кравця, мав гострий музичний слух, грав на гітарі й мандоліні, співав у церковному та

загальноміському хором і дуже любив народні пісні. На Першій світовій війні отримав поранення в ногу, але, попри це, 1918 р. пішов добровольцем до Армії Української Народної Республіки. Повернувся у Кобеляки через два роки. Від нього молодші брати почули про захист Києва та інші визначні події Української революції.

Іван, маючи гарний голос, співав у київському Видубицькому монастирі. Дізнавшись про загибель брата Андрія, дванадцятирічний підліток кілька разів тікав на фронт і зрештою був повернутий адміністрацією монастиря додому.

«Село з його бідною, тяжкою працею на кусок хліба, з ненавистю до зайди-окупанта й душею, сповненою любови до людини, краси, з піснею, що лунала, здавалось, з усього, що мене оточувало, найрізноманітнішими мелодіями й настроями, думи, перекази, сповнені мистецького гніву, мої незабутні батьки, до яких я завжди буду мати тільки пієтизм, та Тарас Шевченко, який став для мене міцною опорою в житті – були тим скульптором, що різьбив мене, як людину і мистця» [1, с. 138], – передає його слова Марія Гарасевич.

Здобуваючи спеціалізовану музичну освіту наприкінці 1920-х – у першій половині 1930-х рр., Григорій Китастих осягає виняткове значення бандури для духовного буття нашої нації, її сутність як символу самобутності та нескореності українського народу. Водночас у 1930-ті рр. він упевнився в лицемірстві, тоталітарності, антинародності більшовицької влади.

В «Автобіографії» Григорій Китастих згадує про посівну кампанію на Київщині 1932 р. До «ударної бригади», основу якої склали члени партійної організації київської цукеркової фабрики, з пропагандистською метою включили і бандуриста. Кожен учасник бригади відповідав за певний аспект колгоспного господарювання: хтось за надої молока, хтось за картоплю. Григорію випало контролювати, щоб усе зерно, що видавалося з колгоспної комори, було посіяне. І саме йому, бандуристові, селяни несли свої жалі: «Їм боліло, що якісь заїжджі люди розпоряджались їхнім добром і, як наймитам, розказували, що і як треба робити на їхній з діда і прадіда землі» [1, с. 17].

Ще більш гнітючі спогади лишилися у Китастого від «прополочної» кампанії 1933 р., до якої на Київщині масово залучили студентів музичного інституту – села вже стояли пустками, доглядати за посівами не було кому. Студентам не видали ні належних харчів, ні реманенту, тож цукрові буряки «прополювали» голими руками.

За тиждень ніхто вже не міг братися до роботи, але й повернутися до Києва раніше не могли – «Для проїзду пароплавом чи залізницею потрібно було мати спеціальний дозвіл, а пішки не під силу та й небезпечно, бо людоїдство в той час було загальним явищем» [1, с. 18].

Та наймоторошніше враження справили відвідини Кобеляк улітку 1933-го. Був певен, що батьки протримаються під час голодомору, бо минулої осені прикопали у хліві запас картоплі та буряків. Але, як виявилось, навесні уповноважені забрали городину з ями, зняли кукурудзу з горища, прихопили і вузлик проса з печі... Тож першими словами, якими спухлий батько зустрів Григорія, були «Сину, хліба! Чи привіз ти хліба?!». Хліба він привіз. Мати молилася і порівнювала той день із Великоднім святом, «коли й мертві встають із гробу» [1, с. 18–20].

А далі був 1937-й – рік Великого терору, ознаменований таємним оперативним наказом по НКВС СРСР із планом розверстки «ворогів народу». У капелі заарештовано низку бандуристів, диригента, а потім і його наступника. Директори змінювалися один за одним. Були репресовані і фундатори колишньої Полтавської капели, яка так посприяла Григорієвому захопленню бандурою, – Григорій Кабачок та Гнат Хоткевич.

Григорія та Івана Китастих (Іван у 1935 р. пройшов за конкурсом на посаду співака-бандуриста капели) репресії оминули. Навпаки, саме у 1937 р. Григорій став заступником художнього керівника капели. А от брата Миколу знайшли і на Донбасі, у м. Сніжному Сталінської області, куди він виїхав у 1932 р., рятуючись від голодомору, – як припускав Григорій, пригадали йому перебування у лавах армії УНР.

За даними видання «Реабілітовані історією», Миколу Китастого трійкою управління НКВС по Донецькій області засуджено до розстрілу із конфіскацією майна. Реабілітовано лише у 1989 р. [2, с. 292].

Наступного, 1938 р., помер Трохим Китастих, здоров'я якого було підірване голодом 1933-го. На похорон із синів зміг приїхати лише Іван. Григорія адміністрація капели не відпустила: «не вільно відпускати двох осіб з одної установи в одній справі» [1, с. 20].

Друга світова війна стала для Григорія Китастого переломним періодом. Початок Другої світової війни ознаменувався для Державної капели бандуристів гастролями у Західній Україні: у вересні 1939 р. Червона Армія вступила на західноукраїнські землі, що перебували у складі розгромленої Німеччиною Польщі, і виникла потреба мистецькими засобами ідеологічно підкріпити їхнє приєднання до УРСР.

Як засвідчив Улас Самчук, бандуристів тоді вразили доглянутий вигляд тамтешніх селян, який не йшов ні в яке порівняння із виглядом не лише колгоспників, а й самих членів капели, та крамниці «царства буржуазії і капіталізму, де панує либонь нужда, визиск і поневолення» [3, с. 130] з багатющим вибором товарів і низькими цінами. Це стало ще одним підтвердженням облудності радянської пропаганди.

А за неповних два роки війна докотилася і до Наддніпрянської України. Управління у справах мистецтв не вважало за доцільне евакуювати капелу і зберегти її як мистецьку одиницю. Молодшими бандуристами поповнили військові частини, старших кинули на копання протитанкових ровів. Війна нещадно перемолола їх у перші ж місяці.

Ті з бандуристів, що лишилися живими, потяглися до Києва: роки спільної праці, пережиті разом мистецькі тріумфи і життєві труднощі сформували у них глибоке почуття побратимства. Наприкінці жовтня 1941 р. до Києва прибув і Григорій Китастих. Мистецький колектив було легалізовано під назвою «Українська капела бандуристів імені Тараса Шевченка».

Концерти на Волині та Галичині, перед оstarбайтерами у нацистській Німеччині і вояками УПА... Григорій Китастих переходить до дедалі активнішої підтримки національної самосвідомості українців засобами кобзарського мистецтва, зав'язує тісні контакти з діячами національно-визвольного руху, заприятнюється з Іваном Багряним.

Підсумком його особистісного становлення можемо вважати рядки з листа Ользі Лубській від 22.10.1944 р.: «...А наша ідея з простим змістом: здобути право на вільне мислення, на вільний розвиток національних сил, на право їсти свій хліб без будь-якої контролю. Багато вже спочивають в могилах за цю ідею, і певно ще багато ляжуть, але Бог розсудить і правда воскресне!» [1, с. 173].

У повоєнні роки Китастий відмовився повертатися на Батьківщину, яка з вигнанням нацистських окупантів не стала вільною. Він продовжив надихати українців на збереження національної ідентичності, боротьбу за духовну та державну незалежність.

Література

1. Збірник на пошану Григорія Китастого у 70-річчя з дня народження / Упорядкування і редакція Якова Гурського. – Нью-Йорк, 1980. – 293 с.
2. Реабілітовані історією. – У 27 тт. – Донецька область. Книга 4. – Донецьк: СПД «Бледнов», 2007. – 648 с.
3. Самчук У. Живі струни. Бандура і бандуристи. – Детройт, 1976. – 467 с.

ОУН У ПРИАЗОВСЬКОМУ РАЙОНІ

Барліт Олег, Бордюг Данило, Гартвік Кирило, вихованці краєзнавчого гуртка, учні 7 класу Приазовської філії I-II ступенів опорного навчального закладу Приазовська спеціалізована школа I-III ступенів «Азимут» смт Приазовське, Запорізька область

Керівник: Гайдай Є.О., учитель географії, керівник краєзнавчого гуртка Приазовської філії I-II ступенів опорного навчального закладу Приазовська спеціалізована школа I-III ступенів «Азимут»

«Він був людиною фанатичної любови до України. Щирий, товариський, симпатичний, був взірцем молодого українського патріота». Так про Михайла Вінтоніва в своїх спогадах писав Іван Молодий, керівник Новомиколаївського надрайонного проводу ОУН Мелітопольської округи. Але ці слова характеризують не лише одного з організаторів оунівського руху на півдні Запорізької області, а більшість членів ОУН, які в роки Другої Світової війни проводили політику українізації в нашому краї. За свої погляди вони поплалились волею або життям, багато хто, навіть після смерті, не позбувся клейма «зрадник».

Актуальність дослідження діяльності ОУН на території Приазовського району і приазовців, які приймали активну участь в її роботі, полягає в тому, що ця сторінка історії досі залишається білою плямою, яку лише належить відкрити. В сучасному інформаційному світі стає майже неможливим ігнорувати історичні факти. Саме тому дослідження історії ОУН та її окремих осередків є першочерговим завданням сучасних істориків та краєзнавців.

Мета роботи: дослідити історію діяльності ОУН на території Приазовського району Запорізької області.

Завдання:

1. Встановити історичні факти, пов'язані з діяльністю ОУН на території Приазовського району.

2. Вивчити біографії учасників Організації українських націоналістів, які провадили свою діяльність на території Приазовського району.

3. Дослідити біографії учасників ОУН, які народились та проживали в різні часи на території сучасного Приазовського району.

4. Розкрити перебіг боротьби нацистських та радянських спецслужб проти учасників націоналістичного руху.

5. Зібрати та систематизувати всю наявну на сьогодні інформацію, що стосується діяльності членів ОУН з огляду вивчення історії Приазовського району.

Методи дослідження: робота з історичними джерелами, документами, дослідження літератури, біографічний метод, аналіз і синтез, узагальнення і систематизація.

Дана робота заснована на матеріалах досліджень Ю. Щура, архівних документах 1940-х рр., протоколів допитів членів ОУН, свідченнях очевидців.

Діяльність ОУН на території сучасної Запорізької області активізувалась після вересневих подій 1939 року. Одним з першочергових завдань відновлення української державності було посилення діяльності на рідних для українців землях, а саме на території півдня і сходу України. Важливою частиною такої роботи було створення підпілля.

Під час Другої світової війни на території Запорізької області працювали Похідні групи ОУН (р). На початок 1942 року мережею ОУН вдалося охопити значну частину районів Запорізької області, в тому числі і територію сучасного Приазовського району. Робота провадилась в умовах глибокого підпілля.

Влітку 1942 р. був створений Мелітопольський окружний провід ОУН, під юрисдикцію якого потрапив Приазовський район. У ході дослідження нами були вивчені біографії учасників Організації українських націоналістів, які провадили свою діяльність на території Приазовського району, і приазовців, які приймали активну участь у роботі ОУН.

Михайло Романович Вінтонів – керівник ОУН в Приазовському районі. Під його керівництвом робота ОУН провадилась серед вчителів, учнів шкіл, вихованців училищ, науковців, інженерів, агрономів та робітників заводів і сільгоспунтаїв.

Іларіон Павлович Курило-Кримчак – відомий мелітопольський краєзнавець, директор Мелітопольського краєзнавчого музею з 1929 р. по 1935 р. та під час німецької окупації. У 1924 – 1929 рр. працював завідувачем начальної школи в селі Ново-Олександрівка Вознесенівського району Мелітопольської волості (сьогодні це село Новоолександрівка Приазовського району). Був одним з провідних діячів ОУН на півдні Запорізької області.

Григорій Іванович Твердохліб – учасник проукраїнської культурологічної групи «Козаки» в Мелітопольському агроземлемірному училищі. Один з авторів гуморески «Пісня про Сталіна», яка вийшла 29 липня 1942 року в окупаційній газеті «Мелітопольський край». Влітку 1942 року він проходив практику в агроконторі та громадських господарствах Приазовського району.

Костянтин Іванович Приходько, народився в с. Оріхівка Приазовського району, активний член ОУН в місті Бердянськ Запорізької області. Працював вчителем, входив до складу «Краєзнавчого товариства».

Василь Захарович Сурков, народився в селі Новоспаське Приазовського району, працював завідувачем Низяньської школи Чернігівського району Запорізької області. Член ОУН з січня 1942 року.

Богдан Дмитрович Юськів – учасник молодіжного крила ОУН на Франківщині. Працював зв'язковим, кур'єром, чергував на пункті зв'язку, таємно проводив людей. Заарештований у 1949 році і засуджений до 25 років таборів. Після дострокового звільнення в 1956 році Богдан Юськів деякий час проживав в с. Маківка Приазовського району.

Активними діячами ОУН сьогодні є жителі смт Приазовське: Микола Коханівський та Олександр Вінниченко, учасники Революції гідності (Перша Київська сотня ОУН ім. Євгена Коновальця), служили в Батальйоні ОУН та Добровольчому батальйоні ОУН.

Висновки:

1. У роки Другої Світової війни на території Приазовського р-ну працював осередок ОУН під керівництвом М. Вінтоніва. Активними учасниками націоналістичного руху були І. Курило-Кримчак, О. Шевченко, Ф. Кулініч.

2. У повоєнні роки на територію Приазовського району переселялись українці, активні та колишні члени ОУН, які були віддані ідеї Незалежної України.

3. Значну роль в діяльності ОУН на території Запорізької області відіграли уродженці Приазовського району К. Приходько і В. Сурков.

4. Діяльність ОУН на території Приазовського району зазнавала деяких труднощів. Це пов'язано з тим, що с. Приазовське знаходиться в 26 км від міста Мелітополь, і основна діяльність ОУН в цьому регіоні зосереджувалась саме в Мелітополі та навколишніх селах. Певні труднощі в роботу ОУН на території Приазовського району вносило те, що район є багатонаціональним, а українське націоналістичне підпілля створювалось там, де проживали етнічні українці.

5. Доля більшості членів ОУН була трагічною. М. Вінтонів помер в німецькій в'язниці, а В. Сурков – у радянській, І. Курило-Кримчак був страчений. Майже всі діячі ОУН, після війни були ув'язнені.

6. Діяльність ОУН на території Приазовського району потребує подальшого детального вивчення. З метою об'єктивного висвітлення дійсної історії України матеріали подібних досліджень повинні висвітлюватись в ЗМІ та використовуватись під час навчального процесу. Головною ідеєю діяльності ОУН було створення майбутньої Української Держави на засадах самостійності і соборності. Адже, як сказав С. Левканський в Декалозі ОУН, «Змагатимеш до посилення сили, слави, багатства й простору Української Держави».

Список використаних джерел

1. Мірчук П. Акт відновлення української державности 30 червня 1941 року: його генеза та політичне й історичне значення / Петро Мірчук. – Мюнхен: 1953. – 64 с.

2. Щур Ю. Діяльність підпілля ОУН на території Мелітопольського району Запорізької області / Юрій Щур

3. Щур Ю. Діяльність підпілля ОУН (р) на території Запорізької області у 1942-1943 роках / Юрій Щур

4. Щур Ю. ОУН на території Запорізької області. 1940-1945. Документи і матеріали / Юрій Щур., 2018.

НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ ОПОРУ НА ТЕРИТОРІЇ СУМСЬКОЇ, ПОЛТАВСЬКОЇ ТА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

*Гурьєва Марія, учениця 10 класу Харківської загальноосвітньої
школи I-III ступенів № 54 Харківської міської ради,
м. Харків, Харківська область*

*Керівник: Пристюк Н.П., вчитель історії Харківської загальноосвітньої
школи I-III ступенів № 54 Харківської міської ради Харківської області, керівник гуртків
Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів»*

Більш ніж 60 років пройшло з моменту придушення комуністами українського національно-визвольного руху опору. Чимало українських націоналістів боролися за незалежність нашої держави, боролися проти більшовизму та нацизму. Попри чисельні публікації, що з'явилися останні 10 років, у суспільстві відсутнє консолідоване сприйняття подій, пов'язаних із націоналістичним рухом. Для українського політичного життя характерними залишаються спекуляції на проблемах національної пам'яті, що посилюються з черговими передвиборчими перегонами. Звичайно, історичним центром та тереном діяльності ОУН-УПА була саме Західна Україна. Також досить детально досліджена діяльність УПА на Донбасі та Наддніпрянській Україні. Але діяльність ОУН та УПА на північному сході нашої держави є не зовсім дослідженою. Через це у наш час виникають міфи щодо того, що Північний Схід України зовсім не брав участі у національно-визвольній боротьбі, не боровся на відродження українського народу та був українським оплотом комунізму.

Серед іншого, чекає об'єктивного дослідження життєпис рядових учасників Руху Опору, які є вихідцями із Північного Сходу та боролися за становлення самостійної незалежної української держави.

Актуальність теми підтверджена сталим інтересом та існуючими, до цього часу, суперечностями щодо діяльності ОУН та УПА в Сумській Полтавській та Харківській областях які посилюються в суспільстві у зв'язку складною ситуацією на Сході України. Тому дана робота спрямована на відкриття нових, раніше не досліджених імен в історії національно-визвольного руху під час Другої світової війни та перші повоєнні роки.

Новизна обраної теми полягає у введенні нової інформації про маловідомі факти та до цього часу невідомих діячів національно-визвольного руху, відкритті нових, раніше невідомих імен. Здійснити спробу систематизувати та узагальнити інформацію про діяльність ОУН та УПА на північному сході України, з'ясувати мету та методи їх боротьби.

Мета роботи: дослідити національний рух опору на північно-східних територіях України.

Для досягнення мети, були поставлені наступні завдання:

- з'ясувати ступінь вивченості, наявність документів, які стосуються досліджуваної теми, проаналізувати їх інформативність та змістовність;
- дослідити, як розвивався національний Рух Опору в Сумській Полтавській та Харківській областях З'ясувати мету діяльності у цих областях ОУН(м) та ОУН(б), та методи їх боротьби;

- дослідити біографію та діяльність раніше маловідомих вихідців із даних регіонів, які воювали на боці УПА або входили до ОУН;
- з'ясувати, що спонукало їх на участь в Русі Опору радянській та нацистській окупації.

Хронологічні межі: 1929 рік – момент створення Організації Українських Націоналістів – кінець 1950-х років, придушення Руху Опору на території України радянським режимом.

Географічні межі: територія України, на якій велась боротьба за національне визволення, але особлива увага приділена Сумській, Полтавській та Харківській областям.

Історіографія дослідження. Саме висвітлення Українського Руху Опору на північно-східних землях вивчалось та досліджувалось досить мало. Слід зазначити, що причини невеликої кількості досліджень на тему ОУН-УПА на Сході мало висвітлені у наукових працях, хоча і є досить прозорими.

У документах, одних із найголовніших джерел та по суті фундаментах нашого дослідження, систематизується антирадянський настрій ОУН та повна антипатія до даної організації. Що можна бачити по запискам як німецьких, так і радянських агентів, так це те, що у ній бачать велику проблему та побоюються цієї організації. Дані документи зараз знаходяться у обласних архівах, також чимало архівів СБУ були відкриті протягом останніх 10 років.

На превеликий жаль, іноземні автори не приділяли достатньо уваги ОУН та УПА саме на Сході та Північному Сході, тому ними ця тема є мало вивченою. Єдиний максимум, який ми отримуємо із-за кордону – книгоспогади колишніх членів ОУН-УПА, які після тиску від радянської влади емігрували та друкували за кордоном. Дані джерела були написані у досить обережному стилі та висвітлюють обережне ставлення колишніх діячів національного руху до висловлення своєї думки.

Після проголошення незалежності України почали відкриватися архіви КДБ, а колишні діячі Руху Опору почали друкувати, без побоювання переслідування, за видання книг щодо діяльності антирадянських організацій. За часів радянської влади майже не випускалося праць, які б досліджували УПА зі зрозумілих причин.

На щастя, після 1991 року ця тема стала активно рухатися вперед і постійно відкриває нові сторінки в історії та нових персоналій Українського Руху Опору. Вагомий здобуток в українську історіографію завдяки науковим роботам мають Г.Іванущенко та Г.Сергійчук, де досить аргументовано та послідовно відновлюється хронологія подій того часу та об'єктивно показаний причинно-наслідковий зв'язок. При цьому дуже велику роботу щодо діяльності ОУН на Харківщині зробив А. В. Скоробагатів, його робота, яка досліджувала діяльність ОУН на Харківщині, стала фундаментом будування хронології діяльності Руху Опору на Харківщині.

Революція Гідності змінила ставлення суспільства щодо діяльності ОУН та УПА, але на жаль, після цих подій не проводилося досліджень діяльності українського національного руху на території Північного Сходу, у порівнянні із важливим розслідуванням діяльності ОУН та УПА на Донбасі, яке було оприлюднене 2015 року. Дослідники не звертали увагу на пошук нових імен,

які б могли ширше розкрити питання національно-визвольного руху на Північному Сході. Більше висвітлені події, які відбувалися на Полтавщині та Сумщині, але також не побудований повний пазл для розглядання даного питання.

Також великий внесок у дослідження внесли українські часописи, які нам відомі з часів Другої світової війни. Вони дозволяють об'єктивно подивитися на те, як застосовувалася пропаганда від оунівців через ЗМІ та які пропагандистські ідеї вони запроваджували при друкуванні даних часописів.

На Сумщині, Харківщині та Полтавщині організовувалися підпілля, оунівці працювали під викриттям приватних шкіл, адміністрації міських управ та лояльних до німецького керівництва товариств та організацій. Цілями даних формувань були: пропаганда української національної ідеї серед суспільства, її розповсюдження через листівки або статті у газетах; підготовка та вишкіл кадрів для Української Повстанської Армії, навчання їх поводити себе у скрутних ситуаціях (допит, оточення, звинувачення); допомога сім'ям прихильників національної української ідеї, захист інтересів даних громадян; пошук однодумців в обличчі інших організацій та намагання заключити із ними дружні стосунки.

На жаль, вже 1942 року німецька влада почала репресії спочатку проти ОУН(б), а потім і проти ОУН(м). Причини полягли у викритті справжніх планів оунівців та небажання німців миритися із цим планом. Проти українських націоналістів пішла хвиля репресій, людей катували, допитували та розстрілювали. Якщо на Сумщині ще після встановлення радянської влади продовжували діяти як оунівці, так і вояки УПА ще до 1948 року, то на Полтавщині після кількох ліквідацій загонів УПА були проведені страшні репресії проти націоналістів. По суті, вже 1945 року національний рух на Полтавщині зник, а 1947 року більшості оунівцям, яким не вдалося втекти, були винесені вироки. На Харківщині ж діяльність ОУН припинилася ще 1943 року, вже по встановленню влади СРСР її по суті не було, але під час німецької окупації були чисельні спроби поширити діяльність ОУН, яка дійсно знаходила попит серед місцевого населення. Одним із результатів даної діяльності була Спілка Українських Козаків, яка створилася 1945 року з метою запобігання депортації етнічних українців. Проіснувавши у Вовчанську до 1947 року, її члени були заарештовані та репресовані, реабілітовані лише 1989 року. СУК є одним із прикладів приховування націоналістичної діяльності радянською владою, тому що про діяльність СУК довгий час нічого не було відомо, а основним джерелом є усні спогади одного із її членів.

Також у ході дослідження були розглянуті різні специфічні особливості підпільних організацій, із яких – таємна перемова із центрами ОУН на Заході, таємне передавання забороненої агітаційної літератури та співпраця із націоналістичними українськими об'єднаннями (наприклад, Український Червоний Хрест). Також можна зробити висновок, що завдяки даним дослідженням відкриваються нові персоналії та обличчя в історії Українського Руху Опору на східних територіях. Головна мета роботи – спростувати міф щодо пасивної участі південно-східних українських земель у національному

Русі Опору – була виконана із усіма доведеннями того, що це лише міф, навіяний радянською пропагандою.

На думку авторки, дана тема ще не є повністю розкритою та потребує подальшого дослідження, узагальнення та розкриття нових, до цього часу таємних сторінок боротьби за українську державність 1930-1950-х років.

НОРИЛЬСЬКЕ ПОВСТАННЯ: УКРАЇНСЬКЕ ЖІНОЧЕ ОБЛИЧЧЯ

*Завальницька Руслана, здобувач освіти ІІ класу Дашковецького навчально-виховного комплексу «Середня загальноосвітня школа І-ІІ ступенів-ліцей» с. Дашківці, Віньковецький район, Хмельницька область
Керівник роботи: Козак Т.В., вчитель Дашковецького навчально-виховного комплексу «Середня загальноосвітня школа І-ІІ ступенів-ліцей» Віньковецького району Хмельницької області*

На сьогодні в історії залишається багато малодосліджених тем. Однією із таких є участь і роль жінок у Норильському повстанні 1953 року, з якого почався демонтаж людиноненависницької системи Леніна-Сталіна. Свідків і учасників даних подій щороку стає менше, а до архівних документів, що зберігаються у Державному архіві Російської федерації (м. Москва), доступ українським вченим сьогодні практично закритий. Для українських дослідників дана тема є актуальною і важливою й тому, що більшість політв'язнів-жінок Норильського табору були українки. Саме вони і стали активістками жіночого спротиву у таборі. Це наша історія, яку ми повинні вивчати і пам'ятати. На прикладах героїчного спротиву, який чинили українці у Норильському таборі, варто виховувати нашу молодь, особливо враховуючи сучасні події на Сході України. Адже і сьогодні, як і 66 років тому, українці б'ються проти російського агресора за справедливість, свої права, свою державність.

Новизна роботи полягає у тому, що в сучасній українській історіографії практично відсутні комплексні дослідження участі українок у Норильському повстанні 1953 року. Дана робота є спробою систематизувати і узагальнити матеріал, дослідити роль українських жінок в даних подіях. Цінність роботи в тому, що при її написанні використовувалися в значній мірі спогади учасниць повстання [3, 4, 7].

Із українських дослідників лише Л. Бондарук [2] та О. Кісь [5, 6] безпосередньо приділили увагу участі українських жінок у Норильському повстанні. Загалом же, більшість істориків лише поверхнево торкаються цієї теми, вивчаючи Норильське повстання та роль українського руху опору в його організації та перебігу [1, 8].

Методами досліджень при написанні роботи слугували: історико-описовий – для загальної характеристики досліджуваних завдань; проблемно-хронологічний – висвітлення в хронологічній послідовності основних подій повстання; історико-біографічний – для з'ясування основних даних про найактивніших учасниць Норильського повстання; історико-генетичний – встановлення причинно-наслідкових зв'язків даних подій. Було використано метод джерелознавчого аналізу періодичної преси та мемуарної літератури.

При написанні роботи також застосовувалися загальнонаукові методи (логічний, аналітико-синтетичний тощо). В основу покладено принципи історизму та об'єктивності викладу матеріалу.

Повстання політичних в'язнів у Норильську 25 травня – 4 серпня 1953 р. було найпершим, найтривалішим і наймасовішим серед трьох найбільших виступів, що потрясли систему ГУЛАГу після смерті Сталіна.

Причинами даного повстання були: важкі умови утримання ув'язнених (тяжка фізична праця, погане харчування, суворі кліматичні умови) та сама карально-репресивна система ГУЛАГу, яка була покликана покарати і перевиховати тих, хто насмівся протистояти радянському режиму.

Смерть Сталіна та початок реабілітації в СРСР (яка не зачепила політв'язнів) створили підґрунтя для можливостей розпочати повстання. Безпосередньою передумовою став «карагандинський етап», коли до норильського табору привезли ув'язнених, які вже мали досвід повстань. Не виключення є і те, що, можливо, повстання було спровоковане табірною адміністрацією: з метою виявлення найактивніших або щоб показати владі необхідність утримання такої чисельної табірної охорони.

Ключова роль в організації Норильського повстання належала українському руху опору, утвореному політичними в'язнями ГУЛАГу, які в минулому були членами ОУН і УПА. Повстання підтримали 5 із 6 табірних зон (близько 30 тис. осіб), де утримувалися політв'язні. У кожній із п'яти повсталих зон був свій, відмінний від інших, характер протесту, свій керівник і представницький комітет політв'язнів для переговорів із владою. Але у комплексі всі вони творили одне велике повстання, кероване українцями. Організатором повстання був українець Євген Грицяк.

Норильське повстання поєднало різні форми ненасильницького та насильницького опору – голодування, відмову від роботи, бунт, мітинги та демонстрації, написання листів, скарг, заяв, звернень до радянського уряду, збройне повстання тощо. Повсталі висували як економічні, так і політичні вимоги.

Однією із особливостей даного повстання стала участь у ньому жінок: 6-та жіноча зона, де більшість (близько 85%) становили українки. Майже відразу жінки проявили солідарність із чоловіками, підтримавши повстання, – 28 травня не вийшли на роботу. Керівниками повстання у жіночій зоні були Ангеліна Петрощук і Леся Зеленська. Серед інших активних учасниць можна виділити українок Стефанію Коваль, Ганну Мазепу-Кучму, Марію Нич, Надію Яськів та ін. Жінки сформували власний страйковий комітет, куди увійшли переважно українки. Він слідкував за порядком та готував програмні вимоги до урядової комісії, які координував із сусідніми 4-ю та 5-ю зонами.

Жінки, як знак протесту табірній системі, використовували різні форми спротиву: відмовлялися виходити на роботу, поширювали антиурядові листівки (для обміну інформацією з 5-ю зоною активно використовували «повітряну пошту», азбуку морзе), оголошували голодування (тривало близько 10 діб; голодували навіть ті жінки, які мали звільнитися вже через кілька місяців) тощо. Головними гаслами жінок під час повстання стали: «Свобода народам і людині!» та «Свобода або смерть».

Спільний спротив радянській системі згуртував жінок різних національностей: українок, литовок, естонок, білорусок тощо. Жіноча зона чинила спротив табірній адміністрації навіть довше, ніж деякі чоловічі. Лише за допомогою води із пожежних машин 7 липня вдалося придушити повстання жінок. Слід зазначити, що солдати не наважилися стріляти у жінок, хоча такий наказ і лунав. Навіть під час придушення опору жінок не переставала лунати українська пісня. Найактивніших учасниць виступу українок Лесю Зеленську, Ангеліну Петрашук, Марію Нич, Анастасію Яськів, Анну Мазепу та Стефанію Коваль засудили до різних термінів ув'язнення.

Протест жінок 6-ї зони Горлагу і підтримка ними повстання був надзвичайним явищем в той час у ГУЛАГу. Безправні й змучені, виснажені важкою працею й хворобами, із номерами на одязі, якими до в'язнів зверталися замість імен, вони наважилися не боятися. Страх, що сковував та пригнічував, вбивав і калічив, замінив гнів і бажання боротися за права людини. І хоча їх виступ було придушено, однак це був виклик тодішній радянській системі.

Норильське повстання 1953 р. було придушене, однак цілковитою поразкою його вважати не можна. Табірна адміністрація вела переговори із повсталими і погодилася на ряд поступок.

Повстання довело, що навіть у найважчих умовах пригноблення можна боротися з тоталітарним режимом, причому не методами терору, які суперечать людській природі і законам демократичного суспільства, а легальними методами колективного протесту. Для цього ідеї повстання повинні були підтримати маси людей, які відкинули багаторічний страх перед системою.

Значення Норильського повстання, можливо, не до кінця оцінене. Воно мало загальноукраїнське і міжнародне значення. Загальноукраїнське тому, що серед учасників і керівників цього героїчного чину, українці були більшістю. Міжнародне – бо повстання разом з кількома іншими подібними великими акціями протесту нанесло відчутний удар по системі підневільної праці в СРСР, змусило кремлівське керівництво до певних поступок і тим самим похитнуло віру в могутність і непереможність радянської системи.

Із Норильського повстання в значній мірі почалось розкріпачення країни, нехай досі ще не завершене. І українські жінки відіграли у цьому хоча й не ключову, але значну роль, продемонструвавши, що на рівні з чоловіками готові і можуть боротися за свої права.

Список основних джерел та літератури

1. Бондарук Л. В. Роль українського руху опору в організації Норильського повстання [Електронний ресурс]. 2010. - Режим доступу: <http://chtyvo.org.ua>
2. Бондарук Л. Жіноче обличчя Норильського повстання [Електронний ресурс] / Леся Бондарук – 25.05.2018. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2018/05/25/152503/>
3. В намісті з колючого дроту: Спогади жінок, в'язнів ГУЛАГу, учасниць норильського повстання 1953 р. / Упор. І. Кривуцький та інші. – Львів, 2009. – 276 с.
4. Заячківська-Михальчук Г. Заручниця імперії: спогади політв'язня. - Л.: Вид-во Тараса Сороки, 2009.
5. Кісь О. Повсякденне життя українських жінок у надзвичайних історичних обставинах середини ХХ ст. : гендерні аспекти досвіду та репрезентацій . (Дисертація) / Кісь Оксана Романівна. – Л., 2017. – 448 с.

«Дисидентський рух опору комуністичному тоталітарному режимові»

ПРАВО НА ВІРУ: РЕЛІГІЙНЕ ДИСИДЕНТСТВО НА ЗАКАРПАТТІ В РАДЯНСЬКУ ДОБУ

*Цінар Богдана, учениця 8 класу Солянської загальноосвітньої школи
I-II ступенів Великоберезнянської районної ради,
с. Сіль, Великоберезнянський район, Закарпатська область*

*Керівник роботи: Ладані О.О., учитель історії Солянської загальноосвітньої школи
I-II ступенів Великоберезнянської районної ради Закарпатської області*

Окремий різновид дисидентства в Україні базувався на релігії. Головне своє завдання релігійна опозиція вбачала у боротьбі за реабілітацію та легалізацію Української греко-католицької церкви (УГКЦ), протестантських церков та течій, за свободу совісті та вільне здійснення релігійних обрядів, повернення відібраних державою храмів та відбудову зруйнованих, звільнення засуджених за віру з місць ув'язнення, реабілітацію страчених служителів культу. Вона виступала проти втручання держави у діяльність віруючих і церкви, проти закриття храмів, переслідування підпільних богослужінь. Радянський режим удавався до цілого ряду заходів для боротьби з релігійними віруваннями та практикою. У відповідь на утиски з'являється феномен дисидентства в релігійному середовищі.

Особливо актуальною була боротьба за відновлення прав греко-католиків. Формально ліквідована, УГКЦ діяла в західних областях України в підпільних («катакомбних») умовах. Існувало кількасот (до 350) парафій на чолі з священиками та єпископами, які також діяли в підпіллі. З-за кордону церквою керував кардинал Йосип Сліпий. Одним із активних борців за легалізацію греко-католицької церкви в Україні був Йосип Тереля. У 1982 р. він став одним із організаторів Комітету захисту Української греко-католицької церкви. Однак до її легалізації були ще довгі роки. 4 серпня 1987 р. була написана Заява про вихід з підпілля УГКЦ. Вона стала відома усьому світові й показала, що, незважаючи на понад 40-літні репресії та переслідування комуністичною владою, УГКЦ збереглася і відновилася.

Грунтовні дослідження з цією проблематики розпочалися після проголошення незалежності Української держави. Історики, які займаються релігійною проблематикою, дістали змогу користуватися новими архівними документами, що дає можливість об'єктивного висвітлення цілої низки білих плям, які стосуються релігійного напрямку дисидентського руху.

Актуальності роботі додає і той факт, що саме у 2019 р. громадськість відзначала 30-ту річницю легалізації УГКЦ, сподвижники якої найбільше постраждали під час тоталітаризму в СРСР.

У дослідженні «Право на віру: релігійне дисидентство на Закарпатті в радянську добу» основна увага приділена питанню діяльності релігійного дисидентського руху в середовищі УГКЦ регіону.

Мета дослідження – з'ясувати особливості конфесійного життя греко-католицького духовенства та віруючих в західній Україні, й зокрема, на Закарпатті.

Реалізація мети дослідження передбачає розв'язання таких **завдань**: проаналізувати особливості підпільної діяльності греко-католицького духовенства та віруючих, розкрити основні форми і методи боротьби органів радянської влади з греко-католицькою конфесією.

Об'єктом дослідження є УГКЦ на Закарпатті у радянський період. **Предметом** – тенденції і особливості змін у конфесійному житті греко-католиків внаслідок репресивної політики держави щодо УГКЦ.

Новизну даній темі додає той факт, що вона на сьогодні практично не досліджена. По цій темі досі не з'явилося ні однієї монографії. Деякі відомості про діяльність релігійних дисидентів на Закарпаття містять праці отців Стефана та Даниїла Бендасів [1-2], Михайла Болдижара [3], Омеляна Довганича й Олексія Хланти [4]. Але слід нагадати, що головну увагу вони надають періоду з середини 40-х до середини 50-х років, досліджується діяльність в основному лише греко-католицьких священників. Найсучаснішим дослідження по цій тематиці є стаття молодого дослідника релігійної тематики Юрія Мателешка [5], яку нами було взято за основу при написанні даної роботи.

Теоретичне значення теми полягає у тому, що її висвітлення дозволить краще зрозуміти період кінця 80-х років ХХ століття, коли відбувалася активна діяльність за легалізацію окремих церков і сект, а **практичне значення** полягає у тому, що її розв'язання дозволить краще зрозуміти сучасний стан церковного життя, багато проблем якого тягнуться ще з 60-х та початку 80-х років.

Робота побудована в основному на архівних документах Державного архіву Закарпатської області, а саме фонду 1490 «Уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Закарпатській області» та ряду публікацій окремих авторів.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період з 1947 року, коли радянська влада почала ліквідувати Українську греко-католицьку церкву, проводила масові арешти священників до 1989 року – часу виходу УГКЦ з підпілля та її легалізації.

Структурно робота складається із вступу, основної частини, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків.

У вступі обґрунтовано доцільність та актуальність дослідження цієї проблематики. В основній частині роботи „Релігійне дисидентство на Закарпатті в радянську добу” охарактеризовано релігійну ситуацію у Західній Україні та на Закарпатті. Доведено, що релігійне дисидентство – масовий рух, який виник з протиріччя між радянською ідеологією та релігією, охоплював усіх тих, які вірили, сповідували будь-яку релігію та боролися за свободу совісті, свободу релігійної діяльності. Особливих рис цей рух набув у середовищі УГКЦ.

У результаті дослідження зроблено такі **висновки**:

1) на Закарпатті в період підпільної боротьби досить активно діяли борці за віру, які використовували різні методи боротьби для досягнення свободи

релігійної діяльності; боротьба тривала з початку встановлення радянської влади в краї до її краху і розпаду;

2) рух був досить масовим і включав різні прошарки населення. Він охоплював майже увесь регіон та був направлений не на легалізацію греко-католицької церкви в цілому, а на її збереження в нелегальних умовах.

3) найпоширенішими формами діяльності дисидентів були мирні засоби боротьби: релігійна, надсилання листів, проповіді, відкриті виступи віруючих; елементи дисидентів фіксувалися майже у всіх релігійних напрямках, але найбільш яскраво вони проявлялися в підпільних греко-католиків і деяких сект;

4) лідери підпільної церкви зрозуміли, що влада не дасть дозволу на легалізацію церкви, а тому основним своїм завданням бачили її збереження шляхом утримання у вірі багатьох віруючих і служителів культу до сприятливого періоду, коли можна було б почати рух за легалізацію, особливо цей процес прослідковується у діяльності Йосипа Терелі.

5) діяльність дисидентів контролювалася Уповноваженим Ради у справах релігії, Радами, їх комітетами, КДБ, але вже великої активності по його придушенню не проявляли;

Дуже важливо сьогодні зберегти пам'ять про християн, які відкрито й гідно боролися за віру проти наймогутнішої атеїстичної держави тих часів. Саме УГКЦ завдяки борцям і жертвності, стала провісницею Незалежної України, а її легалізація поклала початок розвитку перших громад греко-католиків у грудні 1989 року.

Перелік використаних джерел

1. Бендас С., Бендас Д. Діяльність греко-католицьких священників Закарпаття під час репресій церкви радянською владою // *Важливі віки в історії Мукачівської греко-католицької єпархії*. – Ужгород, 1998. – с. 68-82.

2. ДАЗО. – Ф. 64. Монастырь ордена Василиан г. Мукачево. – Оп. 3. – Спр. 1551. Переписка генерального настоятеля ордена Василиан с настоятелями монастырей по церковным и административным вопросам. – На 256 арк.

3. Метелешко Ю. Релігійне дисидентство на Закарпатті 60-х – на початку 80-х років ХХ століття // *Carpatica – Карпатіка*. – Випуск 20. Релігія і церква в країнах Центральної та Південно-Східної Європи. / УжНУ. – Ужгород, 2002. – с. 130-141.

ДОЛІ УКРАЇНСЬКИХ ДИСИДЕНТІВ УМАНЩИНИ

Марушак Анастасія, Колісник Дар'я, Заєць Анна,
вихованки гуртка «Спортивне орієнтування» станції юних туристів
м. Умань, **Черкаська область**

Керівники: **Марушак І.О.**, керівник гуртка станції юних туристів м. Умань,
Бузиновський С.А., вчитель історії та географії Уманської загальноосвітньої
школи І-ІІІ ст. № 11 ім. М. П. Бажана.

Україна може стати успішною країною та пишатись своїми нащадками. Для цього необхідно залучати сучасну молодь до вивчення історії рідного краю, щоб це було і цікаво і корисно. А займатись громадянським вихованням дітей та молоді треба цілодобово та систематично на прикладах історичної боротьби українського народу, наших земляків за державну незалежність. Однією з

найактуальніших тем постає рух опору тоталітарному режиму та долі українських дисидентів, їх родин за радянських часів.

Мета пошукової групи – дослідження Дисидентського руху опору комуністичному тоталітарному режиму на Уманщині, як спроби національного відродження нашого краю.

Основними **завданнями** є: оволодіння практичними навичками пошукової, дослідницької роботи; вивчення подій, фактів, наслідків та здобутків дисидентського руху опору та сприяння вихованню у пошуковців активної громадянської позиції щодо зміцнення державності, почуття української ідентичності та національної самосвідомості; успадкованих від учасників дисидентського руху.

Для детального вивчення нашої теми пошуковці опрацювали літературні та електронні джерела, звернулася до фондів Уманського краєзнавчого музею. Пошуковці проаналізували історичний та довідковий матеріал, провели у класі на уроках історії обговорення подій та фактів, що відбувалися на Уманщині у період 60-80 рр.

Визначили активних учасників дисидентського руху, серед яких: Богдан Черномаз, Надія Суровцова, Ольга Діденко, Кузьма Матвіюк та дослідили їх діяльність.

Організували зустріч із дисидентом, активним політичним діячем, засновником Черкаської обласної організації Всеукраїнського об'єднання «Свобода» – Черномазом Богданом Даниловичем; в ході якої активно обговорювалися архівні матеріали, зокрема його кримінальна справа, політичні та громадянські позиції. Богдан Данилович надав нам свої друковані матеріали та примірник «самвидавчої» літератури: Збірник «Львівський вісник» № 9-10, Київ-Львів, 1987 р. Бесіда розкрила деталі в образі та характері самого Богдана Даниловича, а його історія дала відчуття настроїв того часу та рішучість людей, які збиралися і діяли, українців, що переймалися долею нашого народу.

Дослідницько-пошукова робота стала важливим життєвим уроком для пошуковців. Ми з'ясували наступне.

В Умані увесь час були гуртки української патріотичної інтелігенції, які між собою спілкувалися, а в радянські часи, коли була гарантія, що ніхто не підслухує, вели на кухнях «антирадянські» розмови.

Один такий гурток заснувала Надія Віталіївна Суровцова. В гурті людей, які постійно оточували Н. В. Суровцеву, були: Діденко Ольга Петрівна – історик, Микола Коломієць – поет, Таїса Немирівська – художниця, Вадим Мицик – історик, Кузьма Матвіюк – викладач технікуму механізації сільського господарства, Валентина Козицька – працівник редакції місцевої газети, Людмила Вербова (Лісова) – старшокласниця школи № 8, Юрко Донець – студент Уманського педінституту, Богдан Черномаз – студент Уманського сільськогосподарського інституту, поет Микола Бажан, письменник Леонід Первомайський, вже відомі тоді в Україні дисиденти Іван Світличний, Данило Шумук, Леонід Плющ. Зі Львова навідувався колишній політв'язень, історик Роман Дашкевич і багато інших відомих і маловідомих людей [1].

На початку 1971 року в Умані почала з'являтися «самвидавча» література. Це «Собор в риштованні» – автор Євген Сверстюк, «Заповідник імені Берії» –

автор Валентин Мороз, «Справа Погружалського» – автор невідомий, «Інтернаціоналізм чи русифікація?» – автор Іван Дзюба «Приєднання чи возз'єднання?» – автор Михайло Брайчевський і багато інших творів. З періодики росіяни регулярно передавали «Хроніку текущих собитій» [2].

Оскільки національне відродження приходилось розпочинати заново, то для початку треба було потайки читати свою історію та якимось поширювати правду про КПРС (боевой авангард трудящихся СССР) і її «єдиноверное учение – марксизм-ленинизм». Це робилося з допомогою «самвидаву» – сам потайки дістав чи сам написав матеріал і сам його видав, надрукувавши машинкою на цигарковому папері. Це вже було небезпечно не тільки для самого видавця, а і для стороннього читача. Далеко не всі наважувалися просто читати подібні матеріали на вулиці.

Активна діяльність Чорномаза та Матвіюка щодо «самвидавчої» літератури привернула увагу КДБ, а на початку 1972 року відбулися їх арешти та відправлення до таборів для політв'язнів. [3]. Після повернення з таборів політв'язні залишилися активними та небайдужими до майбутнього своєї країни не заважаючи на всі перепони з боку влади.

На початку 1980-х рр. в Україні інтелігентський дисидентський рух було практично розгромлено. Незважаючи на всю відвагу, натхненність та ідеалізм дисидентів і на одіозну поведінку їхніх гонителів, цей рух не став масовим в Україні.

Однією з причин цього стало те, що, крім засудження режиму й вимог дотримуватися законів, дисиденти не сформулювали виразної політичної програми. Питання, які вони порушували, не були проблемами щоденного життя, що хвилюють більшість населення.

Пригноблене населення усіх «союзних» республік зрозуміло зміни у внутрішній політиці СРСР як можливість зробити спробу вирватися з російсько-більшовицького поневолення.

Природне прагнення народів до побудови власних незалежних держав виявилось живучим і потужним аж до самопожертви. В Каневі, на могилі Т. Шевченка, напередодні дня Злуки 21 січня 1978 року на знак протесту проти русифікації України Олекса Гірник облив себе бензином і спалився. Цей випадок мав великий емоційно-агітаційний заряд.

Намагання Кремлівського уряду і його керівного органу КПРС втримати під контролем ситуацію і не допустити «сепаратистських» тенденцій в імперії ні до чого не привели. З 1985 по 1989 роки в українському суспільстві активно відроджувалася соціальна база незалежницьких ідей, створювалися передумови появи політичних і громадських організацій.

Література і джерела

1. *Рух опору в Україні 1960-1990* Енциклопедичний довідник Стаття: : Суровцова Надія Віталіївна. - К.: Вид-во «Смолоскип». 2010. - С. 636-637.

2. *Рух опору в Україні 1960-1990.* // Енциклопедичний довідник. Захарченко Василь Іванович. - К.: Вид-во «Смолоскип». 2010. -С.246.

3. *Чорномаз Б.Д. Опір радянській владі на Уманщині (друга половина ХХ ст.): документальне видання. Монографія.* – Умань: Уманське комунальне видавничо-поліграфічне підприємство, 2010. – 310 с.

ІНАКОДУМСТВО НА СУМЩИНІ 1960-1980-Х РОКІВ: ОСНОВНІ ПРОЯВИ, ФОРМИ БОРОТЬБИ, ЗНАКОВІ ОСОБИСТОСТІ

Ніколаєнко Каріна, учениця 11-А класу КУ Сумська загальноосвітня школа I-III ступенів № 4 імені Героя України Олександра Аніщенка Сумської міської ради м. Суми, Сумська область

Керівник: Шульчевська С.Є., учитель історії, «учитель-методист» КУ Сумська загальноосвітня школа I-III ступенів №4 імені Героя України Олександра Аніщенка Сумської міської ради м. Суми Сумської області

Інакодумство та виникнення руху опору на його основі стало однією з глибинних передумов створення суверенної України. Дисидентський рух став духовною основою боротьби за незалежність, саме його представники активно долучилися до державотворення у 1990-ті роки відповідно до моральних принципів інакодумства, присвятивши своє життя боротьбі за свободу та справедливість. Життєвий шлях цих людей служить прикладом для майбутніх поколінь українців, котрі продовжують справу розвитку Української держави.

На жаль, на відміну від культурних центрів радянського часу, регіональне інакодумство недостатньо досліджено. Хоча матеріали пошукової роботи свідчать, що цей рух був усеохоплюючим і масовим, до нього долучилися представники різних верств населення. Метою цієї праці є вивчення історії розвитку інакодумства на Сумщині, а завданнями виокремлення особливостей руху «інакомислячих», основних напрямків, дослідження проявів дисидентства. Для написання розвідки було використано наукову літературу, збірки документів, а також спогади сучасників та членів родин дисидентів про розгортання опозиційного руху на Сумщині. Робота спрямована на формування почуття патріотизму на прикладах боротьби за свободу і вільний розвиток українського народу наших славетних земляків.

Рух інакодумства на Сумщині, що є складовою частиною руху опору 1960-1980-х років, включає кілька течій. Це національний напрямок, релігійний напрямок (баптисти-«ініціативники», адвентисти, єговісти), соціально-економічний напрямок, що найповніше проявляється в робітничому та селянському спротиві. А також діяльність групи літераторів, художників, представників інших творчих професій, які відмовлялися реалізовувати у своїй роботі насаджувані комуністами ідеологічні ритуали, сповідувати й утверджувати в житті політичну ідеологію. Також можна виділити два рівні опозиційного руху: простонародного інакодумства та дисидентства.

Найширше представлений у цьому рухові рівень народного інакодумства. До найбільш активних форм простонародного протесту проти советського режиму слід віднести розповсюдження листівок, різних відозв, написання анонімних листів, антиурядових лозунгів на стінах, парканах, образи та погрози на адресу керівників.

Найнебезпечнішим проявом опозиційності існуючому советському режиму репресивні органи вважали існування чи підготовку до створення підпільних груп і організацій з їхніми програмами, статутами й клятвами. Серед груп, виявлених органами держбезпеки на території Сумщини, виокремимо «Національно-демократичну партію робітників і селян України», створену в

Сумах робітником Олександром Бойком, та «Українську Національну партію», що діяла у селі Русанівка Липоводолинського району.

Власне дисидентство – це ще одна форма, але вже інтелігентської, опозиційності правлячому комуністичному режимові. Це культурницький рух, що був формою морального спротиву режиму. До «дисидентствующої» інтелігенції Сумщини належали люди різного кола занять. Це – журналісти (М. Данько, Г. Петров, М. Соболев, Ю. Царик, Б. Ткаченко), педагоги (А. Семенюта, Ф. Сахно, Й. Дудка, А. Андрійчук), науковці (Г. Нудьга, М. Осадчий, Д. Кулиняк), студенти (Т. Шамрай, Г. Хвостенко).

Микола Данько, один із найвідоміших сумських інакодумців, відомий письменник, поет та журналіст. Саме історії життя та боротьби цього видатного дисидента хотілося приділити більше уваги у нашій пошуковій роботі. У 1970-х квартира Данька стало осередком дисидентського руху у Сумах. До нього приходили представники патріотично налаштованої інтелігенції, разом із ними він створив потужне ядро національного руху в Україні

Прояви інакодумства серед жителів Сумщини підтверджують факт зародження опозиційних настроїв серед широких верств населення, які ширилися незважаючи на переслідування та репресивну політику режиму.

Інакодумство та виникнення руху опору на його основі стало однією з глибинних передумов створення незалежної Української держави. Прояви інакодумства на Сумщині мають деякі особливості, що зумовлені їх провінційним статусом. Але одне залишається незаперечним: рух опору радянській владі та московсько-комуністичному режимові на Сумщині був дієвим і широкомасштабним і тривав упродовж усього післясталінського періоду його існування. Він був та завжди залишається взірцем нескореності широких мас у боротьбі з поневоленням України, отже свідченням високої моральності наших земляків, предметом нашої справжньої гордості, дієвим засобом формування національної свідомості наших сучасників

Список використаних джерел

1. Бажан О. Г., Данилюк Ю. З. *Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті роки ХХ ст.)*. – К., 2000. – 491 с.
2. *Інакодумство на Сумщині: Збірник документів та матеріалів (1955–1990 роки)*. – Суми 2019. – Т.1 – 455 с.
3. *Реабілітовані історією. Сумська область: У 3 книгах*. – Суми, 2005. – Кн. I. – 388 с.

УКРАЇНСЬКА ЖАННА Д'АРК

Рейес Ніколь, учениця 9-А класу Полтавської гімназії №21, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» при ПМЦПО м. Полтава, Полтавська область

Керівник: Посмітна С.В., керівник гуртка «Історичне краєзнавство» при ПМЦПО, учитель історії Полтавської гімназії № 21

Оксана Мешко, непересічна особистість, народжена на Полтавщині, дійсно варта того, щоб про неї знало якомога більше людей. Безперечно, життєвий шлях цієї патріотичної людини є взірцем для сучасних українців.

І все ж знайшлося в Україні декілька людей, яких нащадки назвуть згодом сумлінням нації. Бо вони засвідчили перед світом, що ще не забито в домовину Україну останнього цвяха. У найтяжчі часи Україна трималася на одержимих:

Я на гору круту, крем'яную

І, несучи вагу ту тяжкую,

Буду камінь важкий підіймать

Буду пісню веселу співать.

Леся Українка

Ураховуючи життєвий шлях таких видатних людей, як Оксана Мешко, кожному з нас варто знати, пам'ятати, і, найголовніше, самим брати участь у відстоюванні незалежності нашої Батьківщини, України, у такі складні для неї часи. Ось чому ми вважаємо тему нашого дослідження **актуальною**.

Мета: розглянути життєвий шлях та долю, ідейні принципи видатної громадської діячки, співзасновниці та лідера УГГ, борця з тоталітаризмом нашої землячки Оксани Яківни Мешко, яскравої представниці полтавського краю у національному правозахисному русі.

Завдання дослідження: висвітлити життєвий шлях і громадську діяльність О. Мешко, прослідкувати діяльність О. Мешко як співзасновниці та лідера УГГ, охарактеризувати внесок О. Мешко в національний правозахисний рух

Автор вважає, що дослідження має практичне значення і являє собою гарне доповнення до будь-якої бібліотеки краєзнавця, історика, викладача, школяра, студента чи просто людини, яка хоче більше дізнатися про Оксану Яківну Мешко та її внесок у національний правозахисний рух.

Оксана Мешко, або як її ще за безстрашність, зятятість та сміливість називали «козацька матір», народилася 30 січня 1905 року в селі Старі Санжари на Полтавщині. Її батьки – малоземельні селяни – вихідці з козаків, які уникли покріпачення. У багатодітній родині панував козацький дух.

Дитинство Оксани Мешко припало на роки Першої світової війни, Української революції 1917-1920 років і встановлення більшовицького режиму в Україні. Батько – Яков Мешко у 1920 році був розстріляний «червоними» за невиконання волостю продподатку на Холодній горі в Харкові.

Раніше загинув її 17-літній брат Євген, активіст «Просвіти», боєць повстанського загону. Хату конфіскували. Сестра Віра, брат Іван і мати Оксани розбрелися по світу.

Оксана ж була допитлива й уперта від народження. Їй вдалося у 1927 році вступити на хімічний факультет Інституту народної освіти в Дніпропетровську і навіть закінчити його, попри декілька виключень за «соцпоходження».

У 1946 році сусіди Оксани донесли на її сестру Віру Худенко в НКВС, і коли сестру арештували, Оксана добивалась її звільнення. Проте обом сестрам висунули звинувачення у «намірі вчинити замах на першого секретаря ЦК КП(б)У Микиту Хрущова».

Допитували і вдень, і вночі. Пізніше Оксана Мешко напише у своїй книзі спогадів «Між смертю і життям» про ці допити і жахи сталінських концтаборів. «Не призналась я і після 21 доби слідства без сну...», – свідчила проти радянської системи Оксана.

Через 7 місяців кожну з сестер заочно засудили до 10 років виправно-трудових таборів. Мешко працювала в «сітьгоспзоні» на Ухті, була камінь під Іркутськом, була будівельником.

У 1954 році Мешко комісували як хвору, випустили на заслання і через два роки вона змогла отримати паспорт і повернутися в Україну – до сина Олесь, який жив у Києві у крихітному помешканні.

Коли Микола Руденко поділився з Мешко ідеєю про створення Української Гельсінської групи, вона беззастережно сказала: «Оце я вам буду друга».

За перші два роки діяльності УГГ у Мешко було 9 обшуків. У будинку навпроти влаштували спостережний пункт з апаратурою нічного бачення, а город біля будинку «специ» перекопували декілька разів, вишукуючи «крамолу». Також на неї вчинили збройний напад.

«Залишившись на свободі одна після арештів 5 лютого 1977 року голови УГГ Миколи Руденка та члена-засновника Олекси Тихого, а невдовзі й усього первинного складу групи, відважна 72-річна жінка змушена була через перманентний характер репресій, застосованих КДБ до членів групи, постійно відтворювати УГГ і самовіддано скеровувати її діяльність, щоб не допустити згасання цього останнього вогнища опору колоніальному режиму, останнього вогника надії багатьох сотень українських політв'язнів, серед яких був і я, її син», – напише про свою матір політв'язень Олесь Сергієнко.

Радянську владу не зупинив поважний вік Оксани Мешко і 1980 року її ув'язнюють по примусовій фальсифікованій експертизі у психлікарню. Суд відбувся 5-6 січня 1981 року, нікому з рідних не повідомили, і 76-річну Оксану Мешко приговорили на 6 місяців табору суворого режиму і 5 років заслання. «Я ще Брежнєва переживу!», – казала Оксана Мешко своїм переслідувачам. Так і сталося.

У лютому 1988 року на запрошення української діаспори Оксана виїхала до Австралії на операцію і виступила в парламенті Австралії з інформацією про становище в Україні. Радянська влада сподівалася, що Мешко не повернеться, але Оксана Яківна взяла участь у роботі Світового конгресу вільних українців у США – і повернулася.

Незабаром Оксана Мешко увійшла до Координаційної ради, створеної на основі УГГ у 1988 році – Української Гельсінської Спілки (УГС). У квітні 1990 року Мешко відкривала з'їзд УГС, де спілка трансформувалася у Українську республіканську партію і проголосила метою – поступ до незалежності України.

До проголошення незалежності України Оксана Мешко не дожила трохи більше ніж півроку, померла 2 січня 1991р.

Отже, дисидентський рух, що виник наприкінці 50-х років, досяг свого апогею у 1970 – на поч. 80-х років. Заглушити голос українського дисидентства влада так і не спромоглася. Українські правозахисники виходили з того, що значну частину своїх прав людина може реалізувати лише в національній спільноті, відтак пов'язували захист прав людини із боротьбою за права нації. Таких, як Оксана Мешко, називали Прометеями українського духу.

Ознайомившись з довгим і настільки важким життям Оксани Мешко, яка не зламалась і витримала катування в'язниць і таборів, ні на мить не забуваючи про свою мету, ми висвітлили життєвий шлях і громадську діяльність, прослідкували діяльність «козацької матері» як співзасновниці та лідера

Української Гельсінської групи, а згодом Української Гельсінської Спілки. Також охарактеризували і підтвердили фактами внесок справжньої патріотичної особи в національний правозахисний рух своєї Батьківщини.

Вся історія нашого народу – це злети і падіння саме ідеї соборності й незалежності. На наш погляд, важливо соборність сприймати як єдність не лише території держави, а й прагнень.

Оксана Мешко, непересічна особистість, народжена на Полтавщині, дійсно варта того, щоб про неї знало якомога більше людей. Життєвий шлях цієї патріотичної людини є взірцем для сучасних українців.

Список використаних джерел

1. Довідник з історії України(А-Я): Посібн. для серед. загальноосв. навч. закладів / З заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – 2-е вид., доопр. і доповнене. – К.: Генеза, 2001. – 1136 с.
3. Мешко О. Свідчу/Записав Василь Скрипка.-К.:УРП,1996. – 56с.
4. Овсієнко В. Світло людей: Спогади про Василя Стуса, Юрія Литвина, Оксану Мешко / В.Овсієнко. – К.: УПР,1994. – 107 с.
5. Сверстюк Є. Блудні сини України / Є. Сверстюк.-К.: Смолоскипи,1993.-256с.
6. Українська Гельсінська Група:до 30-річчя створення:історія, документи/упоряд. О. Зінкевч, В. Овсієнко. – К.:Смолоскип, 2006.

ДИСИДЕНТИ: РЕМІСНИКИ СВОБОДИ

Гутник Вікторія, учениця 8 класу Ярославської загальноосвітньої школи I-III ступенів Саратської районної ради с. Ярославка, Саратський район, Одеська область

Керівник: Гутник Н.Ф., учитель української мови та літератури Ярославської загальноосвітньої школи I-III ступенів Саратської районної ради Одеської області

Кожне покоління має потребу перевідкривати, а відповідно, й переосмислювати найважливіші сторінки історії своєї країни, аби глибше усвідомити причетність до традиції та зрозуміти мотиви, що керували вчинками тих особистостей, які творили (успішно чи ні – інше питання) ту країну, в якій нам з вами випало жити.

Отже, це дослідження про покоління, що витворило власну історію, наважившись кинути виклик офіційній ідеології й культурі. Адже зацікавилася я дисидентсько-правовим рухом під час фестивалів, які двічі проводив НЦ МАН України м.Києва.

Словом «дисидент» (від лат. *dissidens* – незгідний) стали називати осіб, які в 60-х – на поч. 80-х рр. в СРСР піддавали сумніву та критикували офіційну комуністичну ідеологію та політику. Дисидентський рух хоча й містив політичний складник, але його підґрунтям був інтелектуально-культурний рух. Українська інтелігенція започаткувала нову спробу національно-культурного відродження, названо рухом «шістдесятників» [3, с.20-43].

Шістдесятники – люди-промені. Ми розповідаємо про людей, чиї характер, воля, жертва дали Україні шанс не розчинитися у радянському болоті.

Василь Стус виступає високим репрезентатом нашої культури. Його ім'я символічне для кінця ХХ століття. Проти течії, за найжорстокіших обставин він

проніс у річищі української традиції ідеали гуманізму й патріотизму – і полицарськи зберіг вірність цим ідеалам до кінця.

Яким було місце Василя Стуса у тодішньому колі молодих «порушників» державного спокою? Тут треба почати з його вдачі. Він не належав до людей, легких у спілкуванні. Небалакучий, але напружений не лише у слові, а й у мовчанні. Один Бог знає, як дорого заплатив Стус за свої поезії, за «Таборові зошити», перекинуті через залізну завісу [2, с. 353-367].

Єдність життя і слова – це традиційний профіль Стуса: в українській літературі є традиція оплачувати слово життям. Поет у нас, як правило, або репресований, як Плужник, або – змарнований, як Тичина.

Довгий ряд репресованих закінчує монолітна постать Василя Стуса.

*Прощаю вас, лихі кати мої,
Прощаю вас...*

Але за його прощенням стоїть пам'ять. Суворая, як міт, як напис на граніті. Ми припізнені Аеди,

Наш злочин – спів... [4, с.733-743]

Василь Стус любив Одесу завдяки спілкуванню з одеситами-патріотами: С. Караванським, Н. Строкатою та ін. Наприкінці 1965 року в Караванських Галина Могильницька познайомилася з В. Стусом, а під час його наступного приїзду влаштувала його виступ на вечорі-зустрічі студентів філологічного факультету. У січні 2008 року за книгу «Літос» Галині Могильницькій присудили премію ім. В. Стуса.

Нині в Одесі є вулиця імені Василя Стуса, де розташований Одеський культурний центр. Був у Одесі й музей імені Василя Стуса, що колись розташовувався на тодішній вул. Белінського, 17, куди Д. Шупта, учасник Руху Опору в Україні, в'язень сумління, особисто, свого часу відніс найдорожчі реліквії – групове травневе фото 1963 року з Василем Стусом та іншими «семінаристами», й «Листівку-Запрошення», отриману в Києві в День Перепоховання.

Ні фундаментів, ні музею Василя Стуса вже немає. Такі реалії нашої швидкоплинної невибагливої доби [5, с. 316-327].

Є імена магнетична притягальність яких із роками не поменшується, а, навпаки, стократно побільшується. Алла Горська, художниця та правозахисниця, відома діячка українського шістдесятництва, який можна вважати рухом самовідтворення української нації, належить до таких велетнів духу. 1965 року вона звернулася до монументалізму. З цього періоду разом з В. Зарецьким, Г. Синицею та іншими вона починає працювати на новобудовах Донбасу, власноруч виконуючи надзвичайні мозаїки, з яких починається українське монументальне мистецтво.

Зустрічаю оповідання «Життя на межі» Вікторії Бак із м. Бахмут із незвичайними рядками: «Розглядаючи мозаїки, які були створені Аллою Горською разом з однодумцями, в 60-70-х рр. ХХ ст. саме на Донбасі, розумієш, що це не лише витвір мистецтва – ще духовний щит, який так поспішали залишити нам ті, хто гарячкувато жив в період короткої відлиги.

Переді мною карта військових подій березня 2017 року. Ситуація на Сході України. Дивлюсь на умовну лінію, що повторює лінію фронту, яка тримає

Україну в її земних та небесних кордонах, та уявляю мужню жінку та інших відважних митців, які власноруч в 60-70-х роках ХХ ст. через мистецтво створювали лінію кордону, далі якої не просовується війна у ХХІ ст.

У важкі часи війни на Донбасі поряд з добровольцями, військовими, волонтерами та всіма нескореними була та досі залишається Алла Горська, яка розчинила свій дух, своє життя, свою любов в мозаїках на кордоні» [1, с.4-14].

Шістдесятництво – це «високовольтна лінія духу, яка проходить крізь віки», пише Ліна Костенко. Цю високовольтну лінію духу шістдесятники підхопили від «Розстріляного відродження» 1920-х років, щоб передати наступним поколінням. Можливо, саме зараз прийшов час перейняти цю естафету. «Зібрати загублені імена і сліди праці тих, які стали сіллю землі і вічним нагадуванням про честь і обов'язок, – це змінювати фундамент нашої незалежності», писав Є. Сверстюк у 1996 році.

Цього року в листопаді відзначили 30-річчя перепоховання в Україні загиблих у радянських тюрмах українських дисидентів: Ю. Литвина, О. Тихого, В. Стуса... Повернення цих героїв безпосередньо передувало проголошенню незалежності української держави. Тож їхнє перепоховання є своєрідним актом символічного повернення додому, яке відбувалося у складних суспільно-політичних умовах. Сьогодні ми активно формуємо наш національний пантеон героїв, створюючи нові форми та способи їх вшанування. Відвідавши музей «Становлення української нації» м. Києва, де представлені 3D фігури видатних українців (є серед них відомий реформатор В. Чорновіл), можна твердо сказати, що дисиденти були серед тих, хто закладав найважливішу передумову – життя у свободі.

Завершуючи узагальнений портрет руху опору 1960 – 1980-х років, зрозуміло, далеко не повний, фрагментарний, хотілося б звернути увагу на моральний зміст цього явища.

Бунт 1960-х – це перший у Радянському Союзі свідомий бунт Людини проти тоталітаризму. Дисидентство у своєму історичному вимірі являло собою чітко вибудовану систему опозиції, послідовно протиставляючи підвалинам режиму конститутивні блоки нової ментальності, а відтак і нового суспільства.

Ще 1981 року відомий американський дослідник політичної думки Іван Лисяк-Рудницький оцінюючи подвижницьку діяльність інакодумців, відзначив: «Жертовність цих відважних чоловіків і жінок свідчить про незламність духу української нації, їх боротьба за людські і національні права відповідає загальній тенденції прогресу людства в дусі свободи.

Українські дисиденти вірять, що правда свободи переможе. Тим, кому пощастило жити у вільних країнах, не личить вірити менше». Ці останні слова стосуються нас, молодих сучасників. Чи скористаємося ми здобутою свободою, чи готові ми прийняти естафету особистого прямостояння і самонаповнення України українським змістом?

Джерела інформації

1. Бак В. *Життя на межі: Оповідання з присмаком часу*/ Вікторія Бак. – Бахмут: друк – друкарня ФОП Уляцька М.А., – 2019. – с.74
2. *Дисиденти. Антологія текстів. За ред. Олексія Сінченка.* – К.: Дух і Літера, 2018. – с. 656

3. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція русі опору 1960 – 1980р./ Георгій Касьянов.- 2-ге вид., випр. і доповн. – К.: ТОВ «Видавництво «Кліо»», 2019. – с.248

4. Стус В. Вибрані твори / Василь Стус; упорядник Дмитро Стус. – 2-ге вид. – К.: Смолоскип, 2014. – с.872

5. Шупта Д. Зустрічі з Василем Стусом // Молода нація. – К.: Смолоскип, 2006.- с.316-327.

ЛІНА КОСТЕНКО – СУМЛІННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

*Біда Софія, учениця 7-го класу, вихованка туристсько-краєзнавчий гурток «35-й меридіан»,
Василівський район, Запорізька область*

Керівник: Янковська Л.П., керівник гуртків КПНЗ «Центр ДЮТТ» ВРР ЗО

На теренах 1960 – початку 1970-х в українському дисидентстві широкого розмаху набуває національно-культурний суспільний рух. У сучасній українській літературі активістів цього руху часто називають шестидесятниками. Українське шестидесятництво – це рух творчої, у першу чергу, гуманітарної, інтелігенції, спрямований, головним чином, на боротьбу з русифікацією та відродження національної культури. Центром був Київ, хоча цей рух поширювався на всю Україну. Шестидесятники не порушували питання про відділення України від СРСР, вони сподівалися на лібералізацію режиму і на вирішення національної проблеми в складі Союзу. Вони викликали співчуття й у частини української партійно-державної номенклатури, можливо, тому до 1965 вони не піддавалися кримінальним переслідуванням.

Шестидесятників можна розділити на «культурників» – тих, хто прийшов до руху через літературу і мистецтво і не міг змиритися з режимом, морально опираючись йому, і «політиків» – тих, хто із самого початку ставив перед собою політичні цілі та завдання. Після «відлиги» частина шестидесятників ввійшла у відкриту конфронтацію із владою.

Географічно національний рух був поширений на всій Україні (наприклад, у 1972 на Заході і Сході України було заарештовано приблизно однакова кількість людей), але на Західній Україні й у Києві він був набагато чисельнішим. Можна стверджувати, що на Західній Україні дисидентський рух переважно приймав форму національно-визвольного, а на Східній Україні національний і релігійний рухи з'єднувалися з правозахисним.

Правозахисна активність, яка не ставила головною національну проблему, була більш помітна у великих містах сходу і півдня України – Харкові, Чернівцях, Луганську, Запоріжжі, Донецьку. На межі 1960–1970-х рух шестидесятників став приймати організаційні форми.

Проте, незважаючи на репресії, опозиційний національний рух продовжувався. Новим його етапом стало створення наприкінці 1976 Української Гельсінкської групи (УГГ). Гельсінкський етап дисидентства на Україні означав прийняття національним рухом правозахисних методів і форм. На початку 80-х діяльність УГГ була цілком паралізована: майже всі її члени були позбавлені волі.

Проти чого ж виступали українські дисиденти і яких цілей прагнули досягти? Взагалі українські дисиденти закликали до проведення в СРСР реформ, а не до революції чи відокремлення, й виступали проти національних репресій на Україні та за громадянські права в СРСР. Іншою формою діяльності дисидентів було поширення підготовлених книг, статей, відозв. Вони потайки переписувалися, передавалися з рук в руки.

У 1967 році в структурі КДБ створюється спеціальне «п'яте управління», на яке режим поклав обов'язки по боротьбі із «ідеологічними диверсіями», а по суті з інакомислячями. У 1972 році досягла свого апогею кампанія репресій проти інакомислячих. Масові репресії 1972 року на деякий час паралізували активність дисидентів. Поріділи чисельно, але й далі сповнені рішучості дисиденти у 1975 р. дістали новий імпульс, коли СРСР підписав Гельсінкську угоду й офіційно погодився шанувати громадянські права своїх підданих.

Окремий різновид дисидентства на Україні базувався на релігії. Скажене переслідування Української греко-католицької церкви («церкви у катакомбах») не змогло цілком знищити її. Православна церква на Україні, що офіційно називалася Російською православною церквою, перебувала у вигіднішому становищі, оскільки її визнавав радянський уряд. Але ціною цього було співробітництво з режимом, що доходило до плазування перед ним. Як наслідок, у православній церкві, й особливо серед її ієрархії, поширилися корупція, лицемірство і тенденція задовольняти державні інтереси за рахунок релігійних потреб. Чи не найбільш войовничими і динамічними віровизнаннями на Україні в 60-70-х роках були баптистська та інші протестантські секти – п'ятидесятники, адвентисти, свідки Іегови. Їхні погляди, організація, що спирається на простих віруючих, палка відданість вірі приваблювали до них численних новонавернених, особливо на Східній Україні.

На початку 80-х рр. В Україні дисидентський рух було практично розгромлено.

Вирішальною причиною невдачі дисидентського руху була природа системи, що протистояла йому. Тим, хто критикував режим, відмовляли в робочих місцях, у можливості здобуття освіти їхнім дітям й навіть у даху над головою. Найупертіших засуджували до тривалих термінів ув'язнення або запроторювали до психіатричних лікарень, де їм давали препарати, що руйнують людську особистість. Знищуючи кількох, КДБ успішно вдавалося залякати багатьох. Однак завдяки самовідданій боротьбі дисидентів у громадській свідомості поступово стверджувалася думка, що український народ є не просто додатком до «великого брата», що можливе створення незалежної держави. З середовища дисидентів вийшло багато видатних політиків.

Однією з найобдарованіших представниць шестидесятників стала Ліна Костенко. У своїй творчості вона звертається до історичного минулого, одвічних проблем духовності українського народу.

Ліна Костенко... Своїм життям і творчістю геніальна письменниця заслужила титул сумління нашої нації.

Коротка історична довідка:

Ліна Василівна Костенко (нар. 19березня 1930, Ржищів, Київська округа, Українська РСР) – українська письменниця, поетеса-шістдесятниця. Лауреатка Шевченківської премії (1987), Премії Антоновичів (1989).

У радянські часи брала активну участь у дисидентському русі, за що була надовго виключена з літературного процесу. Почесний професор Києво-Могилянської академії, почесний доктор Львівського та Чернівецького університетів.

Відмовилася від звання Героя України. У сучасній українській традиції входить до переліку найвідоміших жінок давньої та сучасної України.

Використана література

1. Ю. Солод «Українська література у ХХ столітті»
2. Українська Гельсінська Спілка у спогадах і документах / упорядник і голов. ред. Олесь Шевченко. – К. : Вид-во «Ярославів Вал», 2012. – 814 с.
3. https://uk.wikipedia.org/wiki/Дисидентський_рух_у_СРСР. – Вікіпедія

ТОЙ, ХТО НАВАЖИВСЯ НА СПРОТИВ

Король Андрій, здобувач освіти ІІ класу Деражнянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 3 ім. Героя України Івана Зубкова м. Деражні, Хмельницька область

Керівник роботи: Яремova P.A., вчитель історії, вчитель вищої категорії, старший вчитель Деражнянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 3 ім. Героя України Івана Зубкова м. Деражні Хмельницької області

В кінці 50-60-х років ХХ ст. заявило про себе дисидентство. У середні віки дисидентами у Західній Європі називали віровідступників, єретиків або тих, хто не дотримувався вчення церкви. Дисидентський рух був загальноукраїнським і охоплював різні прошарки населення. Основу українських дисидентів склали шістдесятники-поети: Л.Костенко, В.Симоненко, І.Світличний, Є.Сверстюк, А.Горська. Згодом до них приєдналися В.Стус, брати Горині, генерал П.Григоренко та інші. На відміну від інших, дисидентів було мало. Не кожний зміг витримати протистояння із владою.

Маючи різні погляди, більшість із дисидентів закликали до проведення реформ, а не до революції. Вони виступили проти репресій і були за громадянські права. Як наслідок у ІІ пол.60-х років ХХ ст. в Україні формується нове покоління інтелігенції, критично налаштованої до влади. Влада була переконана, що після послаблення руху шістдесятників, вона не матиме ніякого клопоту із проявами національної самосвідомості. Однак вона помилилася. Життєві сили українського народу ще не були вичерпані. Зародженню дисидентства як і шістдесятництва на Україні, сприяла хрущовська «відлига», розвиток якої був тісно пов'язаний із поглибленням кризи радянського суспільства, що поширювалася на всі сфери життя: політику, економіку, соціальні відносини, ідеологію та культуру.

Помітний вплив на формування інакодумства в Україні сприяли зовнішні чинники. Насамперед це антикомуністичні виступи у країнах так званого соціалістичного табору. Зокрема у 1956 році в Угорщині, згодом у Польщі,

Східній Німеччині, Чехословаччині і розпаду світової колоніальної системи на рубежі 50-60-х років, розгортанню світового правозахисного руху, який пов'язаний із прийняттям у 1948 році «Загальної декларації прав людини».

Оформлення ідеології дисидентства було пов'язано із 1955 роком, коли українські політв'язні мордовських концтаборів написали відкритий лист до Організації Об'єднаних Націй. У ньому узагальнювалися головні вимоги українського дисидентства, висловлювався рішучий протест проти дискримінації всього українського, приверталася увага світової громадськості до безправного становища України у складі Радянського Союзу.

Важливе місце у діяльності дисидентів посідали різні громадські об'єднання та організації, зокрема Українська робітничо-селянська спілка, яка була за конституційні методи боротьби, здобуття державної незалежності України, Гельсінська група, яка знайомила світову громадськість із фактами порушення прав людини в Україні і щодо українців за її межами.

Актуальним залишається дослідження дисидентського руху на регіональному рівні, представником якого є Павло Гірник – громадський діяч, поет, дисидент подільського краю. Син поета і перекладача Миколи Гірника, який свого часу переслідувався за сміливі і чесні вірші. Павло Гірник продовжив тернистий батьківський шлях. Збереження людської і національної гідності, мабуть, слід вважати чи не визначальною чеснотою цієї людини. З-під його пера вийшли поетичні збірки віршів, які надихають молодь подільського краю і всієї України у боротьбі за державну незалежність. Перші поетичні збірки П. Гірника «Спрага» (1983) і «Летіли гуси» (1988) знайшли широке визнання серед читачів. Згодом виходять одна за одною збірки: «Китайка», «Се я, причинний», «Вибране», а на рубежі ХХІ ст. «Брате мій вовче», «По війні», «Коник на снігу», «Смальта», за які став лауреатом премій ім. Усенка, ім. А.Малишка, ім. П.Тичини. Але найбільший відгук викликала книга «Посвітається». Саме за цю книгу, до якої увійшли твори різних років, Павло Гірник у 2009 році став лауреатом Національної премії ім.Т.Шевченка, яку вручив йому Президент Віктор Ющенко. Національна премія ім.Т.Шевченка – це найвища відзнака за твори літератури і мистецтва у незалежній Україні. Освячена іменем Великого Кобзаря, вона має великий авторитет в усьому світі.

Він понад усе любить Україну і відстоює її незалежність на майданах і в поезії. Свої погляди про вільну і незалежну Україну Павло відстоював у часи перебудови, перебуваючи в громадських організаціях «Спадщина», «Товариство української мови», обласної організації Українського Народного руху, головою якого був з 1990 по 1993 рік. Неодноразово притягувався до адміністративної відповідальності за участь у Русі. Павло Гірник один із перших розгорнув на Поділлі синьо-жовтий прапор під час голодування в м. Хмельницький на підтримку національно-демократичних сил.

Будучи видатним майстром українського слова, патріотом своєї держави, П. Гірник любить рідну землю і її природу. Любов до рідного краю проявляється не лише у його вишуканій поезії, а й у простому зізнанні: «Люблю ходити на розлив водойми у Деражні. Там несподівано бачив, як лелеки прилетіли. Вони сіли не відразу, а робили кілька кругів над водою – це так раділи... Птахи були щасливі, що поверталися на батьківщину...».

Милуючись вірними і щирими лелеками, поет не раз використовує цей образ як символ висоти людського духу.

На запитання про те, як відбувається у нього власне творчий шлях, Павло Гірник перекоаний: «Пишеться легко. Друкується легко, а от думається важко». Його творам притаманний високий дух українства, дух утвердження незалежності України.

Продовженням боротьби національно-демократичних сил у середині 80 років була студентська Революція на граніті 1990 року. Ці події сприяли розгортанню державотворчих процесів і відкрили простір для розбудови правової суверенної держави, та прийняття нової Конституції України. Згуртування національно-демократичних сил призвело до Помаранчевої революції, в ході якої утворилися сприятливі умови для формування потужної опозиції до влади. Революція гідності і військові дії на сході України внесли нову якість в боротьбу українського народу за незалежність і право на самостійне існування. Ці події відобразилися у широкому патріотичному спротиві, цілеспрямованій боротьбі патріотів за волю і гідне життя, за кращу долю України. На майдані зародилась нова українська нація.

Мета роботи полягає у дослідженні та усвідомленні політичних процесів, що відбувалися на українських землях в кінці 1950 – 1980 років, як важливих чинників українського національно-визвольного та правозахисного рухів, що ґрунтувалися на засадах демократії, утвердження загальнолюдських цінностей, розбудови правової держави, консолідації української нації та відтворення історичної пам'яті українського народу.

Завданням роботи є дослідження основних закономірностей зародження дисидентського руху в Україні, поширення його на місцевому рівні, його форм і методів боротьби за права і свободи людини, утвердження державної незалежності країни, визначення ролі особистості в історичному процесі, сприяти вихованню любові до рідного краю та покращенню якості національно-патріотичного виховання учнівської молоді.

Для написання даної роботи використані такі методи дослідження: науковий, теоретичний, аналітичний, статистичний та порівняльний.

Практичне застосування - роботу можна використовувати під час проведення уроків історії, учнівських конференцій, краєзнавчих гуртків. Вона може бути корисною тим, хто цікавиться історією рідного краю.

Список використаних джерел

1. Бажан О.Г., *Наростання руху опору політиці русифікації в Українській РСР у другій половині 1950-х — 1960-х років*[Текст]:/О.Г. Бажан// *Український історичний журнал.*- 2008.- №5.-с.147-159.
2. Гірник П. *Посвітається: поезії*/ П. Гірник.-К.: Пульсари, 2009.-376 с.
3. Кабачинська С. *Не від світу сього*//*Дзеркало тижня.*- 2009.-14 березня.
4. «Посміхнися брате мій.-світає...» Павло Гірник та його літературна доля: довід.-інформ. вид. культури, туризму і курортів Хмельницької облдержадміністрації: Хмельницька ОУНБ ім. М.Острозького.-Хмельницький, 2011.-28с.
5. Рудківська Л. *Цілковито – Шевченківський, і не лише лауреат: Павло Гірник несподівано удостоєний найпрестижнішої премії, по-справжньому любить Шевченка й Україну*[Текст]:/Л. Рудковська//*Місто.*-2009.- 3 квітня.-с.3.

КИРИЧЕНКО В.М. – ФІЛОСОФ ТА ДИСИДЕНТ З МІСТА ЗАПОРІЖЖЯ

*Тягай Соломія, Овчаренко Софія, учениці 9 класу Запорізької школи-інтернату
«Козацький ліцей», вихованки КЗ «Центр туризму» ЗОР
м. Запоріжжя, Запорізька область
Керівник: Гуленко К.С., керівник гуртка КЗ «Центр туризму» ЗОР*

У розвитку будь-яких історичних подій чи явищ чільне місце займають конкретні особистості, їхні ідеї та вчинки. Через аналіз їх життя та діяльності можна реконструювати правдиву, ідеологічно незаангажовану картину суспільного життя. Кириченко Володимир Миколайович (1947-2016 рр.) – непересічний представник своєї епохи та мешканець м. Запоріжжя.

Разом з тим майже повна відсутність досліджень життя та діяльності Володимира Кириченка актуалізує поглиблене вивчення його громадської, культурно-освітньої та наукової діяльності, відтворення повної біографії, осмислення його місця в історії м. Запоріжжя. При цьому суттєвим є введення до наукового обігу нових джерел з особистого архіву Володимира Кириченка.

Об'єктом дослідження даної роботи виступає біографія та творчий доробок Кириченка В.М.

Предметом дослідження є суспільна, культурно-просвітницька, педагогічна діяльність Кириченка В.М. та його літературно-публіцистична спадщина.

Виходячи з актуальності даної теми, недостатньої вивченості в українській історичній літературі, **метою роботи** є встановлення значення діяльності Кириченка В.М. для м. Запоріжжя.

Практичне значення дослідження полягає у приверненні уваги громадськості до спадщини непересічного мешканця м. Запоріжжя та введення в науковий обіг комплексу джерел особистого архіву Кириченка В.М.

Джерела про життя та діяльність Володимира Кириченка представлені книгою Ілони Наниківної «Киноклуб «Восхождение»: Люди. Годы. Фильмы...», біографічною довідкою в щорічнику «Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя», статтями в місцевій пресі про нього та його власними статтями різної тематики, сторінкою в Вікіпедії та на Фейсбуці, відеозаписами різних часів. Але найбільший комплекс джерел – це особистий архів Володимира Кириченка, в якому містяться особисті щоденники, його твори, статті, проекти та багато інших цікавих матеріалів. Цей архів він передав ще за свого життя в 2009 р. гуртку «Історичне краєзнавство» та його керівнику Киму Гуленко. Ми провели тривалу та докладну систематизацію матеріалів архіву. В 2019 р. цей процес було закінчено та розрізнені документи і матеріали були об'єднані у фонди та справи та розкладені по архівним ящикам.

Завдяки матеріалам особистого архіву, а також іншим джерелам ми встановили основні факти з життя Володимира Кириченка та визначили основні змістовні періоди його біографії.

Дитинство Володимир Миколайович провів у Мурманську (до 12 років) та в Запоріжжі. Космосом зацікавився в 12-річному віці після прочитання книги

«Страна Багровых туч» Аркадия и Бориса Стругацких. Був талановитим та артистичним юнаком, капітаном команди КВК та займався театром. З 17 років займався парашутним спортом, мав перший розряд з парашутного спорту та здійснив 76 стрибків.

Студентські роки провів в Одеському державному університеті ім. І.І. Мечникова. Він був талановитим і допитливим студентом, який з великим інтересом вивчав астрономію та філософію. В 1971 році захищає дипломну роботу на тему «Філософські питання освоєння космосу» та отримує диплом за фахом астрофізик.

Наступний період **«Робота на кафедрі філософії ЗДШ та кіноклуб «Сходження»** Володимир Миколайович провів у Запоріжжі. Потрапити до космонавтики йому не вдається через відсутність московської прописки. Спочатку він працює референтом товариства «Знання», багато виступаючи з лекціями по всій Запорізькій області. Лекції мають велику популярність, особливо на тему «Таємниці неба», де лектор розповідав про феномен НЛО.

Володимир захоплюється самвидавом, з 1973 р. стає кур'єром підпільного самвидаву в т.ч. антирадянського характеру. Возить самвидав з Москви та Ленінграду до Запоріжжя та Одеси.

З 1978 по 1982 рр. Володимир Кириченко працює асистентом на кафедрі філософії Запорізького державного педагогічного інституту (тепер ЗНУ). Пише кандидатську дисертацію на тему: «Космонавтика та світогляд», але так і не захищає її.

З 1977 по 1982 рр. Володимир Миколайович – перший президент кіноклубу «Сходження». Кіноклуб в ці роки отримує шалену популярність та справляє значний вплив на підвищення культурного рівня та лібералізацію думок населення міста. В 1982 р. в кіноклубі був показаний заборонений в УРСР фільм А. Тарковського «Дзеркало». Показ спричинив скандал і Володимира Миколайовича змусили звільнитися з Педагогічного інституту.

«Загін юних космонавтів ім. В. Комарова» – наступний період в житті Володимира Кириченка. 12 квітня 1980 р. він створює свій експериментальний загін. Який за наступні 17 років перетворюється на цілий позашкільний заклад Запорізький аерокосмічний клуб, в якому працювало багато педагогів та було випущено більш ніж 1500 курсантів. В 1997 р. Клуб було закрито за нез'ясованих обставин за рішенням начальника міського управління освіти Миколи Фролова.

Після цього домінуючим фактором життя Володимира Кириченка стає **видавництво «Дике Поле»**. Він є одним із засновників та безперечним натхненником створення видавництва. Перші дві книги стають сенсаціями «История махновского движения» Пєрта Аршинова та «Тачанки с Юга» Василя Голованова. Обидві присвячені дослідженню махновського руху.

В 2007 р. Володимир Миколайович виходить **на пенсію**.

В 2011 р. за внесок у розвиток світової космонавтики Володимиру Кириченку була вручена медаль «50 років польоту в космос Юрія Гагаріна».

Несподівано для самого Володимир Миколайович в 2013 р. став актором щойно створеного «Нового театру». Глядачі його дуже полюбили та кожний його вихід на сцену супроводжували гучними оваціями.

Помер Володимир Миколайович у своєму помешканні під час перегляду своєї улюбленої кінокартини режисера Володимира Соловйова «Спадкоємиця по прямій».

Володимир Кириченко був багатогранною людиною, але ми визначили сфери творчої діяльності, які були для нього головними. Це філософія, педагогіка та суспільна діяльність.

У своїх філософських пошуках Володимир Миколайович дослідив спадщину світового космізму: Миколи Федорова, Костянтина Ціолковського, Олександра Чижевського, та в роботі «Людина та Всесвіт: Еволюція уявлень про космос та місце людини в ньому» сформулював свої власні філософські погляди.

Свої філософські погляди Володимир Кириченко використав в створенні та роботі Експериментального загону юних космонавтів. Система, впроваджена ним в загоні та клубі, на нашу думку була унікальна для української педагогічної практики.

Завдяки суспільній діяльності Володимира Кириченко та видавництва «Дике поле» дослідники та громадськість м. Запоріжжя звернули увагу на історію махновського руху. Значний вплив Володимир Миколайович справив на розвиток анархічного руху в Запорізькій області, Україні та Світі, створивши МБА – Міжнародне Братство Анархістів. Його філософію почали називати космічним анархізмом.

Володимир Кириченко, на нашу думку, був для багатьох людей (і не тільки мешканців Запоріжжя) справжнім інтелектуальним лідером та володарем думок.

Як бачимо, діяльність Володимира Кириченка, справила значний вплив на жителів Запоріжжя. Але ні за його життя, ні після смерті в 2016 р. міські власті не відмічали його будь-якими нагородами. І звання «почесний громадянин міста» йому не присвоїли. Це не дивно, бо за радянським номенклатурними традиціями, які домінують дотепер, звання «почесний громадянин» присвоюється в Запоріжжі директорам підприємств (переважно заводів) та головам певних державних творчих спілок. Прості люди та громадські діячі не можуть потрапити в цей список, яким би значним не був їх вклад в життя міста.

Щоб змінити це, ми плануємо продовжувати вивчення спадщини Володимира Кириченка та інших громадських діячів Запоріжжя, популяризувати інформацію про цих людей та за допомогою громадськості вимагати від міської влади визнання почесними громадянами не директорів і голів, а тих, хто дійсно заслуговує на це за думкою містян.

Список використаних джерел

1. *Архів Кириченка В.М.*
2. *Наныкина И.В. Киноклуб «Восхождение»: Люди. Годы. Фильмы... – За-порожье: Дикое Поле, 2017. – 256 с.*
3. *Аудіозапис інтерв'ю з Новіковим В.Н. – 10.09.2019.*
4. *Кириченко В.Н. Дублёр Гагарина, наш земляк // Запорізька Січ. – 1999. – 13 мая. – № 78-80 (1972-1974). – С. 20.*
5. *Кириченко В.Н. Тридцать три: 12 апреля – Всемирный день авиации и космонавтики // Запорізька Січ. – 1994. – 12 апреля. – №68 (775). – С. 2.*

6. Клименко О. Запорозьє – родина трьох космонавтов: // Комсомольская правда в Україні. – 2013. – 11 апр. (№ 79). – С. 17.

7. Нанькіна І. Космічний образ Запорозься // Инопланетянин. – 2006. – 18 апреля (№15 (118)). – С. 9.

8. 70 років Володимирі Миколайовичу Кириченку // Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя на 2017 рік: Календар і короткі бібліографічні списки. – Запоріжжя: КЗ «Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека» ЗОР, 2016. – 212 с.

В. СІРЕНКО І М. КУЧЕР – ДІЯЧІ ДИСИДЕНТСЬКОГО РУХУ КАМ'ЯНСЬКОГО (ІСТОРІЯ ДИСИДЕНТСЬКОГО РУХУ В ОСОБИСТОСТЯХ)

Бондаренко Владислава, Ярова Евеліна

учениці КЗ «Гімназія № 12» Кам'янської міської ради

м. Кам'янське, Дніпропетровська область

Керівник: Чирва В.В., вчитель КЗ «Гімназія №12» Кам'янської міської ради

Дисидентський рух (рух опору, рух інакодумців) в Радянському Союзі, який виник в 60-х роках ХХ століття, був унікальним суспільним явищем для тоталітарної радянської системи. Цей феномен виник у час тотального пригнічення української самобутності та національної ідеї про створення власної держави. Тому саме боротьба українських дисидентів спричинила суспільно-політичні зміни в СРСР, які привели до початку національного руху за незалежність України.

Дисиденти посіли помітне місце у світогляді українського народу, бо саме завдяки їх самовідданій боротьбі у громадській свідомості поступово ствердилася думка, що український народ має право на національне самовизначення та створення власної державності. Ці люди, а їх було близько тисячі, мешкали у різних містах, на Сході і Заході країни, захищали не тільки українську мову і культуру, вільну думку, слово, але й права людини і нації, відстоювали національне питання.

Імена цих людей відомі суспільству, про них розповідають шкільні підручники та наукові видання, на їх життєвому прикладі виховуються нові покоління. Але в нашому місті також жили та працювали представники дисидентського руху, інакодумці, українські патріоти Сіренко В.І. та Кучер М.І. На жаль, жителі нашого міста знають про них дуже мало.

Актуальність дослідження полягає в недостатньому вивченні та популяризації внеску дисидентів Дніпропетровщини, а саме міста Кам'янського, в загальноукраїнський рух опору тоталітарному режиму.

Мета дослідження: на основі вивчення та аналізу архівних джерел, публікацій в пресі, документів, наукової та публіцистичної літератури, спогадів очевидців дослідити участь Сіренка В.І. та Кучера М.І. в українському дисидентському руці та оцінити їх вклад в процес державотворення.

Завдання дослідження:

- зібрати та проаналізувати джерела з теми дослідження;

- опитати свідків та очевидців історичних подій, пов'язаних з дисидентським рухом та його учасниками Сіренком В.І. та Кучером М.І.;
- познайомитися з творчим доробком Сіренка В.І. та Кучера М.І.;
- дослідити прояви громадсько-політичної діяльності Сіренка В.І. та Кучера М.І.

Формами та методами краєзнавчого дослідження стали вивчення та аналіз документальних джерел, які зберігаються в архівах та музеях; опрацювання наукової, публіцистичної та художньої літератури в місцевих бібліотеках; екскурсії до меморіальних пам'яток, пов'язаних з об'єктами дослідження; перегляд документальних відеофільмів за темою; використання методу «усна історія» для опитування свідків та очевидців історичних подій.

Дисидентський рух Дніпропетровщини є складовою всеукраїнського руху інакодумців та має приклади справжньої непохитності, вірності своїм принципам та жертвності. Прізвища Івана Сокульського, Миколи Береславського, Миколи Кучера, Олександра Григоренка, Бориса Довгалюка, Володимира Сіренка назавжди увійшли до пантеону українських борців за нашу незалежну та суверенну державу. Одним з останніх «в'язнів сумління» на Дніпропетровщині став саме кам'янчанин Володимир Сіренко.

«Жодного друга не зрадив, і в жоднім рядку не збрехав», – так писав про себе кам'янський поет та громадський діяч, дисидент Володимир Іванович Сіренко. Доля його нерозривно пов'язана зі становленням незалежної України, боротьбою за можливість вільно говорити українською мовою, будувати власну країну на рідній землі. В своїй автобіографії, один із екземплярів якої зберігається в міській бібліотеці, (який нам вдалося прочитати та опрацювати), Володимир Іванович вказує, що КДБ почав переслідувати його, коли він «...написав сміливу книгу віршів «Остается народ», покинув писати і повсюдно використовувати російську мову, ставши на оборону рідної. А далі почалися виклики до обкому партії, розмови з представниками КДБ та виключення з членів КПРС «за чтение среди трудящихся и молодежи идеологически вредных стихотворений, искажающих советскую действительность».

Володимира Івановича також звільнили з посади редактора газети та заборонили влаштуватися на посаду викладача української мови. Тому наступні 17 років Сіренко В.І. пропрацював в Дніпропетровському відділенні інституту мінеральних ресурсів не за спеціальністю та освітою.

Але заборонити творити, писати вірші, говорити з друзями про збереження української мови влада йому не змогла. В своїх спогадах дисидент Борис Довгалюк наголошує, що його друг Володимир Сіренко завжди підкреслював: «Ми українці, ми повинні, де б ми не були – у трамваях, автобусах, електричках говорити тільки українською мовою». Спроби поета обминути неможливість друкувати свої твори в Україні, відправляючи їх в пресу Польщі та Чехословаччини, поява його віршів в передачах «Голосу Америки», «Німецької хвилі», «Свободи» викликали нову хвилю переслідувань. За Сіренком назирці ходили «топтуни», вдома тричі влаштовувалися обшуки, до нього підсиляли «стукачів», провокаторів, намагалися втягнути в бійки на вулицях, не раз визивали на «виховні бесіди» до обласного управління КДБ. Всі ці методи часто застосовувалися до українських дисидентів, щоб зломити їхню волю та

заставити співпрацювати з органами держбезпеки. На вечері пам'яті поета-дисидента в нашому міському музеї, на якому нам вдалося побувати, його донька згадувала один із обшуків представниками КДБ, як найстрашнішу подію свого дитинства. І ця його активна життєва позиція, небажання коритися та бути «як всі» привела до того, що під тиском КДБ була порушена кримінальна справа за надуманою провиною.

До останніх днів життя Володимир Іванович був активним учасником всіх важливих подій в місті, постійно зустрічався зі студентською та учнівською молоддю, відвідував мистецькі акції, брав участь в діяльності музею історії міста, давав багато інтерв'ю про своїх друзів-дисидентів, щоб зберегти пам'ять про них. Помер Володимир Іванович в 2015 році на 84 році життя. В пам'ять про поета на будинку, де він жив і творив, була відкрита меморіальна дошка, а вулиця перейменована на його честь.

Серед своїх найкращих друзів-побратимів, які «пройшли з ним через кризь усі знегоди, які довелося пережити, аніскільки не думаючи в що це може обійтися» та «не піддався переляку, продовжуючи відкрито підтримувати стосунки» В.І.Сіренко називає дисидента Кучера М.І.

В 1951 р. Микола Іванович став студентом історико-філологічного факультету Дніпропетровського університету. А уже в січні 1956 р. у прямо на лекції він був заарештований працівниками КГБ. Ні викладачі, ні студенти не зрозуміли, за що був затриманий скромний, неговіркий, сумлінний студент Кучер Микола. Як виявилось, студент 5 курсу, висловив своє ставлення до становища в країні в 4 листах до забороненої в СРСР радіостанції «Свобода». І хоча він писав листи під псевдонімом Іванченко, каральні радянські органи розшукали «антирадянщина». Слідство і суд у справі «вороже налаштованого» відбулися дуже швидко, і 20.02.1956 р. він постав перед Дніпропетровським обласним судом. Його оішенням Кучер М.І. прирікався до позбавлення волі терміном на 10 років і з обмеженням у правах на 5 років, з конфіскацією всього належного йому майна (годинник та 2 карбованці 45 копійок в гаманці). Так Микола Іванович став політичним в'язнем, хоча радянська влада заявляла, що в СРСР політичних в'язнів немає, а є кримінальні злочинці.

Відбував покарання Кучер М.І. у сумнозвісному Дубровному табірному управлінні в республіці Мордовія («Дубравлаг»), призначеному виключно для особливо небезпечних політичних злочинців. Відбували тут покарання діячі ОУН та УПА, латиські націоналісти, кримські татари та дисиденти-інакодумці. Про важке життя в таборі, про мужніх та незламних людей, з якими він тут зустрівся, напише пізніше Микола Іванович головну свою книгу «Дубравлаг».

В 1959 році його справа була переглянута під впливом так званої «відлиги» і він був звільнений з ув'язнення достроково. Повернувся до батьків в село, відновився в університеті, закінчив його та в 1961 році отримав диплом учителя української мови та літератури. Микола Іванович працював вчителем в нашому місті з 1964 по 1989 роки в СШ №2, СШ № 22, вечірній школі.

20 липня 1991 р. Кучер М.І. був реабілітований як незаконно засуджений. Йому повернули добре ім'я, але повернути здоров'я та втрачені роки життя нікому не до снаги. В роки перебудови Микола Іванович активно пропагував українську мову та культуру. Став одним з засновників Товариства української

мови, разом з друзями-однодумцями Н. Васишиним, В. Ясенчуком, Б. Довгалюком відродили товариство «Просвіта» в нашому місті.

Помер пан Микола 04.09.1999 р. після тривалої хвороби та похований на центральній алеї Романківського цвинтаря. Колись молодим парубком він написав: «Однак я не відмовився від своїх переконань! Нехай важко, нехай нескінченно довго, але боротися треба!» Прикладом всього свого життя він підтвердив ці слова!

Мрії українських дисидентів збулися: існує демократична, суверенна, незалежна і самостійна Україна. Українська мова є в нашій країні державною, захищені нашою Конституцією права людини та громадянина. Але сьогодні знову існує небезпека втратити все, те що було відстояне дисидентами в протистоянні з тоталітарною державою. Тому так важливо знати і пам'ятати про долі людей, які присвятили своє життя боротьбі за нашу Державу.

Дослідивши життєвий шлях наших земляків-дисидентів Володимира Сіренка та Миколи Кучера, ми дізналися про причини виникнення, зміст та форми дисидентського руху в Україні. Розглянули методи, якими радянські каральні органи переслідували та карали дисидентів та зрозуміли, що потрібно відзначити високу мистецьку цінність творчої спадщини дисидентів та сприяти її популяризації.

Особисті долі дисидентів Сіренка В.І. та Кучера М.І. стали для нас прикладом гідності і честі, з якою ці люди пройшли свій життєвий шлях, з тим власним досвідом, який отримали у тюрмах і на засланні. Завдяки таким особистостям збулася віковична мрія українців про власну державу, спроба створити яку відбулася ще в далекому 1917 році. Їх досвід – це конкретний приклад різних варіантів поведінки людей, які опинилися перед важливим світоглядним вибором: зберегти вірність своїм ідеалам чи поступитися своїм принципам. В наші дні такий вибір постає перед кожним із нас. Особливо в умовах сучасної боротьби України за свою державність та захист її національних цінностей: мови, історії, культури від агресії Росії.

Дисидентський рух в Україні став важливим елементом формування нашого майбутнього. Дослідження ролі дисидентів в історії державотворення сучасної України є ключем до розуміння сучасних основ нашої державності, культури та духовності. Дисиденти – це голос української нації, вони не знищили радянську систему, але вони знищили міф про те, що вона непереможна.

Список використаних джерел

1. Володимир Сіренко – поет із серцем борця. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://multiurok.ru/blog/litieratura-ridnogho-kraiu-volodimir-sirienko-poiet-iz-siertsiem-bortsia.html>.
2. Довгалюк Борис Петрович – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://museum.khpg.org/index.php?do=search&w=%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D0%BA>
3. Історична пам'ять Дніпропетровщини: події, факти, імена: зб. статей та документів: у 5 т. – Д.: -во «Моноліт», 2013. – Т.1: Боротьба з інакодумством на Дніпропетровщині / упоряд.: Є.І. Бородін, В.В. Іваненко. – 2013. – 260 с.
4. Кучер М.І. Історія мого вироку // Кур'єр Кривбасу. – 1996. – 20 травня.
5. Кучер М.І. Дубравлаг: Спогади, оповідання. – Дніпропетровськ: 1996. – 98 с.
6. Сіренко В.І. Чолом до сонця. Вибране. – Дніпропетровськ: Пороги, 2011. – 230 с.

«Українська державність: від Революції на граніті до Революції Гідності»

ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ НА ТЕРИТОРІЇ МІСТА ВІЛЬНЯНСЬКА ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ганчев Артем, учень 9-б класу Вільнянської гімназії «Світоч» Вільнянської районної ради м. Вільнянськ, Запорізька область

Керівник: Супруненко А.Г., вчитель Вільнянської гімназії «Світоч» Вільнянської районної ради Запорізької області

Актуальність дослідження. Процес переосмислення спадщини комуністичного режиму та вилучення елементів комуністичної ідеології з символічного простору України розпочався задовго до Революції Гідності, однак набув системності після ухвалення 9 квітня 2015 р. Закону України № 317-VIII «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки». Цей закон входив до так званого «декомунізаційного пакету». Відповідні законопроекти були ініційовані Українським інститутом національної пам'яті. Виконання декомунізаційного законодавства передбачало ухвалення та реалізацію рішень, зокрема, заміну назв об'єктів, які склали систему адміністративно-територіального устрою України, інших географічних об'єктів, юридичних осіб тощо у разі, якщо вони містять символіку комуністичного тоталітарного режиму.

На виконання Закону, було здійснено перейменування низки населених пунктів, районів, районів у містах та об'єктів міської топоніміки (вулиць, площ тощо). Також, на виконання Закону, за рішенням органів влади з публічного простору усувалися зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, які є символікою комуністичного тоталітарного режиму. Подібний шлях декомунізації пройшла більшість посткомуністичних країн Центральної і Східної Європи.

Україна ніколи не збудує заможного та спокійного майбутнього без подолання спадщини тоталітарного минулого. Бо тоталітаризм і добробут – несумісні. Символи та герої минулого, які боролися проти України, надихають їхніх послідовників, котрі підняли зброю проти сучасної Української держави. Тому топоніміка перестала бути питанням лише гуманітарної політики – вона стала одним із інструментів забезпечення національної безпеки. Тож перейменування топонімічних назв, пов'язаних із комуністичним режимом, – обов'язкова умова того, щоб у нашій державі відбулися позитивні суспільні перетворення.

Об'єкт дослідження – декомунізаційні процеси в Україні у 2015-2016 рр.

Предмет дослідження – процес декомунізації на території міста Вільнянська Запорізької області у 2015-2016 роках.

Метою нашого дослідження було: проаналізувати стан впровадження декомунізаційних законів у 2015-2016 роках на території міста Вільнянська

Запорізької області, зосередивши головну увагу на виконанні місцевими органами влади Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

У контексті означеної мети дослідження конкретизовано такі **завдання**:

- охарактеризувати процес ухвалення декомунізаційного пакету законів в Україні, як створення необхідного законодавчого підґрунтя для проведення декомунізації на території міста Вільнянська Запорізької області;

- проаналізувати рівень організації, проведення та узагальнення підсумків громадських обговорень у місті Вільнянську з питань переіменування об'єктів топоніміки, що підпадали під дію декомунізаційних законів;

- вивчити діяльність місцевої влади по впровадженню Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»;

- зробити висновки щодо результатів впровадження декомунізаційних законів на території міста Вільнянська Запорізької області.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період 2015-2016 років.

Географічні межі дослідження окреслені територією міста Вільнянська Запорізької області.

Науковою новизною дослідження є те, що процес декомунізації на території міста Вільнянська Запорізької області вперше став предметом комплексного вивчення. Даною науково-дослідницькою роботою здійснено самостійну спробу цілісно дослідити передумови, хід впровадження та результати впровадження декомунізаційного пакету законів на означеній території.

Реалізуючи поставлену мету, в ході дослідження дійшли висновків:

1. Переіменуванню об'єктів топоніміки у місті Вільнянську, відповідно вимог декомунізаційних законів, передували громадські обговорення.

2. Загалом Вільнянською міською радою було переіменовано у м. Вільнянську Запорізької області 14 вулиць, 2 провулки та один парк. Не було своєчасно прийнято рішення щодо 6 вулиць та демонтажу пам'ятника Леніну.

3. Розпорядженням голови Запорізької облдержадміністрації №115 від 21.03.2016 р. переіменовано ще 4 вулиці. Та доля пам'ятника Леніну законодавчо так і не була вирішена, його демонтовано лише у квітні 2016 р.

4. До сьогодні в переліку вулиць м. Вільнянська залишаються вулиці з назвами «Горького» та «Воїнів-інтернаціоналістів», хоча ці назви, відповідно рекомендацій УІНП, теж підлягали переіменуванню.

5. При переіменуванні топонімічних об'єктів більшість назв була змінена на нейтральні, декілька вулиць і провулків переіменовано на честь подій і осіб української історії, ряд вулиць носять назви, пов'язані з відтворенням подій місцевого історичного минулого, ще одна – ім'я видатного діяча міста Миколи Сироти.

6. З метою увічнення пам'яті борців за незалежність України у ХХ ст., відповідно Закону України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців

за незалежність України у ХХ столітті» одна вулиця м.Вільнянська тепер носить ім'я героя АТО Юрія Дмитрієва і один провулок – ім'я В'ячеслава Черновола.

Вільнянська міська рада не надає значної уваги питанню повного завершення декомунізації на території міста. Так, до сьогодні на офіційному сайті міської ради в переліку депутатів і вулиць, від яких вони обрані та які закріплені за ними, значаться старі топонімічні назви, в ряді місць залишаються старі покажчикові таблички з назвами вулиць.

Список джерел та літератури

1. Розпорядження голови Запорізької обласної державної адміністрації від 21.03.2016 №115 «Про виконання Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та заборону пропаганди їхньої символіки».

2. Рішення Виконавчого комітету Вільнянської міської ради Вільнянського району Запорізької області від 11 лютого 2016 року №33 «Про перейменування об'єктів топоніміки міста Вільнянська».

3. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09. 04. 2015 № 317 –VIII.

4. Декомунізація назв населених пунктів та районів України: підстави, процес, підсумки [Електронний ресурс] // Український інститут національної пам'яті. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://memory.gov.ua/page/dekomunizatsiya-nazv-naselenikh-punktiv-ta-raioniv-ukraini-pidstavi-protses-pidsumki>.

5. Список осіб, які підпадають під закон про декомунізацію [Електронний ресурс] // Український інститут національної пам'яті Режим доступу до ресурсу: <http://www.memory.gov.ua/publication/spisok-osib-yaki-pidpadayut-pid-zakon-pro-dekomunizatsiyu>.

МІСТО УЖГОРОД ТА РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ

Шелепець Олександр, учень 10-го класу Ужгородської ЗОШ I – III ст. № 7, вихованець гуртка «Юні археологи» Закарпатського центру туризму, краєзнавства, екскурсій і спорту учнівської молоді м Ужгород Закарпатська область

Керівник роботи: Дзембас О.В., вчитель історії Ужгородської ЗОШ I – III ст. № 7, керівник гуртка «Юні археологи» Закарпатського центру туризму, краєзнавства, екскурсій і спорту учнівської молоді

Революція Гідності , також Київський Майдан, Майдан у Києві, Євро майдан та Єврореволюція – яких тільки назв ми не зустрічаємо стосовно значущого громадського руху за політичні та суспільні зміни в державі з 21 листопада 2013 до лютого 2014 року, які були викликані спротивом проти відходу тогочасного політичного керівництва країни від законодавчо закріпленого курсу на Європейську інтеграцію. Однією з головних причин протестів стала і надмірна концентрація влади в руках президента Віктора Януковича та його оточення.

Усі ці терміни мають право на існування, але несуть у собі дещо різне навантаження. Майдан, Євромайдан – це, швидше, форма організації протестів

під час Революції гідності (або Єврореволюції). Також існують і деякі розбіжності оцінок дати початку Революції. Одні вважають днем початку Революції 21 листопада 2013 року, коли президентом України В.Ф. Януковичем було зірвано підписання угоди про євроінтеграцію, інші – 30 листопада, коли у м. Києві було побито протестуючих студентів. Поширена також думка, що дату Революції необхідно визначати з ходи протестувальників до Верховної Ради 18 лютого 2014, коли почались масові криваві сутички зі значними людськими жертвами. Усі ці суперечності не є суттєвими і зовсім не впливають на наше невелике дослідження.

Наша мета полягає у спробі прослідкувати відбиток цих революційних подій у найменшому і найбільш віддаленому від столиці обласному центрі України – Ужгороді. Ми намагались з'ясувати ступінь участі закарпатців у перемозі Революції на усіх, іноді суперечливих, етапах її історії. На відміну від подій у столиці тут ми майже не маємо бодай якогось опублікованого дослідження і навіть проведеної систематизації громадського руху у м. Ужгороді. Періодичні тогочасні видання здебільшого притримувались провладної позиції і також, на жаль, не можуть слугувати повноцінним і об'єктивним джерелом інформації. Отже, нам довелось звертатись за спогадами до безпосередніх учасників Ужгородського Євромайдану. Як члена гуртка «Юні археологи» Закарпатського Центру туризму, мене надзвичайно цікавила думка, погляди, враження та ступінь участі науковців-археологів у цих доленосних подіях, саме тому ми в основному і звертаємось до їх спогадів і дещо акцентуємо на них увагу. Важливим джерелом для дослідження теми стали і бюлетені Ужгородського Євромайдану. Складність полягала у тому, що більшість з учасників стихійних протестів у місті Ужгороді належали і належать до різноманітних політичних сил, кожна з них має свій погляд на події та оцінки Революції Гідності, або схильність перебільшувати роль своєї політичної сили в організації протестів і вкладу у копилку загальної перемоги. Потрібно відзначити, що ми лише розпочали збір матеріалів та оцінок з цієї, на наш погляд, дуже важливої теми, адже саме ці події засвідчили черговий етап формування громадського суспільства у нашій державі та стали певною віхою у формуванні основних засад місцевого самоврядування.

За наслідками нашого невеликого дослідження можна впевнено підсумувати, що Ужгородський Євромайдан став однією із складових частин потужного загальноукраїнського революційного руху. На першому етапі ужгородці взяли активну участь у проведенні Київського Євромайдану. Місцевим, здебільшого малим бізнесом, надавалась активна фінансова допомога для функціонування наметового табору у Києві. Високою була і активність городян.

На другому етапі революційні події розгорнулись безпосередньо у місті Ужгороді. Ужгородський майдан перемиг. Його активістам та ініціаторам вдалось зберегти громадський спокій, запобігти росту злочинності та налаштувати у місті нормальне життя. Саме такі місцеві майдани, як у м. Ужгороді та інших містах України значно послабили спроможність злочинного уряду президента В. Ф. Януковича до спротиву. Не слід забувати і про виховну функцію Майдану: безліч людей, що за своїми обов'язками мали

захищати владний режим, під моральним тиском своїх знайомих, родин та й громади у цілому почали з переконанням переходити на сторону народу. Вони теж розуміли – так далі бути не може. Ресурс влади було підірвано. Усі злочини цього режиму ми побачили згодом, коли стали доступними документи, рахунки та й самі побутові хороби учасників правлячого синдикату.

Перелік використаних джерел

1. Спогади Павла Гомоня (один з організаторів Ужгородського майдану)
2. Спогади Віктора Мазура (учасник Ужгородського майдану)
3. Спогади Олександра Дзембаса (учасник Ужгородського майдану)
4. Інформаційні бюлетені Ужгородського майдану (Додатки)
5. Розуменко В. Майдан...Хто, якщо не я? 592 с. Київ, 2014.

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ: ВІД РЕВОЛЮЦІЇ НА ГРАНІТІ ДО РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ: СПОГАДИ ВІКТОРА РОГА

Родінка Євгенія, 8 клас, пошуковий клуб «Пам'ять», Ямпільська загальноосвітня школа I-III ступенів № 2 Ямпільської районної ради смт Ямпіль, Ямпільський район, Сумська область

Ковтун І.О., заступник директора з виховної роботи, керівник гуртка, Ямпільська загальноосвітня школа I-III ступенів № 2 Ямпільської районної ради Сумської області

Революція на граніті – це пробудження національної думки серед студентства, яке завжди виступає рушійною силою прогресивних ідей будь-якого суспільства. Самоорганізація студентів та їх вимоги є ознаками демократизації українського суспільства та бажанням створити власну державу. Студентська акція протесту – це досвід, якого не вистачало українській політично свідомій молоді в умовах тоталітарного суспільства. Революція на граніті показала, що українці стали на шлях формування народу, як нації. Учасники голодування приїхали з різних куточків України з однаковими вимогами, це свідчить про єдність, якої не вистачає українському суспільству при прийнятті важливих рішень. Революція на граніті стала закономірним явищем українського національного руху. І зараз, коли ще гостро відчувається відлуння Євромайдану, як найкраще стає зрозумілим важливість тих сміливців-студентів, однодумців та патріотів, які першими наважилися не просто спостерігати, а діяти. Революція на граніті стала подією, яка змогла з'єднати минуле та майбутнє України, а саме: запал та очікування Української революції 1917-1921 рр., коли на деякий час була відновлена українська державність та спроби модернізації політичної системи незалежної української держави під час Помаранчевої революції та Революції Гідності.

Наша робота складається з двох розділів. Перший розділ «Весна свободи посеред осені імперії» розкриває передумови, причини, перебіг та результати Революції на граніті. Таким чином, ми доводимо, що Революція на граніті 2–17 жовтня 1990 року стала першим українським Майданом – успішним ненасильницьким політичним протестом проти чинної комуністичної влади в УРСР. Другий розділ «Ми маємо шанс. Ми хочемо, ми можемо, ми повинні, –

Віктор Рог», це аналіз спогадів учасника Революції на граніті, нашого земляка Віктора Рога. Спогади очевидців подій, як найкраще розкривають внутрішні мотиви, погляди та переконання учасників протесту. Тому у своєму дослідженні більшу увагу ми приділяємо саме біографії та спогадам Віктора Рога.

Віктор Олександрович Рог – видавець, журналіст, громадський діяч, публіцист. Один із лідерів бандерівського середовища в Україні, віце-президент історичного клубу «Холодний Яр». Координатор видавничого проекту «Українська військова мемуаристика». Заступник директора Центру національного відродження імені Степана Бандери. Автор книг «Не даймо загубити майбутнє» (Київ, 1999р., 2000р.), «Життя для України» (Київ, 2004), «Українофобія: п'ята колона та її ляльководи» (Київ, 2008 р., 2009р.), «Ієрархія національних пріоритетів» (2019).

У своєму дослідженні ми проводимо паралелі між 20-ти річним студентом історичного факультету Віктором Рогом, що приїхав із Сумщини до Києва «на граніт» відстоювати свої переконання і громадським діячем Віктором Рогом через 29 років... Зі спогадів Віктора Рога зрозуміло, яке для нього значення має участь у Революції «на граніті»: «Сьогодні я згадую про ті дні, як про одні з найщасливіших днів мого життя. Це був такий емоційний підйом, така солідарність, така підтримка суспільства... І властиво, я вважаю, що кожне покоління має прожити щось подібне. Потім буде що згадувати і самому собі, і що розповідати нащадкам – щоб не було соромно поглянути їм в очі...»

Акції протесту розпочалися 2 жовтня 1990 року, уже 3 жовтня на площі стояло 49 наметів, а в голодуванні брало участь 137 осіб із Києва, Львова, Дніпропетровська, Івано-Франківська та інших міст України. Наступного дня про відмову від їжі оголосив 151 протестант, а 131 їх охороняли. Молодь підтримали представники старшого покоління. Зокрема, до них приєдналася відома українська дисидентка Оксана Мешко (їй було вже 85, позаду – ув'язнення у радянських концтаборах за правозахисну діяльність).

Зі спогадів сумчанина згадує: «Цікаві моменти були... Наприклад, те, що нас підтримували політв'язні та репресовані – люди, які уже відсиділи у таборах до того моменту. Вони вміли голодувати...»

У нашому дослідженні ми акцентуємо увагу на участі сумчан у Революції на граніті, щоб довести, що акція студентського протесту об'єднала різні регіони України. Віктор Рог згадує: «Нам, сумчанам, було дуже важливо показати, що тут є Суми...». Фото, відеоматеріали та спогади очевидців, як найкраще передають атмосферу перебігу голодування, наскільки це було складно, але по справжньому. Люди відстоювали свої переконання аж до втрати свідомості. Зі спогадів Віктора Рога: «Приступив я до голодування з моменту приїзду. І завершилося воно аж тоді, коли мене винесли «вперед ногами». Я втратив свідомість і пам'ятаю лише, що прийшов до себе в іншому наметі... Потім у нас був Центральний Провід Спілки Незалежної Української Молоді в Києві, а опісля ми роз'їхалися по місцях...»

17 жовтня 1990 року Верховна Рада УРСР ухвалила Постанову «Про розгляд вимог студентів, які проводять голодування в м. Києві з 2 жовтня 1990

року» – вимоги студентів було виконано. А 23 жовтня парламент проголосував за відставку Масола. Віктор Рог згадує: «Я зробив висновки, що переконувати з трибун – це дуже складно і з того малий ефект. Лише власний приклад і вчинок спонукає наслідувати. Лише в конкретних діях виробляється тип громадського діяча, борця і досвід власної діяльності...»

Таким чином, проаналізувавши перебіг подій студентської акції протесту та спогади одного з учасників цього протесту – Віктора Рога, ми довели, що головним досягненням Революції на граніті було зібрання разом найкращих представників української молоді. Революція на граніті відкрила шлях ще одному поколінню людей, готових боротися за свободу і національну ідею. Так студентська молодь довела, що може впливати на владу й відстоювати національні інтереси. Учасники Революції на граніті стали творцями нової України.

Список використаних джерел та літератури

1. Кравченко М. Українська «Аргонавтика»: закордонна діяльність УНА-УНСО (1991-2001 рр.) / М. С. Кравченко— Київ-Мена: видавництво «Домінант», 2017. — 144с.
2. Віктор Олександрович Рог [Електронний ресурс] // Wikipedia. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Рог_Віктор_Олександрович/(дата звернення: 25.10.2019). – Назва з екрану.
3. Віктор Рог [Електронний ресурс]//Націоналістичний портал. – Режим доступу: <http://ukrnationalism.com/news/nationalist-movement/3711-suspilna-platforma-viktor-roh.html/>(дата звернення 25.10.2019). – Назва з екрана.
4. Віктор Рог: За Україну йде великий бій [Електронний ресурс]//Націоналістичний портал. – Режим доступу: <http://ukrnationalism.com/interview/3639-viktor-roh-za-ukrainu-idevelykyi-bii.html>. - Дата публікації: 21.03..2019. – Назва з екрана.
5. Віктор Рог [Про що і навіщо ця книга] [Електронний ресурс]//Націоналістичний портал. – Режим доступу: <http://ukrnationalism.com/publications/3399-pro-shcho-i-navishcho-tsia-knyha.html>. – Дата публікації: 18.09.2018. – Назва з екрана.

УКРАЇНЕЦЬ ОЛЕКСІЙ КУЛИК

Кононенко Софія, вихованка гуртка «Екологічне краєзнавство»
Полтавського обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді
м. Полтава, **Полтавська область**
Керівник: **Копилець Є.В.**, керівник гуртків ПОЦТКУМ

Постать Олексія Кулика багатогранна: педагог, художник, поет-аматор, самодіяльний музикант, краєзнавець, фундатор Кобеляцького районного музею літератури та мистецтва. У краєзнавчих експедиціях до Кобеляцького району Полтавської області ми, вихованці гуртків ПОЦТКУМ, постійно натрапляли на Куликову спадщину.

Народився Олексій Іванович Кулик 24 березня 1937 р. в с. Кунівка (нині Кобеляцький район Полтавської області) у селянській родині. Завершивши навчання у Кобеляцькій середній школі №2 (1955 р.) працював інструктором із праці у Ліщинівському будинку-інтернаті для престарілих. Потому – служба в армії, навчання у Полтавському педагогічному інституті, де здобув фах учителя української мови, літератури та історії. У 1964–1968 рр. викладав історію та

географію у Кобеляцькій школі-інтернаті, в 1968–1972 рр. завідував методкабінетом Кобеляцького районного відділу народної освіти. У 1972–1979 рр. працював інструктором Кобеляцького райкому Компартії України, проте там не прижився – узявся за створення головного свого дітища, районного музею літератури і мистецтва.

Музей розпочав роботу в 1982 р. у будинку, спорудженому на початку ХХ ст. Через 10 років музею, що не мав аналогів в Україні, присвоєно звання народного. А наприкінці 1996 р. його роботу припинено «у зв'язку з аварійністю приміщення». Після ремонту до приміщення в'їхала податкова... Поновлено роботу музею у 1998 р. з нагоди відзначення на державному рівні 80-річного ювілею Олеса Гончара. Проте уже з іншим директором. Олексій Іванович, пропрацювавши у 1979–1997 рр. учителем та вихователем у школі-інтернаті, вийшов на пенсію. Жив у злиднях. Помер 25 березня 2002 р.

Справжнє визнання краєзнавець здобув уже після смерті. На початку 2003 р. його оголошено дипломантом літературно-мистецької премії імені Володимира Малика за історико-краєзнавчий нарис «Край наш Кобеляцький», який відтоді витримав уже три видання [3]. А у 2012–2013 рр. Куликові присвоєні звання Почесного громадянина Кобеляцького району та міста Кобеляк. У квітні 2013 р. Кобеляцька районна рада вирішила присвоїти ім'я Олексія Кулика музею літератури та мистецтва, а в жовтні 2015 р. на фасаді музею урочисто відкрили меморіальну дошку його фундаторові.

Розмірковуючи у 1992 р. про прожиті літа, Кулик підсумував їх так: «Я був українцем усе своє свідоме життя ... Я прожив біля своєї землі, біля землі предків... Любив свою землю, свій край, про нього і розповів, що збагнув. ... Люблю свій край по-чесному – тому й присвячую йому, його людям, своє серце, свої думи, свою багаторічну працю».

Певно, Олексій Іванович дійсно насамперед був українцем. Цю тезу виразно підтверджують його діяння. Наведемо лише кілька фактів із останніх років його життя.

На початку 1990-х рр. О.І. Кулик активно співпрацював із науковцями, які готували видання про земляків, репресованих за сталінських часів. Про це свідчить збережена частина його листування з О.П. Юренком – одним із авторів полтавських томів книжкової серії «Реабілітовані історією».

Значною є заслуга Кулика у відродженні на кобеляцькій землі пам'яті про Григорія Китастого, художнього керівника Української капели бандуристів імені Тараса Шевченка у Детройті. У вересні 1990 р. до Кобеляк зі США приїхала вдова Григорія Китастого – Галина Дмитрівна. Вона передала Олексію Івановичу Кулику деякі матеріали про чоловіка. Саме ці матеріали склали основу експозиції, яка з незначними змінами досі експонується у музеї. А в січні 1991 р. у районній газеті «Колос» вийшов нарис Кулика «Співак-бандурист з Кобеляк» [1], завдяки якому чимало кобелячан уперше дізналося про основні факти біографії Китастого та його доробок.

У 1993 р. О.І. Кулик працював над проектом реекспозиції районного історичного музею, який на той час занепав до рівня пересічної «Ленінської кімнати». Перший відділ музею мав носити назву на кшталт «Україна – наша рідна Батьківщина (Вітчизна), країна, держава, рідна земля – земля наших

предків». В його оформленні планувалося використати державну символіку, заклик «Любіть Україну...», книги «Історія України-Руси» М.С. Грушевського та М.М. Аркаса, «Кобзар» Т.Г. Шевченка.

Та замість оновлення історичного музею Кулик незабаром позбувся і музею літератури та мистецтва. У журналі обліку відвідувачів він записує: «Приміщення передано рай.[онній] податк.[овій] інсп.[екції]... Далі буду надавати консультації і чим зможу допомагати людям». Після цього йдуть записи про консультування місцевих освітян, надання їм краєзнавчих матеріалів, підготовку нарисів «Сторінки минулого» (за версією цього нариса, підготовлену до друку співавтором Л.І. Митьком, Куликові посмертно присудили диплом літературно-мистецької премії імені Володимира Малика).

У 1996 р. Кулик підготував нарис «Внесок наших земляків в українську і світову культурну спадщину» (досі не опублікований), у якому, крім Григорія Китастого, згадав і Івана Майстренка – видатного діяча української еміграції, науковця, відомого критика комуністичної ідеології.

У 2000 р. Олексій Іванович активно включився в розробку герба та прапора Кобеляк. Розроблені ним проекти базувалися на традиційних козацьких символах. Зокрема, Кулик пропонував залишити в гербі частину елементів міського герба 1842 р.

Він вважав, що шаблю та рушницю доречно трактувати у контексті козацької історії сотенного містечка, хоча свого часу царська Герольдія і використала їх для уособлення перемоги росіян над шведами під Переволочною після Полтавської битви. Олексій Іванович писав: «Добре, хоч тоді в 1842 р. не нав'язали нам двоголового орла з пазурами на всі боки, а так люди... все ж таки бачили наші козацькі символи ось уже більше 150 років». Замість переможного лаврового вінка Кулик запропонував розмістити у гербовому полі літеру «К» з кобеляцької міської печатки початку XVIII ст. Проект О.І. Кулика отримав високу оцінку голови Українського геральдичного товариства, кандидата історичних наук А.Б. Гречила.

Таким чином, О.І. Кулик – не просто визначна постать у царині краєзнавства. Як ми переконалися, Олексій Іванович був одним із активних провідників національної пам'яті. Саме такі національно свідомі подвижники готували підґрунтя, з якого у 1990-х – 2000-х рр. постало молоде покоління борців за відроджену Українську державу.

За підсумками вивчення доробку Олексія Івановича Кулика наша пошукова група підготувала кілька виставок у Полтавській обласній бібліотеці імені Котляревського та в Кобеляцькому районному музеї літератури та мистецтва. Це наша данина пам'яті видатного кобеляцького краєзнавця.

Література

1. Кулик О. Співак-бандурист з Кобеляк // *Колос*. – 1991. – 31 січня. – С. 4.
2. Матеріали Кулика О.І. // *Основний фонд Кобеляцького районного музею літератури та мистецтва імені Олексія Кулика*. – Інв. № № 28, 29.
3. Митько Л., Кулик О. *Край наш Кобеляцький*. – Кобеляки: КП «Вид-во «Кобеляки», 2013. – 159 с.

«РЕВОЛЮЦІЯ НА ГРАНІТІ» 80-90-ТІ РР. ХХ ст. В ЗАПОРІЖЖІ ЯК ФЕНОМЕН КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

*Шалигіна Олександра, учениця 11-А класу ЕНВК № 1,
член гуртка «Історичне краєзнавство»
м. Енергодар, Запорізька область*

*Науковий керівник: Черненко А.І., вчитель історії та правознавства
ЕНВК № 1, керівник гуртка «Історичне краєзнавство»*

Студентський рух, як складова молодіжного руху, є різновидом соціальної ініціативи та громадської активності. Він об'єднує молодіжні організації, органи студентського самоврядування, студентські профспілки та загалом студентство і виконує цілий ряд функцій, серед яких залучення молоді до суспільного життя, її соціалізація у складних соціально-політичних процесах тощо. Участь в організованій громадській діяльності дозволяє молодій людині відчувати себе частиною суспільства та корисність своїх дій, а успішне становлення молодіжного руху є гарантією розвитку здорового суспільства.

Актуальність досліджуваної теми полягає у тому, що суспільно-політична ситуація впродовж тривалого часу це від процесу «перебудови» – це 80-90-ті рр. до сучасності, в якій почав активно розвиватися вітчизняний студентський рух, який засвідчив великий потенціал молоді як самодостатньої суспільно-політичної сили. Сучасна молодь вихована на закладеному фундаменті попередників, також у змозі відстоювати власні інтереси та інтереси народу.

Наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. студентський рух помітно виявив себе в політичній боротьбі, наслідком якої стало проголошення в 1991 р. Акта про державну незалежність України. Дійсно, студентство на хвилі патріотичності та амбіційних почуттів взялося за створення держави, яку їм потрібна була. В той час здавалося, що залишилася єдина сила, яка здатна консолідувати націю в єдине ціле. Регіональність аспект досліджуваної теми обґрунтовується тим, що саме Запоріжжя стає центром розгортання національних рухів за здобуття незалежності України і її демократичних перетворень.

Глибше ніж інші категорії молоді, розуміючи ситуацію, яка склалася в республіці, відчували необхідність власних дій за демократичні перетворення в суспільстві, студенти одні з перших в Україні почали створювати молодіжні групи і організації, виявляти активність в соціально-політичному житті, безпосередньо у навчальних закладах. В своїх діях чітко виявлялося прагнення покінчити з старими формами управління вищими навчальними закладами.

З метою проведення дослідження з даної теми нами було проведено бесіди з професором Запорізького національного університету кафедри новітньої історії України Турченко Федором Григоровичем, після яких ми отримали архівні матеріали, це і аналітичні записки КПУ і спогади тодішніх активних учасників студентського руху Д.Дундича, Д. Кобалії, В. Москаленка. Ці «усні історії» є досить цінними для досліджуваної теми, бо дають достовірне відображення дійсності. В ході дослідження була зроблена спробу проаналізувати студентський рух у м. Запоріжжі.

Також не менш важливим завданням нашої роботи це взяти інтерв'ю у колишнього активного діяча студентського руху Дмитра Кобалі і поділитися спогадами з учнівським загалом.

Запорізький регіон опинився у виру історичних змін, на чолі яких стала молодь, яка була досить активна і цілеспрямована. Але в партійній системі були програми розвитку «підконтрольного» молодіжного руху, які діяли до серпня 1991 року – це такі молодіжні організації «Долг», «Пламя».

Це були штучні організації, які не мали популярності серед молодіжного (студентського) руху. В аналітичних записках говориться КПУ *«...под воздействием буржуазной пропаганды, а также из-за серьёзных упущений в идейно-воспитательной работе со стороны администрации учебных заведений, руководителей различных коллективов, комсомольских организаций, в молодёжной среде возникают негативные процессы...»*. Головна теза цієї записки – це втрата ідеологічного контролю на молоддю.

Студентська молодь тоді діяла рішуче і ніякий партконтроль не зупиняв їх. Тому, в Запорізькому державному університеті було створено об'єднання «Студентське братство», керівником якого була студентка факультету романо-германської філології Юлія Свіріна. Членами цього Братства було сформовано основні пункти його програми *«1. Автономия вуза. 2. Государственный суверенитет Украины. 3. Углубление демократизации. 4. Улучшение социально-бытовых условий студентов. 5. Реформа высшей школы. 6. Защита прав и интересов студентов»*.

Володимир Москаленко у своїх спогадах писав про свою діяльність у «Студентському братстві» ЗДУ. Спогади говорять про те що про настрої студентів знала партійна верхівка і не могла належним чином подіяти на їхню діяльність.

В архівних джерелах Турченка Ф.Г. було знайдено інформацію про діяльність Запорізького міського відділення Спілки незалежної Української молоді (СНУМ). Студенти ЗДУ, зокрема О. Черненко, С. Айбабін (член партії УРП (УГС)) були його учасниками, які організували теоретичну конференцію.

Вимоги студентів, не були розглянуті, тому були надалі досить радикальні дії, які перевернули свідомість кожного українця. Мова йде про «акцію 16 днів 1990 року», які ввійшли в історію як «Революція на Граніті». Організаторами акції виступили Українська студентська спілка, яку тоді очолював Олесь Доній, та Студентське братство Львова (голова – Маркіян Іващишин). Також серед координаторів акції були також Олег Тягнибок і В'ячеслав Кириленко.

Ідея такого громадянського спротиву народилася ще на святкуванні п'ятсотріччя Запорозької Січі влітку 1990 року, а форму протесту «запозичили» в болгарських студентів, які в червні 1990 року оголошували голодування, вимагаючи змін.

Коли у Києві у вересні 1990 року почалося студентське голодування, за прикладом київських студентів до нього почали приєднуватися однодумці з інших міст республік, в тому числі і з Запоріжжя. Окрім цього акцію голодування підтримали демократичні сили УРП, які заявили про спільний виступ у місті Запоріжжя.

Про акцію підтримки київських студентів пише у своїх спогадах В. Москаленко «...*Поступово визріла ідея приєднання до голодування. Маючи контакт з організаторами акції у Києві: Олесем Донієм, Маркіяном Іващишиним, Ігорем Коцюробою* приїшли до спільного висновку – немає потреби їхати до столиці. Спільно вирішили влаштувати своєїрідну філію київського табору в Запоріжжі. Безумовно, це мало б широкий розголос і додало б сил учасникам акції у Києві. Політичні вигоди такого плану були очевидні. Проте ми відчували, що нам бракує досвіду для організації акції, тому ми запросили підтримку з київського табору».

Студентське голодування справило значний вплив на політичну ситуацію. Тоді Верховна Рада змушена була оголосити про свою згоду з вимогами студентів, хоча виконувати в повному обсязі не збиралася.

Проте, прагнучи уникнути повторних студентських заворушень використовувала свої методи дезінформації. Зокрема, таким методом виявилось поширення карикатур, в яких стверджувалося, що студентські протести фінансуються із-за кордону.

«Революція на граніті» стала одним з перших кроків до здобуття Україною незалежності у 1991-му році. Організована силами студентства, вона не мала на той час аналогів у всій Європі, тому що «оксамитові революції» у Східній Європі в 1989 році проводили більш зрілі політики.

Студентська революція на граніті стала першим українським Майданом – успішним ненасильницьким політичним протестом проти чинної комуністичної влади в УРСР, який дав поштовх до демократизації всього українського суспільства. Акції громадянської непокорі, що охопили Україну в жовтні 1990 року, заклали традиції демократичних форм протесту. Їх продовженням стали Помаранчева революція та Революція Гідності.

Саме студентська революція стала переломним моментом в утвердженні незалежності України, а молоде покоління вже на початку 1990-х років засвідчило своє бажання і відстояло право жити у вільній демократичній державі.

Як продовження давньої традиції неподоланністю духу українського народу у місті Енергодар існує молодіжна організація «Відродження», діє з 2002 р., керівником якої є Коробчук Уляна Володимирівна. Ця організація згуртовує навколо себе молодь, яка не байдужа до проблем міста і проводить всякого роду акції патріотичного спрямування, зокрема «Парад вишиванок» до Дня незалежності.

Список використаних джерел інформації

1. Спогади В. Москаленка про молодіжний рух у Запоріжжі 80-90 рр. ХХ ст. і підготовка акції на підтримку студентського голодування в м. Київ // Приватний архів Турченка Ф. Г.
2. Аналітична записка Запорізького обкому КПУ «про негативні процеси в молодіжному середовищі» // Приватний архів Турченка Ф. Г.
3. Доній О. Покоління оксамитової революції (Як нам дожити до 2009 року ?) / Доній О. – К.: «Смолоскип», 1999. – 24 с.
4. Палагнюк В.О. Місце студентства в протестних кампаніях у незалежній Україні: ретроспективний підхід // Держава і право. – Вип. 60. – 2010. – с. 532- 539.

«Усна історія російсько-української війни»

МИКОЛАЇВ ДАВ ВІДСІЧ! (ХРОНІКА ПОДІЙ КВІТНЯ 2014 РОКУ)

Осадчий Сергій, учень 9 класу Миколаївської гімназії № 41 Миколаївської міської ради, вихованець наукової «Історичне краєзнавство» БДЮТ Заводського району м. Миколаєв м. Миколаєв, Миколаївська область

Керівник: Осадча К.Г., керівник наукової секції «Історичне краєзнавство» БДЮТ Заводського району м. Миколаєва Миколаївської області

Початком збройного конфлікту на Сході України вважається 6-7 квітня 2014 р., коли у Харкові, Донецьку і Луганську сепаратисти почали захоплювати адміністративні будівлі і проголосили про створення терористичних ЛНР/ДНР. У зв'язку з цим, виконуючий обов'язки Президента України, Олександр Турчинов оголосив про створення антикризового штабу і про те, що «проти тих, хто взяв у руки зброю, будуть проводитися антитерористичні заходи».

Бойові дії на Донбасі почалися разом із захопленням 12 квітня Слов'янська, Краматорська та Дружківки. У наступні дні під контроль терористи взяли Горлівку та інші міста. 13 квітня 2014 р. О. Турчинов оголосив про початок АТО. На наступний день на офіційному сайті представництва президента з'явився відповідний указ № 405/2014. Але в пам'яті містян виринають події тих днів у Миколаєві, які наближають до розуміння того, а чи були зроблені відповідні висновки на майбутнє.

Варто зазначити, що майже кожне тоді відкрите кримінальне провадження було закрито, причому на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 кримінально-процесуального кодексу України – у зв'язку з відсутністю у діянні складу кримінального злочину за тією чи іншою статтею. І виникає цілком логічне запитання: а чи не спеціально обирали дану кваліфікацію цього діяння, щоб потім з юридичної точки зору можна було закрити справу?

Варто згадати хроніку подій квітня 2014 р., адже, той, хто не пам'ятає помилок минулого, буде переживати їх в майбутньому.

На початок квітня 2014 р. біля пам'ятника героям-десантникам Ольшанського в Миколаєві близько місяця був розташований табір прихильників Росії і відвертих сепаратистів. Вони практично кожен день влаштовували мітинги, в ході яких називали місто корабелів російським. Меморіал був обвішаний символікою та прапорами РФ.

Увечері 7 квітня близько 200 осіб, які виступали за федералізацію України і вимагали провести референдум з цього приводу, з прапорами РФ зробили спробу штурму будівлі Миколаївської облдержадміністрації. Разом з міліцією їх натиск відбили патріотично налаштовані миколаївці. В ніч з 7 на 8 квітня було повністю розгромлено наметове містечко, яке знаходилося біля пам'ятника героям-десантникам Ольшанського з 25 лютого. У ньому виявили цілий арсенал біт, вогнепальної зброї та ножів.

Представники «Народного ополчення Миколаєва», Майдану і «Правого сектора» станом на 23:40 вечора понеділка, 7 квітня, в результаті зіткнень,

перестрілок і бійок повністю прогнали прихильників Росії, які раніше штурмували будівлю Миколаївської ОДА з центральної площі і остаточно знищили їх наметове містечко.

Так, після першого натиску «майданівців» на сепаратистів, останніх залишилося на площі близько 30 осіб і вони були розпорошені по периметру скверу Героям-ольшанцям. Прихильники єдиної України продовжували скандувати «Прапор окупанта прибрати!», поліція вишикувалася між ними кордоном.

Однак, люди знову прорвалися крізь кордон міліції і повністю розламали наметове містечко, яке вже понад місяць стояло на могилах визволителів Миколаєва. Процес розгрому наметів супроводжувався криками і пострілами з боку решти сепаратистів. У результаті прихильників Росії повністю прогнали з центральної площі, миколаївські патріоти піднялися на постамент Меморіалу Героям-визволителям Миколаєва та заспівали гімн України.

За інформацією Миколаївського обласного управління охорони здоров'я, в результаті зіткнень постраждали 15 осіб, 11 з яких – були госпіталізовані з травмами різного ступеня тяжкості, четверо – перебували на амбулаторному лікуванні. До цього повідомлялося, що в одного чоловіка був серйозний перелом ноги і травма голови, двоє чоловіків отримали поранення голови. Крім того, п'ять осіб отримали поранення в шию, спину, ноги та інші частини тіла від пострілів з травматичної зброї.

Цікавим є той факт, що організатори «антимайдану», які скеровували миколаївських прибічників Путіна на штурм будівлі ОДА, розмовляли з характерним російським акцентом, а деякі з них називали будівлю обласної ради «думою», що абсолютно не властиво місцевим жителям. Серед них була росіянка Марія Коледа, яку після цих подій заарештувала СБУ «за виконання завдань російських спецслужб для дестабілізації ситуації в південних областях України». Через п'ять місяців, 15 вересня, її обміняли на українських заручників у терористів «ДНР», де Коледа працювала головою прес-служби «МЗС ДНР».

На даний момент, якщо вірити її записам у соцмережах, вона знаходиться в Росії і навіть брала участь в місцевих виборах в Москві в якості кандидата.

За фактом подій біля Миколаївської ОДА 7 квітня Центральний РВВС відкрив два кримінальні провадження за ст. 295 («Заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку») і ч. 4 ст. 296 («Хуліганські дії, вчинені з застосуванням предметів, заздалегідь заготовлених для нанесення тілесних ушкоджень») Кримінального кодексу України.

З відповіді Миколаївської місцевої прокуратури №1, згодом ці два виробництва були об'єднані в одне, а дії зловмисників – перекваліфіковані. «За результатами проведеного попереднього розслідування 13 червня 2014 слідчий Центрального РВВС прийняв рішення про ЗАКРИТТЯ кримінального провадження на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України у зв'язку з відсутністю складу кримінальних злочинів, передбачених ч. 1 ст. 129 («Погроза вбивством») і ст. 295 Кримінального кодексу України», – йдеться у відповіді.

Разом з тим в прокуратурі нагадали, що за події 7 квітня 2014 р. біля Миколаївської ОДА все ж були засуджені п'ять осіб (за ч. 2 ст. 15 ст. 341, та ч. 4

ст. 27 ст. 341 Кримінального кодексу України («Захоплення державних або громадських будівель чи споруд»). Четверо з них підписали угоду з прокуратурою про визнання провини. Це – Роман Наумов, Дмитро Гетьманцев, Дмитро Тищенко, Олександр Турта.

Ще один обвинувачений Олександр Зажицький в суді заявив, що не згоден з висунутими йому звинуваченнями і не вважає себе винним. Матеріали справи щодо нього суд виділив в окреме провадження.

Пізніше самооборонівці Миколаєва влаштували блок-пости на в'їздах до міста. Протягом квітня-травня неодноразово повідомлялося про затримання озброєних зловмисників

Отже, план сепаратистів повністю провалився, а миколаївці показали, що наше місто є і буде українським!

МАЙДАН – ЦЕ ПОКЛИК ДУШІ І ДОЛІ

*Буторіна Єлизавета, Шевкопляс Максим, вихованці гуртка «Географи-краєзнавці»
КЗ «Центр позашкільної освіти» Мелітопольської міської ради*

м. Мелітополь, Запорізька область

Керівник: Костікова Н.В., методист, керівник гуртка «Географи-краєзнавці»

*КЗ «Центр позашкільної освіти» Мелітопольської
міської ради Запорізької області*

У 2013-2014 роках в Україні сталася безпрецедентна подія – народ повстав проти свавілля тодішньої влади. Згодом мирний протест перетворився на революційний рух, який спричинив не лише докорінні політичні зміни, а й зміни у свідомості українців. Цей рух отримав загальну назву – «Майдан».

Події на Майдані продемонстрували світові єдність всієї України. Люди виходили на акції, щоб побачити тисячі однодумців, підтримати їх, та бути підтриманими. Майдан вирізнявся небаченою самоорганізацією, солідарністю та взаємоповагою. Він об'єднав жителів Сходу та Заходу, мегаполісів, маленьких містечок і сіл: незалежно від віри – люди творили свою державу. Завдяки єдності українців із різних регіонів революція перемогла.

Актуальність теми дослідження полягає у відбудові хронології подій, збереженні та пропагуванні цінностей Євромайдану, що став знаковою подією в історії України наприкінці 2013 – на початку 2014 років.

Методи дослідження. Основним методом пошуку та дослідження став метод усної історії. Аналіз, синтез та узагальнення інформації, отриманої під час інтерв'ю, дали змогу записати усне оповідання очевидця подій Майдану.

Суспільно-корисне значення роботи обумовлено необхідністю зібрання відео та аудіо свідчень активістів Євромайдану, учасників АТО/ООС з метою фіксування суб'єктивного досвіду громадян, що служитиме не тільки джерельною базою для істориків, режисерів-документалістів, соціологів, психологів та за умови доступності для широкого загалу, дозволить українському народу дізнатися з перших уст про ключові події української історії з 2013 року по теперішній час.

Застосований у дослідженні метод усної історії, на наш погляд, дозволяє через записану від очевидця подій розповідь, зрозуміти сутність Євромайдану, як символу героїчної боротьби народу за свої права, а також зберегти пам'ять про події Майдану в Мелітополі та про його учасників, людей, які в офіційних джерелах фігурують лише як статистичні одиниці, а часто і взагалі забуті.

Опис пошукової діяльності. Напередодні Дня Гідності та Свободи, свята, що відзначається в Україні 21 листопада, та присвячене початку двох революцій у країні – Помаранчевої (у 2004 році) та Революції Гідності (2013 року), ми поспілкувалися з тим, хто творив революцію на Запоріжжі, хто був учасником Майдану Києва, хто пізніше став учасником бойових дій на Донбасі – Радіоном Павлюком.

«Він – такий, як і всі. Його історія до війни – звичайна історія людини, яка самотужки шукала свою дорогу в житті. Десь були успіхи, десь не все вдавалося. Просто завжди було прагнення творити Україну, вона йому боліла до нестями. А так все, як у всіх» – Надія Дребот, волонтер про Р. Павлюка (з матеріалів Інтернет-ресурсів).

Павлюк Радіон Георгійович, народився 18 липня 1973 року в селі Вашківці Вижницького району Чернівецької області. Наприкінці 1970-х років батьки Радіона переїхали до Херсонської області, де й оселилися в селі Новосеменівка Іванівського району.

Навчався в Новосеменівській середній школі Іванівського району Херсонської області. Дитинство своє вважає різнокольоровим та цікавим. Найяскравіші враження та спогади залишили походи, різноманітні ігри та туризм. У цей же час мріяв стати військовим моряком, але з віком прийшло розуміння, що ця професія не для нього. Після закінчення школи Р. Павлюк переїхав на навчання до м. Мелітополя в ПТУ № 37, по закінченню здобув спеціальність «машиніст холодильних установок». Потім служив в армії Збройних сил України, звільнений у запас за спеціальністю «розвідник». У 1994-2014 рр. – жив та працював у Мелітополі будівельником. Був активним учасником козацького руху, на початку 2000-х років паралельно з основною роботою, навіть проводив гурткові заняття для дітей на базі МДПУ, під час яких навчав вихованців українському бойовому мистецтву спас.

З 2013 року є активним членом громадської організації «Самооборона Мелітопольщини». На сьогодні це діюча організація, що проводить активну правоохоронну діяльність, бере участь у вирішенні проблем міста, співпрацює з силовими структурами у збереженні громадського порядку.

Грудень 2013 р. – січень 2014 р. – бере участь у подіях Майдану в м. Києві. Поштовхом до протестних акцій по всій Україні тоді стало призупинення процесу підписання діючою владою Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом наприкінці листопада 2013 року. Український народ виступав, насамперед, в підтримку Євроінтеграції, згодом люди вже стали вимагати відставки діючого уряду, Президента України, скликання позачергової сесії Верховної Ради для ухвалення євроінтеграційних законопроектів. «Безпосереднім учасником Майдану я став за покликом душі і долі. Спрацювали, скоріш за все гени українця...» – говорить в інтерв'ю Радіон Павлюк.

Лютий 2014 р. – березень 2014 р. – бере участь в акціях Майдану Мелітополя. Настрої місцевого населення були неоднозначними: у більшості випадків це було нерозуміння тих ідей, за які виступали майданівці, небажання щось змінювати в своєму сьогоденному житті, як наслідок – організація Антимайдану та загострення суспільних суперечностей.

01.04.2014 р. – пішов добровольцем в українську армію і до липня 2014 року проходив спеціальне навчання.

Радіон Павлюк: «Якщо я не піду в армію, ворог прорветься, потім його не зупиниш. Мені краще бути там, щоб всі інші, хто тут, в мирному місті не бачили, що таке артобстріл або обстріл з системи «Град», і ніколи не пізнали цього...»

Липень 2014 р. – 17 липня 2016 р. – участь у бойових діях в зоні АТО у складі батальйону «Донбас». Починав з прикордонної служби. Знаходився під Амвросієвкою в Донецькій області, саме на тій ділянці, де був здійснений прорив противника та масово зайшла на нашу територію його військова техніка.

17 липня 2017 року – здобув тяжке поранення під час бойового виходу в зоні АТО.

Радіон Павлюк: «17 липня ми в Широкіно були на бойовому виході, і так сталося, що у мене під ногами вибухнули два осколкових боєприпаси. Радую тільки те, що я був останнім в групі та все прийняв на себе, ніхто з хлопців не постраждав».

Липень 2016 р. – січень 2017 р. – лікувальний період в Дніпровській обласній клінічній лікарні ім. Мечникова та Центральному госпіталі МВС у місті Київ.

3 січня 2017 року за станом здоров'я списаний з військової служби; отримав інвалідність, періодично проходить реабілітацію у медичних центрах.

3 вересня 2017 року вступив до Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького, де навчається і зараз на природничо-географічному факультеті та здобуває спеціальність вчителя фізичної культури.

Сьогодні Павлюк Радіон Георгійович активний учасник всіх акцій Майдану Мелітополя, волонтерського руху з допомоги бійцям в зоні проведення ООС на Донбасі. Він є постійним гостем у закладах освіти міста Мелітополя, де розповідає молодому поколінню про героїзм та подвиги сучасних українців, хто ціною свого життя захищає нашу рідну землю, проявляючи звитягу, самопожертву і відчайдушну сміливість.

Висновок. Українська національна революція триває більш ніж 100 років. Майдан – тільки епізод. Він є свідченням того, що нація жива і її ідея пульсує в жилах більшості українців. Значна частина з них може не усвідомлювати до кінця чому виходить на площі, чому стає пліч-о-пліч до бою, але причина завжди одна. Кожен раз, коли виникає загроза поневолення, повстає Майдан, тому що українці шукають себе, намагаються окреслити базові риси національної держави...

Радіон Павлюк: Ми чекали, що цінності Європи прийдуть до нас. Тоді ми ще не розуміли, що ми не повинні їх чекати, ми повинні діяти. Усвідомивши це,

люди організували Майдан. Україна стала наша, потім почалася війна. Зараз ми маємо те, що маємо. Я вдячний нашим українцям, які боролися на Майдані. Дуже багато з них загинули за нашу країну. Ми ніколи не бачили такого звірства по відношенню до мирних мітингувальників, яке відбувалося на Майдані. Я пишаюся тим, що там був. Я зробив все що міг (21 листопада 2019 рік, виступ на урочистих зборах в мелітопольському краєзнавчому музеї до Дня Гідності та свободи).

Список використаних джерел

1. Матеріали інтерв'ю з Р. Г. Павлюком
2. «Майдан глазами мелитопольцев - горожане вспоминали события Революции Достоинства». [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://ria-tv/news/172425/maydan_glazami_melitopolitsev_gorojane_vspominali_sobyitiya_revoljutsii_dostoinstva_\(foto\).html](https://ria-tv/news/172425/maydan_glazami_melitopolitsev_gorojane_vspominali_sobyitiya_revoljutsii_dostoinstva_(foto).html)
3. «Бойца с позывным «Риддик» из Мелитополя спасло несколько факторов». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://iz.com.ua/zaporoje/103931-vy-ryanu-vchetverom>

ЯКЩО БУДЕ ПОТРІБНО, Я ЗНОВУ ПІДУ ЗАХИЩАТИ БАТЬКІВЩИНУ

*Синюк Вікторія, учениця 10 класу Миколаївської ЗОШ І-ІІІ ступенів
Берестівської сільської ради Бердянського району
с. Миколаївка, Бердянський район, Запорізька область
Керівник: Кеда С.І., вчитель географії Миколаївської ЗОШ І-ІІІ ступенів
Берестівської сільської ради Бердянського району,
керівник гуртка «Джурв» КЗ «Центр туризму» ЗОР*

Тема війни на сході України, збройної агресії Росії проти України залишається актуальною і досі, і такою буде до тих пір, доки нога окупанта не залишить українську землю, а над Донецьком і Луганськом не будуть знову майоріти прапори України.

Метою мого дослідження є з'ясування мотивації солдат і офіцерів ЗСУ до захисту Вітчизни, з'ясування ролі волонтерського руху у забезпеченні військових, настрої населення у прифронтовій зоні і в тилу, причини, за яких стала можливою втрата частини території Донбасу.

Я не ставила завданням досліджувати хід бойових дій, бо об'єкт мого дослідження до лав ЗСУ потрапив у 2015 році, коли найгарячіша фаза війни залишилась позаду. Мене цікавили, насамперед питання мотивації захисників України, їх внутрішній світ, побут на війні, роль волонтерського руху, одним словом, гуманітарні питання.

Для вирішення цих завдань я взяла інтерв'ю у капітана ЗСУ Слободянюка В.А., ознайомилась з книгами, спогадами учасників АТО і ООС, також постійно відслідковує події на Донбасі. Маю і свій скромний внесок – разом з однокласниками постійно відвідуємо підрозділ ДССТУ, що охороняє стратегічно важливий об'єкт у нашому районі. Привозимо воїнам смаколики, даємо концерти. Через бердянських волонтерів передаємо подарунки на передову. За цю волонтерську діяльність відзначені подякою голови Запорізької обласної державної адміністрації, а наш класний керівник Кеда

Серій Іванович відзначений Відзнакою Президента України «За гуманітарну участь в антитерористичній операції».

Слободянюк Віктор Акимович народився 31 серпня 1956 року на Київщині, в селі Руденьке в багатодітній сім'ї. Рано залишився без матері. Там же закінчив середню школу і за направленням колгоспу вступив на факультет «Зоотехнія» до Білоцерківського сільськогосподарського інституту. Службу в Радянській Армії проходив у Свердловській області. Після закінчення служби працював головним зоотехніком у рідному колгоспі на Київщині. З 1982 по 1996 рік працював на різних посадах у Криму.

З 1996 року і понині проживає у селі Миколаївка Бердянського району Запорізької області. Працював у колгоспі «Україна», а згодом у його правонаступнику ТОВ «Насіння» зоотехніком. Потім займався підприємницькою діяльністю.

Після початку подій у Криму і на Донбасі вирішив вступити до лав ЗСУ, так як розумів, що тільки таким чином зможе захистити свій дім, сім'ю і Україну. Після закінчення навчання у Одеській Академії сухопутних військ у березні 2015 року був направлений до 93 Харківської (згодом Холодноярської) механізованої бригади Збройних Сил України. У складі цієї бригади з 4 квітня 2015 року і до демобілізації в 2019 року пройшов бойовий шлях, що пролягав від Луганщини до Донеччини через Щастя, Гродівку, шахту Бутівку, Красногорівку, Піски, Донецький аеропорт, Невельське, Опитне...

Після звільнення з лав ЗСУ Віктор Акимович перебуває на заслуженому відпочинку, але за його словами, готовий за першої необхідності повернутись до лав захисників Вітчизни. Охоче відгукується на запрошення до школи, бере участь як член журі у змаганнях військово-патріотичного спрямування. Веде активну роз'яснювальну і пропагандистську роботу серед населення.

Найперше, що мене цікавило у моєму дослідженні – це мотивація військових, чому вони пішли добровільно до армії. Капітан Слободянюк В.А. вважав, що тільки так, в лавах ЗСУ, він принесе найбільшу користь для батьківщини, зможе захистити свій дім, сім'ю, рідний край. Як і його бойові побратими, він вважав, що «Путлер» на цьому не зупиниться, тому «руський мір» потрібно зупинити якомога далі від свого дому. Такі настрої практично у всіх військовослужбовців – солдат і офіцерів, незважаючи на те, чи вони україномовні, чи російськомовні, молоді за віком чи у зрілому віці. В армії підрастає плеяда молодих офіцерів, грамотних, патріотичних, тих, що мають бойовий досвід. Це майбутнє наших Збройних Сил, саме такі офіцери повинні бути командирами підрозділів, у штабах – від батальйонних до Генерального Штабу.

Інше важливе питання, яке мене цікавило – відношення місцевого населення до самого факту військової агресії Росії, до ЗСУ, до держави України, її незалежності.

Як свідчить респондент, однозначної відповіді немає. У різних населених пунктах, де доводилось бути співвідношення проукраїнськи налаштованих і проросійськи різне. Там, де «руський мір» показав себе «у всій красі» – у Пісках, Опитному, Кримському населення у переважній більшості за Україну, а Збройні сили сприймають як захисників.

Водночас масова антиукраїнська пропаганда російських ЗМІ далась взнаки. До того ж вона вдало лягла на антиукраїнську, антидержавну політику Партії регіонів, яка там панувала до 2014 року. Тому частина населення ставиться до України, до ЗСУ вороже, радісно сприйняла окупацію території Росією, вважаючи, що Донбас стане, подібно Криму, частиною Росії. Але реалії скоригували такі настрої, все більше людей розуміють, що вони лише знаряддя в руках Путіна для дестабілізації України. Тому переважаючі настрої сьогодні у цих людей – «швидше б закінчилась війна».

Без перебільшення величезну роль у забезпеченні армії продовольством, одягом, матеріалами для облаштування позицій відіграли волонтери. Звичайно, з 2016 року Міністерство оборони забезпечувало ЗСУ зброєю, паливом, боєприпасами, основними продуктами, речовим забезпеченням, але сухпайки і тушонка швидко набридають, хочеться домашнього і тут волонтери допомагали на всі сто відсотків. Вареники, борщі, печеня, різноманітні смаколики, овочі і фрукти нагадували нам про домівки, а малюнки дітей – про своїх власних.

Взагалі, війна – тяжка праця. Від солдата до офіцера, всі зайняті зранку до вечора, тому приїзд волонтерів був завжди святом. Але війна, на жаль, це і втрати. На запитання про події, що найбільше врізались у пам'ять, Віктор Акимович з сумом сказав, що це втрата побратимів – бойових друзів.

Особливо боляче втрачати молодих людей – солдатів і офіцерів, які могли б стати в майбутньому основою, «хребтом» нової української армії. З болем пригадує респондент про загибель Цірика Володимира Михайловича, позивний «Оса», командира однієї з рот батальйону.

Всього ж за час перебування під Кримським ми втратили 23 бійця. Звісно, це були переважно молоді воїни. На війні найстрашніше те, що швидко звикаєш до небезпеки, відтак втрачаєш страх. Особливо це властиве молодим бійцям. Гинули і досвідчені, більш зрілі за віком, але все ж переважно молоді бійці. Почуття небезпеки, обережність вони втрачали раніше.

Це те, що закарбувалось в пам'яті і серці найбільше, бо можна багато що повернути, багато що змінити, але людину, що загинула, не повернеш ніколи.

Аналізуючи проведене інтерв'ю (відеозапис і розшифровку) із Слободянюком В.А., порівнюючи та співставляючи його з іншими джерелами інформації (див. список джерел) можна зробити висновок, що історія Слободянюка В.А. типова для всіх учасників бойових дій.

Співпадають мотиви, що змусили громадян України вступати до добровольчих батальйонів та Збройних Сил. Це почуття патріотизму, любові до рідного краю, бажання захистити країну, сім'ю, своїх дітей.

Оцінки респондента з питань збройної агресії Росії, причин, що привели до війни на Донбасі збігаються з оцінками інших учасників бойових дій, зокрема з інтерв'ю дев'ятнадцяти бійців 55 артилерійської бригади [1], книгою Романа Зіненка «Иловайский дневник» [2], спогадами бійців Національної гвардії, бердянських волонтерів [3].

Всі відзначають без перебільшення, величезну роль волонтерів у забезпеченні армії всім необхідним.

І найболючішим для всіх питанням була втрата бойових товаришів. Та ж 93 бригада, в якій воював капітан Слободянюк В.А., зазнала найбільших втрат

серед військових частин України: станом на кінець 2017 року, у боях загинуло 272 військовослужбовці. На жаль, ця статистика збільшується і донині.

Робота у цьому напрямі тільки розпочинається. У нашій школі є стенд «Гордість села Миколаївки» з фотографіями та інформацією про десяткох односельчан – учасників бойових дій на сході країни. Зберегти для історії їх спогади – наше завдання.

Список джерел та використаної літератури

1. *Усна історія російсько-української війни 2014-2016. Випуск 2. 55-а окрема артилерійська бригада. К.І.С. Київ. 2016*
2. *Роман Зиненко. Иловайский дневник. Харьков. «Фолио». 2017*
3. *Степан Герилів. Наші Атланти: Вистояти і перемогти! Мелітополь. Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні. 2017.*

ОДИН З ПЕРШИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ ЕНЕРГОДАРА

*Щербань Денис, Непочтих Валерія, вихованці гуртка «Джура»
Енергодарського центру туризму, краєзнавства та спорту
м. Енергодар, Запорізька область
Керівник: Васильчук А.М., керівник гуртків ЕЦТКС*

70 років українська земля жила без воєн. В мирних умовах вирости декілька поколінь людей. Події, які відбувалися на початку 2014 року в Криму, а потім й на сході нашої держави, для багатьох здавалися не тільки неочікуваними, а й неможливими. 27 лютого 2014 року російські диверсійні групи захопили будівлю Верховної Ради Криму. Були блоковані українські військові частини, встановлено контроль над ключовими об'єктами Автономної Республіки. В умовах військової присутності Російської Федерації було проведено референдум, рішення якого про включення Криму до складу РФ не визнано Україною та більшістю держав світу [3, с.10].

Події в Криму мали продовження на сході нашої держави. За участю російських військових відбулося захоплення приміщень силових структур, адміністрацій у містах Донецьк, Луганськ, Краматорськ, Слов'янськ та ін. З'явилися перші загиблі. 13 квітня 2014 року українська влада оголосила початок антитерористичної операції, яка з 30 квітня 2018 року набула статусу Операції Об'єднання сил.

На календарі – 2020 рік. Й, на жаль, Україна вже 6 років живе в умовах війни. За даними Міністерства у справі ветеранів, більше 370 тис. осіб пройшло через цю війну та мають статус ветеранів АТО [4]. Керівник нашого гуртка, Андрій Миколайович Васильчук, був одним з перших добровольців м. Енергодара, які брали участь у подіях російсько-української війни. Про багато з цих подій він знає не з повідомлень засобів масової інформації, а з власного досвіду: Андрій Миколайович воював майже 4 роки. Вважаємо, що його враження, досвід заслуговують на увагу.

Метою нашої роботи є збереження та поширення спогадів учасника війни на сході України, які є одним з джерел написання об'єктивної історії цієї події. Для досягнення мети ми маємо вирішити такі завдання: встановити основні

факти щодо мобілізації та служби у військових підрозділах в зоні АТО, з'ясувати особливості забезпечення бійців військовим спорядженням, продуктами тощо, визначити особливості підготовки військових до участі у бойових операціях, охарактеризувати різні види озброєнь, які використовуються в підрозділах ЗСУ на сході.

Андрій Миколайович – педагог за світою. У 1995 році він закінчив Мелітопольський державний педагогічний інститут за фахом «вчитель географії, біології та фізичного виховання». Вже 20 років його життя пов'язано з позашкільною освітою.

Проте, коли прийшла звістка про анексію Криму, Андрій Миколайович був одним з тих, хто в ранці 24 лютого 2014 року прийшли до енергодарського військкомату, щоб заявити про своє бажання захищати Україну. 31 березня 2014 року педагог отримав військовий квиток, і з першою хвилиною мобілізації почалася його служба. Як записано у військовому білеті, «на підставі Указу Президента України №303 від 17.03.2014 року» [5].

Добровольців привезли до Маріупольського прикордонного загону. Наш наставник звернув увагу на те, що всі представники Кам'янсько-Дніпровського району та Енергодару пройшли комісію, не були забраковані. Це говорило про свідоме ставлення до справи захисту власної держави.

Місцем служби Андрія Миколайовича була ділянка кордону в 27 км у межах Тельманівського району Донецької області. Складність полягала в тому, що прикордонники несли варту на відкритій місцевості, яка добре прострілювалася. На перших порах вони мали наказ навіть не наводити зброю в бік іншої сторони кордону, не давати приводу для обстрілів. Психологічно складно було, оскільки втрати серед українських прикордонників були не малі: 66 вбитих та більше 500 поранених.

Особливістю прикордонної служби на той час було те, що вона формувалася з військовослужбовців-контрактників. Забезпечення, на відміну від Збройних Сил України, було задовільним. Була техніка, зброя, військова форма тощо. Починали службу із залізними касками, згодом отримали у подарунок канадські бронежилети й каски.

Друга ротація Андрія Миколайовича, тепер за контрактом, відбувалася з 2016 року. Спочатку він пройшов підготовку в навчальній частині «Десна», що у Чернігівській області. Після закінчення отримав військову спеціальність командира зенітної установки та був зарахований до 46-го окремого батальйону спецпризначення «Донбас – Україна».

Батальйон дислокувався у районному центрі Мар'їнка. Місто було звільнено від агресорів у серпні 2014 року, стало прифронтовим. Бойові позиції батальйону знаходилися на території населеного пункту. Жили поряд, у покинутих житлових будівлях. Місце розташування не дуже вигідне, оскільки супротивник мав можливість обстрілювати наші позиції з териконів за містом. Ворог був недалеко – в 300 метрах.

Воювали озброєнням, яке з'явилося в армії ще за радянських часів: РПГ-7 (ручний протитанковий гранатомет калібру 40), АГС-17 (автоматичний станковий гранатомет), гранати Ф-1 (всім відома «лимонка»), ДШК (станковий крупнокаліберний кулемет, розробка «Дегтярьова-Шпагіна рупнокаліберний»),

СПГ (станковий протитанковий гранатомет 73 калібру), автоматичний пістолет Стечкана.

Для зменшення втрат в нічний час активно працювала контр-терористична група батальйону. Щовечора вона виїжджала, щоб влаштувати засідки на диверсантів, унеможливити їх вихід в тил нашим бійцям. У нічний час, зазвичай в 2-3 години ночі, або під ранок починала «працювати» артилерія.

Бої були переважно позиційними, оскільки вихід в розташування противника, якісь наступальні дії не дозволялися. Офіційно воюючі сторони знаходилися у стані перемир'я. Важко було воювати в літню спеку: бронжилети інколи надівали на голе тіло. Бій міг тривати декілька годин у будь-яку погоду.

Андрій Миколайович згадав про один з епізодів, коли бій тривав близько 4-х годин (з 12-ти ночі до 4-х годин ранку). В результаті протилежна сторона мала два «200-х» (на мові військових – загиблі) й не менше двох «300-х» (поранені). Один з бійців батальйону отримав легку контузію.

Бували різні випадки, коли загибель була поруч. На початку ротації диверсанти супротивника змогли закинути гранату в бліндаж. Троє бійців, у тому числі й Андрій Миколайович, змогли своєчасно вистрибнути з приміщення, один молодий солдат не встиг. Від загибелі його врятувало те, що бійці попередньої ротації (79-ої окремої десантно-штурмової бригади) зробили в центрі стік для води, куди й попала граната. Новобранець отримав лише контузію. Сам Андрій Миколайович через декілька днів був легко поранений осколками гранати в руку. Після лікування повернувся в підрозділ.

З боєм розповідав педагог по втрати побратимів: загинув боець з позивним «Колючий», у Володимира з Волині (позивний «Бетмен») залишилося двоє синів. Поряд воювали люди з різних регіонів України: Львів, Закарпаття, Полтава, Волинь, Запоріжжя. Серед бійців був навіть грузин-доброволець.

Пізніше А.М. Васильчук перевівся до 74 окремого розвідувального батальйону, в роту глибинної розвідки. Наш наставник звернув увагу на те, як ретельно готувалися розвідники до проведення спеціальних операцій. Відпрацьовувалося все: штурм будівель, захоплення транспорту, десантна підготовка, поводження з полоненими, взаємодія учасників тощо, оскільки кожна помилка – це чиєсь життя.

Саме в цьому батальйоні у 2017 році Андрію Миколайовичу довелося познайомитися із сучасними видами озброєння. Наприклад, розвідувальний безпілотний літак «Рейвен» (72 літака 2016 року передали Україні США) [2]. З'явилися на озброєнні автомати українського виробництва «Малюк», з глушителем, коліматором та іншими оновленнями, пістолети безшумні для розвідки, гвинтівка «Barrett» американського виробництва. Але, на думку нашого педагога, дуже не вистачає новітніх озброєнь саме українського виробництва, бо американські зразки дуже дорого коштують.

Андрій Миколайович розповів дуже цікаву інформацію щодо військової кмітливості. У 74-му розвідбаті воювали 12 бійців грузинської національності. Разом з волонтерами вони зробили установку з 16 РПГ, такий собі аналог «Катюші». Ця «саморобка» дуже ефективно використовувалася.

Васильчук Андрій Миколайович нагороджений відзнаки Президента «За участь в антитерористичній операції», має відзнаки як учасник бойових операцій у Мар'їнці, в Красногорівці та Пісках [5].

Отже, за майже 4 роки наш керівник гуртка отримав досвід військової служби у підрозділах різного призначення, пройшов ґрунтовну військову підготовку, брав участь у бойових діях на різних ділянках фронту, тому його розповіді є важливим джерелом усної історії для дослідження російсько-української війни, що почалася у 2014 році і триває до цього часу.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України «Про часткову мобілізацію» № 303/2014 від 17.03.2014 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303/2014>
2. Стек Левко Беспилотником по противнику: война технологий в небе над Донбассом // Крым. Реалии. – 20.06.2017. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ru.krymr.com/a/28568959.html>
3. Усна історія російсько-української війни (2014-2015 роки) / за ред. В. Мороко. – Випуск 1. – Київ : К.І.С., 2015. – 176 с., іл.
4. У Мінветеранів порахували кількість учасників бойових дій // ЗІК, 18.09.2019. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zik.ua/news/2019/09/18/u_minveteraniv_porahuvaly_kilkist_uchasnykiv_boyovyh_diy_1649001
5. З сімейного архіву Васильчука А.М. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://drive.google.com/open?id=1iFPi0HADjKoRvbOH9kOs3pwVCiniHG_o

ПРОЕКТ «ГЕРОЇ НЕ ВМИРАЮТЬ...» «ЛЮДИНА НЕЗЛАМНОЇ СИЛИ ВОЛІ»

*Андрощук Аліна, Мартинюк Вікторія, Збрицька Вероніка, Дарабех Карім,
учні Маньківської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1
сmt Маньківка, Маньківський район, Черкаська область
Керівник: Полозюк Е.Г., педагог-організатор Маньківської
загальноосвітньої школи I-III ступенів №1*

Історія нашої держави сповнена різними подіями: і щасливими, і трагічними. Україна... Країна смутку і краси... Це країна, яка найбільше прагнула волі і найменше її мала, це держава, яка протягом усієї своєї історії боролася за волю, за щастя, за незалежність...

Героєм нашого часу є маньківчанин Юрій Збрицький, який захищав східні кордони держави у зоні бойових дій із серпня 2014 року по червень 2015 року.

- Доброго дня, Юрію! Розкажіть, будь ласка, про себе та як зароджувалась у вашому серці любов до рідної країни?

- Доброго дня! Народився я 14 вересня 1994 року в с. Веселівка Теплицького району Вінницької області. Згодом моя родина переїхала в сmt Маньківка, де я пішов до Маньківської школи №1. Ще з дитинства захоплювався різноманітною технікою, мріяв бути військовим. Пам'ятаю, коли був маленьким хлопчиком, любив слухати розповіді свого прадіда Никонора про те, як він захищав свою Батьківщину від німецького загарбника у Другій

світовій війні, а також як дідусь служив у далекому Ірані. Змалку батьки та бабуся прищеплювали любов та шану до рідного краю, до України.

- Коли подорослішали і постало питання з вибором професії, одразу знали, що будете військовим?

- Ні, не одразу. Хоча ще під час навчання в школі захоплювався історією України, спортом та військовою справою, тому пішов навчатись в Уманський педагогічний коледж, а вже в травні 2013 року вступив до лав Збройних Сил України – 101 окремої бригади охорони Генерального Штабу Збройних Сил України. Для того, щоб потрапити до лав 101 бригади необхідно було пройти жорсткий відбір: зріст повинен бути не менше 180 см, скласти тестування та нормативи з фізичної підготовки, мати благополучну родину.

- Чи було для вас тяжким рішенням підписати військовий контракт?

- Коли в Україні почали відбуватись події, які привели до подій на Майдані та анексії Криму, я чітко розумів, що стояти осторонь не буду. Можна сказати, навіть не роздумував, адже стати на захист Батьківщини – це святий обов'язок кожного.

- Як відреагувала на це ваша родина?

- Ніхто не здогадувався, що в 19 я буду захищати нашу державу на передовій. Я певний час приховував, що підписав контракт, але довго таке не приховаш.

Звичайно, спочатку вони були шоковані, проте ніяких нарікань із боку рідних не було.

- Розкажіть, із чого почалась служба? Куди вас направили?

- Спершу відправили проходити спеціальну підготовку снайперів та кулеметників у м. Десна. А вже на початку серпня у складі зведеного батальйону 101 бригади вирушили до зони АТО в м. Краматорськ, а 15 серпня – до м. Дебальцеве.

- Можете розповісти, які обов'язки мала ваша бригада?

- Наша 101 бригада виконувала різноманітні бойові завдання: конвоювання колон, розвідка, знищення бойової техніки ворога та живої сили. Військовослужбовці супроводжували 300 конвоїв на передову, з яких кожен другий потрапляв під обстріл із мінометів та БМ-21 «Град». Попри це, ми продовжували постачати боєприпаси, медикаменти, харчі та все необхідне для ведення бойових дій. Назад забирали поранених.

- Юрію, у вашій пам'яті, напевно, залишились моменти із зони АТО, які назавжди змінили ваше життя?

- Таких моментів дуже багато. Поки ти там, кожен прожитий день – це вже велика подія. Назавжди запам'ятаю перший обстріл у м. Дебальцево 21 листопада 2014 року. Я тоді отримав першу контузію, і саме тоді відчув, що таке справжній страх. Обстріл був із «Градів», тому наслідки після нього були страшними.

Але попри все це, телефонуючи додому, казав, що все добре, що цілий і неушкоджений. У січні 2015 року нашу бригаду викликали в Дебальцеве. Я знову не сказав батькам правди, але цього разу вони відмовились вірити, тому був змушений признатись.

Тоді якраз розпочинаються запеклі бої, обстрілювали майже цілодобово, а Нікішине називали другим Сталінградом. 18 лютого 2015 року починався штурм Дебальцевого, тому командир наказав зайняти бойові позиції. Зранку почався штурм кадіровцями та російським спецназом. Пам'ятаю батько зателефонував, і я попросив, щоб усі молилися за нас, бо йшли важкі бої. Ми тримали «Хрест Дебальцевський», щоб колони могли вийти з Чорнухиного, Нікішиного. Тоді я отримав поранення в ліву ногу, праву руку, верхню частину бедра та третю контузію. Було вже не так, як першого разу... Чесно думав, що вже не викарапкаюсь, так як отримав поранення та ЗЧМТ.

Далі була операція і лікування в Дніпрі, Києві, Черкасах, Маньківці. Молитви рідних допомогли. Як зараз пам'ятаю їхні очі сповнені слізьми, коли мене виписували з лікарні. Вже у червні 2015 я був демобілізований.

- Юрію, напевно, на фронті були побратими, з якими ви товаришували?

- Аякже. Товаришів було і є багато. Там зовсім інша дружба – там вона справжня. Дружили всією бригадою – один за всіх і всі за одного. Мені здається, що коли прикриваєш своєю спиною товариша від обстрілів, не дружити якось нереально.

Страшно втрачати на фронті друзів. Так сталось з моїм земляком та другом Олександром Клочаном. 8 лютого 2015 року Саша загинув під час обстрілу базового табору 101 бригади та штабу сектору «С» «Градами». Того ж дня загинуло ще двоє моїх побратимів: Андрій Добрань та Василь Законов...

- Ми знаємо, що нашим воїнам неабияку підтримку надають волонтери. Чи відчували ви її будучи на фронті?

- Я б хотів дуже подякувати нашим волонтерам. Ви навіть не уявляєте, як це, будучи там, отримувати підтримку з рідної домівки. Особливо підіймали дух дитячі листи та малюнки. У мене навіть оберіг є, лист від Іри Трачук із Маньківки, який я постійно носив з собою разом із іконою «Святої Трійці».

- Після демобілізації ви мали змогу зустрітися із товаришами з фронту?

- Так, була така можливість. Я був учасником трьох парадів до Дня Незалежності в Києві, там під час підготовки до параду у 2016 році я зустрів свого бойового побратима – комбата 25 батальйону «Київська Русь» Андрія Янченка на прізвисько «Висота», і той думав, що я загинув під час виконання одного із завдань, бо їх тоді дуже обстріляли з мінометів російські найманці. Радості від зустрічі не було меж.

- На завершення хочеться запитати про ваші відзнаки за службу. Їх напевно ж багато?

- Не багато, але вони для мене більше як згадка про те, що я пройшов: нагороджений за мужність та героїзм державними та відомчою нагородами, зокрема нагрудним знаком «Учасник військового параду» (2014 рік), медаллю «Захиснику Вітчизни» (2015 рік), пам'ятним знаком учаснику подій (2015 рік), нагрудним знаком «Почесний громадянин селища» (2015 рік), знаком народної пошани «За поранення» (2016 рік), медаллю УПЦ КП «За жертвовність та любов до України» (2017 рік) з підписом митрополита УПЦ КП Філарета, подяку міністра оборони України С.Т. Полторака (2016 рік).

ТІ, ХТО ТРИМАЄ НЕБО: ЗАГИБЛІ УЧАСНИКИ АТО/ООС У ПАМ'ЯТІ БАХМУТЯН

*Глуценко Емілія, учениця 10 класу Бахмутської ЗОШ № 24, вихованка гуртка
«Основи наукових досліджень» Донецького ОЦТК
м. Бахмут, Донецька область*

*Керівники: Корнацький І.А., керівник гуртка «Основи наукових досліджень» Донецького
ОЦТК, Логінова С.В., учитель історії та правознавства Бахмутської ЗОШ № 24*

Ця робота присвячена нашим землякам, сучасним героям – захисникам Вітчизни, чий життєвий шлях пов'язаний з Бахмутом і Бахмутським районом Донецької області. Тим, хто віддав своє життя, захищаючи свободу, незалежність і територіальну цілісність України. Дуже важливо зберегти кожне прізвище, кожен людську історію, щоб через деякий час не з'явилися зовсім інші «герої», не паплюжилась справжня історія подвигу та не знецінилась велика жертва цих людей.

Тому варто дізнатися якомога більше й розповісти про кожного з тих, хто вже не зможе розповісти про себе сам. Метою нашої роботи є розповідь про подвиг земляків-бахмутян, які загинули, захищаючи Батьківщину в неоголошеній війні на Сході України, яка почалася в 2014 році й триває досі, та про збереження пам'яті героїв у їхньому рідному місті.

Готуючи свою роботу, ми звертались до усних розповідей очевидців, спогадів рідних та побратимів, публікацій у пресі та Інтернеті. Допомогли нам і фонди Бахмутського краєзнавчого музею [1], електронний ресурс віртуального музею Бахмута «Ті, хто тримає небо» [2], художньо-документальні твори бахмутського журналіста й волонтера Єлизавети Гончарової [3].

На сьогодні відомі імена 16 бахмутян, які віддали своє життя в боротьбі з російськими окупантами. Відкриває їх перелік воїн-земляк 19-річний солдат-десантник, військовослужбовець строкової служби Сергій Кривошеєв. Він знаходився у літаку Іл-76, який був направлений на підтримку сил АТО і збитий терористами над Луганським аеропортом в ніч з 13 на 14 червня 2014 року. Це була жахлива катастрофа, вперше за цю війну ми отримали стільки жертв. Мати солдата майже тиждень чекала, щоб їй віддали тіло. Але тільки після ДНК-експертизи тіло її синопка привезли до рідного села. Сергій Ігорович Кривошеєв, 1995 року народження, похований на його малій Батьківщині, у селі Новогригорівка Бахмутського району, яке через кілька місяців опинилося на окупованій території [1].

Під час боїв за Іловайськ загинув снайпер, старшина за військовим званням Сергій Нещерет, який народився 1965 року в Артемівську (Бахмуті). Випускник місцевого музичного училища, він був музикантом за фахом, але пройшов важкий шлях військового. Був учасником декількох військових операцій за кордоном у складі миротворчих сил. А коли почалась війна на рідній землі, не сповіщаючи рідних, пішов добровольцем на фронт. Сестра Сергія Нещерета розповідає: «Пішов добровольцем, щоб не гинули молоді хлопці». І загинув у серпні 2014 року, захищаючи рідну землю, у так званому «зеленому коридорі» під Іловайськом. Місце його поховання – Краснопільський цвинтар міста

Дніпро. Але рідні досі не вірять, що Сергій загинув. Вважають, що аналізи ДНК помилились, і він повернеться [2].

У тому ж «коридорі смерті» під Іловайськом загинув Дмитро Карбан, солдат

2-го батальйону спеціального призначення Національної гвардії України «Донбас». Ранком 29 серпня 2014 року він разом з побратимами їхав у кузові броньованої вантажівки КамАЗ у складі автоколони батальйону. Коли КамАЗ вже в'їжджав до села Червоносільське, по ньому поцілів російський танк. Дмитро встиг вискочити з кузова до вибуху, але потрапив під кулеметну чергу. Дістав кілька важких поранень та за кілька годин помер вночі у с. Червоносільське. Дмитра Карбана поховано у рідному місті Часів Яр біля Бахмута [1].

Розповідає один із бойових побратимів Дмитра: «Познайомився я з Дмитром на Майдані у лютому 2014-го. Він приїхав до Києва у січні – втративши практично всі стосунки із своєю родиною: навіть рідна мати не прийняла його «зв'язки з київською хунтою». 12-річний брат Дмитра телефонував йому потайки і казав: «Дімка, я тобою горжусь». Після Майдану Вишгородська самооборона прихистила його в себе. Як тільки оголосили набір до батальйону «Донбас» – Дмитро одним із перших пішов добровольцем у зону АТО. Про загибель Дмитра Карбана мені повідомили товариші з його загону. Розповідали, що загинув, як воїн – у бою. Помер від втрати крові – автоматна черга перебила артерії на ногах, а удар крупнокаліберної кулі у бронежилет зламав грудну клітину хлопця. Згадую Дмитра як дуже скромну, чесну, відкриту, ба навіть довірливу людину. 20-річний хлопець щиро вірив, що в Україні можна – і треба! – змінити життя на краще. Він просто-таки заряджав своїми надіями, що ми можемо, що ми гідні того, щоб жити у світлій країні. Коли я слухав його, то ловив себе на думці: «Саме такі люди повинні керувати державою»... Ми не можемо зрадити Дмитра, який загинув за наше з вами краще життя. Ми зобов'язані змінити ситуацію в державі – кожен на своєму місці...» [2].

Володимир Гукаленко не бахмутянин, але загинув він, звільняючи нашу землю в складі батальйону «Артемівськ». Бахмутська земля й прийняла його тіло, бо рідна мала батьківщина поки що – окупована... Володимир Васильович Гукаленко народився у Донецьку в 1961 році, а загинув 1 листопада 2014 року у селищі Зайцеве біля Горлівки.

Про Володимира розповідає його побратим Віталій Овчаренко: «Перші дні. Куди їхали – не пам'ятаю, занадто багато було тоді в крові адреналіну. Мені пощастило, я опинився в четвірці, де старшим був Вова Гукаленко, він потім загинув під Горлівкою ... Вова зрозумів, що я автомат раніше в руках не тримав. І ось він став намагатися вивозити нас на полігон, вчив стріляти. Я вже потім з ним в міськраді Артемівська чергував, і тоді ж він мене на полігон і звозив... Потім ми стали чергувати на блокпостах в районі Артемівська – це така рутинна невдячна робота... Волонтерам велике спасибі – вони і буржуйки нам знаходили, і речі привозили, і стільки їх проїздило через наш блокпост – тоді я зрозумів, що в Україні є громадянське суспільство» [2].

В'ячеслав Ковальов народився 1976 року у Бахмуті (тодішньому Артемівську) в багатодітній родині. Служив рядовим, гранатометником. Загинув від прямого потрапляння снаряду в бліндаж 23 липня 2016 року у селі Гнутове Волноваського району. Похований у місті Бахмут. Ось що розповідає місцева журналістка Єлізавета Гончарова: «На похорони В'ячеслава прийшло зовсім трохи людей: його сім'я, побратими і десяток активістів, які встигли в соцмережах оповістити одне одного про панахиду. Молодший брат стоїть поруч із труною у військовій формі... Слава працював простим охоронцем, був старшим сином у багатодітній родині; потрібно було з самої юності розраховувати тільки на себе. Коли в Бахмуті офіційно була оголошена мобілізація, до ЗСУ пішов молодший брат. І незабаром слідом за ним підписав контракт і В'ячеслав. Навіть на сім'ю, де виросло семеро дітей, двоє захисників зі зброєю в руках – це багато. Тим паче, на Донбасі.

– Стуліть пельку всі! Вам не зрозуміти, як це – коли ви ховаєте рідного дядька, від якого залишилася тільки половина! – задихаючись від болю, кричить у коментарях до статті про похорон В'ячеслава на місцевому сайті, його племінниця-підліток. Там, як з сатанинського рота, ллється бруд і гидота: любителі «руського міра», що виїхали чи залишилися, безкарно обпльовують пам'ять хлопця, який свідомо віддав життя за те, щоб в рідному місті був мир» [3, с. 134-135].

Андрій Новицький народився 13 грудня 1995 року в місті Бахмут (на той час Артемівськ), навчався у школі № 24, у 2015 році закінчив Бахмутський технікум залізничної інфраструктури. Свідомо пішов у армію, мріяв потрапити в морську піхоту. Призваний 21 квітня 2017 року Бахмутським військкоматом. Після навчання на полігоні й справді був направлений до морської піхоти. Загинув 14 лютого 2018 року в селі Широкине. Похований у рідному місті.

Батьки розповідають деякі деталі трагедії. Андрія, його командира та ще двох побратимів на передовій застрелили військовослужбовці цього ж підрозділу, скоріш за все, з метою заподіяння теракту, задля знищення великого складу озброєння. Підозрюваних вдалося схопити, зараз вони знаходяться під слідством, правоохоронці з'ясовують можливі варіанти вербування військовослужбовців ворогом. Важлива деталь: жодних слідів алкоголю в крові загиблих та нападників не знайдено... Мати у відео інтерв'ю розповідає, яким був її Андрій, як мріяв стати професійним військовим, як любив Україну [2].

На жаль, ще далекий до завершення перелік героїв і жертв неоголошеної війни на Сході України. Але ми мусимо пам'ятати про кожного, хто віддав життя, захищаючи честь і гідність нашої Батьківщини, її територіальну цілісність, мирне небо над нашими головами й надії на краще майбутнє.

Бахмутяни були в найгарячіших точках Антитерористичної операції та Операції Об'єднаних сил: в Луганському аеропорту й під Дебальцевим, в Іловайському котлі й у Пісках, на Світлодарській дузі й у Широкиному. Мужньо й самовіддано поводитися в бою, ціною власного життя зупинили ворога й рятували побратимів. Серед них є добровольці й резервісти, військовослужбовці ЗСУ й бійці Національної гвардії, люди різного віку й професій, яких об'єднала любов до Батьківщини й вірність військовому обов'язку. Пам'ять про героїв-земляків зберігається у книжках і пам'ятних

знаках, у міському краєзнавчому музеї й віртуальному музеї «Ті, хто тримає небо». А головне – у наших серцях.

Перелік використаних джерел

1. Бахмутський краєзнавчий музей. – Відділ фондів, ф. 135, спр. 15. Українські воїни, які загинули в АТО або пропали без вісті.

2. Ті, хто тримає небо. Віртуальний музей Бахмута [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/2333761610218371/>. – Дата відвідування: 18.01.2020.

3. Гончарова Є. Десь поруч війна / Єлизавета Гончарова. – К.: Темпора, 2017. – 164 с.

ВІН НА СВІТІ ПРОЖИВ, НАЧЕ СПАЛАХ ЗОРІ

Факас Кароліна, учениця 9 класу Чагорської ЗОШ, с. Чагор, Чагорська ОТГ
с. Чагор, Глибоцький район, **Чернівецька область**
Керівник: **Яловко В.С.**, вчитель історії; завідувач кафедри історії,
археології та історичного краєзнавства Чагорської ЗОШ

Георгій Теслюк народився в селі Чагор 11 червня 1979 року у родині робітника Михайла Георгійовича та вчительки Маргаліни Степанівни. Крім нього в сім'ї зростала молодша сестричка Наталя, яка брала приклад з Георгія в усьому.

З 1 по 9 клас Георгій навчався в Чагорській школі. Перша вчителька Надія Михайлівна Рижа згадує про свого учня як наполегливого, сумлінного, товариського учня, який брав активну участь у всіх шкільних та класних заходах. Всі вчителі, та однокласники підтримали її слова. Рано втративши батька та закінчивши на «відмінно» 9 клас Георгій продовжує навчання у школі № 5 м. Чернівці з поглибленим вивченням біології та хімії.

У 1996 році, ступив на медсестринський факультет Чернівецького медичного училища, який закінчив у 2000 році за спеціальністю «медична сестра». Після того продовжив навчання на III курсі Буковинської державної медичної академії за спеціальністю «лікувальна справа», у 2006 році закінчив інтернатуру за спеціальністю «урологія». Будучи студентом працював у Чернівецькій ОКЛ у відділенні урології.

Після закінчення університету отримав направлення у місто Тетіїв Київської області. З травня 2006 року працював лікарем-урологом у Тетіївській ЦРЛ, де отримав досвід лікаря-хірурга. Також в Тетіїві Георгій зустрів свою майбутню дружину Любов. Народилося двоє діток – донька Софія та син Роман. Працюючи в Тетіїві Георгій обирається депутатом міської ради від ВО «Свобода».

Взимку 2013-2014 років під час Революції гідності перебував на Майдані Незалежності у Києві, де був лікарем-волонтером. Після початку російської агресії на сході України, на громадських засадах проводив у місті Тетіїв курси з медичної підготовки в умовах бойових дій.

У травні 2015 року Георгій приєднується до медиків-добровольців під час шостої та сьомої ротаций. У складі Першого добровольчого мобільного шпиталю імені Миколи Пирогова двічі виїздив до зони антитерористичної

операції на схід України. Вперше вирушив у травні 2015 року. Працював у залізничній лікарні міста Попасна Луганської області. Прибувши в госпіталь Георгій сказав: «На майдані я витягував поранених з-під обстрілів. Сам лікар-уролог. Швидко вчуся. Можу спробувати освоїти будь-яку лікарську спеціальність». Він оперував поранених військових, лікував цивільне населення. За його ініціативою у місті Попасна був створений поліклінічний прийом, через який за кілька місяців пройшли сотні пацієнтів. Він нікому не відмовляв у допомозі. Лікував усіх не дивлячись на їх політичні погляди. До нього приходили жителі і з іншої сторони – з так званої «ЛНР».

Під час другої поїздки до зони антитерористичної операції, Георгій Теслюк вже знав, що невиліковно хворий (рак шлунку). Незважаючи на хворобу, хотів зробити побільше, тому працював майже без відпочинку. Казав, що його нічого не турбує. Ніколи ні на що не скаржився. Хоча інколи міг простояти за операційним столом без відпочинку більше доби. Після обстрілів, коли було багато поранених, проводив по п'ять операцій на день, оперував на трьох столах одночасно. Причому брав участь в операціях не лише по своїй спеціальності. Він говорив, що завдяки АТО став лікарем широкого профілю. За місяць провів більше ста операцій. Командир шпиталю, побачивши, що Георгій виснажливо працює, наказав давати йому вихідний. Так замість відпочинку той переодягався у спортивний костюм і йшов допомагати на кухню або прибирав операційну. В рідкісні хвилини відпочинку він міг посидіти з книжкою...

Коли він, по ротатії, поїхав у відпустку (хвороба прогресувала) друзі підтримували зв'язок телефоном. Не дивлячись на всі протести Георгія побратими організували збір коштів на лікування. Він був щиро вдячний і обіцяв, після одужання віддячити кожного особисто, хто йому допомагав. У квітні 2016 року Георгій Теслюк розмістив у себе на сторінці Facebook пост, в якому дякував всім небайдужим людям, що допомагали боротися із хворобою і молилися за нього.

Помер 14 серпня 2016 року вдома від онкологічного захворювання. Йому було лише 37... Похований на кладовищі міста Тетіїв. Залишились дружина, син та донька.

За відданість медичній справі, сумлінну працю з надання медичної допомоги, високий професіоналізм Георгій Михайлович нагороджувався Грамотами та Подяками Київської облдержадміністрації, головного лікаря ДЗ «Вузлова лікарня станції Попасна ДП «Донецька залізниця», громадської організації «Люди, об'єднані Майданом» 6 травня 2017 року був посмертно нагороджений нагрудним знаком «Почесний громадянин міста» та його ім'я занесено до Книги пошани міста Тетієва.

Під час написання роботи ми опрацювали публікації в мережі інтернет, публікації в газеті «Тетіївська земля», переглянули відеоролик «Дарую своє серце людям...» у 2018 році знятий студентами та учнями м. Тетієва. Найбільше інформації нам надала мати героя – Маргалина Степанівна. Також ми поспілкувалися з учителями та однокласниками Георгія.

Однак нас неприємно вразив той факт, що про Георгія дуже мало публікацій у нас, на Буковині. Очевидно, це пов'язано з тим, що Георгія

призивали з Тетіївського військового комісаріату. Ми не повинні допустити забуття нашого односельчанина!

Тому активісти ГО «Патріот України Буковина», проекту «Пам'ять Нації Буковина», звернулися до адміністрації ОТГ з пропозицією встановити на фасаді Чагорської ЗОШ пам'ятну дошку Георгію Теслюку та назвати на його честь вулицю.

Йому цього року виповнилося б 41, вже 4 роки його немає з нами. Але те світло, яке він залишив після себе на землі, ще довго буде зігрівати душі і серця багатьох людей, освітлюватиме їхній життєвий шлях, формувати життєві цінності, в основі яких – людяність і душевна простота. Він, як Данко, віддав людям своє серце, до останнього подиху присвятивши себе їм.

Список використаних джерел

1. Мельник І. Данко, який згорів у полум'ї служіння людям. // Тетіївська земля, – №70 (10676). – вівторок, 20 вересня 2016 року.

2. Грицьку В. Він на світі прожив, наче спалах зорі...// Новий день. – № 37 (7937). – четвер, 22 вересня 2016 р.

3. Він на світі прожив, наче крик журавля...// Тетіївська земля, – №71 (10677). – п'ятниця, 22 вересня 2016 року.

4. «Дарую своє серце людям...». Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=x3oSMhOSFtM>

5. Умер врач-волонтер ПДМГ Георгий Теслюк. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://lb.ua/society/2016/08/17/342942_umer_vrachvolonter_pdmg_georgiy.html

НЕЗЛАМНИЙ ДУХ МОРСЬКОГО ПІХОТИНЦЯ З ПОЗИВНИМ «ХАРИТОН»

Сирцова Євлалія, учениця 9 класу, КЗ «Успенівська ЗОШ І-ІІІ ступенів» ГМР

с. Успенівка, Запорізька область

Керівник: Алексєєва Е.М., вчитель історії та правознавства КЗ «Успенівська ЗОШ І-ІІІ ступенів» ГМР, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» КЗ «Центр туризму» ЗОР

Віковічна боротьба кращих синів і дочок українського народу за волю і незалежність України здійснилася перемогою у 1991 році, коли розпався Радянський Союз на незалежні, самостійні держави, тоді й Україна стала суверенною і незалежною. Двадцять три роки вона мирно розбудовувала свою державу, обираючи курс на мирні сусідські відносини з іншими молодими суверенними державами, орієнтуючись на загальнолюдські та Європейські цінності. Виявилося, що цей курс не всім подобався, особливо тим, хто орієнтувався на Москву. І вони вирішили краще порушити територіальну цілісність України, але не допустити її в Європу.

Після анексії Росією Криму під чужим впливом «заворушилися» антиукраїнські сили на Донбасі і Луганщині, які починали з гасел про розширення повноважень органам місцевого самоврядування, децентралізації влади і дійшли до приєднання цих українських земель до Російської Федерації. Гарячі голови, підігріті спецслужбами сусідньої держави, яка ще недавно

називала себе сестрою України, розв'язали збройну боротьбу з українською центральною владою, яка стала в Києві після перемоги Революції гідності, звинувачуючи її у всіх смертних гріхах [4].

Неоголошена війна чи антитерористична операція на сході України (АТО) – комплекс військових та спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур, спрямований на протидію діяльності незаконних російських та проросійських збройних формувань у війні на сході України. Операція тривала з 14 квітня 2014 року до 30 квітня 2018. Після АТО на сході України була введена Операція об'єднаних сил (ООС) [1].

На захист територіальної цілісності держави України стали і гуляйпільці.

Музикант – за професією, альпініст – за уподобанням, патріот – за покликком серця. Такий він, наш земляк (родом з с. Успенівка) 35-річний Микола Хорішко.

Метою роботи є системно відтворити формування особистості і бойовий шлях під час антитерористичної операції Миколи Хорішка серед учнівської молоді як приклад відваги і героїзму та з метою увічнення його бойового подвигу, неприхованого патріотизму нашого земляка.

Для досягнення мети маємо вирішити такі **завдання**: визначити витоки героїзму Миколи Хорішка під час антитерористичної операції, уточнити його біографію; встановити основні факти щодо мобілізації та служби у військових підрозділах в зоні АТО; удосконалення системи збереження історичної пам'яті народу серед учнівської молоді; підготувати отримані матеріали для практичного використання.

Об'єктом дослідження стала участь Миколи Хорішка у бойових операціях під час антитерористичної операції.

Предметом дослідження є формування особистості і бойовий шлях під час антитерористичної операції Миколи Хорішка.

Методи дослідження: методи усної історії, бесіда, інтерв'ю.

Результатом дослідження стали такі уточнені відомості.

Шлях на фронт у Миколи почався з Майдану у 2014 році. Не міг не зреагувати на ті події. І, порадившись із дружиною, поїхав до Києва. Та якось, як він висловився, «не знайшов там себе» і повернувся додому. А коли згодом сталося неймовірне – жорстоке побиття студентів, це вже вразило в саме серце. Неспокій і тривога оселились у ньому. Наступні за тим події – окупація Криму, початок війни – не залишали вибору, крім одного – захищати Україну. На правах добровольця звернувся у райвійськкомат, та почув там відповідь, що його час ще не прийшов. Але патріотичний порив лише більше розгорівся. І Микола вирішив вдатися до широких можливостей Інтернету. Таким чином вийшов на добровольчий батальйон «Донбас». Нетривалий час в «учебці» під Києвом – він у батальйоні, розвідник.

Беручи участь в антитерористичних операціях, пройшов Артемівськ, Попасне, Лисичанськ, Курахове. А далі був Іловайський напрям – Мар'їнка, Красногорівка і сам Іловайськ.

Важко чоловікові пригадувати той кривавий «котел», при виході з якого отримав поранення й потрапив у полон. Спочатку – до росіян, а потім передали у «ДНР», та згодом був звільнений. Доводилося солдату і самому брати в полон

росіян, більшість з яких, як виявилось згодом, потрапили до зони АТО через обман [2].

Більшість з росіян навіть не знають, за що вони воюють. Російські військовослужбовці розповіли Миколі, що їхні командири пояснили передислокацію тим, що місцеві мешканці ніби просять захисту від української армії. Проте на цьому цинізм командування росіян не скінчився. На пропозицію українських військовослужбовців обміняти полонених та змогу вийти з оточення, вони відповіли категоричною відмовою.

Згодом, не маючи можливості протистояти ворожій техніці, до полону потрапили вже бійці батальйону «Донбас», серед яких був Микола. Каже, в російському таборі до них ставилися доволі лояльно, проте, коли полонених передали представникам терористичної організації «ДНР», ситуація кардинально змінилася.

Про те, що Микола у полоні, рідні військовослужбовця дізналися з відео, яке терористи поширили Інтернетом.

У підвалах били і катували. Про інші деталі свого перебування у полоні терористів боєць не розповідав, щоб не нашкодити товаришам, які там перебували. Вийти на волю Миколі допомогли колишні його полонені, до яких він колись поставився з людяністю. Військовослужбовець зізнається, що війна багато змінила у його житті, проте головні принципи залишилися незламними – чоловік повинен захищати свою землю [3].

Опісля було лікування в госпіталі, реабілітація. Та здаватися й не думав. За той час, протягом 2015 року, він встиг закінчити курси офіцерів у Києві, активно займався волонтерством, бо «душа боліла за своїх побратимів». А у 2016 році Микола підписав контракт на службу в Морську піхоту України. Нині служить у 501-му окремому батальйоні морської піхоти, є начальником розвідки. Пройшов уже дві ротації, йде третя. Та це просто сказати «пройшов ротації», а як доводиться там хлопцям захищати суверенність і волю, знаємо з повідомлень і журналістів, і волонтерів, і самих воїнів. Це справді щоденний героїзм. Коли починається чергова атака, кожен подумки звертається до Бога. Микола пригадав, як двічі в боях рятував кількох тяжкопоранених. Окопами, вночі виносив хлопців до найближчого транспорту. Про себе не думав, що теж може отримати кулю, душу роздирав жаль і хвилювався лишень про те, аби швидше їм надали медичну допомогу й відправили в госпіталь. За цей вчинок адмірал флоту нагородив його іменним годинником. Вдруге наважився під час бою на автомобілі вивезти пораненого. Усі врятовані ним побратими лишилися живими, але, на жаль, каліцтво отримали на все життя.

За свою мужність і відвагу морський піхотинець має бойові відзнаки, а керівництво Запорізької області нагородило його як захисника орденом «За заслуги перед Запорізьким краєм».

Були і сьогодні є серед земляків борці за вільну, незалежну, соборну Україну. Як і в роки війни з нацистською Німеччиною, вони борються проти іншої агресії, яка виходить із сусідньої держави, що на сході зазіхнула на територіальну цілісність і незалежність України. Що перемога буде за нами, немає ніякого сумніву, жаль тільки, що вона здобувається кров'ю наших громадян [4].

Список використаних джерел та літератури

1. Вікіпедія. [Електронний ресурс]. Режим доступу:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Антитерористична_операція_на_сході_України
2. Боєць «Донбасу» розповів про перебування у полоні. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=khgUUdh4uAc>
3. Більшість з росіян не знають, за що воюють, — боєць «Донбасу». Електронний ресурс. Режим доступу:
https://24tv.ua/bilshist_2_rosiyan_ne_znayut_za_shho_voyuyut_boyets_donbasu_n494594
4. Кушніренко І.К., Жилінський В.І. Гуляйпільці – борці за Україну – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2015. – 98

СЛАВА ТОБІ, УКРАЇНСЬКИЙ СОЛДАТЕ!

Рей Кароліна, учениця 8 класу Розівського закладу загальної середньої освіти №2 I – III ст., вихованка гуртка «МАН» КЗ «Центр туризму» ЗОР смт Розівка, Запорізька область

Керівник: Ковтун Т.В., вчитель початкових класів Розівського закладу загальної середньої освіти №2 I – III ступенів Розівської селищної ради Розівського району Запорізької області, керівник гуртка «МАН» КЗ «Центр туризму» ЗОР

Останнім часом у науково-дослідницькій роботі дедалі частіше використовують інтерв'ю, як джерело і метод дослідження. Вихованці гуртка КЗ «Центр туризму» ЗОР запросили на зустріч для інтерв'ю учасника бойових дій АТО Володимира.

Він – нащадок славетної династії військових. Батько, Григорій Степанович, полковник, присвятив 31 рік авіації. Дід, Степан Іванович, – військовий льотчик. Мати також тривалий час служила у військовій авіації. З 1993 року проходив службу в лавах Збройних сил України у першій повітряно-десантній дивізії м. Болград Одеської області на кордоні з Придністров'ям. Після строкової служби впродовж 2-х років навчався на факультеті розвідки в Одеській сухопутній академії.

У 2002 році пішов за контрактом в Ірак миротворцем, з 2014 року добровільно призваний в армію до рідної 79 десантно-штурмової бригади. Завдяки вірності українських солдат рідному народові, багато сторінок АТО стали героїчними. Саме тоді, під Гранітним, на один з наших блокпостів проникли супротивники та нанесли смертельні ножові поранення 6-ти українським військовослужбовцям. Наші мужні оборонці не змогли простити ворогам цієї трагедії. Тож невдовзі помстилися нелюдам та відзначилися справжнім героїзмом. Розвідувальній групі Володимира вдалося пройти непоміченими 24 км, окупованої російськими найманцями території та знищити ворожий склад боєприпасів. Саме за цей героїчний вчинок Володимир був нагороджений першою відзнакою – орденом Богдана Хмельницького III ступеня, який вручив тодішній Президент України Петро Порошенко в м. Маріуполь.

Другий орден Богдана Хмельницького II ступеня Володимир заслужено отримав за оборону Донецького аеропорту. За бої в Мар'їнці наш герой

нагороджений орденом Івана Сірка, а вже дещо пізніше за всі свої бойові подвиги Володимир був удостоєний звання Почесного розвідника України.

Сьогодні Володимир підтримує тісний зв'язок з усіма своїми побратимами, бо за кожного з них болить душа у молодого командира.

Також хочеться розповісти про Альону Володимирівну. Коли почалася мобілізація, вона призвалася добровольцем. Її відправили на навчання до Львова на полігон. Потім в Нагоровку. Олена – стрілок-радист. Але бути стрільком вона не захотіла, тому зараз працює радистом (связистом) в Авдіївці. За контрактом вона служить 2 роки. Після закінчення контракту планує далі працювати в цій сфері. Коли закінчиться війна хоче працювати в міліції. Отримала багато грамот та відзнак.

Отже, ці дослідження методом «усної історії», що базуються на інтерв'ю, не тільки сприяють збереженню історичної пам'яті народу, а й формуванню почуття патріотизму в підростаючого покоління.

Дуже погано, що патріотизм в українців проявився лише після подій на Майдані, але вони розвиваються і показують, що справжній українець відстоїть за свою країну до кінця! Скільки відважних, мужніх і сміливих чоловіків і жінок відклали своє життя на потім заради миру на нашій землі. Їхня жертовність, мужність, самовідданість та відвага назавжди залишаться прикладом вірного служіння Батьківщині.

На сьогодні ця тема є актуальною, оскільки всі події, які зараз відбуваються на території нашої рідної неньки України показали, що багато людей готові відстоювати свою країну і віддавати своє життя за Незалежність України.

Перелік використаних джерел

1. Аудіо запис інтерв'ю з учасниками АТО.
2. Патріотизм: внутрішнє почуття кожного чи новий тренд. Патріотизм сьогодні – режим доступу [https:// uamodna.com/articles/patriot-sjogodni-vnutrishne-pochuttya-chy-suchasna-moda/](https://uamodna.com/articles/patriot-sjogodni-vnutrishne-pochuttya-chy-suchasna-moda/)
3. Фотоматеріали, надані учасниками АТО.

ТИ – СОЛДАТ І ЗАВЖДИ ЗАХИЩАЄШ...

Шоповал Олександра, учениця 11 класу Чечеліївська ЗШ I-III ступенів
с. Чечеліївка, Петрівській районної, **Кіровоградська область**
Керівник: **Філіпенко І.В.**, керівник історико-краєзнавчого гуртка «Погляд»
Чечеліївської ЗШ I-III ступенів

У нашому світі є безліч проблем, ми щиро переживаємо їх, але коли настає скрутна хвилина, раптом все змінюється. Всі проблеми, що були, стають мізерними і незначущими, а натомість їм приходить усвідомлення думки про правдивість нашого життя, що так уміло прикрашалося засобами масової інформації. Раптом спала димка ілюзій і перед нами постає реальна картина ситуації, що відбувається на нашій землі, на нашій Батьківщині. Тоді кожен і відкриває своє справжнє лице. І моя робота «Ти – солдат і завжди захищаєш...», мої роздуми над власними дослідженнями і вивченням життя

звичайного громадянина з сільської української глибинки.

Мета дослідження:

- розширити і поглибити знання про події, які відбулися і тривають до сьогодні;

- розкрити маловідомі сторінки моєї малої Батьківщини.

Завдання дослідження:

- спробувати власні сили в пошуковій та дослідницькій діяльності;

- висвітлити матеріали в місцевій пресі;

- допомогти вчителям та своїм одноліткам у використанні досліджуваного матеріалу для проведення виховних заходів, позакласній роботі;

- привернути увагу громадськості до висвітлення подій на сході країни та наших односельців, які там знаходяться.

Село, як і люди, має свою біографію. Вона неповторна, цікава подіями і мешканцями, що народилися і живуть в селі. Українська земля щедро полита кров'ю від початку княжої доби і до сьогодні. Моя робота – спроба узагальнити матеріал про земляків, що живуть поряд і гідно виконують свій громадянський обов'язок.

Українці, хто вони? Про них співають пісні, переказують легенди, сперечаються про їх відношення до родини, до держави, до свого місця в ній. Деякі виявилися боягузами, інші ледарями, які лише вміють гарно говорити, але були й інші. Тих, кого було набагато більше. Це – герої. По правді кажучи, я навіть не очікувала, що їх виявиться в нашій країні так багато. Солдати, волонтери, всі, хто допомагав і допомагає нашій Україні відстоювати свою незалежність. Хтось це робить менше, хтось більше, але не залишається байдужий. Багато хто говорить, що в наш час люди стали злі, але це не так. Ми бачимо на сьогоднішньому прикладі, що світ повний добрих і самовідданих державі людей, які борються за наше майбутнє, за наше життя.

Солдати, що були і зараз перебувають в зоні ризикували і ризикують не повернутися до дому. У кожного з них є сім'я, родина, друзі. Їм є що втрачати. Можливо, інший би не погодився, але не вони. Ті, завдяки кому ми зараз спокійно ходимо до школи чи на роботу. Будучи в безпеці, ми до кінця не усвідомлюємо всієї тієї ситуації, що відбувається. Все добре, допоки добре. Не так давно відбувся Євромайдан, зараз же ми майже не згадуємо про нього, бо все налагодилося. А що якби ні? Що якби не було майдану? Що тоді? Можливо, все залишилося б на своїх місцях, можливо було б гірше, але краще не сталося б, безперечно. І в тому, що рівень життя в нашій державі змінюється на краще є заслуга всіх тих, хто відстоюють її незалежність. Пам'ятаймо це. Зараз дуже актуальна тема АТО.

І більшість із нас не знає своїх героїв навіть у рідному регіоні. Дана робота, це один зі способів знайомства з чудовою людиною, хорошим другом, прекрасним чоловіком та дбайливим батьком, патріотом своєї Батьківщини.

Це – Бернацький Микола Вікторович, 1980 року народження.

Микола Вікторович народився і весь час проживає в селі Малинівка Петрівського району Кіровоградської області. З дитинства був простим хлопчиком, в міру відважним і хоробрим хлопцем, про нього завжди відгукувалися, як про доброго та сміливого парубка, який завжди прийде на

допомогу. У 1995 році закінчив Малинівську загальноосвітню школу та вступив до Кіровоградського коледжу. Пізніше у 1999-2000 році був призваний до збройних сил України. Служив у м. Дніпродзержинськ (нині місто Кам'янське) у 2 батальйоні, патрульний МВС.

Ми у нашій школі провели анкетування стосовно знань про події військового конфлікту на сході країни та перебування М.Бернацького та всіх наших односельців на фронті.

Військовий конфлікт. Просто слова. Вісімнадцять літер. Але скільки асоціацій пробуджує в нас воно... Біль, горе, Україна, героїзм, патріотизм, туга за близькими людьми, ненависть та любов...

Моя робота «Ти – солдат і завжди захищаєш...» допомогла мені пізнати нові сторони буття простого жителя села Малинівка. Всіма отриманими знаннями я поділилась учнями школи, мешканцями сіл Малинівка і Чечеліївка. Всі тепер знають, що Микола Вікторович – справжній патріот нашого часу.

Страшно осягнути власним розумом те, що гинуть люди, а особливо молоді воїни, які ще не встигли відчутти смак життя. Та яке б жахливе не було б у нас зараз становище. Я пишаюся ними, пишаюся своїми односельцями та героями з нашої Кіровоградщини. Адже лише справжній чоловік, справжній громадянин піде захищати свою країну від ворога. А наше завдання допомагати та знати і підтримувати їх. Це і було моєю метою. Щиро радію за те, що завдяки проведеній роботі, я і учні моєї школи більше дізналися про наших героїв.

Список використаних джерел

1. <https://www.ukrlib.com.ua/books/>
2. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

ЧОЛОВІЧИЙ СПОСІБ ВИЖИВАННЯ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

*Телюк Назар, учень 11 класу Запорізької гімназії № 6 Запорізької міськради
вихованець гуртка КЗ «Центр туризму» ЗОР,
м. Запоріжжя, Запорізька область*

*Керівник: Почтарь В.Г., вчитель історії Запорізької гімназії № 6
Запорізької міськради Запорізької області, керівник гуртка КЗ «Центр туризму» ЗОР*

Досліджуючи сучасну історію України, ми маємо можливість дізнатися яким чином виживають українські військові під час російсько-української війни (2014-2020), в яких умовах вони знаходяться та якими способами користуються для того, щоб зберегти власне життя.

Особливо цікавим є питання виживання українських військових на передовій у найтяжчих умовах, коли не завжди вистачає води та їжі, коли постійно необхідно захищати своє життя та життя своїх побратимів. Цій тематиці присвячено замало наукових досліджень. Військовий конфлікт на сході України продовжується, через це більшість інформації засекречена, а її ресурс обмежений.

У зону АТО регулярно надавали все необхідне, якщо це було можливим, коли не блокували постачання. Усім пораненим надавалась медична допомога, усіх евакуювали до шпиталів. На передовій з'явилися мобільні медичні пункти, до яких екстрено почали привозити поранених. Там надавали першу медичну допомогу, робили екстрені операції та готували до евакуації.

Держава надавала якісні сухі пайки власного та іноземного виробництва (норвезькі та американські), постійно привозила визначену кількість води або зменшувала її кількість через обстріли противника. Також держава намагалась вирішити проблему з теплим одягом та спецвзуттям, налагоджуючи їх виробництво. Проблем з озброєнням не було – його постачали і постачають постійно та у значній кількості.

Але так було не з самого початку. Українські військові вчилися вирішувати проблеми з озброєнням, оборонними спорудами, медичною допомогою, облаштуванням побуту, екіпіруванням, їжею та питною водою, своїми власними засобами.

На початку конфлікту, багато хто з бійців ходили у кросівках чи туфлях. Потім стали видавати спецвзуття («берці»), але бувало і таке, що вони були різних розмірів у парах. Але згодом їх виробництво налагоджувалося. Бронежилети, в основному, українські військові купували за власний кошт, так як ті бронежилети, що надавала держава були неякісними та легко пробивалися.

На двері автомобілів у салоні чіпляли бронежилети, які допомагали врятувати бійців від осколків та куль. На БТР чіпляли саморобні решітки, які допомагали врятувати броню машини від снаряду РПГ

Озброєння на передовій вистачає. Проблемою могло стати тільки його постачання, бо через постійні ворожі обстріли – воно не завжди могло потрапити на передову. Наприклад, така проблема виникла під час оточення Донецького аеропорту. Доводилось економити патрони та ділитися з побратимами. Вистрелювали 10-15 патронів в день, бо зберігали на випадок штурму. Озброєння в облозі можна було добути лише у ворога, шляхом захоплення.

Військові навчилися швидко та власноруч робити собі укриття, аби захистити своє життя. Найголовнішою фортифікаційною спорудою є окоп. Окопи на передовій солдати рили і риють власноруч, завдяки саперним лопатам, які кожен має при собі. Укріплювали окопи мішками або ящиками з землею. З модернізуванням укріплень допомагали волонтери та місцеве населення. Завдання окопу – тримати периметр та не надавати можливість пройти до штабу. В окоп важко влучити «градом» (снарядом БМ-21). В окопах чергують удень та вночі. Кожного солдата навчають швидко окопуватися, аби захистити себе, і це допомагає кожному бійцю під час небезпеки швидко зорієнтуватися. Доводилося навіть власноруч швидко робити щілини в сланцевих скелях, аби врятуватися від пострілів «Граду», а взимку, коли земля промерзала, працювали кирками, для того, щоб зробити окоп.

Крім окопів, на передовій зводять й інші фортифікаційні споруди. На блокпостах будують невеликі ДОТи (довготривала оборонна точка). Їх маскують сіткою, встановлюють бетонні огорожі та мішки з піском. Блокпост

нагадує фортецю: бронетехніка схована в окопах, скрізь заготовлені запасні позиції. Блокпост не має постійного місця. Вони весь час переміщуються, аби тримати під постійним контролем шляхи пересування терористів [2].

А коли бій відбувається у якійсь будівлі, то роль фортифікаційних споруд виконують конструкції цієї будівлі, наприклад, як це було у Донецькому аеропорту. Підвали Донецького аеропорту служили як укриття та тимчасове місце зберігання запасів. Допомогали українським бійцям і місцеве населення. Фермери допомагали з матеріалами для укріплень – привозили по декілька тон мішків для укріплень. З Полтавщини у зону АТО привозили дерево для модернізації окопів та будування бліндажів. Дерево дозволяло не обсипатися окопу після обстрілу та зберігати свою форму.

Однак, коли ситуація ставала складнішою, а держава втрачала змогу постачати щось на передову, нашим бійцям доводилося шукати та створювати власні способи виживання.

Їжу доводилося готувати самим. Волонтери привозили нашим бійцям багато необхідних продуктів, а саме: каші, макарони, м'ясо та продукти на суп чи борщ. За її відсутністю, знаходили альтернативу, а саме, споживали рослини та тварин. До їстівних істот відносились змії (яких дуже багато на сході країни), комахи, черв'яки, опариші тощо. Навіть, якщо військовий може залишитися один у дуже тяжких умовах для виживання, все одно є способи боротьби з голодом.

Так, боєць з позивним «Санітар», залишившись пораненим у полі, вилловлював мурах аби побороти відчуття голоду. Коли вже не вистачало мурах, він копав під собою землю у пошуках черв'яків. Крім того, він втамовував голод полюванням на мух, які збиралися цілими плямами на тілах загиблих, що лежали недалеко. Крім мух бійці могли вживати і опаришів, які з'являлися на їх пораненнях, бо вважали, що вони зупиняють зараження та вбивають мікробів [5].

Доводилося вилловлювати і плазунів. Під час облоги Луганського аеропорту, наші військові вилловлювали змії, бо у степу їх багато, вони були скрізь. М'яса змії вистачало, щоб утамувати голод, бо змія може досягати більше двох метрів та важити більше кілограму. Солдати поділяли їх на три види, але за словами бійців, смак вони мали однаковий. М'ясо змії потрібно тільки підсмажити, що досить нереально робити у складних умовах [4].

В складних умовах війни, воду, за її нестачею, можна добути тільки завдяки природним ресурсам води, які знаходяться поблизу (водойми), або під час дощу. А також її нестачу, на деякий час, солдати замінюють вживанням рослин або комах. Взимку було легше, тому що коли випадав сніг, його можна було розтопити у котелку на «буржуйці». Хоч денна норма води на людину складає 1,5 літра, без води ми не можемо прожити більше трьох днів (а при спекотному кліматі взагалі 1-2 доби), проте тут, на передовій, забувають про усі норми, і кожна краплина води може врятувати життя.

Іноді, засоби отримання води набували незвичного характеру. Саме така проблема і виникла під час оточення Донецького аеропорту у 2014 році, який тримали 242 дні. У приміщенні аеропорту було темно, навколо вогкість і холод бетону. У цих умовах Кіборги намагалися зібрати хоч яку воду, але ця вода

була кольору болота, бо іншої води там не було. Але від тієї води спрага ставала все сильнішою, бо у воді були розчиненні залишки бетону та гіпсу. Через вологу усе розмокало, і під ногами утворювалась в'язка, як каша, грязюка [6].

Ось слова учасника тих подій Олександра Берещука (позивний «Запал»): «Наша перша група кілька днів була без води. Вони збирали дощову воду – те, що з панелей крапало, – очищали таблетками й пили. А на другому поверсі й «трупаками» були. Ми так і казали – «вода з трупаків».» [6].

Таке відбувалося і в Іловайську. Прийшовши до тям після обстрілу, «Санітар» захотів попити, але виявив в касці замість дощової води тільки липку рідку грязюку – нічними вибухами каску закидало землею. Розчарування мало не розірвало його груди, так хотілося пити. Полежавши трохи і подумавши, він зачерпнув жменю бруду і видавив в рот кілька крапель бурої рідини [5].

Другий солдат винайшов власний спосіб, а саме, проводити язиком від кінчиків пальців якнайвище до ліктя, покласти руку на мурашину тропу і чекати. Через час (якщо є слина і пощастило з транспортним коридором) мурахи почнуть повзти по слинній доріжці, і тоді можна їх хапати ротом з зап'ястя і їсти. А якщо пощастить ще більше, то в пастку попадуть руді мурахи – вони кислі, після них на деякий час зникає спрага [3].

Варто звернути увагу, що вода є ресурсом не тільки для боротьби зі спрагою, але і для особистої гігієни. Але дефіцит цього ресурсу примушує пристосовуватися. В основному, військові приймали душ використовуючи п'ятилітрову пляшку з водою, перевернутою та прив'язаною до дерева, а в оточенні Луганського аеропорту військовим доводилося митися під дощем.

І домашні тварини, які знаходили і знаходять прихисток на позиціях військових, допомагали орієнтуватися та бути готовим до обстрілу чи бою. За поведінкою тварин військові навчилися дізнаватись про майбутню небезпеку, коли тварини починали панікувати.

Перелік використаних джерел:

1. Тищук Є. Спасибі, що живі! / Є. Тищук // Віче. – 2014. – № 17. – С. 22-23. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2014_17_13.
2. Лойко С. Аеропорт/ Сергій Лойк – К.: Брайт Стар Паблішинг, 2015.– 344 с.
3. Положій Є.В. Іловайськ: розповіді про справжніх людей / Євген Положій - Харків: Фоліо, 2015 – 380 с.
4. Семенченко М. Катастрофа і тріумф. Історії українських Героїв / За загальною редакцією Л. Івшиної. – Видання друге, перероблене. К.: ТОВ «Українська прес-група», 2016. – 296 с.
5. У вогняному кільці. Оборона Луганського аеропорту / Сергій Глотов, Анастасія Глотова, Анастасія Воронова – Харків: Фоліо, 2018. – 540 с.:тіл. – (Хроніка).
6. Усна історія російсько-української війни (2014-2015 роки) / за ред. В. Мороко.– Випуск 1. – Київ :К.І.С., 2015. – 176 с., ілл.
7. Усна історія російсько-української війни (2014-2016 роки) / Ред. кол. серії: Г. Васильчук, В. Мороко, Р. Молдавський, С. Білівненко, О. Штейнле, В. Лініков, М. Павленко. Український інститут національної пам'яті; Запорізький національний університет; Запорізька обласна державна адміністрація; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Вип. 2. – К., 2016. – 464 с.

ХТО ЗА СВОБОДУ ВИЙШОВ ПРОТИ СМЕРТІ, ТОМУ НЕМАЄ СМЕРТІ НА ЗЕМЛІ (ПАМ'ЯТІ ПАВЛЕНКА РОМАНА ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ)

*Мажора Анна, вихованка краєзнавчого гуртка Лубенського РЦДЮТ Полтавської області
м. Любни, Полтавська область
Керівник П'яташ В.С., керівник гуртка Лубенського РЦДЮТ*

Враховуючи нові суспільно-політичні реалії в Україні після Революції Гідності, обставини, пов'язані з російською агресією, все більшої актуальності набуває пошук та поширення фактів про героїчні вчинки українських військовослужбовців, бійців добровольчих батальйонів, здійснені у ході антитерористичної операції та ООС, які є значним внеском у зміцнення обороноздатності України. Важливість нашого дослідження полягає у необхідності збереження пам'яті про героя сьогодення Павленка Романа Віталійовича, жителя села Тарандинці Лубенського району Полтавської області, випускника Тарандинцівської ЗОШ I-III ступенів імені В.Симоненка 2004 року, учасника АТО, сапера 17-ої танкової бригади 40-го окремого мотопіхотного батальйону «Кривбас» та з нагоди 5-их роковин його загибелі під час оборони Дебальцевого.

Поспілкувавшись з головою ГО «Лубенська районна спілка ветеранів АТО» Леонідом Шаблею, ми дізналися, що протягом 2014-2020 років близько 300 мешканців району пройшли через пекло АТО, 14 жителів міста та району загинули. Цифри, за якими – людські життя. Неоголошена війна відчутна у кожному куточку нашої Батьківщини. За даними Тарандинцівської сільської ради, участь в АТО (ООС) взяло 7 жителів громади. На жаль, новітня історія нашого краю пишеться кров'ю її кращих синів. В історію нашого славного козацького села 17 лютого 2015 року відтепер вписано чорним рядком. Захищаючи Україну, біля села Жовтневе, під Дебальцеве, під час мінометного обстрілу опорного пункту «Мойша» героїчно загинув наш земляк – Павленко Роман Віталійович.

«Живе лиш той, хто не живе для себе, // Хто для других виборює життя», – ці слова Василя Симоненка якнайвлучніше характеризують Павленка Романа. За словами класних керівників учня Світлани Борисівни Яценко і Ганни Василівни Гапченко, він ніколи не ховався за спини інших. Романа вирізняло з-поміж усіх гостре почуття справедливості та власної гідності. Юнак підтвердив цю характеристику своєю безневинно пролитою кров'ю, своєю героїчною смертю.

Щедра Тарандинцівська земля зростила і дала Батьківщині мужнього захисника. Народився Роман у звичайній сільській родині Віталія Івановича і Тетяни Володимирівни Павленків 4 серпня 1987 року. Разом з однолітками грався у дитячі ігри, пізнавав закони людського буття і самого себе. «Упродовж одинадцяти років навчався у Тарандинцівській школі. Був допитливим, добрим, щирим, активним учасником шкільного життя. У старших класах захоплювався комп'ютером, тому невипадково, мабуть, після закінчення школи обрав спеціальність оператора комп'ютерного набору», – ділиться спогадами

директор ОЗ «Тарандинцівська ЗОШ I-III ступенів імені В.А. Симоненка» М.М. Кадука. Однокласники й найкращі друзі Таркані Юрій, Оробей Лідія, Курило Євгеній запам'ятали Романа веселим, товариським, справедливим. «Із осені 2005 року Роман, як справжній чоловік, служив у рядах Збройних сил України сапером, мав за честь бути солдатом. Коли розпочалася третя хвиля мобілізації відповідно до Указу Президента України від 17.03.2014 № 303/2014 «Про проведення часткової мобілізації», був призваний на військову службу до Збройних Сил України, – з гордістю в голосі розповідає про свого сина Віталій Іванович і додає: – Від мобілізації не ухилявся. Коли до нашої домівки голова сільської ради із представником Лубенсько-Оржицького військкомату принесли повістку, дружина кинулася в сльози, тоді син вивів гостей на сходинокву клітку, а повернувшись, глянув нам у вічі й сказав: «Іду в АТО. Вибачте, я інакше не міг».

Спочатку було навчання у Кривому Розі, а з 22 грудня 2014 року Роман у самому пеклі воєнних дій – у східній частині Дебальцевого, селище Жовтневе, блокпост «Мойша». Звідси й починається Романів шлях у безсмертя. Як повідомив нам у телефонній розмові замкомбата 40-го окремого мотопіхотного батальйону (40 ОМПБ), в/ч 2603 Збройних сил України підполковник Віктор Володимирович Почерняєв, бійці до виконання завдання приступили 22 грудня 2014 року. «Наші позиції знаходилися якраз на напрямку зосередження основних зусиль противника, тобто навколо Дебальцевого. Ми входили в угруповання військ, в якому основне значення займала 128-а окрема гірсько-піхотна бригада під командуванням полковника Шаптали С.О. (після Дебальцівських подій – Героя України).

Позиції наш батальйон займав у тяжких умовах. Особовий склад на 50% складався з тільки-но мобілізованих солдатів, молодих хлопців, необстріляних, без досвіду. Із 35-ти бойових машин, які мали бути на озброєнні, було лише 20. Три танки було своїх, напівробочих, і два пригнаних 17-ою танковою бригадою. Також були протитанкові комплекси «Конкурс», але у них були проблеми з електрикою. Та незважаючи на це все, бойовий дух у хлопців був високий. Лінія оборони, яку займав батальйон, була досить протяжною і не суцільною, між опорними пунктами відстань коливалася від 5 до 10 км. Роман виконував завдання на опорному пункті «Мойша», що перекривав трасу Луганськ-Дебальцеве. Він був бійцем інженерно-саперного взводу.

Міст, який тримав опорний пункт «Мойша», був замінований підрозділами, які раніше стояли на цих позиціях. Звичайно, цей міст знаходився під обстрілом противника, тому на 100% ми перевірити не могли, чи буде він підірваний, чи ні. Тобто фактично мала бути вибухівка, і щоб попередити рух танків по цій трасі, за мою команду сапер, який знаходився на опорному пункті, повинен був замкнути ланцюг електричним способом підризу і підняти в повітря цей міст.

Приблизно в середині січня ми робили спробу вийти на міст і переконатися, чи є там вибухівка, але розвідка туди дійти не змогла, тому що ворог теж вів спостереження і прицільні обстріли. На жаль, як я і передбачав, коли надійшов наказ від вищого командування, міст підірвати ми не змогли. Очевидно, що ворог у свій час розмінував і перекусив дроти, тому підризу не

сталось. Відповідно, сапери опорного пункту «Мойша» Павленко Роман і зараз другого бійця, якщо чесно, не пам'ятаю прізвища, виконували завдання, як звичайні піхотинці, тобто вели оборону або вогонь по противнику. На цьому напрямку було найбільш небезпечно, тому що, по-перше, це траса; по-друге, там був дуже добре укріплений об'єкт, куди постійно стягувались техніка й особовий склад, і, практично, знищити ми його не могли. Приблизно в період з 21 січня по 15 лютого, вже було близько 20 чоловік у нас загиблих, деякі померли від тяжких ран в госпіталі. Деякі навіть двічі загинули: під час евакуації тіл загиблих, наших і з 128-ої бригади, 2 «Урали» з тілами загиблих людей було знищено артилерією противника. 15 лютого чекали ми всі перемир'я, але, на жаль, припинення вогню відбулося тільки 20 числа. Фактично завдання батальйону утримати оборону до 15 лютого було виконано.

15 лютого батальйон стояв, тримав свої позиції, але вже близько 13 числа були відрізані шляхи відходу, можливо, шляхи відходу і не були відрізані, але 2 опорні пункти, у тому числі і «Мойша», на якому знаходився Роман Павленко, були вже частково відрізані від своїх сил, тобто залишки боєприпасів, провіанту вже не було, і була велика вірогідність потрапляння в полон. І 15 числа, коли наступило перемир'я, ніби-то вогонь відкривати команди не було, і противник практично міг зайти і набирати воду з одного колодязя в населених пунктах поблизу Дебальцевого. Вони побачили, грубо кажучи, що на позиціях стоять обідранці, виснажені бійці – і продовжили штурм. Орієнтовно 17, (навіть не 17, а 16 числа) був знищений ретранслятор, який дозволяв вести радіообмін. Були проблеми, але ми знайшли спосіб, придумали, як продовжувати боротися. Ще дві доби чинили опір. 17 лютого 2015 року командування поміняло керівника АТО, заступив генерал Воробйов, нині покійний. От я так розумію, він доповідав Президенту, що наше угруповання можна було виводити, тому що ми знаходилися в мішку. Можливо, ви бачили на карті, по телевізору, там був такий мішок, який обстрілювався з усіх боків, і або вони б нас відрізали і знищили всю техніку разом із особовим складом, або наше угруповання треба було вивести.

І от 17 лютого було прийнято рішення виводити війська, але з нашими опорними пунктами зв'язку не було (після знищення 16 лютого ретранслятора). Два опорні пункти «Мойша» і «Копйон», які знаходилися поряд, були відрізані і не могли вирватися звідти. 17 лютого під час взяття в полон особового складу цих двох опорних пунктів загинули 2 бійці: Олександр і Роман. Я вважаю, що, звичайно, це горе для рідних і близьких, але це говорить ще й про те, що люди проявили мужність до останнього моменту. Вони загинули в перемир'я, коли противник не виконав Мінських домовленостей. Вони не хотіли здатися в полон і загинули на полі бою, а решті, тим, хто не хотів здаватися в полон, було показано, що всі, хто не підкориться, будуть знищені».

Указом Президента України № 553/2015 від 22 вересня 2015 року за мужність, самовідданість і високий професіоналізм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність військовій присязі Павленко Роман нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно). Рішенням чергової сімнадцятої сесії 7-го скликання Лубенської районної ради йому присвоєно звання «Почесний громадянин

Лубенщини». На фасаді ОЗ «Тарандинцівська ЗОШ I-III ступенів» 2015 року встановлено меморіальну дошку, започатковано районну спартакіаду його пам'яті.

Подвиг Романа гідний пошани. Вважаємо, що його вірність обов'язку, відповідальність перед Україною і земляками надихатимуть, зобов'язуватимуть, вестимуть вперед.

Перелік використаних основних джерел

1. Ревезук В. Г. Полтавці – поборники державної незалежності України. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — Полтава : Полтавський літератор, 2016. С.350-351
2. Яценко С. Герої не вмирають// Рідне село: щомісячний інформаційний бюлетень. 2016 рік № 2.– 5 С.
3. Стенограма телефонної розмови з Почерняєвим В.В., зам комбатом 40-го окремого мотопіхотного батальйону (40 ОМПБ), в/ч 2603 Збройних сил України від 10.10.2020//Архів пошукової групи Лубенського РЦДЮТ.

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА ПІДТРИМКА ВОЇНІВ АТО В УМОВАХ НЕОГОЛОШЕНОЇ ВІЙНИ: ДЕРЖАВНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ (НА ПРИКЛАДІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Дериволков Денис, учень 9 класу Миколаївської гімназії №41 Миколаївської міської ради, вихованець наукової секції «Історія України» БДЮТ Заводського району м. Миколаєва, м. Миколаєв, Миколаївська область

Керівник: Чернявський В.В., к.і.н., керівник наукової секції «Історія України» БДЮТ Заводського району м. Миколаєва Миколаївської області

У сучасних реаліях події на сході країни вже давно отримали свою невтішну статистику. До Єдиного реєстру учасників АТО, який створено у рамках Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників АТО (надалі – Служба), включено 329488 осіб (станом на 27.04.2018 р.) та 369451 особа (станом на 01.07.2019 р.). У Миколаївській області учасниками АТО визнано 14879 осіб (станом на 01.07.2019 р.). Безповоротними втратами (вбитими) в ході ведення бойових дій вважаються 3903 особи (станом на 30.04.2018 р.). Заступник міського голови Миколаєва Ю. Степанець у виступі в урочистостях 26.04.2018 р., оприлюднив цифру загиблих миколаївців – 170 осіб. Це набагато більше ніж досвід війни в Афганістані, тоді за 9 років війни було вбито 62 особи, з усієї області.

Дотепер різняться статистичні дані про загиблих, поранених, зниклих безвісті, полонених тощо. Інші цифри про загиблих військовослужбовців ЗСУ – 3332 осіб, з них – 2394 особи – бойові втрати. За даними ООН загинули понад 10220 українців.

У таких умовах влада намагалася довести громадянам, що робить все від неї залежне для вирішення питання «війни-миру». У зв'язку з чим прийнято відповідні нормативні документи пов'язані з національно-патріотичним вихованням, увічненням пам'яті, у т. ч. учасників АТО тощо.

Так, Указом Президента України 13.10.2015 р. № 580/2015 затверджено

«Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки» (авт. – втратила чинність 21.05.2019 р.). Замість неї, Указом Президента України від 18.05.2019 р. № 286/2019 прийнято нову «Стратегію національно-патріотичного виховання».

Постановою КМУ прийняте Положення «Про Державну міжвідомчу комісію у справах увічнення пам'яті учасників антитерористичної операції, жертв війни та політичних репресій» (у редакції Постанови КМУ від 06.08.2014 р. № 340). Як наслідок, на регіональних рівнях, приймалися відповідні програми, які навряд чи могли кардинально змінити ситуацію.

Так, серед програм Миколаївської обласної ради знаходимо затверджену Рішенням обласної ради від 30.07.2015 р. № 24. «Програму військово-патріотичного виховання населення Миколаївської області на 2015 – 2020 роки» та затверджену Рішенням обласної ради від 22.12.2016 р. № 7 «Комплексну програму увічнення пам'яті учасників антитерористичної операції, жертв воєн та політичних репресій у Миколаївській області на 2017 – 2020 роки». У рамках увічнення пам'яті учасників АТО: встановлюють меморіальні дошки, пам'ятні знаки; перейменовують вулиці; школам присвоюють імена загиблих учасників АТО; в ЗМІ висвітлюють події на сході України; видано книги «Миттєвості війни», «Дороги війни» тощо.

Серед програм Миколаївської міської ради знаходимо «Міську програму соціальної підтримки учасників антитерористичної операції та членів їх сімей» від 11.09.2014 р. № 43/4 та «Міську програму соціальної підтримки учасників антитерористичної операції та членів їх сімей» від 23.12.2016 р. № 13/11.

Серед заходів зазначені: виділення земельних ділянок для індивідуального будівництва; оздоровлення в ЛПЗ м. Миколаєва; надання першочергової медичної допомоги в закладах охорони здоров'я м. Миколаєва тощо.

Безперечно, питання підвищення добробуту учасників АТО та членів їх сімей повинно вирішуватися на всіх рівнях. Влада повинна дбати про своїх громадян, особливо тих, хто віддав життя та втратив здоров'я за ідеали єдності, цілісності країни. Та створити умови для зростання рівня їх життя, надання їм необхідних соціальних послуг з урахуванням реальних потреб.

Не відсторонь у питаннях патріотичного виховання перебувають заклади освіти, якими проводяться різноманітні заходи з даного напрямку. Зокрема, Будинок дитячої та юнацької творчості Заводського району м. Миколаєва організовує зустрічі з учасниками АТО / ОСС, проводить та бере участь у заходах з патріотичного виховання.

Таким чином ми бачимо на прикладі Миколаївщини як реалізовується державна політика в галузі патріотичного виховання та увіковічення пам'яті героїв АТО. В умовах продовження неоголошеної війни надзвичайно важливим є продовження та збереження цього напрямку роботи.

Список використаних джерел

1. Про Стратегію національно-патріотичного виховання [Електронний ресурс].
Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019>

2. Про Державну міжвідомчу комісію у справах увічнення пам'яті учасників антитерористичної операції, жертв війни та політичних репресій [Електронний ресурс].
Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/897-96-%D0%BF>

ЮРІЙ ВАКУЛЕНКО – ЛЮДИНА З ВЕЛИКИМ СЕРЦЕМ СЕРЕД НАС

*Туренко Марія, учениця 9 класу КЗО «Коломійцівська ЗОШ»,
с. Коломійці, Покровський район, Дніпропетровська область
Керівник: Голуб Н.В., заступник директора з виховної роботи, вчитель історії
КЗО «Коломійцівська ЗОШ І-ІІІ ступенів».*

Війна на Сході України, яку багато хто й досі йменує аббревіатурою з трьох букв, змінила свідомість українців. Озираючись назад, в 2014-2015 роки, і згадуючи «розквартирування» по Покровщині армійських підрозділів, численні блокпости на території району, колони бойової техніки на наших дорогах, ревіння військових гелікоптерів прямо над будинками, усвідомлюєш важкість і важливість подій, що відбуваються, а також те, що, мабуть, жоден прифронтовий район не переживав за ці роки стільки, як наш. І більшість розуміє, що нашим мирним існуванням ТУТ, ми зобов'язані бійцям, які часто до останнього, стоять за нас ТАМ... Незалежно від погодних умов. Бо в Україні йде війна. Війна, яка не знає свят, вихідних.

Разом з тим з'явилась нова, раніше не популярна професія – волонтер. Чому професія? Щоб дати відповідь, достатньо підрахувати кількість часу, яку ми проводимо на своїх робочих місцях. Ці люди віддають волонтерству стільки ж, а подекуди і більше власного часу. Різниця в одному – зарплатнею їм служать вдячні очі бійців на передовій.

З початком російської військової агресії, волонтерська діяльність неабияк допомагає втримати позиції наших захисників. Говорячи про волонтерство, варто зазначити, що кістяк покровської групи, сформувавшись у 2014-ому, залишається незмінним, бо його склали справжні патріоти своєї держави, люди з великим серцем. Це до них зверталися, це їхніми послугами користувалися бійці 92-ї, 93-ї, 55-ї, 54-ї, 25-ї, 35-ї та 36-ої бригад ЗСУ та добровольчих батальйонів протягом усіх років війни. Це до них у перші роки війни кожних вихідних волонтери з Києва, Вінниці, Хмельницького та інших регіонів України привозили і присилали «передачі» для військовиків на передову. Та й небайдужі люди щось приносили, а покровчани шукали способи, як доставити все те до місця призначення. І жодного разу оту допомогу не вивантажили десь у штабі – все доставляли і доставляють тільки на передову.

Хто вони сучасні волонтери?

Ми поставили собі на меті провести дослідження і, зустрівшись з представником покровської волонтерської групи, дізнатися все з перших вуст.

Мета нашого дослідження – є вивчення практики волонтерської діяльності як різновиду благодійної діяльності під час проведення АТО та ООС.

Для реалізації мети ми використали методику усної історії і зустрілися з нашим земляком, який чітко усвідомлює і серцем, і душею важливість своєї місії у всілякій підтримці національної армії в умовах неоголошеної війни.

Юрій Євгенійович Вакуленко – випускник нашої школи, нині голова фермерського господарства «Україна», людина високої внутрішньої культури, з активною життєвою позицією. Міцно і впевнено ставши на ноги, ніколи не хизувався цим, навпаки, завжди намагається допомогти іншим: опікувався місцевою футбольною командою, матеріально і фінансово допомагає місцевим

навчальним закладам, сприяє у вирішенні соціально-побутових проблем сіл. Виходить, що ще не було у широкому вжитку слова волонтер, а Юрій уже ним став, постійно набуваючи досвіду. Не зміг бути байдужим і до останніх подій у нашій державі. Адже сам відчув всю гіркоту втрати: в перші місяці війни загинув його племінник Сергій при збитті військово-транспортного літака ІЛ-76 в аеропорту М.Луганськ, згодом – втрата двоюрідного брата. Знайшовши однодумців і справжніх патріотів, таких як сам, ось уже майже 6 років є бойовим волонтером. І завжди поряд з ним – його син Богдан.

Починав Юрій Євгенійович свою діяльність із постачання ємкостей для води і генераторів, та з часом коло речей, необхідних на фронті, значно розширилося – возить продукти харчування, будівельні матеріали, обереги і малюнки від дітей, теплі плетені речі – від дорослих, просто «передачки» – від рідних. Бувало, що серед ночі шукав ліки для бійців. За власні кошти купував сучасні прилади. І за весь час жодне прохання військових не залишилося поза увагою волонтера.

Найтяжче – це підготовка до поїздки на передову, основний тягар якої лягає на плечі Юрія Євгенійовича. Якщо бригада невелика, 30 чоловік, то легше. А якщо в підрозділі – триста бійців! І треба порадувати всіх! Але допомогу завжди вдається зібрати. Ніколи не відмовляють підприємці з покровських промислових та продуктових ринків (шкарпетки, шапки, рукавиці, кошти, особливо свіжі овочі та фрукти, що дуже потрібні на передовій), генеральні директори ТОВ, учнівсько-педагогічні колективи і багато інших наших земляків. Про внесок кожного з них волонтерська група звітується в районній періодичній пресі і дякує за допомогу.

Географія допомоги чимала: Зайцеве і Майорськ, Бахмут і Авдіївка, Мар'їнка і Піски, Гранітне і Волноваха. Враження, що залишаються від поїздок на передову, ніколи не стають звичними для Юрія Вакуленка. Про кожну розповідає, ніби щойно повернувся. «Листопад 2016 року. Бахмут. 54-а бригада. Як завжди, бійці зустрічають волонтерську групу радо, мов рідних. Я, як завжди, цікавлюся і проблемами, і умовами проживання-служби. Під час своєї експертизи бачу, що облаштування бійців бажає бути кращим. Але військові стараються не втрачати впевненості й позитивного настрою. А те, що йде дощ, під ногами багнюка чи дме пронизливий вітер, то, кажуть бійці, нічого, бо «війна погоду не замовляє», а рідну землю захищати треба». І так про всі гостини до українських військовослужбовців.

Протягом 2017 року було зроблено чимало поїздок під Авдіївку та Мар'янку на прохання бійців ЗСУ про допомогу будівельними матеріалами для облаштування оборонних позицій. Велику кількість мішків, дроту, поліетиленової плівки, металевих скоб для укріплення балок у бліндажах зміг доставити Юрій, чимало за свої власні кошти. А ще Юрій бачив тут, зовсім поруч, метрів за 200, – стріляють не на жарт і вбивають наших оборонців. І змучені, втомлені бійці радіють кожному візиту волонтерів. Це вже потім, із новин у ЗМІ дізнався про ворожу атаку по всій лінії розмежування і численні людські втрати в день поїздки волонтерів на передову 20 липня 2017.

Під час поїздок на «нульові» позиції вдається погостювати-наговоритись з тими, хто відпочиває після бойового чергування і навіть намагається

жартувати. Діляться бійці і про те, як спілкуються з місцевими людьми, допомагають школярам і людям похилого віку, як пильнують понівечені обстрілами лінії електропередач – дроти висять або лежать на землі жмутами, і світло нікому відновити. Говорять і про «добрих» місцевих дідусів і бабусь, які передавали «сепарам» координати українських мінометників. Хизуються своїми меншими друзями – собаками, котиками, які заздалегідь попереджають бійців про ворожі обстріли. Але з ускладненням ситуацій, які бувають на фронті, не завжди вдається побувати на передових позиціях. За кілька кілометрів від них допомогу доводиться перевантажувати у військовий всюдихід, котрий відразу їде далі.

Кожна поїздка пов'язана з певним ризиком. Скільки треба сили, мужності, милосердя, душевної доброти, аби щоразу вирушати у такі небезпечні мандрівки. Але, як говорить Юрій, Україна в нас одна. А необхідність у волонтерській діяльності на підтримку української армії, на його думку, мабуть не відпаде, адже реформи в армії, на жаль, перебувають у початковому стані. Вирішена проблема з постачанням продуктів, форми та взуття, деякі підрозділи отримали певне озброєння, деякі – сучасні машини, але цього замало, щоб протистояти ворогу, який і не думає відступати від наших кордонів. І навіть якщо матеріальне питання буде вирішено, збільшиться оборонний бюджет, армія буде забезпечена краще за наших ворогів, усе одно потреба у волонтерах не відпаде. Бо армія має розуміти, що за нею стоять люди.

Вакуленко Юрій Григорович – справжній патріот, хоч і ставить себе поза політикою, говорячи, що просто «працює для хлопців». Він і його волонтерська група мають за свою діяльність не одну нагороду – і подяки від Президента України та командування бригад ЗСУ, і ордени «Бойовий волонтер України», і грамоти та подяки від владних структур місцевого рівня.

Головним в справі бойового волонтерства, наголошує Юрій, крім матеріальної допомоги фронту, це – висловити моральну підтримку. Це дуже важливо, щоб бійці знали і відчували: багато людей на мирній території їх підтримують і будуть підтримувати, незважаючи на те, що є і серед покровчан такі, що ждуть не діждуться «визволителів». І замовчувати цього не можна. Тільки варто пам'ятати, що від ворога можуть постраждати в першу чергу ті, хто на нього чекає. Землю, на якій живеш і яка годує, не на словах, а на ділі треба любити і захищати, а отже, виконувати свій найсвятіший обов'язок.

Використані джерела:

1. Сілецька-Васильєва Я. Їм небайдужа доля України // Покровський край:-2016.-№71-с.2.
2. Процан В. Гостини... під обстрілом // Покровський край:-2017.-№50-с.6.
3. Москалець О. Для бійців підтримка – щось особливе і важливе.// Покровський край:-2017.-№93-с.2.
4. Федоренко Л. Люди з великим серцем – серед нас // Покровський край:-2019.- №96 –с.1
5. Федоренко Л. Волонтери отримали відзнаки // Покровський край:-2017.-№95-с.1.
6. Гончарова Є., Чабарай Г. Волонтерство. Погляд із 2019 // Український тиждень:-2019.- №19 <https://tyzhden.ua/Society/229952>

ОЛЕКСАНДР УСАЧОВ: З ПЕРШИХ ВУСТ ПРО УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКУ ВІЙНУ

*Берлименко Ліна, учениця 6 класу КЗО «Коломійцівська ЗОШ»,
с. Коломійці, Покровський район, Дніпропетровська область
Керівник: Коломоєць С.П., вчитель географії та біології
КЗО «Коломійцівська ЗОШ».*

*Не діліть, не крайте – ця мине година,
Бо вона одна в нас, бо вона – єдина!
Ми живем для неї, ми її голубим,
Всі як рідну матір, споконвічно любим!
Подолаєм скруту, заросте руїна,
Буде мир і воля – буде Україна!*

Ми народилися в мирний час 21 сторіччя, про війну знали лише з книжок, фільмів чи розповідей дідусів і бабусь. Нині ж війна поруч з нами. Ще кілька років тому ми не знали багатьох слів пов'язаних з війною, тепер же майже кожну родину так чи інакше опалило полум'я військових дій. Раніше ми не звертали особливої уваги на слова «Слава Україні! – Героям Слава!», а в наш час вони набули нового, реального, непідробного святого змісту. Ці слова, вже не є лише вітанням.

Нині це віддання шани й поваги тим, хто у найнапруженіший, найкритичніший момент життя нашої країни не відступив, не здався і пожертвував собою заради мирного життя своїх рідних, своїх друзів, всіх українців, своєї Батьківщини. Наразі вже точно зрозуміло, кому ці слова адресовані, і ні в кого не має сумнівів – що ці герої, хлопці і дівчата, які зі зброєю в руках захищають крихкий східний кордон України, лікарі, які в «мирний» час повертають поранених в неоголошеній війні з того світу, волонтери, які незважаючи на небезпеку допомагають військовим на передовій.

В здавалося, б мирний час тисячі зовсім юних, зрілих та досвідчених чоловіків отримали повістки, або за добровільним покликом відправилися в зону АТО – боронити Україну.

А хто ті захисники? Професійні воєнні? Дорослі чоловіки? Молоді недосвідчені хлопці та дівчата? Яким було їхнє життя в окопах та бліндажах? Як вони пережили свій перший бій? Ми поставили собі на меті зустрітися з очевидцем тих подій та дізнатися все з перших вуст.

Мета дослідження – дізнатися про особливості воєнного та побутового життя учасників АТО/ООС, стану їх озброєння, ролі волонтерської допомоги.

Для реалізації мети ми використали методику усної історії та зустрілися з учасником АТО для проведення детального інтерв'ю.

Олександр Усачов – уродженець села Коломійці, Покровського району Дніпропетровської області. Народився 1993 року, має старших брата та сестру. Наразі проживає з своєю дружиною та маленькою донькою в місті Дніпро, працює електрогазозварювальником, і мріє щоб на Україну нарешті прийшов мир. Чоловік вірить, що його маленька доня Мирослава ніколи не почує вибухів снарядів та пострілів, ніколи не побачить війни, а знатиме про неї лише з розповідей, фото чи кінофільмів.

Дивлячись на нього, молодого й усміхненого чоловіка важко повірити, що ще недавно він був на справжній війні. В розмові Олександр нам розповів, що надає йому сил, чому він досі не втратив віри в краще майбутнє, не перестав посміхатися...

Після закінчення училища у місті Дніпро хлопець повернувся працювати в рідне село електрогазозварювальником у ТОВ «Обрій». Події кінця 2013 початку 2014 років, а саме Майдан, Революція Гідності, Небесна Сотня, щось змінили в свідомості українців, але тоді й думки не було, що все це призведе до справжньої війни на Сході України.

Ситуація різко змінилася тоді, коли збили літак ІЛ-76 на борту якого знаходився односелець та товариш Олександра, ще зовсім молодий хлопець Добропас Сергій Віталійович. Ця новина тоді зворушила всіх, адже не можуть у мирний час збивати літаки. Саме ця подія стала переломною, і вже було вирішено остаточно, що необхідно відстоювати право на щасливе і мирне життя своїх рідних, і хлопець подався до районного військкомату записуватися добровольцем. Хлопець не служив строкової служби, а пішов добровольцем на контрактну службу в 25 ОПОБР в 3 ПДБ в роту вогневої підтримки на посаду навідника АГС-30, на якій і прослужив півтора року. А загальний час, який Олександр присвятив військовій справі склав майже 3 роки. Саме в цей час стало зрозуміло, що це просто протести мирних жителів, чи якісь незначні «заворушки» між «своїми і чужими», а справжня, хоч і неоголошена війна. Адже війська сусідньої «братської» країни, вже стягнули біля кордонів, та на території Донецької і Луганської областей системи РСЗО (ракетні установки), танки, бронетехніку та боеприпаси, «озброїлися» найманцями, адже як стверджувалося, російських військових там немає.

Якраз під час служби чоловік і виїздив на свою першу ротацію на Схід країни – сектор Авдіївка, де «... наш батальйон, на чолі з комбатом Явнуком (позивний Кроха) дав відмінні результати при захопленні Вовчого мосту. Була відбита частина території в нашого супротивника. Водночас відбивалась і інша позиція, шахта «Бутівка», де нажаль батальйон поніс великі втрати, і відбити позиції вдалось лише з другого разу». *(на очах блищать сльози)*

Після заняття цих важливих позицій, важливо було їх втримати, та не допустити ворога, знову їх завоювати. Це було досить складна місія «... але ми з моїм побратимом, Різченком Іваном (теж уродженцем села Коломійці, однокласником Олександра), та вже рідним батальйоном вистояли. Також допомагала відстоювати такі позиції, як: Донецький аеропорт, Спартак, Піски, в той час там точилися найзапекліші бої. Це відбувалося з середини січня до середини березня 2015 року». Після першої ротації, «... коли ти дивишся війні в очі», багато що змінилося, «... став більше цінувати своїх рідних, які в найтяжчі хвилини перебування на передовій були зі мною поруч, підтримували не лише по-телефону, але й забезпечували всім необхідним». Особливі слова вдячності від чоловіка були адресовані волонтерам з «Айдару», які передавали посилки від рідних, забезпечували продуктами харчування коли не вистачало, бронезилетами, берцівками, касками.

Незважаючи на надзвичайно тяжке становище на передовій, «... було навіть таке, що в Зайцевому доводилося кип'ятити воду зі ставка, щоб напитися,

чи зварити їжу», намагалися допомагати й місцевим мешканцям і продуктами харчування (хоча іноді і самим не вистачало), дровами, ліками. Настрої в місцевих були різні, як і ставлення до цієї війни. Адже в декого по «той бік» розмежування залишилися квартири чи бізнес, від декого навіть діти відмовилися, бо «вони, лишилися жити в Україні».

Олександр згадав в розмові один неприємний випадок, пов'язаний з місцевою мешканкою «... час від часу до нас до бліндажів приходила літня жінка, розповідала про своє життя, цікавилась нашим, розповідала про ситуацію в селищі, іноді просила допомоги. Ми звичайно ж допомагала, адже жаліли жінку яка залишилась сама. Та випадково дізналися, що «працювала вона на два фронти», випитувала в нас все, а потім здавала позиції ворогу».

Особливе було ставлення до тварин яких залишили господарі, їх завжди підгодовували, та й вони допомагала на службі, наприклад коти знищували мишей, які щораз лізли до бліндажів, а собаки взагалі багатьом бійцям стали «друзями». В розмові чоловік згадав «... одного собаку, я взяв і собі, адже Бакс став мені вірним другом (доречі зараз пес живе з Олександром в місті Дніпро), і був дуже розумним, він завжди відчував коли мали бути ворожі обстріли. Десь за 10 – 20 хвилин до обстрілів він починав крутитись, тертися об ноги та скавчати, наче попереджав про небезпеку».

Під час служби, крім перебування на передовій, було й навчання на полігоні, «... там здійснилась моя мрія – десантування з вертольотів, літаків Мі-8, ІЛ-76, АН-24. Після цього я полюбив ВДВ. Я був неначе пташка в небі. Нема нікого, тільки ти і Бог» – захоплено розповідає Олександр.

І на останок, хочемо сказати, чому ж Олександр Усачов не перестав усміхатися, не розчарувався в українській армії. Адже там на війні він зрозумів, що лише завдяки таким самовідданим хлопцям і дівчатам, волонтерам, тримається Україна. А завдяки тим випробуванням які випали на його долю люди на мирній території України і зокрема в його різній Покровщині посміхаються, ходять в театри і кіно, грають в футбол чи катаються велосипеді, мають змогу працювати та навчатися, створювати сім'ї.

Використані джерела

1. Медуниця Ю., *Війську потрібні професіонали // Урядовий кур'єр.* – 2016 – 13 лютого (№ 29) С. 2
2. Ольга Каштор «Війна очима ТСН. 28 історій по той бік камери» ISBN, 2015 224 с.
3. Серж Марко «Хроніка гібридної війни», Surkov Publisher, 2016. 252 с.
4. Катерина Жумар, Валентина Миленко «Політ у вічність» 2015
5. Інтерв'ю з учасником АТО Усачовим Олександром Анатолійовичем

КАПІТАН АТО – ОЛЕКСАНДР ЛОКІ

*Рубанова Катерина, учениця 11-А класу, Енергодарського НВК № 1
м. Енергодар, Запорізька область*

Керівник: Чиж В.С., вчитель історії та правознавства, Енергодарського НВК № 1

Актуальність. Враховуючи нові суспільно-політичні реалії в Україні після Революції гідності, обставини, пов'язані з російською агресією, все більшої

актуальності набуває організація збирання та поширення фактів про героїчні вчинки українських військовослужбовців, бійців добровольчих батальйонів у ході антитерористичної операції (далі – АТО), які зміцнили обороноздатність України.

Вивчення місцевої історії, духовної спадщини, пов'язаної з людьми, які були чи є учасниками АТО, виховує почуття прив'язаності до всього того, що визначається змістом поняття «Вітчизна». Її вивчення духовно збагачують кожную людину. Тому тема пошуково-дослідницької роботи «Військові та цивільні будні героїв-земляків», присвячена нашим мешканцям Запорізького краю, які починаючи з весни 2014 року і дотепер на сході держави, залишивши рідні родини, виконують свій обов'язок, боронячи рідну землю, – героям України, є зараз не просто актуальною, а необхідною для виховання справжніх патріотів, про історії яких ми маємо шанувати і пишатись її відданістю.

У нашій школі навчається дівчинка Софія, у якої вітчизняним служив у зоні АТО, мені одного разу пощастило з ним познайомитись і поспілкуватись. Це капітан Локі Олександр Миколайович, а ще в минулому командир спочатку піхотної роти потім окремої розвідувальної роти.

Народився 16 жовтня 1980 року в с. Рай-Олександрівка Слав'янський район Донецька область. У 1986 році вступив до першого класу середньої загальноосвітньої школи у своєму селі. У 1996 році закінчив 11 класів. З 1997 по 2000 рр. навчався в Слав'янському авіаційному технічному коледжі, за фахом експлуатація авіаційних електрифікованих комплексів. У 2000 році пройшов військову підготовку при САТК пр. ВОС-461202 експлуатація та ремонт електроустаткування літаків і вертольотів та електроавтоматики силових установок та здобув звання молодший лейтенант [1].

У 2014 році познайомився зі своєю майбутньою дружиною – Оленою, із якою зараз і живе, а також виховує доньку Софію, що навчається в 5 класі ЕНВК № 1. На даний момент Олександр займається волонтерством та працює у міській організації «Передова» [2].

З 01.04.2014-16.04.2018 рік проходив військову службу у Збройних силах України. Брав безпосередню участь в АТО на території Донецької та Луганської області у складі в/ч А3283 з 2016 по 2018 рік [1].

У 2014 році був призваний у військову частину 17 окремої танкової бригади командиром взводу мото-піхотної роти за Указом Президента України «Про часткову мобілізацію» [5]. Три місяці служив командиром взводу, потім став командиром першої піхотної роти.

Під час служби в піхотній роті ми знаходились на лінії розмежування Луганської області, де захищали нашу державу. Більше року ми там знаходились, якраз на першій світлодарській дузі, було дуже тяжко, тим паче витримали натиск супротивника, було, звичайно, дуже тяжко, але бойовий дух не падав. Потім був відправлений до Маріуполя, де й проходив службу. 2014-2015 рік це бої за Маріуполь, Олександр потрапив туди, коли був захват Новоазовська, він разом зі своїм дивізіоном намагалися брати участь у його визволенні, але дивізіон потрапив у засідку, його батарея повністю була знищена, спалили всю техніку, гармати, але, дякувати Богу, вони встигли відійти й всі військовослужбовці залишилися живі [3].

Командування було якісне, допомагали чим могли. Потім, у березні він став командиром окремої розвідувальної роти, під час служби його окремий взвод виграв всеукраїнські змагання, зайнявши перше місце. Там хлопці проходили бойове злагодження, були представники з Америки, Канади, але вони взяли перше місце за що отримали 10 діб відпустки. Приїздив командир батальйону вручив усім ордена, а Олександрю подякували та вручили грамотами, та навіть командир бригади нагородив його іменним ножем [3].

Олександр розповідав як він воював і які відчуття він має, а також, що загинули 2 бійця, 6 бійців було поранено. Поранення були не важкі, але бойовий дух не впав, вони не засмутилися та пішли вперед. На бої йшли з гарним настроєм, співали пісні розповідали анекдоти та гуморески. У них був дуже добрий замкомандира він кандидат історичних наук викладає в Криворізькому університеті. Він хлопцям дуже підіймав бойовий дух, ніхто не засмучувався і вони завжди з посмішкою без паніки йшли у бій.

Олександр наголошує на тому, що його дуже підтримують найближчі люди якби не вони, то було б дуже тяжко. Ця війна його дуже змінила, є таке почуття, коли тебе вдома хтось чекає – це дуже добре, бо розумієш сенс життя, що треба процвітати, ростити своїх дітей.

«Я родом з Донецької області слов'янського району, я там виріс, там є дуже чудові місця, є де відпочити, там дуже гарно, тому, на мою думку, Донбас – це Україна. Я дуже сильно поважаю тих людей, які захищають свою країну. Кожна людина бажає кращого до себе ставлення й не тільки військовослужбовці», – говорить боєць [1].

Він виріс та народився у цій країні, яка б вона не була, але – це наша Україна, тому, якщо була б можливість почати все спочатку, то він би знову пішов на фронт захищати улюблену державу. Олександр вважає, що захищати свою Батьківщину – це обов'язок кожного громадянина, який вважає себе справжнім патріотом. Майбутній Україні він хоче побажати процвітання, дуже гарного відношення до людей, щоб все було добре й країна розквітала, бо за часи незалежності вона тільки гине.

Укладення перемир'я потрібно, а Донбас повинен входити до України. На той час забезпечення від держави було слабке, тому що армії як такої ще не було, але війна вже почалася. На обов'язок захищати країну родина відреагувала негативно, вони дуже переживали, сумували, пишалися ним, але відчували самотність. Його рідні пережили безсонні ночі, хвилюючись за життя дорогої їм людини, яка перебувала у зоні АТО. Але зараз вони щасливі, що знову всі разом [3].

«Захищати рідну землю – це мій обов'язок» – це так, тому що він давав присягу на вірність українському народові завжди бути йому вірним і відданим, обороняти Україну, захищати її суверенітет й територіальну цілісність і недоторканність [1]. Був нагороджений медалями й подякою Петра Порошенка за самовіддане служіння українському народові, сумлінне і бездоганне виконання службового обов'язку під час захисту суверенітету і територіальної цілісності держави. Ми, підростаюче покоління однієї держави, мусимо довести справу до кінця. Ми повинні жити за них. І тоді буде мир в Україні.

Поки на сході України тривають бойові дії, які чомусь сором'язливо називають «антитерористичною операцією», найкращі сини України ціною власного життя виборюють незалежність та свободу [4]. Війна явила нам новітніх героїв України – героїв, які не вмирають попри людську смерть, героїв, які з поля бою ангелами линуть у небо і капітан Олександр Локи цьому підтвердження.

Дуже хочеться, щоб усі ми вимірювали своє життя через призму життя наших захисників. Життєва дорога, на жаль, багатьох героїв скінчилася. Наша ж ще триває. І борг вдячності перед ними нам вдасться сплатити лише тоді, коли ми будемо не лише їх співвітчизниками чи друзями, а й їх духовними спадкоємцями, учнями. Для всіх нас найголовніше зараз – не здаватись, не покладати рук, не зупинятися на півдорозі до мети, вірити в те, що Україна переможе. А вона обов'язково переможе, адже на нашому боці правда.

Список використаних джерел

1. Свідчення захисника України Олександра Миколайовича Локи.
2. Свідчення захисника України Юрченко Михайла (побратим Олександра Локи).
3. Інтерв'ю дружини Олександра Локи – Тронь Олени Вікторівни.
4. Збройний конфлікт на Донбасі: оцінки, пропозиції, сценарії подолання // Нова Україна, – 19 січня, 2017 рік. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://newukraineinstitute.org/new/417>
5. Указ Президента України «Про часткову мобілізацію». [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/303/2014>
6. «Герої не вмирають»: від Майдану до державної політики пам'яті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adm-pl.gov.ua/page/ukrayinski-revoluciyi-ta-yihni-uroki>
7. Киев. Улица Грушевского. Народный протест или спектакль?// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sv-ns.ru/policy/kyev-ulica-grushevskogo-narodnyj-protest-ili-spektakl.html>
8. Свідчення очевидця подій Євромайдану Дмитра Касьяна. https://drive.google.com/file/d/1_359ASW4h9EgQhOZOuKgIW7LpVi64YNff/view?usp=sharing
9. Тайны снайперов украинского майдана: официальная версия рассыпалась // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web-compromat.com/tajny-snajperov-ukrainskogo-majdana-oficialnaya-versiya-rassypalas/>
10. Українські революції та їхні уроки // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29660891.html>

ЧАГОРСЬКИЙ «МАМАЙ»

Козачок Володимир, вихованець гуртка «Етнографічне краєзнавство» Глибоцького ЦТКСЕУМ на базі Чагорської ЗОШ І-ІІІ ст. с. Чагор, Глибоцький район, **Чернівецька область**
Керівник: **Козачок Н.С.**, керівник гуртка «Етнографічне краєзнавство» Глибоцького ЦТКСЕУМ на базі Чагорської ЗОШ І-ІІІ ст.

Третій четвер травня – Всесвітній день вишиванки – свято, яке має на меті зберегти народні традиції створення та носіння вишитого українського одягу. Мало хто знає, що свято було започатковане студентами Чернівецького університету. Серед співзасновників Всесвітнього дня вишиванки – Олександр Ткачук, якого ще називають чагорський «Мамай». Навчався в Чагорській

школі. Після закінчення навчального закладу навчався на історичному факультеті ЧНУ. Політолог за освітою, здобуваючи журналістський досвід спочатку в газеті, а згодом на телебаченні, захопився фотографуванням. Урешті досяг рівня, коли цікавим стало не спіймати кадр, а розкрити ним характер, таємницю. Далі – більше: захотілося вишикувати кадри в усвідомлений, структурований рядок-історію. Так у його життя прийшло відео. А коли почалася війна, мобілізація Сашка до збройних сил мобілізувала і його таланти. І з'явилися кліпи на пісні буковинки Марини Тимофійчук: «Я не дозволю вбивати мого брата», «Герої повертаються додому», власна пісня «УкрОп» у виконанні козак-рокерів «Гайдамаків», проект «Музика воїнів» (серія кліпів, де військові музиканти у формі, із вигаданими псевдо виконують на різних музичних інструментах відомі композиції) став дуже популярним в Україні. Цей проект покликаний об'єднувати людей, надихати на краще, створювати позитивні емоції, давати надію на перемогу й мир. У рамках цього проекту вже виконувалися духовний гімн України «Боже великий, єдиний!» на бандурі, «Аркан» на сопілці, Гімн України на віолончелі, «Місячна соната» на фортепіано, «Лента за лентою» на шотландській волинці.

Акція з нагоди Всесвітнього Дня вишиванки – «Подаруй вишиванку захиснику» зародилася 5 років тому. Ідея належить Олександру Ткачуку, який служив на Сході. Багато військових одягають вишиті сорочки, і вважають, що це є своєрідна вишита броня і захист. І тоді відгукнулося багато вишивальниць, громадських організацій, активістів. Було передано кілька сотень сорочок в зону АТО. Із розповідей Олександра Ткачука, головною ідеєю було підняти бойовий дух, показати і візуалізувати образ українського захисника. Це стало гарним початком, тому люди впродовж цього часу далі надсилають вишиванки, і для багатьох це є символ боротьби і захисту. Вони вірять, що вишиванка додає їм сили і оберігає їх. В акції взяло участь майже 50 країн. «Ми є місточком між вишивальницями і волонтерами та нашими хлопцями. Ця акція постійно діюча, і ми не чекаємо Дня вишиванки, щоб їм передати сорочки. Ми відправляємо кожного разу, як тільки вони надходять», – каже Сашко. У Мистецькому арсеналі 14 травня 2018 року відбулося дійство до Дня вишиванки – під назвою «Українські амазонки» за участі жінок, які служили на сході, та є героїнями України. Замість камуфляжу – вишукані вишиванки, а замість окопів – подіум. Ініціаторами теж були Олександр Ткачук, Леся Воронюк.

Олександр Ткачук – режисер, співавтор документального фільму «Спадок нації». Ідея виникла перед 10-річчям Дня вишиванки, 2016 року. Автори документальної кінострічки хотіли, аби люди глибше розуміли значення вишитих сорочок, що це не просто одяг. Гасло кінострічки – «Вишити, щоб вижити!» І це справді так. У багатьох випадках вишита сорочка рятувала життя українцям. Емоційним і навіть вражаючим є початок фільму. Як найбільший скарб, у 1947 році вишиванки заховували у скринях, аби вберегти себе від заслання та переслідувань, а самі вишиті сорочки – від знищення. Тоді для кожного вишиванка була великим багатством. Бо, щоб вижити у важкі часи, люди обмінювали свої вишиті сорочки на їжу. З початком війни на Сході люди потайки перевозили свої вишиванки з ДНР. Адже вишита сорочка – це окрема історія кожного. У «Спадку нації» є принагідні ілюстрації того, що й на сході

України є люди з чистою свідомістю і патріотизмом у душі. Знімати окуповані території автори ідеї вирішили після відвідин етнографічного музею з вишиванками у містечку Сватове за двадцять кілометрів від російського кордону. «Це були українські сорочки, з українськими кроями, без жодних натяків на Білорусь чи іншу країну та етнічність. І саме по культурі можна визначити, хто жив на тій території», – розповідає Леся. Олександр додає: «Записували інтерв'ю з працівницею музею. Молода гарна жінка. Я лише склав техніку – вона каже: «Покажіть, що ми тут українці. Що ми говоримо українською і носимо своє, хоч і на кордоні».

Можливо, хтось скаже, що таке кіно неактуальне, бо в країні йде війна. Однак треба розуміти, чому вона почалася. Незнання своєї культури та історії зробило наш народ сліпим у виборі майбутнього. Тільки спільна боротьба на фронті і в тилу допоможе здолати ворога, який завжди жахається, побачивши український оберіг–вишиванку. Фільмом автори хотіли зацікавити молодь. Саме тому в кадрі багато молодих людей, які розповідають про вишиванку в контексті кохання, розлуки, терпіння, боротьби за стосунки. Були також історії про молодих бійців АТО та дівчат, які власноруч роблять хлопцям вишиванки на Схід як обереги.

Олександр Ткачук Всесвітній день вишиванки, який вони з Лесею Воронюк заснували в 2006 році, коментує так: «Ми, сучасні українці, є сполучною ланкою між минулим нашої нації з її історією і традиціями і нашим майбутнім. І дуже важливо зараз не розірвати українського ланцюга єдності. Цим святом ми хочемо показати, що символ нації – вишиванка завжди була, є і буде необхідною для міцності української держави».

Список використаних джерел та літератури

1. Всесвітній день вишиванки. [Інтернет-ресурс] // Режим доступу: https://www.facebook.com/vsesvitniydenvyshyvanky/?eid=ARBPdRdabkbknD5jgqQPMM Ldb2EFkNGQveSAJWZ57nbsAJN0A9GgUVsQCd3rHdhA_OhoH1aUcAEuL39V&timeline_context_item_type=intro_card_work&timeline_context_item_source=100000806615212&fref.
2. Олександр Ткачук. [Інтернет-ресурс] // Режим доступу: <https://www.facebook.com/alexkachuk>.
3. Інтерв'ю з Олександром Ткачуком – співзасновником Дня вишиванки, мешканцем села Чагор Глибоцького району Чернівецької області (Польовий матеріал).

З М І С Т

Секція «Українська революція – доба національного державотворення»	4
<i>Сухорукова Вікторія</i> , ПОДІЇ НОВОБУЗЬКОГО КРАЮ В ДОБУ НАЦІОНАЛЬНОГО ПІДНЕСЕННЯ 1917-1921 РОКИ	4
<i>Ленітські Сергій</i> , ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА УРЯДУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО	7
<i>Охріменко Марина</i> , М.А. СУКОВКІН – ЗАБУТИЙ ЛІДЕР УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	9
<i>Павлов Ернест</i> , БРОНЕТЕХНІКА В БОЯХ ЗА УКРАЇНСЬКИЙ ДОНБАС ВЕСНОЮ 1918 РОКУ	13
<i>Сергєєв Дмитро</i> , НЕСТОР МАХНО ТА ЙОГО УЧАСТЬ У БОЙОВИХ ДІЯХ НА ДОНБАСІ НАВЕСНІ 1919 р.	15
<i>Мінаков Іван</i> , РІВНЕНЩИНА В ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ. 1919 РІК, ДИРЕКТОРІЯ	19
<i>Капорина Катерина</i> , СУМЩИНА В УКРАЇНСЬКІЙ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ	25
<i>Паламарь Світлана</i> , ПРОМЕТЕЙ УКРАЇНСЬКОГО ДУХУ	27
<i>Данченко Дмитро</i> , УКРАЇНСЬКИЙ ГАРІБАЛЬДІ	30
<i>Мільков Максим</i> , СВОЮ ЛЮБОВ ДО УКРАЇНИ-НЕНЬКИ ПРОНЕСЛИ ЯК КОРОНУ ЗОЛОТУ	34
<i>Гуменюк Аліна</i> , ІДЕЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ПІД ЧАС ПЕРШОГО ЕТАПУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РР. В ОДЕСІ	38
<i>Гнатенко Віталій</i> , ПОДІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РР. В М. ОДЕСА	41
<i>Давиденко Єлизавета</i> , <i>Ступка Вікторія</i> , ЛУБНИ НА ПОЧАТКУ ХХ-го СТОЛІТТЯ: СПОГАДИ ОЧЕВИДЦЯ	43
<i>Гринь Владислав</i> , МИКОЛА БАСР: ДОЛЯ ПРИРОДООХОРОНЦЯ ТА ДІЯЧА УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	46
<i>Олійник Аліна</i> , <i>Шановалов Максим</i> , ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА МЕЛІТОПОЛЬЩИНІ У ЧАСИ ГЕТЬМАНАТУ	49
<i>Гетьманець Тетяна</i> , А СВІТ ПЛИВЕ В МАЙБУТНЄ КРІЗЬ МИНУЛЕ, МИ ПІЗНАЄМО ВСЕСВІТ ЧИ СЕБЕ ВСЕ, ЩО БУЛО, НАМ ДУШІ НЕ ЗАМУЛИТЬ І НЕ ЗАТЬМАРИТЬ НЕБО ГОЛУБЕ	51
<i>Гнедко Вікторія</i> , ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ МИКОЛИ ЯКИМОВИЧА ШАДЛУНА	54
<i>Петруня Максим</i> , БОРОТЬБА ЗА ВЛАДУ НА МИКОЛАЇВЩИНІ У 1917-1921 РОКАХ	56
<i>Петров Ігор</i> , БОРЕЦЬ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ З БЕРЕГІВ ІНГУЛУ: ПОДВИГ ГЛАСНОГО МИКОЛАЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДУМИ Б. БРОЯКІВСЬКОГО	59
<i>Іванкова Діана</i> , БАНДУРИСТ КОЗАЦЬКОЇ ДИВІЗІЇ	61
<i>Смородіна Діана</i> , ХОЛОДНОЯРСЬКА РЕСПУБЛІКА – ІСТОРІЯ ГЕРОЇЧНОЇ БОРОТЬБИ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ	64
<i>Козут Іван</i> , СПРОБА РЕКОНСТРУКЦІЇ БОЮ ПІД КРУТАМИ 29 СІЧНЯ 1918 РОКУ	67
<i>Загарюк Анастасія</i> , ПЕТРО БОЛБОЧАН – ЗАХИСНИК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	69
<i>Повалій Костянтин</i> , ТРИ БРАТИ (ДОЛЯ БРАТІВ ДОНЦОВИХ)	73
<i>Сурженко Інеса</i> , ПОВЕРНЕННЯ СПИРИДОНА ЧЕРКАСЕНКА ДО УКРАЇНИ – ВІЧНОЇ МРІЇ ПОЕТА	76
<i>Вох Ірина</i> , ЖІНОЧЕ ОБЛИЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ	78

Секція «Боротьба українців проти більшовицької диктатури та військової агресії Росії»	82
<i>Бендзо Ангеліна, ПОМСТА ЗА СВОБОДУ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР ГОЛОДОМОРУ В 1932-1933 РОКАХ</i>	82
<i>Нерух Ірина, ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОТИСТОЯННЯ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ І УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА НА ТЕРИТОРІЇ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ ОКРУГИ В 1929 - НА ПОЧАТКУ 1930 РР.</i>	84
<i>Максименко Олексій, ТАРАС ТРЯСИЛО І СЕЛЯНСЬКИЙ СПРОТИВ 20-РР. ХХ СТОЛІТТЯ В НАШОМУ КРАЇ</i>	87
<i>Смичек Богдан, СІВЕРЯНСЬКИЙ КАРМЕЛЮК – КОЗАК ПИЛИП ВАЩЕНКО</i>	90
<i>Шкуруній Альбіна, РЕШЕТИЛІВСЬКИЙ КРАЙ В ХАОСІ НАРОДНОЇ ВІЙНИ</i>	93
<i>Пода Катерина, СТИХІЙНІ ФОРМИ БОРОТЬБИ УКРАЇНЦІВ ПРОТИ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ДИКТАТУРИ У СЕРЕДИНІ 20-Х – НА ПОЧАТКУ 30-ТИХ РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ НА ТЕРИТОРІЇ ПОЛОГІВСЬКОГО РАЙОНУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ</i>	97
<i>Лісняк Валерія, УКРАЇНСЬКЕ КОБЗАРСТВО ЯК ОБ'ЄКТ РЕПРЕСИВНОЇ ПОЛІТИКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ</i>	100
<i>Капацина Андрій, ОТАМАН ЛИХО</i>	102
<i>Олещук Ульяна, СЕЛЯНСЬКЕ ПОВСТАННЯ 1931 РОКУ НА ДУНАЄВЕЧЧИНІ</i>	105
Секція «Український національно-вихвольний рух 1930-х років, періоду Другої світової війни та у повоєнні роки»	107
<i>Білак Любомир, НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ ЖИТЕЛІВ НАШОГО КРАЮ В 40– 50 РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ</i>	107
<i>Калініна Анастасія, ЛЕГЕНДАРНИМИ СТЕЖКАМИ ОУН – УПА ВОЛИНЬ – ПІВДЕНЬ</i>	109
<i>Краченко Марина, ГРИГОРІЙ БОЖОК – БОРЕЦЬ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ</i>	112
<i>Авраменко Аліна, ЖИТТЯ ВИ ВІДДАЛИ, ЩОБ УКРАЇНА, ЩОБ КРАЙ НАШ РІДНИЙ СКИНУВ ЛАНЦЮГИ</i>	115
<i>Купріян Анастасія, І ХРЕСТОМ СТАЛА ПАМ'ЯТЬ САМА НА ПОЛТАВСЬКОМУ ЧОРНОЗЕМІ...</i>	118
<i>Токарчук Каріна, ЛЮДИНА НЕПОХИТНОЇ ВІРИ</i>	121
<i>Фисуненко Костянтин, ГРИГОРІЙ КИТАСТИЙ: СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ</i>	124
<i>Барліт Олег, Бордюг Данило, Гартвік Кирило, ОУН У ПРИАЗОВСЬКОМУ РАЙОНІ</i>	127
<i>Гурьєва Марія, НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ ОПОРУ НА ТЕРИТОРІЇ СУМСЬКОЇ, ПОЛТАВСЬКОЇ ТА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ</i>	130
<i>Завальницька Руслана, НОРИЛЬСЬКЕ ПОВСТАННЯ: УКРАЇНСЬКЕ ЖІНОЧЕ ОБЛИЧЧЯ</i>	133
Секція «Дисидентський рух опору комуністичному тоталітарному режимові»	136
<i>Цінар Богдана, ПРАВО НА ВІРУ: РЕЛІГІЙНЕ ДИСИДЕНТСТВО НА ЗАКАРПАТТІ В РАДЯНСЬКУ ДОБУ</i>	136
<i>Марущак Анастасія, Колісник Дар'я, Засць Анна, ДОЛІ УКРАЇНСЬКИХ ДИСИДЕНТІВ УМАНЩИНИ</i>	138
<i>Ніколаєнко Каріна, ІНАКОДУМСТВО НА СУМЩИНІ 1960-1980-Х РОКІВ: ОСНОВНІ ПРОЯВИ, ФОРМИ БОРОТЬБИ, ЗНАКОВІ ОСОБИСТОСТІ</i>	141
<i>Рейес Ніколь, УКРАЇНСЬКА ЖАННА Д'АРК</i>	142

<i>Гутник Вікторія, ДИСИДЕНТИ: РЕМІСНИКИ СВОБОДИ</i>	145
<i>Біда Софія, ЛІНА КОСТЕНКО – СУМЛІННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ</i>	148
<i>Король Андрій, ТОЙ, ХТО НАВАЖИВСЯ НА СПРОТИВ</i>	150
<i>Тягай Соломія, Овчаренко Софія, КИРИЧЕНКО В.М. – ФІЛОСОФ ТА ДИСИДЕНТ З МІСТА ЗАПОРІЖЖЯ</i>	153
<i>Бондаренко Владислава, В. СІРЕНКО ТА М. КУЧЕР – ДІЯЧІ ДИСИДЕНТСЬКОГО РУХУ КАМ'ЯНСЬКОГО (ІСТОРІЯ ДИСИДЕНТСЬКОГО РУХУ В ОСОБИСТОСТЯХ)</i>	156
Секція «Українська державність: від Революції на граніті до Революції Гідності»	160
<i>Ганчев Артем, ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ НА ТЕРИТОРІЇ МІСТА ВІЛЬНЯНСЬКА ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ</i>	160
<i>Шелепець Олександр, МІСТО УЖГОРОД ТА РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ</i>	162
<i>Родінка Євгенія, УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ: ВІД РЕВОЛЮЦІЇ НА ГРАНІТІ ДО РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ: СПОГАДИ ВІКТОРА РОГА</i>	164
<i>Кононенко Софія, УКРАЇНЕЦЬ ОЛЕКСІЙ КУЛИК</i>	166
<i>Шалигіна Олександра, «РЕВОЛЮЦІЯ НА ГРАНІТІ» 80-90-ТІ РР. ХХ СТ. В ЗАПОРІЖЖІ ЯК ФЕНОМЕН КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ</i>	169
Секція «Усна історія російсько-української війни»	172
<i>Осадчий Сергій, МИКОЛАЇВ ДАВ ВІДСІЧ! (ХРОНІКА ПОДІЙ КВІТНЯ 2014 РОКУ)</i>	172
<i>Буторіна Єлизавета, Шевкопляс Максим, МАЙДАН – ЦЕ ПОКЛИК ДУШІ І ДОЛІ</i>	174
<i>Синюк Вікторія, ЯКЩО БУДЕ ПОТРІБНО, Я ЗНОВУ ПІДУ ЗАХИЩАТИ БАТЬКІВЩИНУ</i>	177
<i>Щербань Денис, Непочах Валерія, ОДИН З ПЕРШИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ ЕНЕРГОДАРА</i>	180
<i>Андрощук Аліна, Мартинюк Вікторія, Збрицька Вероніка, Дарабех Карім, ПРОЕКТ «ГЕРОЇ НЕ ВМИРАЮТЬ...» «ЛЮДИНА НЕЗЛАМНОЇ СИЛИ ВОЛІ»</i>	183
<i>Глуценко Емілія, ТІ, ХТО ТРИМАЄ НЕБО: ЗАГИБЛІ УЧАСНИКИ АТО/ООС У ПАМ'ЯТІ БАХМУТЯН</i>	186
<i>Факас Кароліна, ВІН НА СВІТІ ПРОЖИВ, НАЧЕ СПАЛАХ ЗОРІ</i>	189
<i>Сирцова Євлалія, НЕЗЛАМНИЙ ДУХ МОРСЬКОГО ПІХОТИНЦЯ З ПОЗИВНИМ «ХАРИТОН»</i>	191
<i>Рей Кароліна, СЛАВА ТОБІ, УКРАЇНСЬКИЙ СОЛДАТЕ!</i>	194
<i>Шановал Олександра, ТИ – СОЛДАТ І ЗАВЖДИ ЗАХИЩАЄШ...</i>	195
<i>Телюк Назар, ЧОЛОВІЧИЙ СПОСІБ ВИЖИВАННЯ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ</i>	197
<i>Мажора Анна, ХТО ЗА СВОБОДУ ВІЙШОВ ПРОТИ СМЕРТІ, ТОМУ НЕМАЄ СМЕРТІ НА ЗЕМЛІ (ПАМ'ЯТІ ПАВЛЕНКА РОМАНА ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ)</i>	201
<i>Дериволков Денис, ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА ПІДТРИМКА ВОЇНІВ АТО В УМОВАХ НЕОГОЛОШЕНОЇ ВІЙНИ: ДЕРЖАВНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ (НА ПРИКЛАДІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)</i>	204
<i>Туренко Марія, ЮРІЙ ВАКУЛЕНКО – ЛЮДИНА З ВЕЛИКИМ СЕРЦЕМ – СЕРЕД НАС</i>	206
<i>Берлименко Ліна, ОЛЕКСАНДР УСАЧОВ: З ПЕРШИХ ВУСТ ПРО УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКУ ВІЙНУ</i>	209
<i>Рубанова Катерина, КАПІТАН АТО – ОЛЕКСАНДР ЛОКІ</i>	211
<i>Козачок Володимир, ЧАГОРСЬКИЙ «МАМАЙ»</i>	214